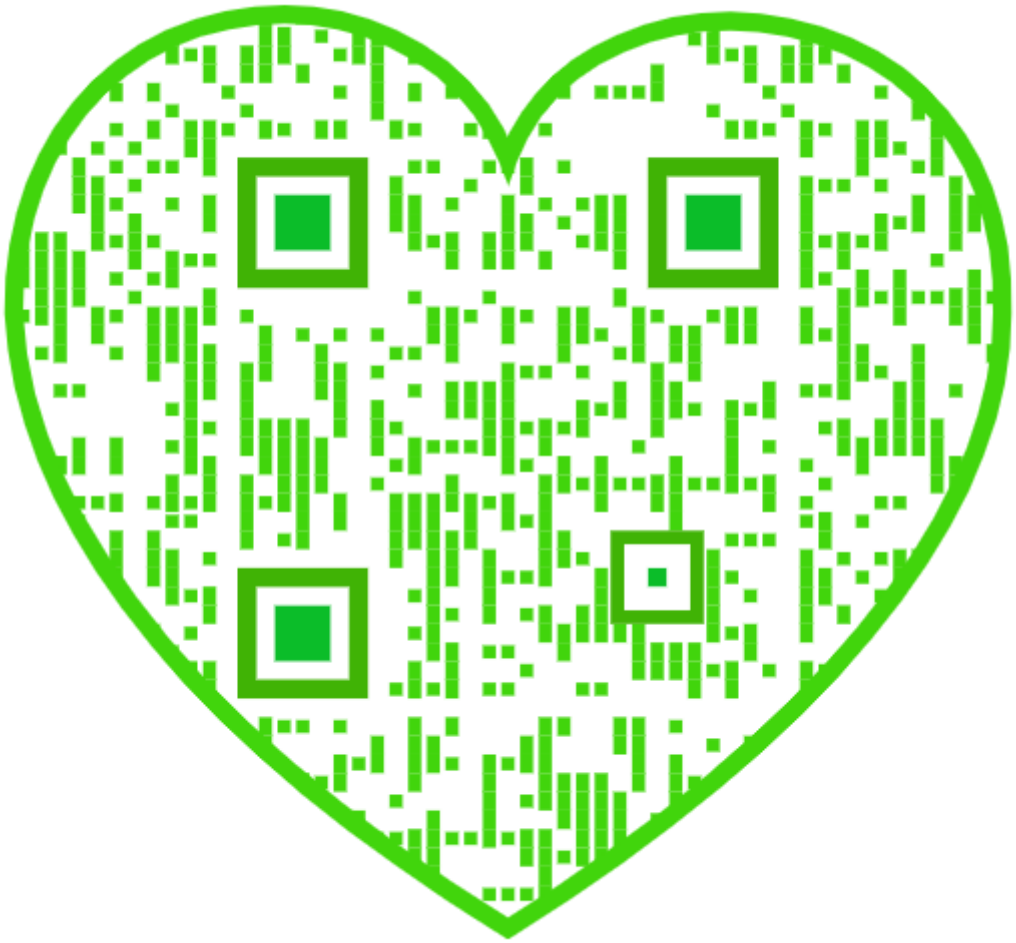

DE GEESTRIJKE RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

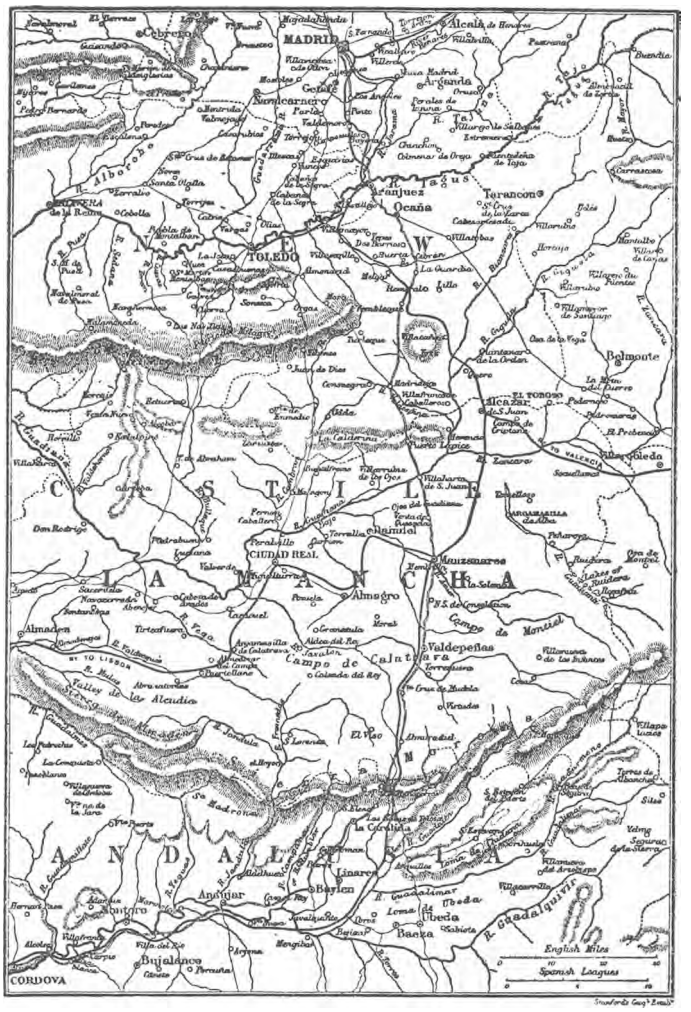

Kaart van de Mancha,
uit J. Ormsby's „The Ingenious Gentleman" etc. Londen 1885.

MIGUEL DE CERVANTES
SAAVEDRA

DE GEESTRIJKE RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

I

VERTAALD, INGELEID EN
TOEGELICHT DOOR
J. W. F. WERUMEUS BUNING EN
PROF. DR C. F. A. VAN DAM
MET EEN
AANBEVELEND WOORD VAN
GERMÁN BARAIBAR
CONSUL VAN
SPANJE

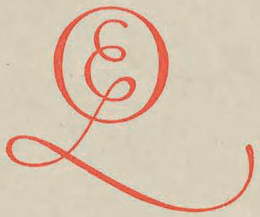

AMSTERDAM 1941
N.V. EM. QUERIDO'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ

N.V. DRUKKERIJ G. J. THIEME
NIJMEGEN

UNA NUEVA VERSIÓN DEL QUIJOTE SALE *ahora, en que nos aproximamos al cuarto centenario del nacimiento de su genial creador, de prensas de Amsterdam que llevan nombre revelador de abolengo sefardí. Son sus autores el Profesor Dr C. F. A. van Dam y el Señor J. W. F. Werumeus Buning, destacadas personalidades literarias de los Países Bajos. Es el primero catedrático de Filología Española en la Universidad de Utrecht y entusiasta cultivador de un vivero de hispanistas. El segundo inspirado poeta y excelente estilista y, ambos, investigadores afanosos de cuanto se relaciona con la cultura y civilización españolas.*

Los holandeses leyeron esta nuestra obra ecuménica desde los primeros tiempos de su aparición en las ediciones originales de Juan de la Cuesta y en las tan apreciadas de las prensas flamencas. La primera edición holandesa del Ingenioso Hidalgo se publicó en Dordrecht el año 1657 por Lamberto van den Bos, Rector de la Escuela Latina de dicha ciudad. Esta traducción se leyó durante cerca de dos siglos hasta que en 1855 Meester C. L. Schuller tot Peursum publicó en Haarlem la suya, más perfecta y lograda que la anterior. Hoy, casi un siglo después, aparece ésta, que me honro en introducir, en que la feliz colaboración de un filólogo, „rumiador de conceptos y palabras" al decir de Unamuno, con un poeta, asegura a la misma muy fiel y galana expresión del pensamiento de Cervantes, tan estudiado y comentado en los tiempos modernos, sobre todo por el patriarca Rodríguez Marín con quien sus autores están identificados.

Al felicitar muy efusivamente a los autores de esta versión, que preludia el homenaje neerlandés al cuarto centenario del nacimiento de Miguel de Cervantes, tan sólo me resta expresar mi gratitud a su requerimiento de estampar

estas líneas al comienzo de un concienzudo y valioso trabajo que ha de merecer muy alto elogio de sus numerosos lectores y lamentar que mis palabras profanas carezcan de otra autoridad que la derivada de asumir el que las suscribe la representación consular de España en los Países Bajos.

Germán Baraibar, Cónsul de España

Amsterdam, agosto de 1941

DEZE NIEUWE VERTALING VAN DEN „QUIJOTE" *verschijnt, nu het vierde eeuwgetijde van de geboorte van den genialen schepper nadert, bij een uitgever die een naam draagt van onmiskenbaar Sephardischen klank. De vertalers zijn J. W. F. Werumeus Buning en Prof. Dr C. F. A. van Dam; de laatstgenoemde bezet den leerstoel in de Spaansche taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en streeft sedert jaar en dag naar beter Nederlandsch begrip voor de beteekenis van de Spaansch-sprekende wereld; de eerstgenoemde is dichter en uitnemend stylist, en beiden zijn hartstochtelijke minnaars van Spaansch leven en beschaving in den breedsten zin van het woord.*

De Nederlanders lazen dit oecumenische werk in de eerste helft van de 17de eeuw in de oorspronkelijke uitgaven van Juan de la Cuesta en in de onvolprezen drukken van eenige Vlaamsche persen. De eerste Hollandsche vertaling van den „Ingenioso Hidalgo" van de hand van Lambert van den Bos, rector van de Latijnsche school te Dordrecht, verscheen daar ter stede in 1657. Deze vertaling werd gedurende welhaast twee eeuwen herhaaldelijk herdrukt, tot in 1855 Mr C. L. Schuller tot Peursum te Haarlem de zijne gaf, die de vorige in menig opzicht overtrof. En thans, een eeuw later, verschijnt deze, die het mij een eer is te mogen inleiden en waarin de gelukkige samenwerking van een philoloog — „een herkauwer van begrippen en woorden" gelijk Unamuno zegt — met een dichter, ons een hoogst getrouwe en bevallige vertaling waarborgt van de geestelijke wereld van Cervantes, die gedurende den laatsten tijd zoo grondig bestudeerd en verklaard is, inzonderheid door den nestor der „cervantistas", Don Francisco Rodríguez Marín, met wiens œuvre de auteurs volkomen vertrouwd zijn.

Ik wensch beide vertalers van harte geluk met hun werk, dat de Nederlandsche hulde bij het vierde eeuwgetij van de geboorte van Miguel de Cervantes inluidt, en tevens betuig ik hun mijn dank voor het verzoek deze regels te laten voorafgaan aan een even consciëntieus als waardevol werk dat in breeden lezerskring met groote instemming verdient te worden begroet. Ik betreur het dat mijn woorden geen grooter gezag bezitten dan zij ontleenen aan de omstandigheid dat ondergeteekende belast is met de consulaire vertegenwoordiging van Spanje in de Nederlanden.

Germán Baraibar, Consul van Spanje

Amsterdam, Augustus 1941

INLEIDING

I LEVEN

Miguel de Cervantes Saavedra beteekent voor de geheele Spaansch-sprekende wereld in het algemeen en voor Spanje in het bijzonder hetgeen Dante voor Italië, Shakespeare voor Engeland, Molière voor Frankrijk en Goethe voor Duitschland is: het dichterlijk genie bij uitnemendheid, de kunstenaar die meer en beter dan eenig ander den geest van zijn volk verstaat en vertegenwoordigt. Eveneens mag men hem met de allergrootsten vergelijken, omdat hij de schepper is van een boek als den „Quijote", waarin hij niet alleen de ziel van zijn land, zijn volk en zijn eeuw op onovertroffen wijze belichaamd heeft, maar tevens waarden biedt die niet aan de enge grenzen van eigen land en tijd gebonden, overal ter wereld ontroering zullen wekken zoolang er menschenharten gevonden worden die nog voor diergelijke indrukken ontvankelijk zijn. Het is om deze reden dat Don Quichot in de wereldliteratuur een eereplaats inneemt naast de Divina Commedia, Hamlet en Faust. Evenals in het geval van Shakespeare, is Cervantes' grootheid niet in haar vollen omvang te verstaan zonder eenig begrip van de Spaansche letterkunde, voornamelijk van die der 16de eeuw, maar zeker ook niet zonder kennis van 's mans leven, al beseffen wij dat ook waar het Cervantes geldt, een biographie niet alles verklaren kan.

Cervantes werd in het jaar 1547 geboren te Alcalá de Henares, een klein stadje ten oosten van Madrid, dat in de 16de eeuw in geheel Europa beroemd was als zetel van de door kardinaal Cisneros in 1508 gestichte

universiteit. 's Dichters geboortedag is ons onbekend; gewoonlijk neemt men aan dat hij op Michielsdag, den 29sten September, het levenslicht aanschouwde. Wij weten met zekerheid dat hij op Zondag, den 9den October, werd gedoopt in de kerk van Santa María Mayor.

Hij was het vierde kind van Rodrigo de Cervantes en Leonor de Cortinas. Van de moeder zijn geen bijzonderheden tot ons gekomen. De vader had als zoon van den licentiaat Juan de Cervantes, die verschillende openbare ambten had bekleed, in zijn jonge jaren eenige welvaart gekend. Toen Rodrigo echter na den dood van zijn vader moest trachten zichzelf door het leven te slaan, begonnen de moeilijkheden. Hoewel hij den graad van licentiaat in de medicijnen had gehaald, was hij een zeer bescheiden heelmeester. Hij was allerminst een geleerde — hij heet in de documenten van het tijdvak een „romancista", d.w.z. iemand die geen Latijn kent —, niet zeer intelligent en doof bovendien, en hij zag zich ten einde in de behoeften van zijn groot gezin te voorzien, genoodzaakt een zwerversbestaan te leiden en achtereenvolgens in Alcalá, Valladolid, Madrid, Cordova en Sevilla te beproeven aan den kost te komen; pogingen die maar zelden met eenig succes werden bekroond. Rodrigo was en bleef in benarde omstandigheden en zijn gezin, dat ten slotte zeven kinderen telde, leidde een kommervol bestaan.

Van Cervantes' jeugd is ons weinig bekend, eigenlijk mag men wel zeggen dat men van de eerste twintig jaren van zijn leven niets met zekerheid weet. Het is niet waarschijnlijk dat hij aan een universiteit heeft gestudeerd. Men neemt algemeen aan dat hij als kind zijn vader vergezelde, wanneer deze van stad tot stad

trok op zoek naar zijn cliënteele, en zoo zag hij dan, nog zeer jong, misschien in 1564 te Sevilla Lope de Rueda, den beroemden „autor de comedias", wiens spel voorgoed een groote liefde voor het tooneel bij hem wekte.

In 1568 vinden wij den 21-jarigen Miguel in de eerste inrichting van onderwijs te Madrid, van meester Juan López de Hoyos. Een universiteit zou de hoofdstad van Spanje immers eerst veel later krijgen. Het hoofd der school werd bij gelegenheid van den dood van Isabella van Valois, de derde gemalin van Philips II, die den 3den October 1568 was overleden, door het gemeentebestuur van Madrid opgedragen een verslag uit te brengen van de begrafenisplechtigheden, een taak waarvan López de Hoyos zich op waardige wijze kweet met de uitgave van een boek dat den titel draagt: „Historia y relacion verdadera de la enfermedad, felicissimo transito, y sumptuosas exequias funebres de la Serenissima Reyna de España doña Isabel de Valoys nuestra Señora." Cervantes is in dit werk vertegenwoordigd met een copla, vier redondillas en een elegie die opgedragen is aan kardinaal Diego de Espinosa. Met instemming neemt López de Hoyos de bijdragen van Cervantes op, over wien hij spreekt als „nuestro amado discípulo".

Of de jonge dichter toen de voldoening heeft mogen smaken zijn eerste verzen gedrukt te zien, is de vraag. Immers het boek verscheen niet vóór den herfst van 1569 en in December van dat jaar bevond Cervantes zich in Rome, als kamerdienaar van den jeugdigen, intelligenten kardinaal Giulio Acquaviva, die tegen het einde van 1568 als legaat naar Madrid was gezonden en daar den jongen Miguel wel zal hebben ontmoet.

Men behoeft voor het vertrek van Cervantes niet naar een romantische verklaring te zoeken. Evenmin zal hij met zijn reis naar Italië in de eerste plaats de bedoeling gehad hebben om rechtstreeks met den geest van het humanisme in aanraking te komen. Immers hij was toen, hetgeen hij trouwens zijn leven lang in de oogen van de meesten van zijn tijdgenooten is gebleven, een hoogst eenvoudig man, die naar den vreemde ging om er zijn geluk te beproeven. En gelijk veel jongelieden in de 16de eeuw, overtuigd van de waarheid van een spreekwoord uit die dagen, dat drie dingen iemand tot welstand brengen kunnen, namelijk *Iglesia, mar* en *casa real* (te weten de kerk, de zee en het koninklijk huis), vertrok hij naar Italië om er in dienst van een prins der Kerk zijn brood te verdienen. Dit neemt niet weg dat Cervantes, zooals telkens uit zijn geschriften blijkt, zeer onder de bekoring is gekomen van het land, en niet in het minst van de Eeuwige Stad. Herhaaldelijk, ook op hoogen leeftijd nog, uit de auteur zich in zeer geestdriftige bewoordingen over Italië.

Lang bleef hij niet bij den kardinaal. Toen in 1570 de Paus, Venetië, Genua en Spanje zich gereedmaakten om tegen de Turken op te trekken, nam Cervantes dienst in een compagnie infanterie onder de bevelen van kapitein Diego de Urbina.

Den 2den September 1571 bevond hij zich in de haven van Messina, aan boord van de galei „Marquesa". De 7de October van dat jaar werd voor hem een onvergetelijke dag. Immers toen vocht hij op den linkervleugel van de christelijke vloot mede in den befaamden slag bij Lepanto, die gelijk men weet eindigde met een schitterende overwinning voor Don Juan van Oostenrijk, den aanvoerder der Christenvloot.

Cervantes werd driemaal gewond: twee haakbuskogels troffen hem in de borst, en ook zijn linkerhand werd verminkt, „tot grootere eer van de rechter", gelijk hij met begrijpelijken trots verklaarde. De jonge soldaat heeft zich bij die gelegenheid zeer dapper gedragen, en zijn verdiensten zijn door niemand minder dan den held van Lepanto, Don Juan van Oostenrijk, erkend en beloond. Lepanto moet een zeer diepen indruk op Cervantes' gemoed gemaakt hebben. Drieënveertig jaar later, als hij de voorrede schrijft voor het Tweede Deel van den „Quijote", spreekt hij er nog over als „la más alta ocasión que vieron los siglos pasados, los presentes, ni esperan ver los venideros." (Het meest verheven wapenfeit dat verleden en heden zagen, en gelijk de toekomst nimmer mag hopen te aanschouwen).

Er volgt dan voor hem een tijd van groote moeilijkheden, waaraan menig ander niet in staat geweest zou zijn het hoofd te bieden, en strijdensmoe zijn toevlucht zou hebben gezocht in een klooster. Cervantes nam deel aan de gevechten voor Navarino in 1572, Tunis en in La Goleta in 1573, waarna hij naar Italië terugkeerde. Eerst woonde hij te Palermo, daarna in Napels, waar hij langer dan een jaar verbleef. Om welke reden hij zich zoo lang in Napels ophield, weten wij niet. Directe gegevens over dezen Italiaanschen tijd ontbreken. Merkwaardig is dat wij nog het allerminste van zijn liefdesleven afweten. Op dit punt is de jonge Cervantes zeer gereserveerd; trouwens mededeelzaam is hij in eroticis nimmer geweest, in geen bladzijde van zijn proza noch in een van zijn verzen.

Den 20sten September 1575 scheepte Miguel zich te zamen met zijn drie jaar jongeren broer Rodrigo te Napels in aan boord van de galei „El Sol", om eindelijk

naar het vaderland terug te keeren. Men mag aannemen dat Cervantes vol goeden moed den terugtocht aanvaardde, want voorzien van aanbevelingsbrieven van den hertog van Sessa, den onderkoning van Sicilië, en van niemand minder dan Don Juan van Oostenrijk, bestemd voor diens halfbroer koning Philips, kon hij de gegronde hoop koesteren in Spanje een behoorlijken werkkring te vinden. Die prachtige aanbevelingen zouden hem juist in groote moeilijkheden brengen; enkele dagen nadat „El Sol" de haven van Napels had verlaten, werd de galei den 26sten September niet ver van de Fransche kust, ter hoogte van Les-Saintes-Maries-de-la-Mer door Barbarijsche zeeroovers overvallen. De gebroeders Cervantes werden, evenals de meeste overige opvarenden, naar Algiers gebracht, waar in die dagen niet minder dan 25.000 Christenen zuchtten in moorsche slavernij.

Gelukte het Rodrigo reeds in 1577 vrij te komen, Miguel bracht vijf volle jaren in de harde slavernij door. De aanbevelingsbrieven, die men op hem gevonden had, waren oorzaak dat men hem voor een zeer gewichtig personage hield, voor een man van veel meer beteekenis dan hij werkelijk was, hetgeen zijn bevrijding natuurlijk niet bespoedigde. Te Algiers was Cervantes onverpoosd bezig: hij ontwierp er tooneelstukken, die echter alle zijn verloren gegaan, en stelde tot vier keer toe een poging in het werk om te ontvluchten. Eenmaal trachtte hij zelfs niets meer of minder dan een algemeenen opstand onder de christengevangenen te verwekken. Het staat vast dat hij zich in Afrika onder de moeilijkste omstandigheden zeer dapper en ridderlijk heeft gedragen, herhaaldelijk zwaar bedreigd werd door de Mooren, maar er gelukkig meestal met den schrik is afgekomen.

De bevrijding, waarvoor de familie in het vaderland zich vergeefs veel moeite en niet geringe financieele offers had getroost, was eindelijk te danken aan een gelukkig toeval. De missionaris Juan Gil was in September 1580 uit Spanje gekomen en kon een bedrag van vijfhonderd gouden schilden aanbieden als losgeld voor een edelman uit Aragon, Jerónimo Palafox. Dit bedrag, niet voldoende om een man van den rang van Palafox vrij te koopen, bleek juist toereikend voor Cervantes. Zoo kon, dank zij een bedrag van 500 escudos, verhinderd worden dat de toekomstige auteur van den „Quijote", die zich reeds aan boord van een galei van den Dey bevond om voorgoed naar Konstantinopel te worden overgebracht, voor zijn land en de wereld verloren ging.

Den 20sten October vertrekt Cervantes uit Algiers, in November komt hij te Valencia aan, in den loop van de volgende maand is hij te Madrid. De repatrieering moet een diepe teleurstelling voor hem geweest zijn. Want het vaderland had voor dezen oudstrijder geen emplooi. De koning werd geheel en al in beslag genomen door de verovering van Portugal. Cervantes meldt zich bij Philips, die hem voor een enkelen keer in 1581 honderd dukaten laat uitbetalen als loon voor een opdracht in Orán. Niet in staat een passenden werkkring te vinden, vestigt Cervantes zich tegen 1582 of 1583 te Madrid, waar hij trachten wil van zijn pen te leven.

Uit deze Algerijnsche periode van Cervantes' leven zijn slechts weinig literaire producten bewaard gebleven. Wij kunnen volstaan met de vermelding van twee sonnetten van 1577, opgedragen aan Bartolomeo Ruffino, een van de Afrikaansche lotgenooten, en een fellen

rijmbrief waarschijnlijk uit hetzelfde jaar, opgedragen aan den staatssecretaris Mateo Vázquez, waarin o.a. een verslag over 's dichters optreden in den slag bij Lepanto voorkomt en gesproken wordt over een voornemen zich aan de voeten van den koning te werpen en Z. M. te bezweren een einde te maken aan de ellende die zooveel christenen in Algiers te verduren hebben.

De eerste sporen van letterkundige werkzaamheid te Madrid vinden we in het *Romancero* van Pedro de Padilla (1583), waarin een lofdicht van de hand van Cervantes voorkomt, evenals in *La Austríada* (1584), een epos van Juan Rufo Gutiérrez, dat Don Juan de Austria verheerlijkt.

In deze jaren is het ook dat Cervantes een verhouding had met een zekere Ana Francisco de Rojas, de moeder van 's dichters eenige dochter Isabel de Saavedra. Bijzonderheden omtrent dit liefdesavontuur ontbreken geheel.

Kort daarna, den 12den December 1584, op zevenendertigjarigen leeftijd, trad Cervantes in het huwelijk met een achttien jaar jongere vrouw, de „hidalga" Doña Catalina de Salazar y Palacios y Vozmediano, afkomstig uit Esquivias, een dorp in de provincie Toledo. Van dit huwelijk zijn ons zoo goed als geen bijzonderheden bekend. Er zijn symptomen die er op wijzen dat de al wat op leeftijd komende schoonzoon niet bijster gezien was bij de familieleden van zijn vrouw. Maar, zegt Cervantes' Engelsche biograaf James Fitzmaurice-Kelly, die zich helaas te weinig aan dergelijke grapjes schuldig maakt, „this is the common lot of husbands".

Intusschen verkeerde hij ook met de Muzen. In 1585 verscheen de *Primera Parte de la Galatea dividida en*

seis libros, een herdersroman, waarvoor de uitgever een honorarium van 1336 realen aan den auteur aanbood.
Ofschoon hij in gebonden stijl nimmer zoo heeft uitgeblonken als in proza, kon hij het dichten niet laten. Wij vinden in verschillende bundels van dit tijdvak verzen van zijn hand, o.a. in het „Cancionero" van Gabriel López Maldonado dat in 1587 verscheen; ja zelfs in een verhandeling over nierziekten, „Tratado nuevamente impresso, de todas las enfermedades de los riñones, vexiga, y carnosidades de la verga, y vrina" (1588) van de hand van Francisco Díaz, komt een sonnet van Cervantes voor.
Het is ook in dezen tijd dat de dichter zich waagt aan het tooneel. Literatuurhistorici spreken gewoonlijk van deze als van de eerste periode waarin Cervantes werk levert op dramatisch gebied. Hij zelf verzekert dat hij in dien tijd twintig à dertig stukken schreef. Van de meeste daarvan is niet veel meer dan de titel bewaard. De auteur was er van overtuigd dat hij een uitstekend dramaturg was, een meening welke hij echter zijn tijdgenooten niet kon doen deelen. En het nageslacht dat slechts twee van deze vroege drama's kent, *El Trato de Argel* en *Numancia*, die eerst in 1784 werden gedrukt, is het met den tijdgenoot eens gebleven.
Hoe dit zij, het succes van Cervantes als dramatisch auteur kan niet groot geweest zijn. Immers indien zijn optreden als zoodanig geslaagd ware, waarom zou hij het tooneel in Madrid dan verlaten hebben om elders een bestaan te vinden? Want in 1587 treffen wij hem aan te Sevilla, in het ambt van commissaris belast met het vorderen van levensmiddelen, inzonderheid van voorraden graan en olie voor de „Armada Invencible", de Onoverwinnelijke Vloot die het volgend jaar moest

uitzeilen. Het was een weinig passende werkkring voor een dichter, die er herhaaldelijk in groote moeilijkheden door zou komen, maar er een salaris van twaalf realen per dag mee verdiende. De taak legde hem echter niet geheel het zwijgen op: vóór het vertrek der Armada schreef hij een overwinningsode, nog vóór het einde van het jaar 1588 gevolgd door een tweede, waarin hij de nederlaag bejammerde.

Zijn maatschappelijke omstandigheden werden intusschen steeds nijpender, en in Mei 1590 zag het er zoo bedenkelijk voor hem uit dat hij genoodzaakt was naar een van de toen vacante posten in Spaansch Amerika te solliciteeren. Zijn sollicitatie werd echter ter zijde gelegd.

Hij blijft de beoefening van de letteren trouw. Den 5den September 1592 teekent hij met Rodrigo Osorio, den directeur van den schouwburg te Sevilla een contract krachtens hetwelk hij Osorio zes stukken tegen vijftig dukaten elk leveren moet, welk bedrag hem echter alleen zal worden uitbetaald wanneer zijn opdrachtgever van oordeel is dat de stukken behooren tot „de beste van Spanje". Er zal van de wonderlijke bepalingen van dit contract wel niet veel terecht gekomen zijn; want enkele dagen nadat hij het geteekend had, werd Cervantes te Castro del Río tot gevangenisstraf veroordeeld omdat hij zonder daartoe gemachtigd te zijn, overgegaan was tot het verkoopen van graan.

Deze Sevillaansche jaren zijn een hoogst belangrijke periode in het leven van den mensch en den kunstenaar; zij zijn beslissend geweest voor zijn vorming. Ook nu weigert hij den moeilijkheden te ontloopen, en evenmin geeft hij zich aan sombere berusting over. Als de nood

het hoogst is, behoudt Cervantes nog alle vertrouwen in zich zelf en toont dat hij de kunst verstaat die hij zelf zoo voortreffelijk zou aanduiden met de woorden „sacar fuerzas de flaqueza" (kracht putten uit zwakheid).

Zijn groote geest maakt in dezen moeilijken Sevillaanschen tijd een crisis door. Had Cervantes tot dusverre in zijn literaire werk den smaak van den tijd gevolgd, van nu af aan overwint hij de sleur, en zijn scheppingsdrang en prachtige ironie laten zich in al hun kracht gelden.

In 1593 is hij weer te Sevilla, hersteld in zijn functie; het volgend jaar wordt hij naar Granada gezonden. In 1597 vinden we hem opnieuw in de stad aan den Guadalquivir, waar hij in September van dat jaar in de gevangenis wordt gezet, aangezien hij fondsen van de schatkist toevertrouwd had aan een zekeren Simón Freire de Lima, die bankroet sloeg en verdween. In December komt Cervantes weer vrij, nadat gebleken is dat er in deze aangelegenheid niet de minste beschuldiging tegen zijn eerlijkheid kon worden ingebracht. Hij was alleen zoo onvoorzichtig of ongelukkig geweest geld van den Staat toe te vertrouwen aan een bankier die op het punt stond failliet te gaan.

Weinig is ons ook met zekerheid bekend omtrent zijn uiterlijke levensomstandigheden in dezen Sevillaanschen tijd, die juist de jaren omspant welke onmiddellijk aan de publicatie van den „Quijote" voorafgingen. Van 1598 tot 1601 verliezen wij Cervantes nagenoeg geheel en al uit het oog. In 1602 verblijft hij weer in den kerker van Sevilla. Het volgend jaar eindelijk werd hem een dagvaarding beteekend en hij moest om zijn handelwijze te rechtvaardigen voor den rechter verschijnen

te Valladolid, dat de hoofdstad van Spanje was geworden sedert Philips III in 1600 het hof van de oevers van den Manzanares naar die van den Pisuerga had overgebracht. Niet in staat het geringste bedrag te storten, moest hij het gevorderde wel geheel en al onbetaald laten.

Cervantes was thans 57 jaar oud en kwam tegen het midden van 1604 te Valladolid in gezelschap van vier vrouwen, zijn zusters Magdalena en Andrea, respectievelijk vijftig en zestig jaar oud; Constancia, de 34-jarige dochter van Andrea, en de twintigjarige Isabel, 's dichters natuurlijke dochter. Doña Catalina, zijn vrouw, was niet bij het gezelschap. Zij namen hun intrek aan de calle del Rastro, in een pasgebouwd huis, dat zich op korten afstand bevond van het slachthuis en het „Hospital de la Resurrección", het tooneel waar het prachtige *Coloquio de los perros* wordt gevoerd.

De reis naar het Noorden was niet vergeefsch geweest, want Cervantes vond er een uitgever voor zijn boek *El Ingenioso Hidalgo Don Quixote de la Mancha*. Het koninklijk privilege dateert van 20 September 1604. In Januari of Februari 1605 heeft Juan de la Cuesta, uitgever te Madrid, het werk gepubliceerd, dat opgedragen was aan den Hertog van Béjar. Het is merkwaardig dat slechts enkele maanden te voren in Londen „The Tragicall Historie of Hamlet, Prince of Denmarke" verschenen was.

Wanneer schreef Cervantes zijn „Quijote"? In ieder geval geruimen tijd voor het jaar der verschijning, al kan hij niet vóór 1591 met het werk begonnen zijn. Wij weten dat het in literaire kringen in 1601 al druk besproken werd. Lope de Vega verzekert in een brief van den 14den Augustus van dat jaar, dat „hij geen

schrijver kent die zoo slecht is als Cervantes, en evenmin eenig sterveling die zoo dwaas is om Don Quichot te prijzen". De wereld heeft Lope in het ongelijk gesteld. Reeds in Juli 1605 werd te Valencia een vijfde druk gereedgemaakt. Het gold dus een uitgeverssucces van den eersten rang, te opmerkelijker wanneer men den tijd in aanmerking neemt.

Evenmin weet men precies, waar het werk geschreven werd. Vroeger beweerde men dat Cervantes met den „Quijote" begonnen was in de gevangenis van Argamasilla de Alba (in de provincie Ciudad Real), waar de auteur wegens schulden eenigen tijd achter slot en grendel gezeten had. Bij het licht van het hedendaagsche critische onderzoek bleek de overlevering echter niet houdbaar. Indien de „Quijote" geconcipieerd is in den kerker, dan moet dat veeleer in de „Cárcel Real" te Sevilla geweest zijn.

De „Quijote" werd niet alleen in Spanje, maar ook in Portugal en in de Zuidelijke Nederlanden telkens herdrukt. Ook in Frankrijk en Engeland bleek levendige belangstelling voor de avonturen van den held van de Mancha te bestaan, maar wie meenen mocht dat dit geweldig succes het einde beteekende van het kommervol bestaan van den auteur en een tijd van onbezorgde jaren zou inluiden, die vergist zich. En ondanks het groote succes dat hij met het eerste deel inoogstte, dacht hij zelfs voorloopig niet aan een tweede. Afgezien van enkele gelegenheidsgedichten, bewaart Cervantes acht jaren lang het stilzwijgen.

Ook op gevorderden leeftijd komt hij nog eens met de justitie in aanraking. Voor zijn huis in de calle del Rastro wordt op een dag in den zomer van 1605 een zekere Gaspar de Ezpeleta doodgeslagen. Cervantes,

door medelijden daartoe gedreven, haalt den stervende in huis. Men veronderstelt dat hij meer van de zaak weet, neemt hem en eenige van zijn familieleden in hechtenis en houdt ze zoolang in de gevangenis tot blijkt dat hij niets met de zaak heeft uit te staan. Wat hij overigens in deze jaren gedaan mag hebben en hoe hij aan den kost kwam, is niet bekend. Veel tijd kan hij niet aan literairen arbeid hebben besteed. Uit de processtukken die bewaard zijn gebleven, weten wij in ieder geval dat hij een hoogst eenvoudig bestaan voerde. Het godsdienstig leven, dat zijn stempel drukte op alle gebieden der maatschappij, deed zijn invloed ook gelden op dat der kunst. Zoo waren er verschillende vrij belangrijke „cofradías" (i.e. broederschappen) ontstaan, die als de literaire clubs van dien tijd beschouwd mogen worden. Het was verstandig er lid van te zijn. En dus sloot ook Cervantes zich in April 1609 aan bij de nieuwe „cofradía" van de „Esclavos del Santísimo Sacramento". Hij woonde toen al weer geruimen tijd in Madrid, waarheen ook het hof in 1605 was verplaatst.

Maar de auteur van den „Quijote" heeft nergens op rozen gewandeld. Zijn bestaan was en bleef kommervol, geen teleurstelling is hem gespaard gebleven. Vurig verlangend op zijn ouden dag Italië nog eens te mogen weerzien, wendde hij zich tot zijn beschermer, den Graaf van Lemos, kortelings benoemd tot onderkoning van Napels, een bekend maecenas, die inderdaad in zijn talrijk gevolg dichters en kunstenaars van allerlei slag met zich meenam naar zijn standplaats. Onzen Cervantes liet hij echter thuis, hetgeen een groote ontgoocheling voor hem beteekende. Wij mogen er Lemos echter niet hard om vallen. Want gedurende zijn laatste levensjaren ontplooide zijn beschermeling

een werkkracht waartoe hij in den vreemde waarschijnlijk nimmer zou zijn gekomen.
In 1613 gaf hij dan eindelijk de *Novelas Ejemplares* in het licht, een bundel van twaalf kostelijke korte verhalen, dien hij opdroeg aan den graaf van Lemos. Hij ontving van zijn uitgever voor dit werk een honorarium van 1.600 realen en tachtig present-exemplaren. Wij zeggen „eindelijk" omdat verscheidene van deze „novelas" zonder twijfel lang voor 1612 werden geschreven en in literaire kringen in handschrift bekend moeten zijn geweest. In het eerste deel van den „Quijote" b.v. vermeldt Cervantes *Rinconete y Cortadillo* al.
Het volgende jaar publiceerde hij een omvangrijk dichtwerk, den *Viaje del Parnaso* (1614), in acht capítulos. Het is een navolging van den „Viaggio in Parnaso" (1582) van Cesare Caporali (1530—1601). En op zijn gevorderden leeftijd wilde Cervantes het bovendien nog eens met het tooneel probeeren. Geen enkel directeur nam echter zijn stukken aan, die dan ook nimmer zijn opgevoerd. Niettemin liet de auteur zijn *Ocho comedias y ocho entremeses nuevos* in 1615 drukken.
Intusschen was hij eindelijk ook met het tweede deel van zijn „Quijote" begonnen. Toen hij evenwel in den zomer of den herfst van 1614 aan het schrijven van het LIXste hoofdstuk was toegekomen, vernam hij dat er te Tarragona een apocrief vervolg verschenen was. De auteur van den „falso Quijote" was de licentiaat Alonso Fernández de Avellaneda, afkomstig uit Tordesillas (in de provincie Valladolid), die, aangelokt door het succes dat Cervantes met het eerste deel had geoogst, zich vermat om, toen het authentieke vervolg op zich liet wachten, zelf de avonturen van Don Quichot

en Sancho voort te zetten. Afgaande op een vaag vermoeden, door Cervantes geopperd, heeft men verondersteld dat Avellaneda een pseudoniem was, waarop al heel wat critici hun vernuft hebben gewet, zonder dat zij er in geslaagd zijn met zekerheid vast te stellen wie zich achter dien naam verschool. Wat in ieder geval wel zeker schijnt, is dat Cervantes niet wist wie de auteur van dit vervolg was. Had hij het geweten, dan zou hij den man stellig terstond aan de kaak hebben gesteld.

Er is geen reden om Avellaneda of wie zich dan achter dezen naam verschuilt, al te hard te vallen. Integendeel. Want belangstellenden konden er reeds lang aan twijfelen, of Cervantes wel ooit zijn tweede deel schrijven zou. Aan het slot van het eerste scheen hij trouwens een ander uit te noodigen het te beproeven. Negen jaren liet het vervolg op zich wachten. Waarom kan de auteur van den valschen „Quijote" zijn werk niet te goeder trouw begonnen zijn, tuk op de financieele baten die, naar hij gehoopt zal hebben, de onderneming hem zou opleveren? De scherpe uitlatingen in zijn Voorrede aan het adres van den waren geestelijken vader van den held kan men gevoegelijk beschouwen als de gewone reactie van iemand die zich een zoet gewin ziet ontgaan. Want deze man moet zich den grond onder de voeten hebben voelen wegzinken, toen Cervantes eindelijk, in den „Prólogo" van de *Novelas Ejemplares* zijn vervolg aankondigde. Hoe dit ook zij, de valsche „Quijote" is een vrij vermakelijk, ietwat ruw en bits werk, dat het zelfs nog in onzen tijd tot een herdruk kon brengen. Maar wij hebben aan Avellaneda meer te danken. Indien het apocriefe vervolg niet verschenen ware, zou het authentieke wel eens het-

zelfde lot hebben kunnen ervaren als het tweede deel van den herdersroman *La Galatea*, dat dertig jaar lang telkens werd aangekondigd, maar nimmer verschenen is. Dat het met den „Quijote" anders ging, hebben wij voornamelijk aan Avellaneda te danken, al heeft die dat natuurlijk nooit zoo bedoeld. Want diep geschokt door de onbeschaamdheid van zijn rivaal, haast Cervantes zich nu zijn werk te voltooien, en in den herfst van 1615 verschijnt, eveneens bij Juan de la Cuesta te Madrid, de *Segunda Parte del Ingenioso Cavallero Don Quixote de la Mancha*, opgedragen aan den Graaf van Lemos.

Zoo eindigde deze laat ingezette letterkundige loopbaan in een grootsch einde. Hoewel hij al naar de zeventig loopt, is Cervantes vol jeugdig vuur en hij koestert nog tal van groote plannen. Hij belooft kort vóór zijn dood voor den zooveelsten keer het vervolg van zijn hem zoo dierbare *Galatea*, *Las Semanas del Jardín* en *El Famoso Bernardo*. Van de twee laatste werken kennen we alleen de titels, zooals Cervantes ons die mededeelt in de opdracht van zijn zwanezang, *Los Trabajos de Persiles y Sigismunda*, een „historia septentrional" die zes maanden na den dood van den auteur verscheen. De opdracht van *Persiles y Sigismunda* is wederom aan den Graaf van Lemos gericht; ze werd geschreven den 19den April 1616, dat wil zeggen slechts vier dagen vóór den dood van den auteur. En ze is een van de meest persoonlijke, ontroerende en pathetische bladzijden van het geheele werk. Ze bewijst dat deze merkwaardige man tot het laatste toe zichzelf gelijk is gebleven. Tot aan de poort des doods zijn het diep menschelijke problemen die hem bezighouden. Hier verneemt men geen kwezelachtig gestamel, maar

de rustige, mannelijke, wijze taal van een mensch die zijn leven lang de kunst heeft verstaan tegen het ongeluk te strijden en het te boven te komen door te leeren begrijpen. Er is geen oogenblik van vrees, noch van verteedering. Angst voor het einde is hem even vreemd als doffe berusting. Het stuk spreekt vóór alles van waardigheid in optreden, zelfs tegenover de majesteit van den dood. En ook in deze oogenblikken houdt de auteur een glimlach op de lippen. „Den voet reeds in den stijgbeugel," zegt hij, met een zinspeling op een oude copla die begint met deze woorden („*Puesto ya el pie en el estribo*"), „de doodskleur reeds op de kaken, schrijf ik u, doorluchtig heer, deze regelen. Gisteren diende men mij het laatste oliesel toe, vandaag schrijf ik u dezen brief; de spanne tijds is nog maar kort, de benauwdheid neemt toe, de hoop af, en toch houdt mij nog de wil om te leven staande: ik wenschte wel dat ik dien wil nog zoolang koesteren mocht, tot ik Uwe Excellentie begroeten kon; want het zou zeer wel mogelijk zijn, dat de vreugde Uwe Excellentie gezond in Spanje terug te zien mij zooveel vreugde verschafte dat ze mij het leven zou hergeven. Maar als er geschreven staat dat ik het moet verliezen, dan geschiede des Hemels wil,..."

Vier dagen later, den 23sten April 1616, bezweek Cervantes in den ouderdom van bijkans negenenzestig jaar. Den volgenden dag werd hij ter aarde besteld in het klooster van de nonnen van de orde der Heilige Drievuldigheid, in de calle de Cantarranas, die tegenwoordig calle de Lope de Vega heet. Het stoffelijk overschot is sedert verdwenen en niet meer teruggevonden.

Tot voor betrekkelijk korten tijd kenden wij geen enkel

ook maar eenigszins authentiek portret. De Koninklijke Spaansche Academie bezit er sedert 1911 een, geschilderd door Juan de Jáuregui in 1600, dat hangt op de eereplaats die den grootsten Spaanschen prozaschrijver toekomt, namelijk onder het portret van den stichter van de „Real Academia Española de la Lengua", koning Philips V, dat aangebracht is boven den zetel van den president. De authenticiteit van het overigens niet zeer fraaie schilderij van een middelmatig meester, welke met veel warmte verdedigd is o.a. door den nestor der Spaansche „cervantistas", Don Francisco Rodríguez Marín, den hoogbejaarden voorzitter van „la docta casa", is aan den anderen kant op ernstige gronden zeer in twijfel getrokken door een schilder als Ricardo Baroja.
Misschien is dan voorloopig nog het betrouwbaarste beeld dat we van den auteur kennen, het zelfportret dat hij in de voorrede van de *Novelas Ejemplares* teekende. Het model was toen zesenzestig jaar oud.
„De man dien ge hier ziet, met zijn scherp profiel, kastanjebruin haar, glad en hoog voorhoofd, vroolijke oogen en krommen neus, alhoewel die toch van goed formaat is; met zijn zilveren baard, die geen twintig jaar geleden nog goudblond was; met zware snorren, kleinen mond, tanden die men groot noch klein kan noemen, want hij heeft er maar zes en die zijn treurig onderhouden en nog treuriger geplaatst, aangezien er geen onderling verband tusschen bestaat; met zijn gestalte tusschen twee uitersten, want hij is niet groot, maar ook niet klein; met zijn levendige gelaatskleur, die eer naar bleek dan naar donker zweemt; met zijn ietwat hoogen rug, en niet al te vlug ter been; deze man, herhaal ik, is de auteur van *La Galatea* en van *Don Quichot van de Mancha.*"

II WERKEN

Gelijk reeds bleek, heeft Cervantes — men is geneigd te zeggen helaas! — zijn krachten beproefd op velerlei literair gebied. Hij trad op als dichter en prozaïst, als romanschrijver en auteur van „novelas cortas", als lyrisch en dramatisch dichter en ten slotte zelfs al literair criticus, — lang niet op al deze terreinen met succes.
Zijn merkwaardig talent rijpt zeer laat. Wanneer hij het eerste deel van zijn „Quijote" uitgeeft, dat de wereld zal veroveren, is hij reeds achtenvijftig jaar oud, en als prozaïst bereikt hij dan het hoogste dat voor een stervelingbereikbaar is. Als dichter is hij, afgezien van den *Viaje del Parnaso*, de auteur van verschillende kleine gedichten, grootendeels gelegenheidswerk. Cervantes beminde de poëzie, gelijk hij zelf getuigt:

Desde mis tiernos años amé el arte
Dulce de la agradable Poësía [1]).

Die liefde heeft hem echter niet blind gemaakt voor zijn dichterlijke beperktheid. Integendeel, hij beoordeelde zich misschien wat al te streng, toen hij verklaarde:

Yo, que siempre trabajo y me desvelo
Por parecer que tengo de poeta
La gracia que no quiso darme el cielo [2]).

Cervantes is stellig niet „el genio de la poesía", en ware hij alleen dichter geweest, hij zou zeker nooit onsterfelijk zijn geworden. Niettemin kan men in zijn werk heel

---

[1]) *Viaje del Parnaso*, capítulo IV. „Sedert mijn prille jaren beminde ik de zoete kunst der schoone poëzie."
[2]) *Viaje del Parnaso*, capítulo I. „Ik, die mij steeds moeite geef en mij uitsloof, om de gratie van een dichter te vertoonen, welke de hemel mij niet wilde schenken."

wat goede verzen aanwijzen, die vrij wat beter zijn dan die van tal van gevierde dichters van zijn tijd.
Ook als schrijver van een pastoralen roman stak hij nauwelijks boven het middelmatige uit. In zijn *Galatea* leverde hij weinig oorspronkelijk werk, noch wat het onderwerp, noch wat de wijze van behandeling betreft. De herdersroman was in de 16de eeuw als middel van vermaak zeer in trek bij lieden van hoogeren stand, die gaarne den tijd kortten met het opsporen van den draad in het kluwen van verwarde liefdeshistories onder herders, herders „en el hábito" wel te verstaan[1]), die voor den ingewijden tijdgenoot zeer gemakkelijk te herkennen waren. Cervantes hield zich dus aan den heerschenden smaak. Zijn werk, waarin evenals in alle herdersromans van dien tijd, het proza voortdurend afgewisseld wordt met poëzie, is voor den modernen lezer hoogst vervelend. *La Galatea* is, hoe dierbaar het boek zijn auteur ook geweest is, slechts als het zooveelste voorbeeld van een genre te beschouwen, waarvan in Spanje alleen *Los siete libros de La Diana* van Jorge de Montemayor (1559) van wezenlijke beteekenis was. De pastoor, die met den barbier het onderzoek instelde in de bibliotheek van Don Quichot, kon er niet toe komen *La Galatea* ten vure te doemen: „Ik ben al jaren goed bevriend met dien Cervantes," zegt hij, „en voor zoover ik weet heeft hij meer ervaring van muizenissen dan muzen. Zijn boek is niet slecht gedacht; het is aardig opgezet, maar het is niet af: wij dienen het aangekondigde tweede deel af te wachten; wellicht zal men, als dat beter is, het geheel met die welwillendheid kunnen begroeten welke men het nu nog moet

[1]) D.w.z. die het herdersspel speelden, en geen eigenlijke herders waren.

ontzeggen; houd het zoolang bij u thuis." Cervantes was stellig niet door eigenliefde verblind, toen hij den pastoor deze woorden in den mond legde.
Als uitgeversonderneming was *La Galatea* geen succes. „One of the poorest of all Cervantes's works", dat gaf „little promise of his becoming the greatest name in the literature of Spain", zooals de Amerikaansche hispanist Rennert zegt[1]). Bij het leven van den auteur werd het slechts tweemaal herdrukt, te Lissabon in 1590 en den tweeden keer te Parijs in 1611. Maar deze geringe bijval van de zijde van het publiek maakte slechts weinig indruk op Cervantes, die een zwak had voor het pastorale genre in het algemeen en voor *La Galatea* in het bijzonder, waarvan hij bij niet minder dan vijf gelegenheden in eenendertig jaar het tweede deel aankondigde. Weliswaar laat hij den zeer intelligenten hond Berganza in het *Coloquio de los perros* den draak steken met het valsche en het onoprechte van deze conventioneele literatuur, hetgeen niet te verwonderen is bij een man met zulk een rijken zin voor humor als Cervantes, maar zelfs nog als hij den „Quijote" schrijft, kan hij niet nalaten er tot tweemaal toe een pastoraal element in te brengen: de geschiedenis van Marcela en Crisóstomo in het eerste en de bruiloft van Camacho in het tweede deel. Vooral echter tegen de eerste van deze beide pastorales hebben we te minder bezwaar, daar zij Cervantes gelegenheid bood tot het teekenen van een zeer zelfstandig vrouwenkarakter, dat volkomen afwijkt van het gewone type dat men bij onzen auteur aantreft.
Om kort te gaan, al kan men naast vele zwakke eigenschappen van *La Galatea* ook deugden noemen, en al

[1]) H. A. Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, 2nd. ed., Philadelphia 1912, p. 116.

heet de taal van het werk een goed voorbeeld van het kunstproza van de tweede helft der 16de eeuw, de roman leeft uitsluitend voort dank zij den grooten naam van den schrijver.

Ook als dramaturg zou Cervantes waarschijnlijk wel niet onsterfelijk geworden zijn. Van de twee eenige stukken die bewaard gebleven zijn uit de eerste periode van zijn dramatische activiteit behandelt *El Trato de Argel* het leven van de christenslaven te Algiers, een onderwerp waarover de ex-„cautivo" uit eigen ervaring kon meepraten. Het is echter een uiterst zwak stuk, de geschilderde situaties zijn hoogst onwaarschijnlijk, de versificatie is weinig verzorgd. Het optreden van dramatis personae als een leeuw en de duivel, van allegorieën als „la Necesidad" en „la Oportunidad", vermag moderne lezers maar matig te boeien. Eenigszins wordt onze belangstelling gewekt voor het optreden van den krijgsgevangene Saavedra, met wien natuurlijk Cervantes zelf is bedoeld. *El Trato de Argel* hangt een levendig gekleurd tafereel op van de beproevingen welke hij en zijn metgezellen in Afrika te verduren hebben gehad. Opgevoed in een gezelschap van gelijkgestemde lotgenooten zou het stuk misschien met belangstelling zijn gevolgd; blijvende waarde als drama heeft het niet.

Het andere van het tweetal, *Numancia*, hoe hoogelijk ook geprezen door de Duitsche romantici, is weliswaar het beste van de ernstig bedoelde dramatische werken van Cervantes, maar men kan er toch niet veel meer van zeggen dan dat het een paar goede scènes heeft en enkele uitstekende verzen. Het onderwerp is verheven genoeg: het gedenkwaardig beleg van het oude Numantia, aan de samenvloeiing van Duro en Tera, dat in 133 v. C. door Scipio Africanus werd ingenomen,

nadat de stad gedurende niet minder dan veertien jaar heldhaftig verzet had geboden.
De tooneelen waarin onverschrokken moed aan den dag wordt gelegd, wisselen in Cervantes' drama af met de liefdesgeschiedenis van Morandro en Lyra. Ook hier treden allegorische figuren op als „la Guerra", „la Enfermedad", „el Hambre" in een geel gewaad gehuld en met een wit masker voor het gelaat, en „el río Duero" met zijn drie kinderen. Vooral als hartstochtelijke uiting van vaderlandsliefde heeft het stuk nu en dan groote waardeering gevonden. Het heet dat toen de Franschen in 1809 Zaragoza belegerden, *Numancia* is opgevoerd ten einde den verdedigers moed in te blazen, die het stuk met geestdrift zouden hebben ontvangen. Se non è vero...
Cervantes heeft duidelijk de gebreken van het tooneel van zijn tijd ingezien en hij signaleerde die in verschillende passages van zijn werken. In den „Quijote" zegt hij ergens dat de stukken die thans opgeld doen, „espejos de disparates" zijn, „ejemplos de necedades e imágenes de lascivia" [1]), terwijl wij in den *Viaje del Parnaso* deze verzuchting hooren:

Adiós, teatros públicos, honrados
Por la ignorancia, que enzalzada veo
En cien mil disparates recitados [2]).

Dit neemt echter niet weg dat hij in dezelfde fouten vervalt die hij bij anderen laakt; en niet alleen begaat hij dezelfde fouten, maar hij verdedigt ze zelfs. In dit,

[1]) Eerste Deel, Hoofdstuk XLVIII.
[2]) Hoofdstuk I. „Vaarwel, schouwburgen, geëerd door onwetendheid, die ik ten troon verheven zie in de honderdduizend dwaasheden die men er ten beste geeft."

evenals in tal van andere gevallen, stuiten we bij onzen auteur op wonderlijke inconsequenties. Immers terwijl hij aan den eenen kant de drama's van zijn tijd aanvalt, zien we ze hem verdedigen b.v. in *El Rufián dichoso*, en wel op grond van het beginsel dat

Los tiempos mudan las cosas
y perficionan las artes [1]).

Men kan zich afvragen, of Cervantes in ernst sprak of schertste, maar in ieder geval onderscheiden zich zijn dramatische werken niet van het algemeene type van zijn tijd. Er heerscht hetzelfde gebrek aan eenheid en samenhang, dezelfde wanorde in de scènes; ook zij zijn vol van de wonderlijkste verrassingen. Men heeft minder te doen met drama's dan wel met losse tooneelen, die vrij willekeurig aan elkander zijn gevoegd, hoewel er enkele op zichzelf zeer geslaagd zijn.
De onovertroffen meester in het vertellen die Cervantes is, kan zich ook bij het schrijven van dramatische werken niet verloochenen, die vaak niet anders zijn dan novellen in dialoogvorm. *Los Baños de Argel* heeft verscheiden trekken gemeen met het verhaal van den „Cautivo" in den „Quijote", *Pedro de Urdamalas* met *La Gitanilla* en *El Rufián dichoso* met *Rinconete y Cortadillo*. De losse handeling, het ongemotiveerde slot der bedrijven, het gebrek aan innerlijken samenhang, het ontbreken van verklaringen en bindende overgangen, fouten die een goed dramaturg zou hebben weten te vermijden, waren voor Cervantes even zooveel klippen, die hij als verteller met het grootste gemak omzeilde dank zij den talrijken middelen welke hem dan ter beschikking stonden.

[1]) „De tijden veranderen de dingen en vervolmaken de kunst."

Zoo komt het dat men in zijn drama's telkens weer bij-episodes aantreft die de voornaamste handeling omspinnen, hetgeen meestal tot een veel te groot aantal personen leidt. Geen van zijn stukken heeft minder dan twintig dramatis personae, één telt er zelfs meer dan vijftig.

Cervantes is als dramaturg een van de laatste en voornaamste voorloopers van Lope de Vega, den stichter van het Spaansche nationale tooneel. En ook in de tweede periode van zijn dramatische werkzaamheid blijft hij wegbereider van Lope. Van de *Ocho comedias y ocho entremeses* (1615) zijn de comedia's op één enkele na, *Pedro de Urdamalas*, als zoodanig mislukt. En wanneer de auteur tracht Lope de Vega op zijde te streven, zooals in *La Casa de los celos*, is het maar al te duidelijk dat hij ver achterblijft bij zijn grooten rivaal. Bij de *entremeses* ligt de zaak anders. Daar zijn er bij die zich onderscheiden door een groote komische kracht. Het zijn levendige en geestige kluchten, die niet alleen op zichzelf interessant zijn, maar ook als realistische schilderingen kunnen worden gewaardeerd, zooals het geval is met *El Rufián dichoso*.

Maar zoo Cervantes in de comedia al geen werk van universeele beteekenis mag hebben gegeven, het vak leerde hem iets waarmede hij rijkelijk zijn voordeel heeft gedaan: hij verkreeg er vaardigheid door in het schrijven van dialogen, waarin hij dermate uitblinkt in den „Quijote", dat voor veel lezers de gesprekken van Don Quichot en Sancho Panza behooren tot die bladzijden welke men het vaakst herleest.

Ook als literair criticus heeft Cervantes zijn krachten beproefd, eveneens met weinig succes. Als bij de meeste Spanjaarden is ook bij den auteur van den

„Quijote" de scheppingskracht veel grooter dan het kritisch vermogen. Zoo is de *Canto de Calíope* in het zesde boek van *La Galatea* een in „octavas reales" gestelde hulde, gebracht aan een schare van vaak zeer middelmatige dichters van zijn tijd. Goedhartig van aard en nobel van inborst, was Cervantes al spoedig geneigd kwistig te zijn met zijn loftuitingen.

De *Viaje del Parnaso*, die negenentwintig jaren later verscheen, is eveneens een opsomming van contemporane dichters. Hij is in „tercetos" geredigeerd. Ofschoon er geen interessante persoonlijke trekken in ontbreken, vervalt de dichter in een stroom van verheerlijkingen. Zoo er al eens een aanval wordt gewaagd, wordt die toch niet met kracht doorgezet. Het post-scriptum, dat hij aan den *Viaje* toevoegt, behoort tot de beste bladzijden die Cervantes heeft geschreven, hetgeen niemand verwonderen zal wanneer men bedenkt dat het geschreven werd in proza, en op dit gebied was de auteur heer en meester.

En hij was dit niet alleen als schepper van den „Quijote", maar ook als auteur van de *Novelas Ejemplares*. Ja, men kan zelfs beweren dat indien Cervantes niets anders dan de *Novelas Ejemplares* had geschreven, hij op grond van dit werk alleen reeds aanspraak zou kunnen maken op een belangrijke plaats in de Spaansche letterkunde. Want deze bundel is niets meer of minder dan de inzet tot de geschiedenis van de „novela corta".

Een enkel woord over den titel. Waarom heeten deze novellen „ejemplares", terwijl de inhoud van verschillende van dit twaalftal toch weinig „voorbeeldig" te noemen is? De auteur zelf licht dit in de voorrede als volgt toe: „Ik heb hun den naam ‚ejemplares' gegeven, en indien ik het goed beschouw, is er ook niet een waaraan

niet een of ander voortreffelijk voorbeeld kan worden ontleend." En hij voegt daar nog aan toe: „En één ding durf ik beweren: indien op eenigerlei wijze de lectuur van deze novellen den lezers aanleiding zou kunnen geven tot een of andere verdorven begeerte of slechte gedachte, dan zou ik liever de hand afhakken waarmee ik ze geschreven had dan ze in het licht geven." Dit klinkt heel ernstig, maar in de praktijk vallen deze strenge zedelijke normen nogal mee. Want Cervantes is kunstenaar, geen paedagoog. Hij beschrijft, vertelt, bestudeert karakters, schildert zeden en gewoonten, maar hij onderwijst, hij predikt niet. Waarschijnlijk schreef hij dan ook de *Novelas Ejemplares*, zonder zich door iets anders te laten leiden dan het genot dat het oogenblik van schrijven hem gaf. Eerst toen hij ze al geschreven had en op het punt stond ze te publiceeren, zal hij aan een titel hebben gedacht.

Er is van alles in dezen bundel, zoowel realistische tafereelen, maar dan van een zeer schilderachtig realisme, zooals die van *La Gitanilla, Rinconete y Cortadillo, La ilustre fregona, El Licenciado Vidriera, El celoso extremeño, El Casamiento engañoso* en *El Coloquio de los perros*, als idealistische tafereelen, van een zeer romantisch idealisme, zooals die in *El Amante liberal, La Fuerza de la sangre, La Señora Cornelia, La Española inglesa* en *Las los doncellas*. Men hechte echter aan deze noch aan eenige andere rangschikking te veel waarde. Iedere indeeling van dit werk moet zoo ruim en zoo soepel mogelijk gehouden worden. Met strenge formules en scherpe classificaties vangt men den geest van een kunstenaar als deze niet, die te dartel, te speelsch, te schalksch is om zich op welke wijze ook te laten vangen. Onovertroffen is de kracht van onzen auteur om rea-

listische tafereelen in zulk een merkwaardig licht te plaatsen dat zelfs de meest alledaagsche realiteit in de meest verrassende kleuren staat te glanzen. In aanraking gebracht met den geest van den schrijver, wordt de realiteit zelve geïdealiseerd, zoozeer dat zij al het grove en weerzinwekkende verliest. Realiteit, op zichzelf leelijk, verandert onder den invloed van het nobele oog dat haar aanschouwt volkomen, en houdt op leelijk te zijn.

De realistische onder de *Novelas Ejemplares* munten uit door haar prachtige schildering van zeden en gewoonten en van karakters. Vooral *Rinconete y Cortadillo* is in dit opzicht een juweel. En het wonderlijke is dat deze beschrijving van het boevenvolk te Sevilla nimmer eentonig wordt; er is dan ook geen enkele van de novellen die zoo rijk is aan kleur. Trouwens Cervantes kent het terrein dat hij hier betreedt door en door, hij kent het Sevilla van zijn tijd als de beste, den zelfkant van de samenleving in de groote stad aan den Guadalquivir, zijn typen, zijn taal, zijn zeden en gewoonten.

Met het zigeunerleven was de auteur minder vertrouwd. Vandaar dat *La Gitanilla* veel zwakker is dan *Rinconete y Cortadillo*. Preciosa, het „Spaensch heydinnetje", is niet een gewoon zigeunermeisje. Wel verre van sterk realistisch te zijn geteekend, is zij tamelijk geïdealiseerd. En dit geldt ook voor *La ilustre fregona*. Het meest realistisch zijn in deze novellen nog de verschillende maatschappelijke milieus die Cervantes hier en daar schildert.

In de idealistische novellen valt meer de nadruk op het avontuur. De teekening van zeden en gewoonten en de schildering van karakters zijn hier naar het tweede plan teruggedrongen. In deze novellen vindt men dus niet

die psychologische waarneming, waaraan juist de realistische onder de *Novelas Ejemplares* zoo rijk zijn. Dit gemis wordt echter in ruime mate vergoed door het poëtische element van het avontuur zelf. Niet gebonden door de waarneming van de omringende wereld, beweegt de geest van den auteur zich vrij, en wat verloren gaat aan diepte, wordt gewonnen aan kleur en licht. Sommige critici beschouwen juist deze idealistische als de meest persoonlijke van den schrijver, als die waarin hij het meest zijn ziel heeft gelegd. Nederlandsche lezers zullen waarschijnlijk meestal de realistische novellen boven de idealistische stellen.

De „novela corta", die tegelijkertijd door Don Juan Manuel en Boccaccio met succes was beoefend, had in de 16de eeuw in Spanje niets opgeleverd dat zich kon meten met de zwakste van Cervantes' *Novelas Ejemplares*. Het succes van den bundel was dan ook overweldigend. Door de tijdgenooten om strijd geprezen, werd hij in den loop der 17de, maar ook nog in de 18de eeuw, herhaaldelijk herdrukt en in verschillende talen vertaald: in het Italiaansch, Fransch, Duitsch en Engelsch. Groot is de belangstelling van Duitsche zijde. Zoowel Friedrich Schlegel als Lessing en Goethe hadden hooge waardeering voor het boek. Gedurende de laatste decennia is de belangstelling er voor zoowel in als buiten Spanje steeds toegenomen, gelijk uit het verschijnen van een groot aantal goede tekstuitgaven en studies blijkt.

Nog een enkel woord ten slotte over *Los Trabajos de Persiles y Sigismunda*, daar wij toch het laatste deel van de ons schaars toegemeten ruimte aan den „Quijote" dienen te wijden. Wij zouden echter Cervantes groot onrecht aandoen, indien wij niet, zij het dan veel te kort,

zouden stilstaan bij zijn „historia septentrional". De *Persiles* is minder een roman dan een eindelooze reeks van romans, die alle bij elkander gehouden worden door de persoonlijkheid van den auteur, die zich hier niet zoozeer presenteert als realist, oplettend waarnemer en psycholoog, dan wel als een romantische natuur, begaafd met een groote fantasie. Rondom een liefdeshistorie, die van Persiles en Sigismunda, weeft Cervantes een reeks van bonte avonturen. De rijkdom aan fantasie, waardoor hij zich geheel laat gaan, vormt een van de grootste aantrekkelijkheden van het werk. En naast deze rijke verbeelding is het de taal van den *Persiles*, waarvan een groote bekoring uitgaat. Cervantes schrijft weliswaar bijna altijd eenvoudig en duidelijk, maar in dezen roman is hij eenvoudiger en duidelijker dan ooit. Voor „Azorín" is deze taal „la mejor prosa que ha escrito Cervantes" [1]). „Azorín" stelt dit proza naast dat van andere groote 17de-eeuwsche auteurs, om dan ten slotte Cervantes' proza te vergelijken met de schilderijen van Velázquez' laatste periode. En de fijnzinnige criticus komt tot de conclusie dat de auteur van den *Persiles* de eenige goede prozaschrijver van zijn tijd was.

III DE „QUIJOTE"

Het onmiddellijke succes van den „Quijote" is zonder twijfel te danken aan het feit dat men al terstond na zijn verschijning besefte te doen te hebben met een van de meest representatieve literaire scheppingen van het tijdvak. Immers in dit boek meende men de geheele Spaansche realiteit te zien, gebracht binnen het bereik

[1]) *Al margen de los clásicos*, Madrid 1921, p. 112.

van den gemiddelden lezer, waarbij hem tevens de gelegenheid geboden werd te glimlachen, ja zelfs in een schaterlach uit te barsten.
Voor de tijdgenooten van Cervantes ging er veel meer bekoring uit van de eigenlijke intrigue dan voor jongere lezersgeslachten; eerst twee eeuwen later zou men, dank zij de romantiek die Shakespeare en Cervantes ontdekken ging, het werk als een grootsch geheel gaan zien, even diepzinnig als zwaarmoedig.
De romantische kritiek schepte er intusschen behagen in Cervantes voor te stellen als een geniaal auteur, die zich echter hoegenaamd niet bewust was van zijn hooge gaven. Verschillende omstandigheden begunstigden deze opvatting die, tot haar uiterste consequentie doorgedreven, neerkwam op de voorstelling dat Cervantes een „povero uomo" was, naar het woord van den Italiaan De Lollis [1]), een arme drommel die slechts bij toeval een uniek boek geschreven heeft. Deze opvatting vond al vanouds steun in de uitspraak van een 17de-eeuwschen geleerde, Tomás Tamayo de Vargas, die op de onzalige gedachte was gekomen in zijn „Junta de libros, la mayor que España ha visto en su lengua, hasta el año 1624" Cervantes te karakteriseeren als „ingenio, aunque lego, el más festivo de España..." De kwalificatie deed opgeld. De auteur van den „Quijote" was een „ingenio lego", een man zonder cultuur, zooals men gaarne interpreteerde, terwijl er waarschijnlijk niets anders mee bedoeld is dan iemand zonder universitaire graden. Daarbij komt nog dat de eeuwenlange hispanophobie in de rest van Europa niet de meest geschikte atmosfeer schiep voor een redelijke „Quijote"-interpretatie. Merk-

---

[1]) C. de Lollis, *Cervantes reazionario*, Roma 1924.

waardig is, terloops opgemerkt, dat buiten Spanje de Engelschen veel vroeger dan de Franschen en de Duitschers vertrouwd zijn geraakt met den „Quijote" en hem voortreffelijk hebben leeren verstaan. Reeds in de 18de eeuw hebben zij hem in het Spaansch uitgegeven en verklaard, terwijl elders in Europa nog geen sterveling daaraan dacht. Men stond verrast over het mengsel van phantasie en waarheid en wist den kostelijken humor voortreffelijk te waardeeren. De scherpe tegenstellingen tusschen illusie en werkelijkheid kenden de Engelschen immers ook in Shakespeare's drama's!

In het algemeen schreef men Cervantes dan wel gaarne een onuitputtelijke phantasie toe en een wonderbaarlijk vermogen van beschrijving. Diepe gedachten over het leven en een standpunt dat indruischte tegen denkbeelden die de heerschende waren in de Spaansche maatschappij van zijn tijd, ontzegde men hem met de grootste stelligheid. De auteur van den „Quijote" was niet te werk gegaan als een architect die een gebouw optrekt volgens de lijnen van een vast plan. En zijn denkbeelden zouden in de verste verte niet zulk een beteekenis hebben als zijn personen. Het werk zou voor een goed deel geïmproviseerd zijn, zooals dat met zooveel Spaansche kunst het geval is. En de improvisatie was in den „Quijote" immers evident, waar men met gemak in nagenoeg ieder hoofdstuk slordigheden van den auteur kan aanwijzen.

Deze traditioneele voorstelling van een onbewusten Cervantes, wiens natuurlijk genie een „Quijote" schiep, waarbij men zich in het geheel niet bekommerde om de structuur en de techniek van den roman, is gedurende de laatste tientallen jaren fel bestreden. Vooral de Spaansche geleerde Américo Castro heeft zich beijverd

aan te toonen dat Cervantes wel degelijk geleid werd door een gedachte, en dat er zonder eenigen twijfel sprake is van een min of meer bewuste werkwijze.
„Aan onzen dapperen avonturier scheen het toe dat alles wat hij dacht, geloofde of zich verbeeldde, gemaakt was en geschiedde op dezelfde manier als wat hij gelezen had." Dit is een belangrijk punt in de structuur van het werk: er is een realiteit en een zekere schijn van die realiteit, welke zich vastgezet heeft in het hoofd van Don Quichot. Over die realiteit, waartegen het nobele élan van den ridder te pletter loopt, heeft Cervantes zijn begrippen die, hoe empirisch en elementair ze ook mogen schijnen, daarom toch niet minder sterk en helder zijn. Voor Cervantes is de wereld die wij waarnemen voor verschillende uitleggingen vatbaar: „wat jou het scheerbekken van een barbier lijkt, schijnt mij de helm van Mambrino, en aan een ander kan het weer iets anders schijnen". Dit denkbeeld, dat geenszins scholastiek is, was het humanisme dierbaar. En de crisis van de Contra-Reformatie brengt het zeer in zwang.
Wij weten allen wel dat de strijd tusschen idealisme en realisme, tusschen phantasie en werkelijkheid een zeer belangrijke plaats in den „Quijote" inneemt, en voor weinig lezers zal de confrontatie van Don Quichots idealisme en Sancho Panza's realisme een geheel nieuw element zijn. Maar dat naast deze bekende tegenstelling nog een andere gedachte den roman beheerscht, het relativisme, zal voor velen op tal van passages van het werk een verrassend nieuw licht kunnen werpen: ieder gaat zijn eigen weg, omdat iedereen de dingen anders ziet.
Américo Castro kan den „Quijote" niet zien als een toevallige verschijning, maar beschouwt hem als het

werk van een auteur die midden in het geestelijk leven van zijn tijd staat: Contra-reformatie èn Renaissance. Juist op het oogenblik waarop een geweldig dogmatisme de beginselen van de scholastieke theologie weer bevestigt, constateert men een sterken, typisch renaissancistischen trek naar pessimisme en scepticisme. Terwijl tegen het einde der 16de eeuw de godsdienst met nadruk de ijdelheid van de dingen dezer wereld verkondigt, voegt de profane gedachte daaraan toe: men weet eigenlijk niets („quod nihil scitur").

De kracht van Cervantes is zijn humor. Een kracht die tevens een zwakheid is. Want de humorist is noch heel zeker van zichzelf, noch van anderen. De Contra-Reformatie verdedigt de orthodoxie tot elken prijs. Zij zou het liefst tot de middeleeuwen terugkeeren en alle gevaarlijke uitvindingen van het humanisme willen schrappen. De geest der Renaissance is het die deze vragende houding tegenover de realiteit verklaart: helm van Mambrino of scheerbekken?

Maar niet alles is onzekerheid en relativisme. Het positieve geluid ontbreekt geenszins. Het spel van den schijn teekent zich af tegen een achtergrond van groote moreele kracht. Cervantes' geloof in de menschelijke natuur is te hecht gefundeerd dan dat hij niet een voorstander zou zijn van ieders recht om zijn eigen leven te leiden en zijn eigen karakter te behouden. Als Don Quichot Don Diego de Miranda een advies geeft inzake de opvoeding van zijn zoon, dan moet het jongemensch volgens den ridder van de Mancha niets anders doen dan studeeren in die richting waartoe hij zich het meest aangetrokken gevoelt.

Zoo verdedigt Cervantes op het terrein der liefde nog vóór Molière „la liberté d'aimer" met een buitengewoon

psychologische diepte. Een vrouwenhart mag men nimmer geweld aandoen. Crisóstomo wordt gelaakt omdat hij Marcela dwingen wil hem lief te hebben, evenals Anselmo, de „curioso impertinente". En dergelijke gevallen vindt men ook buiten den „Quijote". Men denke aan het geval van den ouden Carrizales, den jaloerschen „extremeño", die het met den dood moet bekoopen dat hij zijn jonge vrouw niet heeft willen begrijpen. Hier zoowel als overal in Cervantes' werk is dus wel degelijk sprake van het ontwikkelen van een bepaalde gedachte, het werken volgens een bepaald procédé.

Ook in religiosis kunnen we Cervantes niet meer zien zooals Heine hem zag, die den auteur van den „Quijote" een gehoorzaam zoon der kerk noemde, die nimmer bewust tegen de leer inging. Américo Castro heeft aangetoond dat ook in dit opzicht Cervantes een typisch vertegenwoordiger is van den tijd der Contra-Reformatie, een „hábil hipócrita", wiens meeningen men wanneer er sprake is van den officieelen godsdienst en moraal slechts met het noodige voorbehoud kan aanvaarden. We weten dat in de inrichting van onderwijs, waar we Cervantes in zijn studietijd aantroffen, Erasmus geen onbekende was, die trouwens in de eerste helft der 16de eeuw in Spanje al een heele schare van bewonderaars, de „erasmistas" telde. Welnu, het christendom van Cervantes, die veel meer waarde hechtte aan liefde tot den naaste dan aan uiterlijke ceremoniën, doet meer denken aan Erasmus dan aan het Concilie van Trente. Maar Erasmiaansche denkbeelden konden in Spanje zeker niet in de volkstaal vrijelijk verkondigd worden, want de godsdienst was staatszaak. Vandaar dat de auteur van den „Quijote" zijn toevlucht moet nemen tot de

„hipocresía", die hierin bestaat dat hij in zijn kritiek handig bedekt wat schadelijk zou kunnen zijn voor de gevestigde instellingen.
De „Quijote" is dus evenmin een toevallige verschijning in het Spanje van zijn tijd, als de schrijver een man zonder cultuur. Men behoeft slechts enkele hoofdstukken aandachtig na te gaan om tot het besef te komen dat Cervantes, die volgens zijn zeggen verzot was op lezen „al waren het maar de papieren die hij op straat vond", welbeslagen was in de Spaansche en Italiaansche literatuur van zijn dagen, geenszins een vreemdeling in de oude letteren, en den Bijbel zoo goed kende als de ridderromans. Zijn groote verdienste is dat hij een roman heeft weten te scheppen die, hoe typisch Spaansch hij ook moge wezen, met hoofd en schouder uitsteekt boven de enge nationale sfeer. De „Quijote" behoort evenals Hamlet tot de wereldliteratuur, daar hier de aandacht van den lezer wordt bepaald bij problemen die van alle tijden en alle volken zijn.
Daarom is de Spaansch-sprekende wereld, waar zooveel geschreven wordt dat door zijn vaak regionaal karakter niet meer dan een beperkten kring van lezers kan boeien, trotsch op haar „Quijote", het na den Bijbel meest vertaalde werk dat wij kennen, een boek dat de groote kunst verstaat zoowel grijsaards en volwassenen te doen glimlachen, als kinderen in een geschater te doen uitbarsten.

BIBLIOGRAPHIE

James Fitzmaurice-Kelly F.B.A. *Miguel de Cervantes Saavedra, a memoir*, Oxford 1913; Rudolph Schevill, *Cervantes*, London 1919; Américo Castro, *Cervantès*, Paris 1931; Jean Babelon, *Cervantès*, Paris 1939.

Américo Castro, *El Pensamiento de Cervantes*, Madrid 1925; Salvador de Madariaga, *Guía del Lector del „Quijote"*, Bilbao—Madrid—Barcelona 1926; Helmut Hatzfeld, *„Don Quijote" als Wortkunstwerk. Die einzelnen Stilmittel und ihr Sinn*, Leipzig—Berlin 1927; Ludwig Pfandl, *Geschichte der spanischen Nationalliteratur in ihrer Blütezeit*, Freiburg im Breisgau 1929; Paul Hazard, *Don Quichotte de Cervantès. Étude et analyse*, Paris 1930; Ángel Valbuena Prat, *Historia de la literatura española*, tomo II, Barcelona 1937, blz. 1—81. Voor verdere „Quijote"-literatuur wordt verwezen naar de Aanteekeningen.

IV VERANTWOORDING DER VERTALING

In de opdracht van het tweede deel van den „Quijote", dat dus eerst tien jaar na de verschijning van het eerste het licht zag, vertelt Cervantes aan den graaf van Lemos, dat het publiek over het algemeen zeer verlangend naar het vervolg van de geschiedenis had uitgezien; „maar hij die het vurigst begeerd had het in handen te krijgen, was de groote Keizer van China." „Want," zoo gaat hij voort, „het zal een maand geleden geweest zijn, dat hij mij met een specialen koerier een in de Chineesche taal gestelden brief toezond, waarin hij van mij verlangde, of beter gezegd, mij beleefd verzocht het hem te doen toekomen, want hij wilde een onderwijsinstelling oprichten waar de Spaansche taal zou worden gedoceerd, en hij wenschte dat het leerboek, dat zou worden gebruikt, de geschiedenis van Don Quichot zou wezen. Tegelijk hiermede schreef hij mij, dat ik rector van die onderwijsinstelling moest worden. Ik vroeg den brenger van den brief toen, of Zijne Majesteit hem eenige vergoeding voor reiskosten voor mij had meegegeven. Maar hij antwoordde dat daaraan in de verste verte niet was gedacht."

Cervantes sprak hier schertsend. Maar den „Quijote" als paedagogisch instrument te hebben gezien, is toch wel een van de meest geslaagde voorspellingen van den auteur. Immers overal waar de Spaansche taal en letterkunde ernstig worden beoefend, hoopt de leermeester zijn leerlingen te brengen tot de bladzijden van wat terecht algemeen beschouwd wordt als een van de machtigste prozawerken.

Hoezeer de belangstelling voor het Spaansch ook in ons land gedurende de laatste twintig jaar is toegenomen, niet ieder die zich wil verdiepen in de meesterwerken van de groote literatoren, kent Spaansch of beheerscht het in voldoende mate om een zoo moeilijken tekst als dèn „Quijote" te verstaan. Een breede schare van belangstellenden zal dus aangewezen blijven op een vertaling. Welnu, voor hen wordt hier een nieuwe overzetting aangeboden.

Is een nieuwe Nederlandsche vertaling van *Don Quichot* noodig? Afgezien van een groot aantal bewerkingen en kinderboeken, waarin maar bitter weinig van Cervantes' tekst is overgebleven en nog veel minder van zijn geest, bestaan er eigenlijk maar twee volledige vertalingen van het werk in het Nederlandsch. De oudste daarvan is die van Lambert van den Bos of Lambertus Sylvius (1610—1698), een Dordrechtenaar, die rector van de Latijnsche school was in zijn geboorteplaats. Zijn „Quijote"-vertaling [1]) verscheen voor het eerst in 1657 en is sedert, in den loop van de 17de en 18de eeuw,

[1]) *Den Verstandigen, Vroomen Ridder Don Quichot de la Mancha, Geschreven door Miguel de Cervantes Saavedra. En nu uyt de Spaensche in onse Nederlantsche tale overgeset, door L. V. B., Tot Dordrecht, Voor Jacobus Sadry, woonende in 't Kasteel van Gent, Anno 1657.*

herhaaldelijk herdrukt. Dit succes is niet bevreemdend. Ofschoon de vertaling niet geheel volledig, hier en daar zeer vrij en lang niet altijd juist was, gold het toch een ernstige poging om het werk in het Nederlandsch over te brengen. En hoe het ook zij, de lezer die geen Spaansch verstond, heeft zich ten onzent nagenoeg twee eeuwen lang met het werk van Lambert van den Bos tevreden gesteld.

De romantiek die allerwegen belangstelling wekte voor de cultureele waarden van Spanje, is niet uitsluitend de kennis van Calderón ten goede gekomen, maar ook die van Cervantes. Van zijn œuvre, inzonderheid van den „Quijote", zijn in den loop der 19de eeuw nieuwe vertalingen verschenen, ook in ons land, zij het dan wat later dan elders. Mr C. L. Schuller tot Peursum (1813—1860), een Utrechtsch advocaat, komt de eer toe in 1855 een volledige en zeer consciëntieuze Nederlandsche vertaling van Cervantes' werk te hebben geleverd[1]). En de arbeid van Schuller tot Peursum is te verdienstelijker, daar hij verricht werd in een tijd toen er van een wetenschappelijke beoefening van de moderne talen in het algemeen aan onze universiteiten nog geen sprake was, laat staan van het Spaansch. Over de „bewerkingen" van Schullers vertaling zullen wij liever zwijgen.

Maar nu wij bijna een eeuw verder zijn, kunnen wij ons niet meer tevreden stellen met de vertaling van den letterlievenden Utrechtschen jurist. Immers in deze honderd jaar heeft de studie van de Spaansche taal en letterkunde, zoowel in als buiten Spanje, een enorme vlucht genomen. Onze kennis van het Spaansch van de 16de en 17de eeuw stelt ons in staat Cervantes

[1]) *De Vernuftige Jonkheer Don Quichote*, 4 deelen, Haarlem 1855 (bij A. C. Kruseman).

beter te verstaan dan dit vorigen generaties gegeven was. Bij onze vertaling zijn wij uitgegaan van den tekst, zooals die is vastgesteld in de laatste uitgave van Francisco Rodríguez Marín [1]), een van de beste kenners van het Spaansch van de *Edad de oro* in het algemeen en van Cervantes in het bijzonder, wiens voortreffelijke commentaren onze Nederlandsche vertaling stellig zullen zijn ten goede gekomen. De eerste ondergeteekende werd, bij het vervullen van zijn taak, trouw ter zijde gestaan door Mejuffrouw Dr. H. C. Barrau te Tiel, die zich de niet geringe moeite getroostte om de kopij der vertaling met verschillende andere uitgaven en vertalingen te collationneeren. Hoe dankbaar dus door ons gebruik gemaakt is van de uitgave van Rodríguez Marín, wij hebben ook ons voordeel gedaan met enkele andere edities en commentaren, zooals die van Diego Clemencín en Clemente Cortejón. Dat een tekst, die ruim drie eeuwen geleden in Spanje geschreven werd door een zoo belezen auteur als Cervantes, hier en daar voor den modernen Nederlandschen lezer wel eenige toelichting vereischt, spreekt vanzelf. Wij willen echter niemand door overbodige geleerdheid van de lectuur van het eenige goede boek van de Spaansche letterkunde, zooals iemand van den „Quijote" gezegd heeft, afschrikken. Om deze reden is het dat wij de aanteekeningen, zoo gering mogelijk in getal, en de volstrekt noodige zoo beknopt mogelijk geredigeerd, aan het eind van ieder hoofdstuk hebben geplaatst.

---

[1]) *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha de Miguel de Cervantes Saavedra, nueva edición crítica con el comento refundido y mejorado y más de setecientas notas nuevas dispuesta por Francisco Rodríguez Marín*, VII tomos, Madrid 1927—1928.

Voor het vertalen van den „Quijote" heeft men echter niet alleen een philoloog noodig, maar ook een talent dat in staat is het kunstwerk als het ware opnieuw na te dichten. Het is de tweede ondergeteekende die zich met deze zaak heeft belast. Maar hoezeer ook gestreefd werd naar goed Nederlandsch, nimmer werd de belangrijke plicht uit het oog verloren: Cervantes zoo getrouw mogelijk aan het woord te laten.

Misschien zijn sommigen geneigd de vraag te stellen: waarom moeten wij thans *Don Quichot* lezen? Dan luidt ons antwoord met de meeste stelligheid: leest hem juist nu, in dagen van beproeving voor ons vaderland.

De „Quijote" immers werd geschreven in dagen van grooten tegenspoed voor het Spaansche volk. Als Cervantes na de jaren van zijn gevangenschap in Algiers terugkeert, wordt hij overal in de steden en dorpen die hij doortrekt getroffen door de financieele ellende, den toenemenden nood en de bedroevende organisatie: de eigenlijke oorzaken van de mislukking van een grootsche onderneming als die van de Armada Invencible van 1588. Nauwelijks vijfentwintig jaar na den glorieuzen slag bij Lepanto, toen hijzelf onder de vaan van Don Juan de Austria meevocht, beleefde hij de landing van de Engelschen in Cádiz, waar de verdediging zoo onvoldoende voorbereid was, dat de stad onmiddellijk aan de plunderende vreemde soldaten ten prooi viel. Te midden van dien smaad nu laat Cervantes, de groote vaderlander, het ridderideaal van een grootsch verleden, de dagen van Karel V en Philips II, herrijzen in de gedaante van den edelen dwaas, Don Quichot, die de neiging tot illusie belichaamt, steeds vergezeld van Sancho Panza, die de onuitroeibare zucht naar het materieele vertegenwoordigt. En te zamen dienen zij

als waarschuwend symbool voor zijn volk zich niet te bezondigen aan een overdaad van idealisme, maar evenmin te vervallen in een gebrek daaraan.
Laten wij ons echter niet te veel verdiepen in de vraag, wat dit boek aan het Nederlandsche publiek te zeggen zal kunnen hebben. Immers als ieder waarachtig groot klassiek kunstwerk laat het in alle tijden voor ieder volgend geslacht weer een bijzonder, eigen geluid hooren, waarvoor geen belangstellend lezer doof zal zijn.

C. F. A. VAN DAM
J. W. F. WERUMEUS BUNING

Amsterdam, zomer 1941

DE GEESTRIJKE RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

EERSTE DEEL

OPDRACHT

AAN DEN HERTOG VAN BÉJAR,

MARKIES VAN GIBRALEÓN, GRAAF VAN BENALCÁZAR EN BAÑARES, BURGGRAAF VAN ALCOCER, HEER VAN CAPILLA, CURIEL EN BURGUILLOS [1])

Aangemoedigd door het goed onthaal en de eer welke Uwe Excellentie aan allerhande boekwerken te beurt doet vallen, als een man van edele geboorte die volgaarne geneigd is de schoone kunsten te bevorderen, inzonderheid die welke er zich wegens hare nobele eigenschappen niet toe verlagen het gemeen te dienen en te pluimstrijken, heb ik besloten den GEESTRIJKEN RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA het licht te doen zien, onder de hoede van den doorluchtigen naam van Uwe Excellentie, die ik met den eerbied, verschuldigd aan zooveel grootmoedigheid, beleefd afsmeek hem welwillend in uw bescherming te nemen, opdat hij in uw schaduw, hoewel verstoken van dien kostbaren tooi van gratie en geleerdheid waarmede de boeken versierd zijn die geschreven worden ten huize van hen die de wetenschap eeren, onbevreesd verschijnen kan voor het oordeel van degenen die, zich niet bewust van de grenzen hunner onwetendheid, anderer werken plegen te veroordeelen met meer gestrengheid dan rechtvaardigheid; immers indien Uwe Excellentie met wijs beleid het welwillend oog richt op mijn eerlijk streven, vertrouw ik dat Uwe Excellentie het schamele van deze nederige hulde niet zal willen versmaden [2]).

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze Hertog van Béjar was Don Alonso Diego López Zúñiga y Solomayor, een schatrijk magnaat die in 1605 achtentwintig jaar oud was. Na den dood van zijn vader Don Francisco (1601) was hij de zevende drager van den titel. Zonder dat hij ooit eenige ware belangstelling in deze richting aan den dag had gelegd — daarvoor was hij een te onbeduidend man —, ging Béjar door voor een letterlievend aristocraat die eenige kunstenaars beschermde. Dat de hertog zich echter niet de eer waardig heeft betoond die Cervantes hem aandeed toen hij aan hem het eerste deel van den „Quijote" opdroeg, bewijst de omstandigheid dat de auteur daarna den naam Béjar geen enkelen keer meer heeft genoemd.

[2]) Cervantes schreef deze opdracht met zoo weinig overtuiging dat hij zich niet eens de moeite getroostte ze in eigen woorden te kleeden: de belangrijkste passages ontleende hij aan de opdracht die de dichter Fernando de Herrera vijfentwintig jaar te voren had geschreven voor den Markies van Ayamonte in zijn *Obras de Garci Lasso de la Vega con anotaciones* (Sevilla 1580) en aan de voorrede die Francisco de Medina voor dit werk samengesteld had.

VOORREDE

Verpoozing zoekend lezer, ook zonder eed kunt ge mij gelooven dat ik dit boek, als kind van mijn verbeelding, het vroolijkste, schoonste en geestrijkste wenschte dat denkbaar ware. Maar ook ik vermocht niets tegen de wetten der natuur, volgens welke een ieder zijn evenbeeld verwekt, en wat kon daarom mijn onvruchtbaar en ongeschoold vernuft anders geboren doen worden dan de geschiedenis van een kind, mager, vaal en grillig, en vol van vreemde gedachten die nooit bij een ander zijn opgekomen, gelijk te verwachten is van een historie die geboren werd in een gevangenis, waar ieder ongerief zijn zetel heeft en elk somber geluid zijn woning [1])? Rust en vrede, een liefelijk oord, vriendelijke landouwen, heldere luchten, het gemurmel van beken en een harmonische geest dragen er in belangrijke mate het hunne toe bij dat de meest onvruchtbare muzen zich vruchtbaar toonen en geesteskinderen baren die de wereld met bewondering en blijdschap vervullen. Soms heeft een vader een leelijken lompen zoon, maar de liefde die hij voor hem koestert, bindt hem een blinddoek voor de oogen, zoodat hij zijn fouten en gebreken niet ziet, maar ze zelfs voor goede eigenschappen en deugden houdt en ze aan zijn vrienden beschrijft als geest en scherpzinnigheid. Ik echter, die al heet ik de vader, slechts de stiefvader van Don Quichot ben, wil mij niet met den stroom laten meevoeren, en u, geliefde lezer, niet als anderen, schier met tranen in de oogen smeeken, de feilen en gebreken die gij in mijn kind zult ontdekken, te vergeven of door de vingers te zien. Immers gij zijt noch zijn bloedverwant noch zijn vriend, gij hebt uw eigen ziel in uw lichaam en uw vrijen wil als de beste,

gij woont in uw huis waar ge heer en meester zijt, gelijk de koning over zijn tienden penning, en gij weet wat men pleegt te zeggen, namelijk, „onder mijn mantel, dood ik den Koning" [2]).

Alhetwelk u ontheft en vrijstelt van iedere consideratie en verplichting, en ge kunt dus van deze historie alles zeggen wat ge verkiest, zonder eenige vrees dat men u rekenschap zal vragen, want niemand zal u lastig vallen omdat ge er kwaad, of prijzen omdat ge er goed van gesproken hebt.

Ik had ze u evenwel liever eenvoudig en onopgesmukt willen voorleggen, zonder het ornaat van een voorrede en de eindelooze lijst van gebruikelijke sonnetten, puntdichten en andere loftuitingen, welke men aan het begin van een boek pleegt af te drukken. Want ik wil u wel verzekeren dat, al heeft het mij eenige moeite gekost de historie op te stellen, niets mij zoo moeilijk viel als deze voorrede te redigeeren, die gij thans bezig zijt te lezen. Menigmaal nam ik de pen ter hand om ze te schrijven, en menigmaal legde ik ze weer neer, omdat ik niet wist wat ik te boek moest stellen; en toen ik zoo op een keer niet wist wat ik beginnen moest, en met het papier vóór mij, de pen achter het oor, den elleboog op de schrijftafel gesteund en de hand onder de kin, zat na te denken wat ik zeggen zou, kwam er onverwachts een vriend van mij binnen, een geestig man, van helder verstand, die mij toen hij mij zoo in gedachten verzonken zag zitten, vroeg wat er aan haperde. Ik wilde hem de oorzaak niet verhelen, en zei hem dat ik zat na te denken over de voorrede welke ik schrijven moest voor de historie van Don Quichot, en dat deze gedachte mij dermate in beslag nam dat ik ze eigenlijk maar niet wilde schrijven en er nog minder voor voelde

om de heldendaden van den edelen ridder het licht te doen zien. — „Want hoe zou ik mij niet bedremmeld voelen tegenover het oordeel van dien ouden wetgever dien men het publiek noemt, wanneer het ziet dat ik na verloop van zooveel jaren die ik in de stilte der vergetelheid doorbracht [3]), thans ondanks den last mijner jaren te voorschijn treed met een boek zoo droog als hooi, gespeend van alle vindingrijkheid, ongelukkig uitgevallen wat stijl betreft, arm aan geestige gezegden en ten eenenmale iedere geleerdheid en wetenschappelijke methode ontberend, zonder kantteekeningen en op- en aanmerkingen aan het slot, waarvan zooals ik zie andere boeken voorzien zijn, al zijn het maar profane fabels, zoo vol gepropt met uitspraken van Aristoteles, Plato en de geheele schare van wijsgeeren [4]), dat zij de lezers versteld doen staan, die de auteurs voor zeer belezen mannen houden, even geleerd als welbespraakt. En wanneer zij de Heilige Schrift aanhalen, lijken zij wel godgeleerde doctoren gelijk de Heilige Thomas van Aquino; ze gaan zoo beleidvol en met vernuft te werk dat zij in één regel een dwazen minnaar beschrijven en in den volgenden al een preekje houden, zoo vroom dat het een vreugde en een genot is het te hooren of te lezen [5]).

Dit alles moet mijn boek derven, want ik heb niets dat ik in margine kan plaatsen, en evenmin aanteekeningen die ik aan het slot ten beste kan geven. Nog veel minder weet ik welke schrijvers ik navolg, om deze in het begin op te sommen, zooals een ieder dat doet, in alphabetische volgorde, beginnende met Aristoteles en eindigende met Xenophon en Zoilus of Zeuxis, hoewel de een een kleingeestig criticus en de ander een schilder was. Ook sonnetten moet mijn boek in zijn

voorwerk ontberen, althans sonnetten wier auteurs hertogen, markiezen, graven, bisschoppen, hooggeboren vrouwen en hoogst vermaarde dichters zijn [6]); ofschoon als ik ze aan een paar bevriende handwerkslieden [7]) vroeg, zij ze mij wel verschaffen zouden, en zóó dat de dichters die den grootsten naam in ons Spanje hebben, ze niet beter kunnen schrijven. Om kort te zijn, mijnheer en vriend," ging ik verder, „ik ben tot het besluit gekomen dat de heer Don Quichot maar begraven moet blijven in de archieven van de Mancha, tot de Hemel mij iemand zendt die hem optooien kan met al wat er nu nog aan hem ontbreekt; want ik ben niet in staat daarin te voorzien, vanwege mijn onbekwaamheid en geringe geleerdheid, en aangezien ik nu eenmaal traag en lui van aard ben wanneer het er om gaat auteurs te zoeken die enkel zeggen wat ik zelf ook zonder hun hulp wel zeggen kan. Vandaar de verlegenheid en besluiteloosheid, mijn vriend, waarin gij mij vondt; en wat gij van mij vernomen hebt, is toch ook waarlijk reden genoeg om mij in die verlegenheid en besluiteloosheid te brengen."

Toen mijn vriend dit alles had aangehoord, sloeg hij zich met de vlakke hand tegen het voorhoofd, kreeg een lachbui en zeide tot mij:

„Zoo waar God leeft, vriend, eerst nu gaan mij de oogen open na al de lange jaren dat ik u ken, en waarin ik u in al uw doen en laten altijd voor een wijs en verstandig man heb gehouden. Eerst nu wordt het mij duidelijk dat gij daar even ver van af zijt als de hemel van de aarde. Hoe is het mogelijk dat zulke onbelangrijke en nietige aangelegenheden, die zoo licht te verhelpen zijn, in staat blijken om zulk een rijpen geest als den uwen zoo geheel in beslag te nemen en te verwarren, die toch

wel gewend is heel wat grooter moeilijkheden te overwinnen en uit den weg te ruimen? Waarlijk, dit ligt niet aan te weinig bekwaamheid, maar aan te veel traagheid en gemis aan wereldkennis. En zal ik u eens bewijzen wat ik beweer? Luister goed naar wat ik betoog en ge zult zien hoe ik in een oogwenk al uw bezwaren wegredeneer en in alle feilen voorzie, die u, naar gij zegt, zoo hinderen en ontmoedigen dat gij de geschiedenis van uw vermaarden Don Quichot, sieraad en toonbeeld van geheel de dolende ridderschap, maar liever niet het licht wilt doen zien."

„Zeg op," antwoordde ik hem, toen ik zijn uiteenzetting vernomen had, „hoe denkt gij dan de leemten die mij doen aarzelen, aan te vullen en den warwinkel van mijn moeilijkheden tot orde te brengen?"

Waarop hij zeide:

„Het eerste bezwaar dat ge maakt, namelijk de sonnetten, puntdichten en andere loftuitingen die ge als voorwerk mist, en die van eerwaarde en hooggeboren lieden behooren te zijn, kan worden verholpen wanneer gij u de weinige moeite getroost ze zelf te schrijven; daarna kunt ge er dan den titel boven en den naam onder zetten dien ge maar wilt; ge kunt toch het vaderschap toekennen aan Priester Jan van Indië [8]) of den Keizer van Trebizonde, van wie, naar mij bekend is, verteld wordt dat zij beroemde dichters waren; en al waren ze het niet en mochten er een paar verwaande vlegels en veelpraters wezen die u achter uw rug om belasteren en op dit punt kwaad van u spreken, trek u daar dan geen zier van aan; want zelfs al betrappen ze u op een leugen, dan kunnen ze u daarom toch nog niet de hand afhakken waarmede ge het geschreven hebt.

Wat betreft het citeeren in margine van boeken en

schrijvers aan wie gij de uitspraken en diepzinnige woorden hebt ontleend die ge in uw historie hebt ingelascht, men behoeft er slechts voor zorg te dragen dat er eenige gezegden of Latijnsche citaten die ge bij toeval uit het hoofd kent, of althans vlug na kunt slaan, aan te pas komen. Als er over vrijheid en gevangenschap gesproken wordt, brengt ge er bij voorbeeld bij te pas:

'Non bene pro toto libertas venditur auro.'

En dan moet ge in margine Horatius vermelden, of als die het niet gezegd heeft, den dichter die het wel gezegd heeft [9]). Indien ge het hebt over de macht van den dood, kom dan dadelijk met:

,Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas, Regumque turres [10]).'

Gaat het over de vriendschap en de liefde die God wil dat men zijn vijanden toedraagt, haal er dan terstond de Heilige Schrift bij, wat niet veel moeite kost, en ge kunt het dan zeggen met de woorden van niemand minder dan God zelf: *'Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros* [11]).' Hebt ge het over booze bedenkingen kom dan voor den dag met het Evangelie: *'De corde exeunt cogitationes malae* [12]).' Gaat het over onstandvastigheid van vrienden, dan is daar Cato die u zijn distichon aan de hand zal doen:

'Donec eris felix, multos numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila, solus eris [13]).'

En met deze brokken Latijn en andere dergelijke citaten zal men u ten minste voor een geleerd literator houden, hetgeen in onzen tijd niet weinig eervol is, en voordeelig. Wat betreft het toevoegen van de aanteekeningen aan het slot van het boek, kunt ge het best op de volgende wijze te werk gaan: indien ge in uw boek een of anderen reus vermeldt, zie dan toe dat het de reus Golias is,

en daarmede hebt ge al een prachtige noot, want ge kunt dan zetten: ‚De reus Golias of Goliath. Hij was een Filistijn die door den herder David met een vervaarlijken steenworp gedood werd in het Terebinthendal, gelijk verhaald wordt in het boek der Koningen', in het hoofdstuk waar ge dat beschreven zult vinden [14]).
Zorg er vervolgens voor, ten einde u een man te toonen die welbelezen is in de profane letteren en een goed cosmograaf, dat in uw historie de rivier de Taag genoemd wordt, en ge zult dan nog een schoone aanteekening kunnen plaatsen als ge schrijft: ‚De rivier de Taag werd zoo genoemd naar een koning van Spanje [15]); ze ontspringt daar en daar, zij mondt in den Atlantischen Oceaan, waar zij de muren van de vermaarde stad Lissabon kust, en het is algemeen bekend dat haar zand goudhoudend is [16])', enz. Indien ge het over dieven hebt, kan ik u de geschiedenis van Cacus opzeggen [17]), die ik van buiten ken; gaat het over vrouwen van lichte zeden, dan moet gij bij den bisschop van Mondoñedo wezen, die u Lamia, Laida en Flora aan de hand zal doen [18]), een aanteekening die u veel gezag kan bezorgen; loopt het over wreede vrouwen, dan zal Ovidius u Medea verschaffen [19]); aan toovenaressen en heksen heeft Homerus Calypso en Vergilius Circe [20]); wat dappere veldheeren betreft, kan Julius Caesar zichzelf recommandeeren in zijn *Commentarii* en Plutarchus zal u duizend Alexanders leveren. Zoo ge over liefde handelt, zult gij mits ge een paar woorden Italiaansch kent, León Hebreo vinden, die u in ieder opzicht de volle maat zal schenken [21]). En indien gij het niet in den vreemde wilt zoeken, hebt gij in eigen huis Fonseca, den schrijver van *Del amor de Dios* [22]), waarin ge een samenvatting vindt van alles wat gij en de meest

vernuftige geest op dit gebied maar kan verlangen. Om kort te gaan, het eenige wat ge doen moet, is zorgen dat ge deze namen noemt, en in uw eigen historie zinspeelt op de verhalen waarover ik hier sprak. En laat mij dan den last van de op- en aanmerkingen aan het slot en in margine maar over; ik bezweer u bij wat ge wilt, dat ik u de kanten vul en aan het slot van het werk minstens vier vel in beslag neem.

Nu nog iets over het register van de auteurs zooals andere boeken dat hebben, en dat in het uwe ontbreekt. De oplossing hiervoor is zeer simpel, want ge behoeft slechts een boek op te zoeken dat ze allen, van *A* tot *Z*, vermeldt zooals gij zeidet [23]). Dat abecedarium neemt gij in uw eigen werk over, en al is het bedrog duidelijk zichtbaar, het doet er niets toe, aangezien gij er toch maar weinig gebruik van zult maken; en er zal altijd nog wel iemand onnoozel genoeg zijn om te gelooven dat gij ze allen in uw eenvoudige en onopgesmukte historie hebt gebruikt. En zelfs wanneer die lange lijst voor niets anders deugt, kan ze althans dienen om het boek op slag gezag bij te zetten. Te meer omdat er immers geen sterveling is die na zal gaan of gij ze al of niet gevolgd hebt, daar het toch niemand iets schelen kan. En dit nog des te meer omdat, als ik het goed begrijp, uw boek niets noodig heeft van wat gij beweert dat er aan ontbreekt, omdat het van begin tot einde smaadrede is tegen de ridderromans, een genus waarvan Aristoteles nooit droomde, de Heilige Basilius geen woord zeide, noch Cicero iets wist. Ook behoeft ge bij de wonderlijke dwaasheden van het boek geen rekening te houden met de spitsvondige beschouwingen omtrent de waarheid, de waarnemingen der astrologie, de geometrische maten of de weerlegging van argumenten waarvan de rhetorica

zich bedient; het tracht evenmin een zeker geloof te prediken door goddelijke en menschelijke zaken dooreen te haspelen, een soort mengelmoes waarmee geen christelijk brein zich mag afgeven. Zulk een vernuft mag bij wat hij schrijft slechts streven naar de navolging der natuur; en hoe volmaakter die is, des te beter is de schriftuur. En daar dit uw geschrift niets anders beoogt dan het gezag en den invloed te ondermijnen, welke in de wereld en bij het volk de ridderboeken genieten, is er geen enkele reden waarom gij bij wijsgeeren om uitspraken zoudt gaan bedelen, bij de Heilige Schrift om raadgevingen, bij dichters om fabels, bij rhetorici om prachtige volzinnen en bij heiligen om wonderen; maar draag zorg dat iedere zin en passage met eenvoudige en beteekenisvolle, eerbare en goed gebruikte woorden welluidend en statig te voorschijn treedt, zoodat hij uw bedoeling zoo goed mogelijk weergeeft, en uw denkbeelden kenbaar maakt zonder ingewikkeldheden of duisterheden. Streef er tevens naar dat de zwaarmoedige die uw historie leest, een glimlach om de lippen krijgt, dat de goedlachsche lezer in geschater uitbreekt, de schijnvrome ziel zich niet stoot, en de kenner bewondering heeft over de vindingrijkheid, dat een ernstig man ze niet veracht en de wijze niet nalaat ze te prijzen. Waarlijk, ge moet doorzetten nu ge u eenmaal voorgenomen hebt het zwak doortimmerd gebouw van deze ridderboeken te slechten, die door zoovelen verafschuwd en door veel meer anderen geprezen worden; want zoo gij daarin slaagt, zult gij niet weinig bereikt hebben."

In diepe stilte zat ik te luisteren naar hetgeen mijn vriend mij zeide, en zijn woorden maakten zulk een diepen indruk op mij, dat ik zonder te redetwisten mijn

instemming betuigde, en ik besloot met diezelfde woorden deze voorrede samen te stellen. Waaruit gij, beminde lezer, de scherpzinnigheid van mijn vriend kunt opmaken, mijn goed geluk dat ik op een oogenblik, dat ik zulk een uitmuntenden raadsman zoo noodig had, hem trof, en uw eigen fortuin dat gij de geschiedenis van den roemruchten Don Quichot van de Mancha zoo onopgesmukt en zonder tierelantijntjes vindt, van wien het onder alle bewoners van het gebied van de velden van Montiel heet, dat hij de meest kuische minnaar en de dapperste ridder was, dien men sinds vele jaren in die contreien gezien heeft. Ik wil mij tegenover u niet laten voorstaan op den dienst dien ik u bewijs door u in kennis te brengen met zulk een edel en eerzaam ridder; maar wel wensch ik dat gij mij erkentelijk zijt voor de kennismaking met den roemruchten Sancho Panza, 's ridders schildknaap, in wien ik, naar ik meen, alle schildknaperige zotternijen heb samengebracht, die in den grooten hoop van de dwaze ridderboeken verspreid staan. En thans, God schenke u gezondheid en Hij vergete mij niet. VALE.

AANTEEKENINGEN

[1]) Vroeger geloofde men algemeen dat de „Quijote" geconcipieerd was in den kerker van Argamasilla de Alba (in de provincie Ciudad Real). Sedert jaren weten wij dat deze traditie, die eerst tegen het einde van de 18de eeuw is ontstaan, niet juist is. Rodríguez Marín heeft aangetoond dat de gevangenis, waarop hier gedoeld wordt, geen andere kan zijn dan de Cárcel Real te Sevilla, waar Cervantes omstreeks 1602 (trouwens ook omstreeks 1597) gevangen

heeft gezeten. Tijdgenooten beschrijven een verblijf in deze oude Spaansche gevangenis als een hel, waarvan onze auteur niet ten onrechte getuigt dat daar „toda incomodidad tiene su asiento y donde todo triste ruido hace su habitación". Zie F. Rodríguez Marín, *La Cárcel en que se engendró el „Quijote"*, Madrid 1916.

[2]) „Debajo de mi manto, al rey me mato" is een oud Spaansch spreekwoord dat wij kunnen weergeven met „gedachten zijn vrij".

[3]) Inderdaad had Cervantes jarenlang gezwegen: sinds in 1585 *La Galatea* was verschenen, had hij geen enkel boek meer het licht doen zien.

[4]) Hier en op andere plaatsen van dezen *Prólogo* zinspeelt Cervantes kennelijk op Lope de Vega, met wien hij in de jaren 1604 en 1605 in onmin leefde. In *El Peregrino en su patria* dat in 1604 verscheen, coquetteert Lope namelijk telkens met Aristoteles, Plato en „toda la caterva de filósofos", zooals Cervantes ze noemt.

[5]) Ook deze woorden zijn gericht aan het adres van Lope de Vega, en zij doelen op verschillende passages van diens *El Peregrino en su patria.*

[6]) Ook hier hebben we weer te doen met een hatelijkheid aan het adres van Cervantes' grooten rivaal Lope de Vega, wiens boeken (*La Arcadia* van 1598, *Isidro* van 1599, *La Hermosura de Angélica* van 1602 en *El Peregrino en su patria*) voorafgegaan werden door vele lofdichten, waarvan de auteurs inderdaad vaak zeer aanzienlijke personages waren.

[7]) Uit deze woorden kan men afleiden dat het zelfs nog in het begin van de 17de eeuw vaak voorkwam dat handwerkslieden zich wijdden aan de beoefening van de poëzie.

[8]) Priester Jan van Indië is een in 16de- en 17de-eeuwsche teksten veel besproken legendarische christenmonarch van Azië, die echter nimmer heeft bestaan. Later verdwijnt hij uit Azië en duikt op in Abessinië. Zie F. Zarncke, *Der Priester Johannes*, 1876—79.

[9]) Cervantes wist natuurlijk heel goed dat de geciteerde versregel niet van Horatius was, maar van den dichter der z.g.n. aesopische fabelen. Hij verwisselt echter de namen

van de auteurs met opzet om een loopje te nemen met de goedkoope geleerdheid waarop sommige van zijn tijdgenooten zich lieten voorstaan, o.a. Lope de Vega.

[10]) Horatius, l. I, oda IV.

[11]) *Mattheüs* V : 44.

[12]) *Mattheüs* XV : 19.

[13]) Dit distichon is niet van Cato, maar van Ovidius, *Tristia*, l. I, elegie IX.

[14]) I Samuel XVII: 19.

[15]) In de *Crónica de España* van Florián de Ocampo wordt melding gemaakt van een legendarischen koning van Spanje, Tago, die meer dan 1800 jaar v. C. geleefd zou hebben en zijn naam zou hebben gegeven aan de rivier de Taag.

[16]) Ook in deze „famosa anotación" zinspeelt Cervantes op Lope de Vega, die dergelijke waarheden als koeien ten beste had gegeven aan het slot van zijn *Arcadia*.

[17]) Vergilius, *Aeneis*, l. VIII.

[18]) Met den Bisschop van Mondoñedo (in de provincie Lugo) wordt Antonio de Guevara (1480?—1545) bedoeld, kroniekschrijver van Keizer Karel V, auteur van den beroemden didactischen roman *Libro del emperador Marco Aurelio con Relox de Príncipes* (1529), die in vele talen is vertaald, ook in het Nederlandsch (in 1612). Over de drie bewuste lichtekooien der Oudheid spreekt Guevara in een van zijn *Epístolas familiares* (1539—1542).

[19]) *Metamorphoses*, l. VII.

[20]) Over de nimf Calypso spreekt Homerus op verschillende plaatsen van de Odyssee, en Vergilius over Circe in de *Aeneis*, l. VII.

[21]) Maar die „dos onzas de la lengua toscana" waren niet eens noodig om de *Dialoghi di Amore* (1535) van den neoplatonischen wijsgeer León Hebreo (1460?—1520) te leeren kennen, daar er van dit werk wel drie Spaansche vertalingen bestonden, waarvan die van de hand van Garcilaso Inga de la Vega (1590) de bekendste is. Wie belangstelt in het leven en het werk van den Spaanschen jood Judas Abrabanel, alias León Hebreo, zij verwezen naar B. Zimmels, *Leo Hebraeus, ein jüdischer Philosoph der Renaissance, sein Leben. seine Werke und seine Lehren*, Breslau 1886 en Marcelino

Menéndez y Pelayo, *Historia de las Ideas estéticas en España*, tomo II, Santander 1940, blz. 11—44.

[22]) Het *Tratado del amor de Dios* van den augustijn Fray Cristóbal de Fonseca verscheen voor het eerst te Salamanca in 1592. Men zie over het werk van dezen Fonseca, „uno de los menos originales y de los más pesados místicos españoles", het in de vorige aanteekening aangehaalde werk van Menéndez y Pelayo, blz. 102—103.

[23]) Ook deze woorden bevatten een hatelijkheid aan het adres van Lope de Vega, die zoowel in *El Peregrino en su patria* als in zijn *Isidro* een alphabetisch register van de geciteerde auteurs opgenomen had.

OP HET BOEK VAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

URGANDA, DE ONHERKENBARE [1])

Boek, wanneer gij u verstan- [2])
Wendt tot lezers, goed van oor-,
Zult gij van geen sukkel hoor-
Dat verkeerd u staan de han-.
Maar als g' al te vlug belan-
In de hand van idio-,
Merkt gij aanstonds, dat zij noo-
Op den kop slaan van den spij-,
Ook al zetten z' alle zei-
Bij, om zich geleerd te too-.

D' allergrootste boomen wer-
Over ons de beste scha-,
Dat leert altijd de erva-;
Daarom biedt uw goed gester-
Béjar's boom u, die een Her-
Alexander evena-,
Draagt als vrucht; zoek dus uw scha-
Bij dien boom, belaân met prin- [3]),
Want Fortuin schenkt d' overwin-
Aan wie moedig durft te wa- [4]).

Van een van de Mancha's rid-
Wilt gij avontuur verha-,
Wien de zinnen gingen dwa-
Van verderfelijke lit-,
Over dames, wapens, rid- [5])...
Dit bracht dra zijn strijdlust bo-;

Als Orlando Furio-
Heeft zijn sterke arm gewon-
Die zijn min hij had geschon-,
Dulcinea van Tobo-.

Plaats geen ijd'le hierogly-
Op uw schild [6]*: die hooge troe-*
Doen u weldra bij 't pandoe-
Lage ponto's toch verlie-.
Toon u in uw opdracht lie-
Nederig, dan spot geen slu-:
„Is dat Álvaro de Lu-,
Van Carthago is het Han-,
Of de koning Frans in Span-,
Die 't weer wijt aan vrouw Fortu- [7]*?"*

Daar 't den Hemel niet beha-
U de kennis mee te ge-
Van Juan Latino [8]*), den ne-,*
Daarom geen Latijnsche phra-!
Geen geleerden nageaa-!
Met waanwijsheid lukt het zel-,
Zich als wijsgeer aan te stel- [9]*);*
Wie dat door heeft, zal minach-
Spotten bij uw oor: „Je dach-
Mij wat op de mouw te spel-?"

Meng je niet in and'rer da-,
Luister niet naar babbelkou-;
Want geen acht slaan op gewau-
Noch op praatjes, is beza-.
Wie lichtvaardig zich verma-,
Krijgen meestal thuis hun stre-;

Al uw kracht moet gij beste-
Om een goeden naam te krij-;
Want wie onzin laat verschij-,
Wordt gehoond door alle ee-.

Zie eens hoe men 't moet bezu-,
Als men onder glazen pan-
Steenen opneemt in de han-,
Om te werpen naar de bu-.
Laat de wijze zijn schriftu-
Samenstellen zonder ha-,
Langzaam aan; want 't is een dwa-,
Die maar vlug wat wil verzin-
Tot vermaak van jonge kin-,
En van toeten weet noch bla-.

AMADIS VAN GALLIË AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

SONNET

Gij, die mij in 't droefgeestig eenzaam leven,
Zijt nagevolgd, in ongena gesleten,
Hoog op de groote Kale Rots[10]) *gezeten,*
Van vreugde tot boetvaardigheid gedreven,
O gij, wiens oogen bitteren drank u geven,
Lafenis door u zelven uitgekreten,
En die door de aard' op aard genood te eten,
Om zilver, tin noch koper meer moogt geven,
Leef voort in zekerheid dat wat moog' sneven,
Zoolang althans de rosse Apol zijn paren
Zal mennen langs de vierde van de sferen,
Uw roep van stouten moed zal blijven leven,
Geen land zal ooit uw land nog evenaren;
Uw wijzen schepper zal men eeuwig eeren.

DON BELIANIS VAN GRIEKENLAND AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

SONNET

'k Hieuw, hakte en sloeg, 't al in een handomkeeren,
Meer dan een dolend held, in 't staal gestoken;
'k Was sluw, stoutmoedig, dapper; hoon gewroken
Heb 'k duizendmaal, ja honderdduizend keeren.
'k Gaf Faam de kans mijn daden hoog te eeren;
Als minnaar was 'k gewild en onbesproken;
Elk reus scheen mij tot dwerg ineengedoken,
Nooit zag men mij bij 't tweegevecht mankeeren.
Fortuin lag aan mijn voeten; bij de haren
Gegrepen, dwong mijn wil grillige kans
In slaafsch gareel en dienst. Maar stootte
Mijn voorspoed hoog, naar ieder 't kon ontwaren,
Als de gehoornde maan, 'k benijd nochtans
U om uw daden, Don Quichot den Groote.

VROUWE ORIANA AAN DULCINEA VAN EL TOBOSO

SONNET

Hoe gaarne, Dulcinea, lieve blonde!
Verplaatste ik mijn Miraflores[11]) *ginder*
Naar El Toboso — o, wat zorgen minder! —
En naar uw dorpje ons geheele Londen.
Wie zou met uw verlangens en uw kleeren
Niet ziel en lichaam willen tooien, en den
Door u bezielde, door de Faam verwende,
In ongelijken strijd te zien begeeren!
Wie zou niet wenschen, zich zoo kuisch t' onttrekken
Aan Amadis, als gij steeds wist t' ontwijken
Den hoffelijken ridder Don Quijote!
Dan, niet afgunstig, zou ik afgunst wekken,
De droeve tijd zou dan in vreugd verstrijken
En uit genot geen wroeging zijn gesproten[12]).

GANDALIN, DE SCHILDKNAAP VAN AMADIS VAN GALLIË, AAN SANCHO PANZA, DEN SCHILDKNAAP VAN DON QUICHOT

SONNET

Heil u, roemruchte, wien de schikgodin,
Toen zij voor u als schildknaap alles wikte,
Zóó gunstig en zoo wijs het lot beschikte,
Dat g' alles kondt doorstaan met goed gewin.
Men prijst thans 's schildknaaps landelijken zin:
Spade noch sikkel acht men te gemeen
Voor 't dolende bedrijf; dit houdt meteen
Voor maanbestormers een berisping in.
Uw naam benijd ik en uw rijdier meer
Het meeste nog uw welgevulde tasch,
Waarvoor wij uwe zorgen prijzen moeten.
Heil nogmaals u, o Sancho, zie hoezeer
De Spaansche Ovidius bewogen was,
Laat mij u met een eelt'ge hand begroeten.

HET BEVALLIGE DICHTERLIJKE WARHOOFD AAN SANCHO PANZA EN ROSSINANT

Ik heb der heirbaan stof getre-,
Als trouwe schildknaap Sancho Pan-
Van Don Quichot van de Man-,
Op zoek naar een bescheiden le-;
Want voor de stille Villadië-
Er met de noorderzon van door-,
Zei hij dat dit was vol bekoor-,
Zoo leest men in de Celesti-,
Een boek te menschelijk misschie-,
Maar goddelijk toch, dat is mijn oor- [13]).

AAN ROSSINANT

Ik, achterkleinzoon van Babië- [14]),
Ben de beroemde Rossinan-,
In mijne zwakte tot mijn schan-
Door zekeren Don Quichot bere-.
In laksheid was ik ongeë-;
Maar met de snelheid van een dra-
Stal ik mij vaak een voertje ha-;
Dat leerde ik van Lazari- [15]),
Die om den blinde te bedrie-,
Een strootje in de wijnkruik sta- [16]).

ORLANDO FURIOSO AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

SONNET

Zijt gij geen paladijn, niemand is uws gelijke,
Die onder duizend hun gelijk kondt zijn.
Men vindt geen enkelen, waar gij ook verschijn',
Die als gij overwint, om nimmer te bezwijken.
Orlando ben ik, die, Quichot, op de aarde,
Ziek van Angélica, zwierf langs het verste strand,
En op 't altaar der Faam als offerand'
Den moed haar bood, die mij mijn naam bewaarde.
Aan u gelijk te zijn, zal mij nooit zijn gegeven;
Die eer komt aan uw roem en aan uw daden toe,
Schoon u, zoowel als mij, 't hoofd is op hol geslagen.
Maar mij gelijk wordt gij, doet trotschen Moor gij sneven
En wilden Scyth, die steeds nog toezien, hoe
Wij zijn gelijk in liefde en tegenslagen.

DE RIDDER VAN DEN PHOEBUS [17]) AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

SONNET

Mijn zwaard kon nooit het uwe evenaren,
Noch, Spaansche Phoebus, hoffelijke geest,
Reikt tot uw roem mijn hand, hoezeer gevreesd,
Waar de zon rijst, of neerzinkt in de baren.
'k Verachtte macht, ik nam de heerschappij,
Mij door de rosse Oost geboôn, niet aan,
Opdat mij van mijn dageraad, Claridiaan [18]),
Het schoon gelaat te zien gegeven zij.
'k Aanbad haar om haar schoonheid onvolprezen,
En toen zij mij verstiet, was zelfs de hel
Vervaard om mijnen arm, die temde hare woede.
Maar gij, Quichot, alwaardig, uitgelezen,
Door Dulcinea, leeft op aarde eeuwig wel
En zij door u, vermaard als kuische en vroede.

VAN SOLISDÁN[19]) AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

SONNET

Hoewel het velen, Don Quichot, moet spijten
Uw brein omfloerst te zien door dwaze droomen,
Zoo zal, dat g' ooit iets laags hebt ondernomen,
Toch zeker nimmer iemand u verwijten.
Uw heldendaden zullen voor u pleiten,
Daar g' onrecht altijd zijt te hulp gekomen,
Hoe menigwerf ge ook een dracht slaag van sloome
En slaafsche ellendelingen moest verbijten.
En zij 't dat Dulcinea, onvolprezen,
U zoo bejegende dat het u heugde,
En nooit uw droefenis haar naar den zin waar',
Laat dit uw troost in zulk een rampspoed wezen,
Dat Sancho Panza's tusschenkomst niet deugde,
Dat hij een dwaas, zij wreed was, gij geen minnaar

SAMENSPRAAK VAN BABIECA EN ROSSINANT

SONNET

B. Hoe *komt gij, Rossinant, zoo bijster slapjes?*
R. Omdat ik nimmer eet en steeds moet werken.
B. Wat? Krijgt ge dan geen voer om aan te sterken?
R. Nooit geeft mijn heer mij ook maar enkele hapjes.
B. Mijnheer, dat vind ik ongepaste grapjes!
Laat uw baas zulke ezelstaal niet merken!
R. Een ezel is mijn heer, naar ik mocht merken.
't Bewijs? Zie, hoe hij is verliefd, en knapjes.
B. Is 't dan zoo dwaas te minnen? R. Wil dat mijden!
B. Gij spreekt diepzinnig! R. Als je niet kunt eten!
B. Klaag bij den knaap. R. Ach neen, die weet van wanten!
Wat zal ik mij beklagen in mijn lijden,
Wanneer zoo heer als knecht, of hoe ze heeten,
Nog grooter knullen zijn dan Rossinante?

AANTEEKENINGEN

[1]) De toovenares Urganda, een groote vriendin van Amadis van Gallië, dankte haar bijnaam aan de omstandigheid dat zij de kunst verstond van gedaante te verwisselen, dit tot onherkenbaar wordens toe.

[2] De twijfelachtige eer deze wonderlijke soort van verzen, z.g.n. „versos de cabo roto" te hebben bedacht, komt niet toe aan Cervantes, maar waarschijnlijk aan den Sevillaanschen dichter Alonso Álvarez de Soria. Zie over deze meer curieuze dan schoone staaltjes van poëzie F. Rodríguez Marin, *El Loaysa de „El Celoso extremeño"*, Sevilla 1901, p. 166 *et seq.* —

Voor de ondankbare taak deze en andere allesbehalve fraaie verzen van Cervantes in het Nederlandsch over te brengen, hebben wij herhaaldelijk een dankbaar gebruik gemaakt van de hulp van Dr. G. J. Schoute, die ons op de meest edelmoedige wijze zijn vertaling van alle gedichten van den „Quijote" ter beschikking stelde.

De welwillende lezer zal begrepen hebben dat het laatste woordfragment van den eersten regel van de eerste „décima" een afkorting is van „verstandig". Onder een „décima" verstaat men een strophe van tien versregels, die elk acht lettergrepen tellen, met het rijmschema *abbaaccddc*.

[3]) De Béjars waren door het geslacht Zúñiga verwant met het koninklijk huis van Navarra. Het Eerste Deel van den „Quijote" is opgedragen aan den Hertog van Béjar.

[4]) Vgl. het „Audentes fortuna iuvat" van Vergilius, *Aeneis*, l. X.

[5]) Zinspeling op Ariosto's *Orlando furioso*, dat begint met deze woorden:

„Le donne, i cavalier, l'arme, gli amori
Le cortesie, l'audaci imprese io canto..."

[6]) Zooals Lope de Vega, die „indiscretos jeroglíficos" aanbracht in zijn wapen (dat uit negentien torens bestond!), hetwelk hij liet afdrukken in zijn *Arcadia* (1599) en *La Hermosura de Angélica* (1602). Cervantes noemt de hiëroglyphen „indiscretos", omdat Lope in die dagen gehuwd was met Doña Juana de Guardo, de dochter van een rijken slager.

[7]) Don Álvaro de Luna, de gunsteling van koning Johan II van Kastilië (1406—1454), was in zijn dagen de machtigste en rijkste man van geheel Spanje. Niettemin stierf hij, in ongenade gevallen, op het schavot te Valladolid in 1453. — Ook deze laatste verzen van de vierde „décima" van Urganda bevatten een hatelijkheid aan het adres van Lope de Vega, zie zich in de opdracht van zijn *El Peregrino en su patria* aan den Markies De Priego beklaagd had over „la Fortuna".

[8]) Juan Latino was een neger, zoo genoemd wegens zijn voortreffelijke kennis van het Latijn. Als kind met zijn moeder naar Spanje overgebracht groeide hij op ten huize van de hertogin van Terranova, de weduwe van den „Gran Capitán", waar hij als jonge slaaf boeken moest aandragen voor den hertog van Sesa, den kleinzoon van de hertogin van Terranova, die bijna even oud was als zijn zwarte knecht. Juan Latino stond zijn leven lang zeer in aanzien bij de hertogelijke familie. Dezelfde hertog dien hij in zijn jeugd had gediend, schonk hem de vrijheid. Juan trouwde „por amores", zooals nadrukkelijk vermeld wordt met Doña Ana de Carvajal. Hij gaf gedurende meer dan zestig jaren onderwijs in de grammatica te Granada. Hij stierf eerst op negentigjarigen leeftijd. — Ook in deze „décima" steekt Cervantes den draak met Lope de Vega, die gaarne geurde met Latijnsche citaten.

[9]) Zooals Lope de Vega, die in den *Peregrino* Aristoteles, Plato en andere wijsgeeren van de Oudheid aanhaalde.

[10]) De „Peña Pobre", waarop Amadis van Gallië zich terugtrok om boete te doen, toen hij in ongenade gevallen was bij Oriana. Zie hierover het Vijfentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel.

[11]) Miraflores is de naam van een klein kasteel, dat op een afstand van twee mijlen van Londen lag, waar Oriana, de dochter van koning Lisuarte en koningin Brisena, bij voorkeur verblijf placht te houden. Zij was, gelijk men begrepen zal hebben, de aangebedene van Amadis van Gallië. — Met dit Gallië wordt intusschen niet het continentale Gallië bedoeld, maar Wales.

[12]) Oriana had zich eenigen tijd van de wereld moeten

terugtrekken, om Esplandián, den zoon van Amadis, het leven te schenken.

[13]) Een uitstekend oordeel van Cervantes, in twee woorden geformuleerd, over de *Celestina*, de *Comedia de Calisto y Melibea*, Burgos 1499, het belangrijkste prozawerk van de geheele Spaansche literatuur na den „Quijote". Het wordt toegeschreven aan Fernando de Rojas en behandelt in dialoogvorm de verleiding van Melibea door Calixto, die daarbij geholpen wordt door een oude koppelaarster, Celestina. Het boek was in de 16de eeuw even populair als later de „Quijote". De belangstellende lezer die geen Spaansch verstaat, zij hier ter nadere kennismaking verwezen naar Ernest Martinenche, *La Célestine, tragi-comédie de Caliste et Mélibée*, Paris, z.j., in „Les Cent Chefs-d'oeuvre étrangers."

[14]) Zie voor Babieca het Eerste Hoofdstuk, aanteekening 18.

[15]) Zie over *La Vida de Lararillo de Tormes*, het Tweeëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 13.

[16]) Deze verzen doelen op een bekende passage van den *Lazarillo de Tormes*, waarin de jongeman, terwijl zijn blinde baas angstvallig de kruik vasthoudt, toch van den wijn snoept door er een lang strootje in te steken.

[17]) De Ridder van den Phoebus was een zoon van den keizer van Konstantinopel Trebacio. Hij is de held van een van de meest monstrueuze ridderromans, waaraan medewerkten Diego Ordóñez de Calahorra, Pedro de la Sierra en Marcos Martínez. Hij telt niet minder dan vijf deelen en meer dan twee duizend in twee kolommen bedrukte foliobladzijden. Het schrijven van het werk vergde bijna dertig jaar: van 1562 tot na 1589. De titel luidt: „Espejo de Principes y Caualleros en el qual, en tres libros, se cuentan los inmortales hechos del Cauallero del Febo, y de su hermano Rosicler, hijos del grande Emperador Trebacio. Con las altas cauallerias, y muy estraños amores de la muy hermosa y estremada Princesa Claridiana, y de otros altos Principes y Caualleros", Medina del Campo 1583.

[18]) Princes Claridiana, dochter van den keizer van Trebizonde en van de koningin der Amazonen, de aangebedene van den Ridder van den Phoebus.

[19]) Men weet niet met zekerheid, wie met dezen Solisdán wordt bedoeld. Paul Groussac betoogt in *Une énigme littéraire: le D. Quichotte d'Avellaneda*, Paris 1903, p. 147 *et seq.*, dat *Solisdán* een anagram is van *Lassindo*, den schildknaap van Bruneo de Bonamar, die op denzelfden dag tot ridder geslagen werd als Gandalín, de schildknaap van Amadis van Gallië.

EERSTE HOOFDSTUK

HETWELK HANDELT OVER DEN AARD EN DE AANGELEGENHEDEN VAN DEN VERMAARDEN RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

In een dorpje van de Mancha [1]), waarvan ik mij den naam niet wensch te herinneren [2]), leefde nog niet lang geleden een van die edellieden, die een lans in het wapenrek, een antiek lederen schild, een mager paard en een snellen hazenwind bezitten. Het middagmaal, met vaker rund- dan schapenvleesch [3]), 's avonds meest een koud kliekje, op Zaterdag eieren met spek, Vrijdags linzen, en Zondags een lekker duifje, verslond driekwart van wat zijn landgoederen opbrachten. De rest werd besteed aan een lakenschen lijfrok en fluweelen hozen voor de feestdagen, met schoeisel van dezelfde stof; door de week droeg hij simpeler laken, maar in zijn soort van het fijnste. Hij had thuis een huishoudster van over de veertig en een nichtje van nog geen twintig, en een boerenknecht, die zoowel het paard zadelde als het snoeimes hanteerde. Deze ridder liep naar de vijftig; hij was taai van gestel, een mager man, met ingevallen wangen; hij stond altijd vroeg op en was een liefhebber van de jacht. Men heeft wel beweerd dat zijn achternaam Quijada of Quesada was, maar over deze zaak zijn de kroniekschrijvers het niet geheel met elkander eens, hoewel er op grond van de meest waarschijnlijke onderstellingen valt af te leiden dat hij Quejana heette [4]). Dit doet echter weinig af aan onze geschiedenis: het bewijze alleen, dat wij bij het vertellen daarvan geen duimbreed van de waarheid zullen afwijken.

Men moet dan weten dat genoemde hidalgo zijn ledige

uren (en dat waren de meeste van het jaar) wijdde aan het lezen van ridderromans, en wel met zooveel liefhebberij en genoegen dat hij zelfs de jacht haast geheel en al vergat, en zelfs het beheer van zijn geld en goed; zijn dwaze belangstelling ging zoo ver dat hij menig stuk zaailand verkocht om ridderromans te koopen, en zoo sleepte hij alles in huis wat hij machtig kon worden. Van al deze ridderboeken waren hem geen zoo lief als die van den vermaarden Feliciano de Silva [5]); want de heldere taal van dit proza en de ingewikkelde redeneeringen van dezen auteur vond hij prachtig, en wel het meest daar waar hij de verliefde woorden en uitdagende brieven las, waarin op zoo menige plaats dingen stonden als: „De reden der onredelijkheid, dewelke mijn rede wordt aangedaan, verzwakt mijn rede dermate, dat ik mij met reden over uwe schoonheid beklaag." Of wel „... de hooge hemelen die uwe goddelijke schoonheid goddelijk beschijnen met al hun sterren, doen u de verdienste verdienen, dewelke Uwe Genade verdient."
Met dergelijke redekavelingen verloor de arme ridder het verstand, hij sloofde zich uit er dieper zin in te vinden dan zelfs de groote Aristoteles zou hebben doorgrond of verstaan, al ware hij daartoe alleen uit de dooden verrezen. Zoo had Don Quichot bij voorbeeld zijn gedachten over al de wonden die Don Belianis [6]) sloeg en ontving, want het scheen hem dat hoe knap de toenmalige chirurgijnmeesters die hem onder handen hadden ook waren, 's mans gelaat en geheele lichaam een en al litteeken geweest moesten zijn. Maar hij prees het in den auteur dat zijn boek eindigde met de belofte van eindeloos nieuwe avonturen [7]), en menigmaal bekroop hem de lust naar de pen te grijpen en het persoonlijk te voltooien, zooals het daar beloofd

wordt; hij zou dit zonder twijfel ondernomen en ook volbracht hebben, ware het niet dat de grooter gedachten die hem voortdurend bezighielden, het hem steeds weer hadden belet. Vaak ook redetwistte hij met den pastoor van het dorp (een gestudeerd man, hij had een graad gehaald in Sigüenza [8]) !) over de vraag, wie dapperder ridder geweest was: Palmerijn van Engeland of Amadis van Gallië; de dorpsbarbier meester Nicolás was echter van oordeel dat geen van de twee wedijveren kon met den Ridder van den Phoebus en dat als er dan iemand met hem vergeleken mocht worden, dit alleen Don Galaor, de broeder van Amadis kon zijn, omdat die in zijn soort een gemoedelijk mensch was, niet zoo aanstellerig en huilebalkerig als zijn broer; en wat dapperheid betreft vast niet zijn mindere.

Om kort te gaan, hij vergat zich zoo in zijn lectuur, dat hij alle nachten doorbracht met zijn boeken, van dat de zon onderging totdat zij opging, en alle dagen van ochtend- tot avondschemering; en van al dit vele lezen en weinig slapen werden de hersens hem zoo dor, dat hij ten slotte het verstand verloor. Zijn verbeelding raakte vervuld met al wat hij in de boeken vond aan tooverij en gevechten, veldslagen, uitdagingen, wonden, verliefde woorden, minnekoozingen, tegenslagen en allerhande onmogelijke dwaasheden; en hij dacht in zijn arm hoofd dat heel dit samenraapsel van verzinselen de zuivere waarheid was; zoodat er voor hem geen waarachtiger verhaal meer ter wereld bestond dan deze histories. Hij placht te zeggen, dat de Cid Ruy Díaz een uitnemend dapper ridder was geweest; maar dat hij niet in de schaduw kon staan van den Ridder met het Vlammende Zwaard [9]), die met één slag twee woeste en ontzaglijke reuzen vaneenspleet. Nog nader stond hem

Bernardo del Carpio [10]), omdat deze in de rotsvallei van Roncevaux den betooverden Roeland verslagen had, listig als Hercules toen hij Antaeus [11]), zoon der Aarde, smoorde in zijn armen. Hij roemde den reus Morgante [12]) hoog, omdat deze, ofschoon behoorende tot het geslacht der reuzen, dat steeds even verwaten als lomp en ruw is, de eenige bleek met beschaving en goede manieren. Maar ver boven allen prees hij Renout van Montalbaen, en wel het meest wanneer men hem uit zijn kasteel ziet komen, plunderen wie hem in den weg loopt, en in de landen van overzee, in het Moorenland, het groot goddeloos beeld van Mohammed ziet stelen — dat overigens geheel van klinkklaar goud was —, gelijk het in zijn geschiedenis wordt verhaald. Hij zou er zijn huishoudster voor hebben overgehad om den verrader Galalón [13]) een trap in de lenden te geven, en zijn nichtje op den koop toe.

Toen nu 's mans verstand al zoo reddeloos verloren was, kwam hij bovendien op de zonderlingste gedachte die ooit in het brein van een dwaas geboren werd; en het was deze, dat het hem passend en noodig scheen, zoowel te zijner grootere eer als ten behoeve van zijn land, dolend ridder te worden en de gansche wereld af te zwerven met paard en wapenen, op zoek naar avontuur, welbedreven in alles waarin naar hij gelezen had dolende ridders bekwaam waren, ten einde allen smaad te wreken en vele gevaarlijke bedrijven te ondernemen, hetgeen hem indien hij die volvoeren kon, onvergankelijken roem en faam zou doen verwerven. De arme ziel waande zich door de kracht van zijn arm alleen reeds minstens tot keizer van Trebizonde gekroond; en aldus, vervuld van deze aangename gedachten en aangedreven door het zonderling behagen dat

hij er in schepte, zette hij haast achter zijn plannen. Het eerste wat hij dan deed, was eenige stukken wapenrusting te poetsen, die aan zijn voorouders hadden toebehoord, en eeuwenlang roestig en beschimmeld vergeten in een hoek hadden gelegen. Hij kreeg ze schoon en bracht ze zoo goed mogelijk in orde; maar hij zag wel in dat dit nog lang niet het ware was: hij had er bij voorbeeld geen echten ridderhelm bij, maar slechts een simpelen stormhoed; hierin voorzag hij echter met schranderheid, want van bordpapier vervaardigde hij een soort halven helm, die met den stormhoed samengeflanst, haast echt leek. Om de waarheid te zeggen, hij had om te beproeven of de helm sterk genoeg was de gevaren van den strijd te trotseeren, zijn zwaard voor den dag gehaald en er een paar slagen op gegeven, waarvan reeds de eerste in een oogenblik alles vernietigde wat hij in een week tot stand had gebracht; en het gemak waarmede hij dezen helm vernielde beviel hem geenszins, zoodat hij om zich voortaan voor dergelijk onheil te behoeden den helm weer in elkaar zette, maar aan den binnenkant een paar stukken ijzer aanbracht, wat hem weer vertrouwen gaf. En zonder nieuwe proefnemingen te wagen, meende hij dat het nu een opperbeste helm was.

Hierna ging hij eens naar zijn paard kijken en ofschoon het evenveel pooten met hoefkanker had als er duiten in een vierduitstuk gaan [14]) en overigens meer gebreken dan het ros van Gonela [15]), dat naar men weet niet meer was dan vel over been [16]), leek het hem dat Alexanders Bucephalas [17]) noch het paard Babieca [18]) van den Cid er op één lijn mee konden staan. Vier dagen lang zat hij te denken welken naam het hebben moest; want (zooals hij tegen zichzelf zeide) het ware het ros van

een roemruchten ridder niet waardig onvermaarden naam te dragen, te meer waar het zulk een best beest was. En hij trachtte daarom een naam te verzinnen die zoowel sprak van wat het beest geweest was eer het dolend ridder diende, als van zijn tegenwoordigen staat. Het is immers recht en redelijk dat waar de heer van staat wisselt, het paard dit doet van naam; en hier paste een naam van pracht en geweld, die klonk als een klok, gelijk strookte met de nieuwe orde en het nieuw bedrijf waarin het dienst deed. En zoo, nadat tallooze namen hem in brein en verbeelding waren geboren, weer verworpen en versmaad, opnieuw overwogen, slecht bevonden en nogmaals overdacht, noemde hij hem ten slotte *Rossinant*, hetgeen naar het hem toescheen verheven en welluidend klonk en tevens verklaarde dat het eens een „rocín", een knol was, „antes" ofwel voor het was wat het thans was, namelijk het paard dat boven alle „rocines", oftewel knollen, ging: het eerste paard ter wereld zoogezegd.

Voldaan dat hij een naam voor zijn paard gevonden had, wenschte hij er thans zichzelf een te geven; dit nam zijn gedachten nogmaals acht dagen in beslag, aan het einde waarvan hij zich *Don Quichot* [19]) noemde, hetgeen gelijk reeds gezegd werd de auteurs die over deze waarachtige geschiedenis schrijven van meening doet zijn dat hij ongetwijfeld Quijada moet hebben geheeten, en niet Quesada, gelijk anderen wenschen te beweren. Evenwel, overwegende dat de dappere Amadis zich niet vergenoegde met Amadis zonder meer, doch daar den naam van zijn volk en vaderland aan had toegevoegd met het oogmerk deze in zijn roem en eer te doen deelen, zoodat hij zich *Amadis van Gallië* noemde, wenschte Don Quichot als goed ridder ook aan

den zijnen de zijne toe te voegen en zich Don Quichot van de Mancha te noemen; dit verklaarde, meende hij, zeer duidelijk van welk geslacht en welke landstreek hij was, en hij eerde de laatste door ze in de tweede plaats als zijn bijnaam te kiezen.

Nadat dus nu zijn wapenen waren gepoetst, nadat van den stormhoed een helm was gemaakt en hij zijn paard en zichzelf een naam had gegeven, kwam het hem in het hoofd dat hem niets meer ontbrak dan een edele dame om zich op te verlieven; want dolend ridder zonder geliefde is als boom zonder blad en vruchten en als lichaam zonder ziel [20]). En hij zeide bij zichzelf: „Wanneer ik, als straf voor mijne zonden, ofwel dank zij mijn gelukkig gesternte, hier of daar een reus op mijn weg vind, gelijk dit dolenden ridders gewoonlijk overkomt, en hem dan in één enkel treffen versla, het lijf doorklief, of ten langen leste overwin en onderkrijg, ware het dan niet wenschelijk iemand te kennen aan wie ik hem ten geschenke kan zenden, zoodat hij zich naar mijn aangebedene begeeft, voor haar nederknielt en op nederigen en ootmoedigen toon zegt: ‚Ik ben de reus Caraculiambro [21]), heer van het eiland Malindrania, mevrouw, die in tweegevecht verslagen is door den onvolprezen ridder Don Quichot van de Mancha, welke mij bevolen heeft bij UEd. mijn opwachting te maken, opdat Uwe Genade over mij beschikke naar wil en welbehagen?'"

Ach, hoe verheugd was onze goede ridder toen hij deze toespraak gehouden had, en hoeveel meer nog toen hij iemand vond aan wie hij den naam van aangebedene zijns harten kon geven! Er woonde, naar men zegt, in een dorpje dichtbij het zijne een knappe boerenmeid, aan wie hij vroeger zijn hart had verspeeld,

hoewel zij, naar er beweerd wordt, daar nooit weet of last van had. Zij heette Aldonza Lorenzo, en haar, leek hem, kon men het best den titel van meesteresse zijner gedachten schenken. Hij zocht een naam voor haar die niet al te zeer bij den zijnen afstak, en die diende te doen denken aan een prinses en hooggeboren vrouwe en hij noemde haar ten slotte Dulcinea [22]) van El Toboso (omdat zij in El Toboso geboren was): een naam, naar zijn meening welluidend, uitgelezen en vol beteekenis, gelijk alle andere, die hij voor zich en het zijne had bedacht.

AANTEEKENINGEN

[1]) Volgens Francisco Rodríguez Marín, vormen deze eerste woorden van het eerste hoofdstuk een versregel, dien Cervantes ontleende aan een romance, voorkomende in het *Romancero general* (1600) en die aanvangt met de woorden *Vn lencero Portugues.*

[2]) In de 19de eeuw werd algemeen aangenomen, dat met dit dorpje Argamasilla de Alba werd bedoeld, een meening die door jongere onderzoekers is verworpen.

[3]) Schapenvleesch was in dien tijd duurder dan rundvleesch.

[4]) Iets verder in dit hoofdstuk opteert Cervantes weer voor *Quijada* en in hoofdstuk V voor *Quijana.* Vgl. F. Rodríguez Marín, *El modelo más probable del Don Quijote,* Madrid 1918.

[5]) Auteur van verschillende ridderromans, waarvan hier slechts genoemd worden *Lisuarte de Grecia* (1514) en *Amadís de Grecia* (1530).

[6]) Alleen reeds in de eerste twee boeken van de vier, die den roman van *Belianís de Grecia* vormen (Burgos 1547), loopt de held niet minder dan 101 zware verwondingen op.

[7]) Jerónimo Fernández, auteur van de *Historia de Belianís de Grecia,* verzekert dat het slot van de oorspronkelijke ge-

schiedenis verloren was gegaan en eerst kon worden gepubliceerd, wanneer het zou zijn teruggevonden.

[8]) De Universiteit van Sigüenza behoorde tot de kleinere universiteiten van Spanje. Cervantes noemt ze hier om den spot te drijven met universitaire graden.

[9]) Amadis van Griekenland. Hij noemde zich zoo, omdat hem een zwaard, bij wijze van gloeiende kool, op de borst brandde, totdat hij daarvan door den wijzen toovenaar Alquife werd verlost.

[10]) Bernardo del Carpio is een legendarische held, wiens daden bezongen worden in verschillende romances.

[11]) Antaeus was een gigant, die door de aanraking met zijn moeder (de Aarde) steeds weer nieuwe krachten ontving. Hij werd door Hercules opgetild en doodgedrukt.

[12]) Morgante werd, na een leven van buitensporigheden, tot het christendom bekeerd.

[13]) Door het verraad van Galalón (of Ganalón) kwamen bij Roncevaux de twaalf pairs van Charlemagne om het leven.

[14]) In het Spaansch staat: „aunque tenía más cuartos que un real", hetgeen eigenlijk beteekent: „ofschoon het meer *cuartos* had dan een reaal". Een reaal is een geldstuk van 25 céntimos; *cuarto* is de naam van een oud geldstukje van zeer geringe waarde (ongeveer 3 céntimos), maar het beteekent ook hoefkanker. Wij hebben getracht de woordspeling zoo goed mogelijk in het Nederlandsch weer te geven.

[15]) Gonela was de nar van een hertog van Ferrara. Het paard van Gonela was zóó mager en aftandsch, dat er vele grapjes over ten beste worden gegeven in de *Buffonerie del Gonnella* (in *Facetie del Piovano Arloto*, Firenze 1565). Vgl. de uitdrukking *tener más faltas que el caballo de Gonela* („in het geheel niet deugen, vol gebreken zitten").

[16]) In het origineel staat dat in het Latijn: *tantum pellis et ossa fuit*, een variant op de woorden uit Plautus' *Aulularia* III, sc. VI: „ossa ac pellis totust".

[17]) Het lievelingspaard van Alexander den Groote.

[18]) De naam van het paard van Spanje's grooten nationalen held Rodrigo Díaz de Bivar, den Cid Campeador (± 1033—1099).

[19]) Het woord *quijote* is niet door Cervantes bedacht. Het is de naam van het dijstuk van een harnas. De keuze van den schrijver viel op dit woord niet alleen wegens zijn beteekenis, maar ook omdat de uitgang *-ote* uitsluitend toegepast wordt om iets als lachwekkend of verwerpelijk voor te stellen.

[20]) Vgl. Boyardo, *Orlando innamorato*, l. I, c. 18:

> Perch' ogni cavalier ch'e senza amore,
> Sen vista é vivo, é vivo senza core.

[21]) Een bespottelijke naam, die beteekent „met het blootebillen-gezicht".

[22]) Marcelino Menéndez y Pelayo (*Orígenes de la Novela*, tomo I, Madrid 1905, p. CDXCV, noot 1) acht het waarschijnlijk, dat Cervantes den naam *Dulcinea* ontleende aan Antonio de Lofrasso, in wiens werk *Los diez libros de la fortuna de amor* (l. VI), Barcelona 1573, een herder voorkomt die *Dulcineo* heet, en een herderin *Dulcina*.

TWEEDE HOOFDSTUK

HETWELK HANDELT OVER DEN EERSTEN TOCHT, DIEN DE GEESTRIJKE DON QUICHOT UIT ZIJNE LANDEN HEEFT ONDERNOMEN

Nadat Don Quichot dit alles geregeld had, wilde hij geen tijd meer verspillen om zijn gedachten tot daden te maken, mede omdat hij in benauwenis zat over de groote schade die de wereld naar hij meende zou lijden indien hij langer draalde alle beleedigingen te wreken, al het kromme recht te maken, onrecht te herstellen, misbruik uit te roeien en schulden te vereffenen. En zoo wapende hij zich op een goeden morgen, zonder iemand van zijn plannen op de hoogte te brengen en zonder dat iemand hem zag, nog voor het aanbreken van den dag met al zijne wapenen, zette zijn armetierig saamgeflansten helm op het hoofd, schoot het schild aan den arm, steeg op Rossinant, nam zijn lans en reed door de achterpoort van den hoenderhof de velden in, opgetogen en welgemoed toen hij voelde hoe goed zijn edel plan begon. Het was een van de vroeg heete dagen van Juli. Maar nauwelijks reed hij in het vrije veld, of een schrikkelijke gedachte overviel hem en wel dermate dat zij hem haast keert deed maken; want hem schoot te binnen dat hij nog niet tot ridder was geslagen en volgens de wetten der dolende ridderschap de wapens tegen geen enkel ridder kon of mocht opnemen; en dat al ontving hij den ridderslag, hij de wapenen blank moest voeren, als een jonge held, en zonder eenig wapenteeken, tot hij het door zijn stoutmoedigheid verworven had. Deze overwegingen brachten hem aan het weifelen; maar hij was veel te dwaas in het hoofd om

er nog plaats voor rede in te hebben, en hij besloot zich tot ridder te doen slaan door den eersten den besten dien hij ontmoette, naar het voorbeeld van zoovele anderen wien het aldus vergaan was, gelijk hij gelezen had in de boeken die hem zoo te pakken hadden. Wat de blanke wapenen betreft, die zou hij zoodra hij er tijd voor had wel zoo schoon poetsen dat ze witter waren dan hermelijn; zoo stelde hij zich gerust, en hij vervolgde zijn weg, geen anderen dan dien zijn paard hem wees, in het goed geloof dat hierin het avontuurlijk geluk lag.

Aldus ging dan onze spiksplinternieuwe avonturier zijn wegen en begon voor zich heen te spreken:

„Wie betwijfelt dat in toekomende eeuwen, als de waarachtige geschiedenis van mijne roemruchte daden in het licht zal worden gegeven, de wijzeman die ze te boek stelt, zoodra hij dezen mijn eersten tocht voor dag en dauw verhaalt, als volgt zal schrijven: 'Nauwelijks had de rosblonde Apollo het goudverguld haar zijner heerlijke lokken over het aangezicht der wijde wereld uitgespreid en nauwelijks had het klein en bontgevederd gevogelte met geharpte tong de komst der rooskleurige Aurora begroet, die zich, de zachte sponde van den jaloerschen gemaal [1]) verlatende, door de deuren en vensters aan de kim van de Mancha den stervelingen vertoonde, of de welvermaarde ridder Don Quichot, den tragen pluimen ontstijgend, beklom zijn welvermaard paard Rossinant en ving zijn rit aan door het oud en welvermaard land van Montiel [2])'."

En dat was waar: daar reed hij. Hij ging voort: „Geprezen de tijd en welzalig de eeuw waarin al deze mijn groote daden aan het licht zullen komen, het metaal der graveerkunst, het marmer der beelden en de panee-

len der schilderkunst wel waardig, het nageslacht ter gedachtenis. O gij, meester vol wijzemanskunsten wie gij ook zijn moogt, aan wien het gegeven is kroniekschrijver dezer wondervreemde geschiedenis te zijn! U roep ik aan mijn goed paard Rossinant niet te vergeten, mijn eeuwigen metgezel op alle mijne wegen en tochten." En hij zei nog, als ware hij werkelijk verliefd: „O Dulcinea, prinses, machthebster over dit geboeide hart! Groot onrecht hebt gij mij gedaan door mij heen te zenden en te verwerpen, en met uw starre standvastigheid te bevelen niet meer voor uw schoon aangezicht te verschijnen. Moge het u toch behagen, señora, dit u verslaafde hart te gedenken, dat zooveel smarten lijdt om der wille van uw liefde."

Zoo, in den trant van zijn boeken, reeg hij nog menige dwaasheid aan de andere in de taal die ze hem geleerd hadden. En onderwijl reed hij zoo langzaamaan voort, en de zon steeg zoo snel en scheen zoo heet dat zij hem best de hersens had kunnen doen smelten, als hij ze gehad had.

Hij reed haast dien ganschen dag zonder iets noemenswaardigs te beleven; en hij verviel der wanhoop ten prooi, want hoe gaarne had hij ten spoedigste iemand willen ontmoeten om de kracht van zijn sterken arm te beproeven. Er zijn auteurs die beweren dat het eerste avontuur hetwelk hem overkwam, dat van Puerto Lápice was; andere zeggen het was dat van de windmolens; maar voor zoover ik de zaak heb kunnen nagaan en te oordeelen naar hetgeen ik beschreven vond in de kronieken van de Mancha, reed hij den geheelen dag voort en waren zoowel hij als zijn ros tegen het vallen van den avond doodmoe en rammelend van den honger, totdat hij, allerwegen rondziende of hij een kasteel of

herdershut mocht ontdekken om een dak te vinden, zijn schrikkelijken honger te stillen en zijn moede ledematen te strekken, omstreeks den weg waarlangs hij reed, een herberg zag. Het was hem, als zag hij een ster die hem niet alleen de voorportalen, maar de paleizen van zijn verlossing wees. Hij repte zich, en bereikte de herberg bij het vallen der duisternis.

Daar stonden toevallig twee jonge vrouwen aan de deur, van het slag dat lichtekooien heet, die met een paar muilezeldrijvers mee naar Sevilla gingen en juist dien avond in de herberg zouden overnachten. En aangezien het onzen ridder van avonturen toescheen dat al wat hij dacht, zag, of zich voorspiegelde, in den geest der romans geschiedde, had hij de herberg nog niet gezien of hij verbeeldde zich dat het een kasteel was met zijn vier torens en spitsen van glanzend zilver, met ophaalbrug en diepe gracht en al wat er verder over zulke kasteelen geschreven staat. En toen hij dan bij de herberg die hem een kasteel scheen aankwam, hield hij vlak er voor Rossinant den teugel in en wachtte af of er geen dwerg tusschen de tinnen verscheen om de trompet te steken ten teeken dat er een ridder voor de poort stond. Maar toen hij merkte dat dit wel lang duurde en dat Rossinant haast had op stal te komen, reed hij naar de deur van de herberg en zag de twee meisjes van pleizier staan, die hij voor twee schoone jonge maagden of bevallige dames hield, zich verpoozende voor de poort van het kasteel. Op dit oogenblik wilde het toeval dat er een varkenshoeder den hoorn blies; hij dreef een troep zwijnen van de stoppelvelden en dat vee luistert naar dit signaal — ook zonder uw permissie, een zwijn is een zwijn [3]). Don Quichot verbeeldde zich terstond wat hij zien wilde, meende

dat een dwerg signaal gaf van zijn komst, en kwam hoogst voldaan bij de herberg en de dames aan, die toen zij een zoo zonderling gewapend man met lans en schild op zich zagen afkomen in doodsangst de herberg binnenstoven. Don Quichot echter die uit de overijlde vlucht afleidde dat zij bevreesd waren, sloeg zijn bordpapieren vizier op, vertoonde zijn magere en met stof bedekte gelaat en sprak met vriendelijk voorkomen en kalme stem:

„Vliedt niet, schoone dames en koestert geen vrees voor eenig onrecht; want het past noch voegt de ridderschap waartoe ik behoor iemand eenig geweld aan te doen, hoeveel te minder zulken hooggeboren maagden als gij naar uw uiterlijk te oordeelen blijkt te zijn."

De vrouwen stonden hem aan te gapen en trachtten wat kijk op het gezicht te krijgen dat door het slecht vizier bedekt werd; maar toen zij hoorden dat hij haar maagden noemde, wat ver boven haar stand was, konden zij haar lachen niet houden, en zij proestten het zóó uit, dat Don Quichot ten slotte in toorn ontstak en zeide:

„Beheersching siert schoone vrouwen, en de lach die voortspruit uit lichtvaardigheid is een groote dwaasheid; ik zeg u dit echter niet om u te bedroeven of uwe gemelijkheid op te wekken; want mijn eenige wensch is u ten dienst te staan."

Deze taal, die de dames niet verstonden, en de vreemde verschijning van onzen ridder werkten nog meer op haar lachlust, en dit op zijn ergernis; het zou nog heel wat slimmer zijn geworden als op dit oogenblik de waard niet was verschenen, een zeer dik man en daarom zeer vredelievend van aard, die toen hij deze raar toegetakelde verschijning zag, met zoo slecht bij elkander

passende uitrusting als toom, lans, lederen schild en kuras [4]), de dames bijkans gezelschap was gaan houden in haar vroolijke bui. Al dit oorlogstuig joeg hem echter per slot van rekening toch schrik aan en hij besloot den man maar beleefd toe te spreken:

„Indien UEd. onderdak zoekt mijnheer de ridder, zult u alles in overvloed vinden, behalve een bed; want dat hebben wij hier in de herberg niet."

Don Quichot zag hoe nederig de voogd van het slot (want daar hield hij hem voor) was en gaf hem ten antwoord:

„Heer kastelein, ik neem alles voor lief; want

‚Mijn eenige tooi zijn de wapens,
Mijn eenige rust is de strijd' [5]),

et caetera, et caetera."

De waard dacht dat hij hem kastelein noemde omdat hij hem voor een rechtschapen Kastiliaan [6]) hield, terwijl het een Andalusiër was, en nog wel van den waterkant van Sanlúcar [7]), een grooter boef dan Cacus [8]) en liederlijker kerel dan een verloopen student die zich als lakei verhuurt.

„Dan," zei hij, „zal UEds. bed de harde rotssteen en uw eenig slapen waken zijn; stijgt u dus gerust af: u kan er zeker van zijn in deze hut volop gelegenheid te vinden een heel jaar niet te slapen, laat staan een nacht."

Met deze woorden hield hij den stijgbeugel voor Don Quichot, die zich met veel moeite en omslag uit den zadel werkte, als een man die den heelen dag niet gegeten heeft.

Het eerste wat hij den waard zei was dat hij alle zorg voor zijn paard moest hebben, want het was de beste havereter van de wereld. De waard keek het beest

eens aan, maar hij vond het niet zoo best als Don Quichot, niet half zoo best; en nadat hij het gestald had kwam hij terug om te kijken wat zijn gast verlangde. De twee meisjes die zich met hem verzoend hadden waren hem aan het ontwapenen. Ze hadden hem borst- en schouderkuras reeds af, maar het kraagstuk was met geen menschelijke mogelijkheid los te krijgen en van het misbaksel van een helm, dien hij vastgebonden had met een paar groene bandjes, wist men hem ook niet te bevrijden. Er moest een mes aan te pas komen, want niemand kon de knoopen er uit krijgen. Maar daar wilde Don Quichot volstrekt niet van hooren, en zoo bleef hij dien heelen avond zitten met den helm op zijn hoofd: men kan zich geen belachelijker en vreemder verschijning voorstellen. Terwijl zij doende waren hem van zijn rusting af te helpen, zeide hij, zich verbeeldende dat deze veelgebruikte vrouwspersonen die hem hielpen voorname dames van dat kasteel waren, met veel zwier:

„Nimmer zag men eenig ridder
Zoo door schoone dames dienen
Als het Don Quichot geschied is
Toen zijn dorp hij ging ontvlieden:
Maagden gingen hem verzorgen,
En prinsessen 't paard voorzien[9]).

Het paard Rossinant, lieve dames; want zoo is zijn naam, en ikzelf noem mij Don Quichot van de Mancha; en ofschoon ik mij eerst niet had willen bekend maken voor en aleer de heldendaden in uwen dienst en te uwen bate verricht mij befaamd hadden gemaakt, is de aandrang deze oude romance van Lancelot toe te passen op de omstandigheden van het oogenblik de oorzaak

geweest dat gij mijn naam nu reeds verneemt, nog voor mij goed avontuur te beurt viel; maar eens zal de tijd komen, dat Uwe Genaden mij zullen bevelen en ik zal gehoorzamen. En de kracht van mijn arm zal u doen zien hoezeer ik verlang u te dienen."
De meisjes, die niet gewend waren zulke hoogdravende taal te hooren zeiden geen woord; ze vroegen alleen of hij iets wilde gebruiken.
„Ik zou," zei Don Quichot, „gaarne iets tot mij nemen, wat het ook zij: ik heb een gevoel dat het best van pas zou komen."
Het was dien dag toevallig Vrijdag en er was in de heele herberg niets te vinden dan een paar maaltjes visch, die men in Kastilië *abadejo*, oftewel gedroogde kabeljauw, in Andalusië *bacallao*, of wel stokvisch, elders weer *curadillo*, of wel kabeljauw op zijn droogst, en in andere plaatsen van Spanje *truchuela*, of forel der armen noemt. Zij vroegen hem, of Z.Ed. soms een stokforelletje wilde eten; want andere visch was er niet.
„Als er maar stokforelletjes genoeg zijn," antwoordde Don Quichot, „zijn ze even goed als één groote [10]); want het is mij om het even, of ze mij acht realen geven of een stuk van achten [11]). Dit nog te meer daar het met de forelletjes wel eens kon wezen als met het kalf dat beter is dan de koe, en het geitebokje, dat beter is dan de oude bok. Maar hoe dit zij, doe maar op; want de last der wapenen valt niet te dragen zonder goed bewind van het ingewand."
Zij zetten de tafel voor hem in de poort van de herberg, omdat het daar frisch was; en hier bracht de waard hem een schotel slecht geweekte en nog slechter gekookte stokvisch en brood zoo zwart en smoezelig als 's mans wapenen.

Het was om zich dood te lachen als men hem zoo zag zitten eten, want met den helm op zijn hoofd, waarvan hij het kinvizier had opgeslagen, kon hij niets met zijn handen naar zijn mond krijgen als een ander het hem niet aangaf en hielp het er in te werken; zoodoende belastte een van de dames zich met deze taak. Maar toen ze hem te drinken wilde geven ging dat niet, en er zou ook niets van terecht gekomen zijn als de waard niet een dikken rietstengel doorgestoken had, waarna hij Don Quichot een eind in den mond stak en hem van den anderen kant wijn inschonk. Onze ridder liet het zich alles rustig welgevallen, als men zijn kinnebandjes maar niet stukmaakte.

Terwijl deze tafereelen zich afspeelden, kwam er een varkenslubber langs de herberg, en hij blies terstond een keer vier vijf op zijn rieten fluit, wat Don Quichot nog meer overtuigde dat hij zich in een vermaard kasteel bevond waar men hem met tafelmuziek wilde behagen, en dat de stokvisch forel was, het brood van het fijnste meel, de lichtekooien groote dames, en de waard slotvoogd van het kasteel. En hij vond zijn besluit dezen tocht te wagen zeer verstandig. Maar het kwelde hem, en het bleef hem kwellen, dat hij nog geen ridder geslagen was, want hij mocht zich immers volgens de wetten der ridderschap in geen avontuur begeven eer hij opgenomen was in de orde.

AANTEEKENINGEN

[1]) Tithonus, echtgenoot van Aurora, die hem wel de onsterfelijkheid, maar niet de eeuwige jeugd schonk.

[2]) Streek van de Mancha.

[3]) Cervantes steekt den draak met de woorden *con permiso* („met permissie"), die soms te pas, maar heel vaak ook te

onpas werden gebezigd, als men iets dat minder netjes was mededeelde.

[4]) Een lederen schild (*adarga*) en een kuras (*coselete*) pasten niet bij de uitrusting van dolende ridders, voor wie een *coselete* te licht was en wier zware, ijzeren schilden plachten gedragen te worden door hun schildknapen.

[5]) Dit zijn de eerste twee regels van de beroemde romance, getiteld *La Constancia (Mis arreos son las armas)*, die niet alleen Don Quichot, maar ook de waard van buiten kende, want deze bleek volkomen vertrouwd te zijn met de volgende twee regels:

„Mijn eenig bed is de rotssteen,
Mijn eenige slapen is waken."

[6]) De woordspeling is moeilijk in het Nederlandsch over te brengen: *castellano* beteekent zoowel kastelein als Kastiliaan.

[7]) De waterkant van Sanlúcar de Barrameda was in Cervantes' tijd een beruchte buurt, waar gespuis van allerlei slag samenkwam.

[8]) Cacus, de zoon van Vulcanus, was een booswicht, die door Hercules werd omgebracht.

[9]) De oude, zeer populaire romance van Lancelot *(Nunca fuera cauallero)* wordt hier door Don Quichot op zijn eigen omstandigheden toegepast. De romance luidt eigenlijk als volgt:

„Nimmer zag men eenig ridder
Zoo door schoone dames dienen
Als het Lancelot geschied is
Toen Bretanje hij ontvliedde:
Dueña's gingen hem verzorgen,
En de maagden 't paard voorzien.
De dueña Quintañona
Ging hem zelf van wijn bedienen..."

Vgl. M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo VIII, Madrid 1899, p. 264.

[10]) *Trucha* staat er in het Spaansch, i.e. forel. De woordspeling zal den verstandigen lezer duidelijk zijn.

[11]) Hiermede is bedoeld de Spaansche mat.

DERDE HOOFDSTUK

WAARIN WORDT VERHAALD OP WELKE DWAZE WIJZE DON QUICHOT ZICH RIDDER DEED SLAAN

Gekweld door deze gedachte maakte Don Quichot het maar kort met zijn slecht en sober herbergmaal en niet zoodra was het gedaan of hij riep den waard in den stal, sloot de deuren dicht, knielde voor hem neer en sprak:

„Van deze plek zal ik niet verrijzen, dapper ridder, voor en aleer uwe hoffelijkheid mij de gunst verleent die ik u afsmeek en die strekken zal tot uw lof en tot groot nut van heel het menschelijk geslacht."

Toen de waard zijn gast zoo laag aan zijn voeten zag en deze woorden hoorde, stond hij hem beduusd aan te kijken zonder te weten wat hij moest doen of zeggen; hij vroeg Don Quichot dringend op te staan, maar dat kreeg hij niet van hem gedaan eer hij beloofd had de gevraagde gunst te verleenen.

„Ik konde niet anders van UEds. groothartigheid verwachten, mijn heer," zei Don Quichot; „laat mij u dan zeggen dat de gunst waarom ik u heb gebeden en die uwe edelmoedigheid mij verleenen wil deze is dat gij mij morgen den dag ridder zult slaan; dezen nacht wil ik in de kapel van dit uw kasteel de wake houden bij mijne wapenen en morgen, gelijk ik u reeds zeide, zal mijn vurige wensch in vervulling gaan, zoodat ik op passende wijze alle de vier werelddeelen kan doorzwerven op zoek naar avonturen ten behoeve der verdrukten, gelijk het de plicht is der ridderschap en der dolende ridders waarvan ik er een ben en wier hart haakt naar diergelijke heldendaden."

De hospes die zooals gezegd een gladde jongen was en al eenig vermoeden had dat het zijn gast in het hoofd haperde, was daar na deze redeneeringen wel van overtuigd en omdat hij dien avond dan eens een grap wilde hebben begon hij maar met hem mee te praten. Wat Don Quichot hem vroeg, zei hij, was een volkomen redelijke en begrijpelijke vraag voor een zoo voornaam ridder als Don Quichot scheen te wezen, te oordeelen naar zijn manmoedig voorkomen. Hijzelf had zich in zijn jonge jaren ook aan zulk eervol bedrijf gewijd en de wereld rondgezworven op zoek naar avontuur, waarbij hij de stokvischdrogerijen en de buurt van Riarán in Málaga [1]) niet gemeden had, noch het Compás van Sevilla of de markt van Segovia, het schouwburgplein te Valencia, de Rondilla van Granada, den waterkant van Sanlúcar, den Potro van Cordova, de beruchte herbergjes omstreeks Toledo en andere gevaarlijke oorden, alwaar hij geleerd had vlug ter been en rap van hand te zijn, velerlei ongerechtigheden te bedrijven, weduwvrouwen te verleiden, maagden te verkrachten en weeskinderen op te lichten, zoodat, om kort te gaan, zijn faam bekend was bij alle rechters en gerechtshoven van welhaast geheel Spanje; waarna hij ten slotte stil was gaan leven te midden van zijn geld en goed en dat van anderen, op dit zijn kasteel, alwaar hij alle dolende ridders van welken rang en stand zij mochten wezen welkom heette, alleen vanwege de vriendschap die hij hun toedroeg en opdat zij met hem konden deelen wat zij bezaten ter vergelding van zijn edel streven. Hij had, zei hij verder, geen kapelletje in dit kasteel dat geschikt was om er de wacht bij de wapenen te houden, want zijn kapel was kort geleden afgebroken omdat hij een nieuwe dacht te laten bouwen; in geval

van nood echter, zei hij, mocht men toch overal wel wacht houden en dat zou dan dezen nacht kunnen gebeuren op een binnenplein van het kasteel; indien het Gode behaagde kon den volgenden morgen de vereischte ceremonie van den ridderslag plaats vinden en wel zóó dat geen ridder ter wereld beter geslagen was. Waarna hij Don Quichot vroeg of hij geld bij zich had. „Geen duit," antwoordde Don Quichot, want had men ooit ofte ergens in eenige geschiedenis van dolende ridders gelezen dat een van hen geld op zak had? Waarop de waard zei dat Don Quichot zich vergiste: al stond het niet in de boeken geschreven, omdat de auteurs het niet noodig achtten iets zoo vanzelfsprekends en noodzakelijks te beschrijven als het bij zich hebben van geld en schoone hemden, men moest daarom nog niet meenen dat zij ze niet bij zich hadden. Het ware, zei de waard, dus wenschelijk het in dezen voor vast en zeker te houden dat alle dolende ridders uit de vele boeken die er over geschreven zijn, een welvoorziene beurs bij zich droegen met het oog op wat hun mogelijkerwijze kon overkomen; mede, dat zij hemden bij zich hadden, en ten slotte een doosje met zalven om de wonden te genezen die hun geslagen werden. Want niet altijd was er in de landouwen en woeste streken waar zij streden en gewond werden iemand aanwezig die hen verzorgde, tenzij zij den een of anderen wijzen toovenaar te vriend hadden die hun terstond te hulp schoot en door de lucht op zijn wolk een maagd of dwerg medevoerde met een fleschje water van zoodanige geneeskracht, dat zij zoodra zij daarvan een enkelen druppel proefden op slag genezen waren van hunne wonden en kwetsuren alsof er geen vuiltje aan de lucht was geweest.

Zoolang dit echter niet het geval was vonden de vroegere ridders het toch maar verstandig hun schildknapen te voorzien van geld en andere nuttige zaken als pluksel en zalf. En mocht het gebeuren dat de bewuste ridders er geen schildknaap op na hielden (hetgeen zelden en zelfs zeer zelden voorkwam), dan namen zij dit alles zelf mee in een haast onzichtbare platte zadeltasch achter op het paard, alsof er iets in zat van het hoogste gewicht. Want tenzij dan voor dit doel was onder dolende ridders het dragen van zadeltasschen niet zeer in trek. Daarom gaf de waard hem den raad — ofschoon hij het Don Quichot als aanstaand peter eigenlijk had kunnen bevelen — voortaan niet meer zonder geld rond te trekken aleer hij de gezegde voorzorgsmaatregelen had genomen; hij zou zelf ervaren, hoe goed hij zich daarbij bevond, zelfs wanneer hij het allerminst verwachtte. Don Quichot beloofde hem dezen raad stipt na te volgen en daarna werden terstond voorbereidselen getroffen dat hij de wake bij zijn wapenen kon betrekken op een ruim hof naast de herberg. En nadat Don Quichot alles bij elkaar geraapt had legde hij het op een drinkbak naast den put, hij schoot het schild aan den arm, greep de lans, en begon in zeer statige houding voor den bak heen en weer te loopen. En op het oogenblik dat hij zoo zijn wapenschouw begon, daalde de nacht.

De waard vertelde het volk in de herberg al de rarigheden van zijn gast, zijn nachtwaak bij de wapenen en den plechtigen ridderslag die te wachten was. Iedereen stond verbaasd over dit vreemd soort krankzinnigheid en zij gingen er eens uit de verte naar kijken.

Zij zagen hoe hij met statige bewegingen heen en weer schreed of steunend op zijn lans stilstond, den starren

blik op zijn wapenen gevestigd alsof hij er de oogen niet van af kon houden. En waar de nacht viel met een heldere maan, zóó licht dat het een zon scheen, kon een ieder klaar en duidelijk zien wat de jonge ridder daar deed.

Een van de ezeldrijvers die in de herberg overnachtten, ging zijn beesten water geven en daarvoor moest hij de wapenrusting die op den drinkbak lag wegnemen. Toen Don Quichot den man zag, riep hij hem luidkeels aan:

„Ha! gij vermetele, wie gij ook zijt, die het waagt te raken aan de wapenen van den dappersten dolenden ridder die ooit het zwaard omgordde, zie toe wat gij doet en laat af indien gij hier niet het leven wilt laten als straf voor uwe stoutmoedigheid!"

De ezeldrijver stoorde zich niet aan deze woorden (al ware het voor zijn gezondheid beter geweest dat hij dit wel gedaan had, want het had hem veel onheil bespaard); integendeel hij greep het harnas bij de riemen en smeet het een eind opzij. Toen Don Quichot dit zag, hief hij den blik ten hemel en zijn gedachten naar het bleek wendende tot zijn aangebedene Dulcinea, sprak hij:

„Sta mij bij o mijne beschermvrouwe, in dezen eersten smaad welke deze u onderdanige borst wordt aangedaan: laat mij niet in dit eerste hachelijk oogenblik uw gunst en bescherming ontberen." En na deze en eenige andere dergelijke redeneeringen legde hij zijn schild neer, hief met twee handen de lans op en gaf daarmede den ezeldrijver een vervaarlijken slag op het hoofd. Het kwam zóó aan dat de man erbarmelijk toegetakeld op den grond lag en er was geen chirurgijn meer noodig geweest als hij er nog een bij had gekregen. Dit gedaan

zijnde raapte Don Quichot zijn rusting weer bij elkaar en liep weer even statig op en neer als te voren. Wat later kwam er een ander, die niets gemerkt had van wat er gebeurd was (want de eerste ezeldrijver lag nog geheel en al buiten westen) eveneens om zijn beesten te drenken. En toen ook hij de rusting van den trog legde om hem vrij te hebben, liet Don Quichot, en thans zonder een woord te spreken of iemands verlof te vragen, ten tweeden male het schild los, ten tweeden male hief hij de lans en hij sloeg den tweeden ezeldrijver weliswaar niet het hoofd, noch zijn lans stuk, maar 's mans hoofd toch met drie, vier gapende wonden. Op het tumult liep al het volk en ook de waard uit de herberg toe. Don Quichot, dit ziende, richtte het schild aan den arm, sloeg de hand aan zijn zwaard en sprak: „O meesteresse der schoonheid, kracht en toeverlaat van mijn bezwijkend hart! Dit is de ure de oogen uwer grootmoedigheid neer te slaan op dezen uwen hartsgevangen ridder, staande aan den drempel van zoo geweldig avontuur!"

En dit gaf hem naar hij gevoelde zooveel moed dat hij geen voetbreed zou zijn geweken, al hadden alle ezeldrijvers ter wereld hem tegelijk aangevallen. Toen de kameraden van de twee zagen hoe de zaak stond begonnen zij uit de verte met steenen naar Don Quichot te gooien. Hij dekte zich zoo goed het ging met zijn schild, maar ver van den drinkbak dorst hij niet te gaan, want hij mocht geen afvalligheid plegen jegens zijne wapenen.

De waard schreeuwde tegen de ezeldrijvers dat zij hem met vree moesten laten: hij had hun immers al gezegd dat de man stapel was en dat hij als gek niet eens strafbaar was als hij hen allemaal overhoopstak.

Don Quichot schreeuwde nog luider en schold hen voor geboefte en verraders; hij maakte den kastelein, die niet voorkwam dat dolende ridders zoo bejegend werden voor vuigen schurk en bastaard, uit en hij zeide dat ware hij reeds in de orde der ridderschap opgenomen, hij hem zekerlijk vanwege deze snoode daden in het perk zou dagen. „Om u, laag en liederlijk gebroed," zei hij, „bekommer ik mij niet in het minst: smijt maar op, val mij aan, ga mij te lijf zooveel u lust; ge zult wel zien wat het loon van uw domme vermetelheid zal wezen."

Dit zeide hij zoo stoutmoedig en vol vuur dat hij zijn aanvallers werkelijk den schrik op het lijf joeg, en zoowel hierom als vanwege de overredende taal van den waard hielden zij op met steenen naar hem te gooien. Don Quichot stond toe dat men de gewonden weghaalde en betrok wederom de wacht bij zijn wapenen, met dezelfde rust en statigheid van voorheen.

De waard had schoon genoeg van de grappen met zijn gast, hij vond dat het maar uit moest wezen en besloot hem die vermaledijde orde van de ridderschap thans op slag te verleenen, eer er nog meer ongelukken gebeurden. Hij ging naar hem toe en bood zijn verontschuldigingen aan voor de onbeschaamdheden waaraan het gemeene volk zich tegenover Don Quichot had bezondigd en die geheel buiten zijn schuld lagen; maar voor die brutaliteit kregen zij hun trekken wel thuis. Hij had Don Quichot, zei de waard, reeds gezegd dat er geen kapel in het kasteel was, maar voor hetgeen er nog te doen viel was dit ook niet noodig; zoover hij bekend was met de plechtigheden van de orde zat hem de heele kneep toch alleen in den klap op den nek en den schouder, en dat kon zelfs in het open veld ge-

beuren. En, zei de waard, Don Quichot had wat de wacht bij de wapenen betreft al meer dan zijn plicht gedaan, want met twee uren was er aan de voorschriften voldaan en hij had er wel vier gestaan. Don Quichot nam het alles voor waar, verklaarde dat hij gereed stond te gehoorzamen en zei den kastelein de plechtigheden ten spoedigste te voltrekken aangezien hij, als hij eens ridder was en nogmaals werd aangevallen geen menschelijk wezen in het kasteel dacht te ontzien, behalve degenen die hij uit respect voor den kastelein het leven zou sparen, zoo deze hem dit verzocht.

Aldus gewaarschuwd en bedreigd ging de waard ijlings een boek halen waarin hij het stroo en de gerst opschreef die hij den ezeldrijvers leverde, en hij kwam terug met een jongen die een eindje kaars droeg en de twee voornoemde maagden. Hij beval Don Quichot neer te knielen, daarna las hij in zijn getijdenboek alsof hij het een of ander vroom gebed prevelde, maar halverwegen deze lectuur hief hij de hand op en gaf onzen ridder een harden klap in den hals en daarna met 's mans eigen zwaard een geweldigen slag op den rug, steeds binnensmonds prevelend als ware hij aan het bidden. Toen dit gedaan was verordineerde hij een van de lichtekooien Don Quichot het zwaard aan te gorden en zij deed dit even hupsch als discreet. Er was niet weinig beleid toe noodig om niet bij elk punt van het protocol in den lach te schieten; maar de heldendaden die zij reeds van den jongen ridder gezien had, hielden haar lachlust wel in toom. De goede vrouw sprak, toen zij hem het zwaard aangespte:

„God make UEd. een zeer gelukkig ridder en geve u voorspoed in den strijd."

Don Quichot vroeg haar hoe zij heette, opdat hij

voortaan mocht weten aan wie hij dank verschuldigd was voor de ontvangen gunst; immers hij was van zins haar te doen deelen in de eer welke hij door de kracht van zijn arm zou verwerven. Zij antwoordde bedeesd dat zij La Tolosa heette en de dochter was van een schoenlapper uit Toledo die zijn pothuis dichtbij de stalletjes op het plein van Sancho Bienaya had, en dat zij bereid was hem overal en te allen tijde als heer te bedienen. Don Quichot zeide haar dat zij te zijnen gevalle voortaan *Don* voor haar naam diende te zetten en zich Doña Tolosa mocht noemen [2]). Zij beloofde hem dit, daarna gespte de andere hem de spoor aan de laars en met haar voerde hij ongeveer hetzelfde gesprek als met de edele dame van het zwaard. Ook deze vroeg hij haar naam; zij antwoordde dat zij La Molinera heette en dat zij de dochter was van een braven molenaar uit Antequera. Ook haar verzocht Don Quichot in het vervolg *Don* voor haar naam te plaatsen en zich Doña Molinera te noemen, terwijl hij ook haar zijn diensten en de blijken van zijn gunst aanbood.

Toen dan nu de voordien nimmer aanschouwde ceremoniën snel en in aller ijl voltrokken waren, kon Don Quichot nauwelijks het oogenblik afwachten dat hij weer te paard zat en er op uit kon trekken om nieuwe avonturen te beleven.

Zoodra hij Rossinant gezadeld had, besteeg hij het paard, omhelsde zijn gastheer en zeide zulke zonderlinge dingen om zijn dank te betuigen voor de gunst van den ridderslag, dat er geen tittel of jota van te begrijpen was. Om hem de herberg maar uit te krijgen gaf de waard met niet minder hoogdravende hoewel kortere woorden bescheid op de zijne; hij vroeg hem

niet eens de rekening te betalen, en gaf hem Gods besten zegen nog achterna.

AANTEEKENINGEN

[1]) De oorden die hier genoemd worden, waren min of meer beruchte wijken, waar gespuis van allerlei slag placht samen te komen.

[2]) Cervantes steekt den draak met het misbruik dat reeds van het midden der 16de eeuw af gemaakt werd van *don* en *doña*, waarmede zelfs lieden van den meest verdachten levenswandel zich durfden tooien.

VIERDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DEN RIDDER OVERKWAM TOEN HIJ DE HERBERG VERLATEN HAD

Het was des morgens amper licht toen Don Quichot van de herberg wegreed zóó blij van hart, zóó tevreden en zóó voldaan nu hij den ridderslag dan ontvangen had, dat zijn opgewektheid haast de singels van het paard deed barsten. Maar echter kwamen hem weldra de raadgevingen van zijn gastheer in gedachten over wat men als dolend ridder noodzakelijkerwijze bij zich diende te hebben, inzonderheid geld en hemden, en hij nam het besluit naar huis terug te keeren ten einde zich van dit alles te voorzien, zoo ook van een schildknaap. Hij had al een boerenman op het oog die bij hem in de buurt woonde, een armen kerel met een groot gezin, maar zeer geschikt voor het ambt van schildknaap bij een dolend ridder. Gedacht, gedaan: hij wendde Rossinant den teugel naar zijn dorp. En het paard, alsof het den stal rook, begon zoo lustig te draven dat het leek of het zweefde.

Don Quichot had nog niet ver gereden of uit het dichte struikgewas aan zijn rechterhand scheen hij een zwak stemgeluid te hooren als van een mensch in nood, en nauwelijks had hij het vernomen of hij sprak:

„Den Hemel zij dank gebracht voor de gunst welke Hij mij verleent nu Hij mij reeds zoo spoedig gelegenheid biedt te verrichten hetgeen ik mijn beroep verschuldigd ben, en de bloem van mijn edel verlangen te plukken. Dit geluid wordt zonder twijfel aangeheven door den een of anderen ongelukkige, hetzij man of vrouw, die mijne hulp en steun van noode heeft."

En den teugel vierend mende hij Rossinant in de richting van de plek waar hij meende dat hij de stem gehoord had. Hij was eerst een kort eind weegs het bosch ingereden toen hij een merrie aan een steeneik gebonden zag, en aan een anderen boom stond een jongen van een jaar of vijftien met geheel naakt bovenlijf. Hij schreeuwde en niet zonder reden, want een stevige boer was hem met een leeren riem aan het afranselen en hij deed iederen slag vergezeld gaan van een of andere vermaning of goeden raad; hij zei:

„Schreeuw niet, en kijk beter uit, jongen!"

En de jongen antwoordde:

„Beste baas, ik zal het nooit weer doen; bij het lijden des Heeren, ik zal het nooit weer doen; ik beloof dat ik voortaan beter op de beesten zal passen."

Ziende wat er hier gaande was, zeide Don Quichot in toorn ontstekend:

„Onhoffelijk ridder, het past u niet slaags te gaan met iemand die zich niet kan verweren; stijg te paard, grijp uw lans" — hij had namelijk nog een lans tegen denzelfden steeneik zien staan waar de merrie aan was vastgebonden — „en ik zal u doen blijken dat wat gij thans doet, de daad eens lafaards is."

Toen de boer deze verschijning met allerlei wapenen op zich zag afkomen, die hem de lans dicht over het hoofd zwaaide, bestierf hij het bijkans van schrik en hij antwoordde op onderdanigen toon:

„Mijnheer de ridder, de jongeman dien ik hier zijn bekomst geef, is bij mij knecht om een schaapskudde te hoeden die ik hier in de streek weid; maar hij is zoo een lui creatuur, dat er vast iederen dag een schaap zoek is en als ik zijn luiheid en schelmenstreken straf, zegt hij dat ik het doe uit vrekkigheid om hem het

loon te onthouden dat ik hem schuldig ben en dat liegt hij, ik zweer het bij God en de zaligheid van mijn ziel."
„Vermeet gij u het woord liegen in mijne tegenwoordigheid te bezigen [1]), vileine dorper?" zei Don Quichot. „Zoo waar de zon ons beschijnt zweer ik u dat het mij lust u met deze lans te doorsteken. Betaal den knaap op staanden voet en zonder tegenspraak; zoo niet, ik verzeker u bij den God die ons regeert dat ik instantelijk een eind aan uw leven maak en u van het aardrijk verdwijnen doe. Ontbind hem!"
De boer bukte het hoofd en zei geen woord meer, hij bond den knecht los en Don Quichot vroeg den jongen hoeveel zijn baas hem verschuldigd was. „Negen maanden tegen zeven realen de maand," zei de knecht. Daarop ging Don Quichote aan het rekenen en hij kwam tot een totaal van drieënzeventig realen, waarop hij den boer beval dit bedrag op gevaar voor zijn leven terstond neer te tellen. De doodelijk verschrikte boer zwoer dat het zoo waar hij leefde en bij zijn duren eed — ach, de man had nog niets gezworen! — zooveel niet was; want daar diende het geld van te worden afgerekend voor drie paar schoenen die hij hem verschaft had en een reaal voor twee aderlatingen toen hij ziek was geweest.
„Alles goed en wel," zei Don Quichot, „laat dan de schoenen verrekend zijn met de stokslagen en de aderlatingen die ge hem zonder reden gegeven hebt; want zoo hij de koehuid niet ontzag van het schoeisel dat gij hem verschaftet, gij hebt de huid zijns lichaams niet ontzien; zoo de barbier hem al bloed liet dewijl hij ziek was, gij hebt het hem doen laten terwijl hij zoo gezond als een visch was: uit dezen hoofde dus is hij u zekerlijk niets niemendal schuldig."

„De last is, mijnheer de ridder, dat ik geen geld bij mij heb," zei de boer, „laat Andrés met mij naar huis gaan en ik zal hem tot den laatsten reaal betalen."
„Ik met hem meegaan?" zei de jongen. „Van mijn leven niet! Nee, mijnheer, daar bedank ik feestelijk voor. Als hij me alleen te pakken heeft vilt hij me beslist zoo levendig als de H. Bartholomaeus."
„Zulks zal hij geenszins," hernam Don Quichot; „ik heb hem slechts te bevelen opdat hij dit nalate uit eerbied voor mijn persoon, en zoo hij mij zweert bij den eed der ridderschap waartoe hij behoort, geef ik hem vrij en ik sta borg voor goede betaling."
„Hoort u eens hier, mijnheer," zei de jongen, „u hebt goed praten, maar de baas is geen ridder, van geen enkele ridderschap: hij is Juan Haldudo de Rijke van El Quintanar."
„Dit doet er minder toe," antwoordde Don Quichot, „mogelijkerwijze zijn er Haldudo's die den ridderslag ontvingen, en overigens kent men den mensch aan zijn goede daden."
„Jawel," zei Andrés, „maar aan wat voor goede daden kent men mijn baas dan, als hij mij loon weigert voor werk in het zweet mijns aanschijns?"
„Maar dat weiger ik toch niet, beste jongen," zei de boer, „doe mij het pleizier, ga mee en ik zweer je bij alle ridderschap ter wereld dat ik je het geld reaal op reaal zal neertellen, en je mijn zegen geven bovendien."
„Den zegen schenk ik u," sprak Don Quichot, „betaal hem in eerlijke hardgerande realen [2]) en ik ben tevreden; maar let wel dat ge doet wat ge zweert of anders zweer ik u bij denzelfden eed dat ik wederkeer om u te kastijden. En ik zal u weten te vinden al versteekt gij u beter dan de hagedis in het gras. Mocht gij willen

weten wie u dit beveelt, ten einde u te meer verplicht te gevoelen het na te komen, zoo deel ik u mede dat ik de dappere Don Quichot van de Mancha ben, wreker van beleediging en onrecht. En thans, vaarwel: vergeet niet wat ge beloofd en gezworen hebt, op straffe van de wrake die ik u voorzeide."

Dit gezegd hebbende gaf hij Rossinant de sporen en was weldra uit het oog verdwenen. De boer keek hem na en toen hij hem in de verte het bosch zag uitrijden en verdwijnen, zeide hij tot zijn knecht Andrés:

„Kom, mijn jongen, ik zal eens met je afrekenen, zooals deze wrekende ridder het bevolen heeft."

„Zoo waar ik leef," zei Andrés, „'t zal tijd worden en doe nou maar wat de edele ridder gezegd heeft: God geve hem duizend jaar, want bij Sint Rochus het is een dapper ridder en een best rechter en u moet zelf maar weten dat hij als u mij niet betaalt, terugkomt en doet wat hij gezegd heeft!"

„Zoo waar ik leef," zei de boer, „ik mag je nou eenmaal graag en daarom wou ik er nog wel een schuldje opleggen, dan staat er je ten slotte ook meer te wachten," en hij greep hem bij den arm, bond hem weer aan den steeneik en ranselde hem halfdood.

„Nou, Andrés," zei de boer, „roep nou mijnheer den wreker des rechts maar en wacht ereis af wat hij wreekt. Ik geloof dat ik nog niet eens heelemaal klaar met je ben, want ik zou je nog even graag zoo levend villen als jij daar bang voor was."

Maar hij maakte Andrés ten slotte toch maar liever los en gaf hem verlof den rechter op te zoeken, die hèm het vonnis voltrekken zou. Andrés vertrok ietwat pijnlijk en zwoer dat hij den dapperen Don Quichot van de Mancha zou vinden en hem omstandig vertellen

wat er gebeurd was: die zou het den boer dan wel dubbel en dwars betaald zetten; wat niet wegnam dat hij met tranen in de oogen vertrok, terwijl de boer lachend staan bleef.

Zoo wreekte de dappere Don Quichot dan het onrecht en hij reed hoogelijk tevreden over het gebeurde naar zijn dorp. Want hij vond dat hij op allergelukkigste en verhevene wijze een begin had gemaakt met zijn ridderlijke avonturen en hij was zoozeer zelfvoldaan dat hij bij zichzelf zeide:

„Wel moogt gij u boven alle vrouwen die thans op aarde leven gelukkig prijzen, o boven alle schoonen schoone Dulcinea van El Toboso! Immers u viel het te beurt aan uw wil en willekeur een zoo dapper en vermaard ridder te onderwerpen en overgeleverd te zien als Don Quichot van de Mancha is en immer zijn zal, hij die gelijk een ieder weet eerst gisteren [3]) in de orde van de ridderschap werd opgenomen en reeds heden het grofste onrecht en de grievendste beleediging gewroken heeft die ooit onrechtvaardigheid bedacht en wreedheid beging: heden immers rukte hij de zweep uit de hand van dien meedoogenloozen vijand, die zonder reden bezig was een onnoozel kind te mishandelen."

Zoo kwam hij aan een viersprong, en terstond schoten hem alle viersprongen te binnen waar ooit dolende ridders in het onzekere verkeerden welken weg zij moesten inslaan; naar het voorbeeld van deze helden hield hij een oogenblik stil en na veel te hebben gewikt en gewogen vierde hij Rossinant den teugel, zijn eigen wil ondergeschikt makend aan dien van zijn paard, hetwelk zijn oorspronkelijk plan volgde en rechtstreeks naar den stal liep. Nadat hij nogmaals omstreeks twee mijlen

gereden had, kreeg Don Quichot een menigte volks in het oog, zooals later bleek kooplieden uit Toledo, die naar Murcia gingen om zijde te koopen. Het waren er zes, met parasollen boven het hoofd, vergezeld van vier knechts te paard en drie ezeldrijvers te voet. Nauwelijks had Don Quichot ze ontdekt of het gaf hem stof voor een nieuw avontuur en ten einde zooveel mogelijk de ridderlijke heldendaden waarvan hij in zijn boeken gelezen had na te volgen, dacht hij thans eens toernooi te gaan leveren, wat naar hij meende precies van pas kwam. Derhalve zette hij zich in fiere houding en groote onverschrokkenheid met de voeten stevig in de stijgbeugels, omklemde de lans, bracht het schild voor de borst en stelde zich in het midden van den weg op, tot de dolende ridders naderbijkwamen. Want daar hield hij ze voor. En toen zij op een afstand gekomen waren dat men elkander zoowel hooren als zien kon, verhief Don Quichot de stem en sprak met een hoog gebaar:

„Gij allen, staat! zoo gij niet allen erkent dat de schoonste maagd van allen de Keizerin van de Mancha, de onvergelijkelijke Dulcinea van El Toboso is."

De kooplieden hielden stil bij deze taal en de zonderlinge gedaante die ze sprak. En gedaante zoowel als woorden brachten hen al spoedig aan het verstand dat hij het zijne niet had. Zij wilden echter wel eens weten waarop die bekentenis welke van hen verlangd werd zou uitdraaien en een van hen, die van een grap hield en zeer scherp van geest was, zei tot hem:

„Mijnheer de ridder, wijlieden kennen de schoone dame die ge ons noemt niet; wil haar ons toonen, en als zij zoo beeldschoon is als gij ze ons beschrijft zullen wij van ganscher harte en zonder eenigen dwang de

waarheid belijden die uwerzijds van ons verlangd wordt."

„Indien ik haar ulieden toonde," antwoordde Don Quichot, „welke verdienste zou er dan voor u in steken een zoo kennelijke waarheid te bevestigen? Het hart van deze zaak is juist dat gij zonder haar gezien te hebben in haar schoonheid moet gelooven, ze bekennen, gestand doen, bezweren en tegenover een ieder verdedigen; zoo niet dan zijt gij met mij in gevecht, monsterachtige en verwaten schepselen. Want hetzij gij een voor een tegen mij in het veld komt gelijk de orde der ridderschap vereischt, dan wel allen te zamen zooals het gewoonte en slecht gebruik is onder lieden van uw allooi, hier verwacht en verbeid ik u, in vertrouwen op het recht dat ik aan mijne zijde heb."

„Mijnheer de ridder," antwoordde de koopman, „ik smeek UEd. uit mijn eigen naam en dien van alle hier aanwezige vorsten, — opdat wij ons niet het geweten belasten door iets te verklaren dat wij noch gezien, noch gehoord hebben, en nog des te meer waar het den keizerinnen en koninginnen van Alcarria [4]) en Estremadura zoozeer ten nadeele strekt — wees zoo goed en vertoon ons een of ander conterfeitsel van de dame, al ware het niet grooter dan een graankorrel; want wie het kleine niet eert, is het groote niet weerd, en op deze wijze zullen wij overtuigd en gerustgesteld, en UEd. tevreden en voldaan zijn. Ik meen zelfs zoover te mogen gaan dat al zou haar portret ons toonen dat zij aan één oog blind is en dat uit het andere vermillioen en sulfer druipt, wij desalniettemin om UEd. te behagen te haren gunste alles zullen zeggen wat UEd. maar wil."

„Het druipt, snoode schurk," antwoordde Don Quichot

in toorn ontstoken, „het druipt, zeg ik, niet van wat gij daar zegt maar van ambergrijs en in watten gehoede muscus; ook is zij niet aan één oog blind en evenmin gebocheld, maar zoo recht als een spinrokken van den Guadarrama [5])! En thans zal ik u de ongehoorde lastering eens betaald zetten welke gij uitgesproken hebt tegen zulk eene schoonheid als die van mijne aangebedene!"

Nauwelijks had hij het gezegd, of hij reed met gevelde lans zoo verwoed en vurig op den koopman in dat het den man slecht vergaan zou zijn, als het geluk niet gewild had dat Rossinant midden op den weg te struikelen kwam en neerstortte. Daar lag Rossinant, zijn meester rolde om en om over den weg, en toen hij trachtte op te staan gelukte hem dat niet, zoozeer werd hij in zijn bewegingen belemmerd door lans, schild, sporen, helm en het gewicht van de oude wapenrusting. En onderwijl hij zoo vergeefs aan het worstelen was om ter been te komen en daar niet in slaagde, sprak hij toch:

„Vliedt niet, lafhartig volk; ellendig volk, staat; want niet door mijne schuld, maar door die van mijn paard lig ik hier ter neder!"

Een ezeldrijver van het gezelschap, die nu niet bepaald mild van inborst scheen te zijn, kon het niet verkroppen dat de man zulke aanmatigende taal uitsloeg zonder dat iemand hem een antwoord in de ribben spliste. Hij ging op hem af, raapte de lans op, sloeg ze aan stukken, en met een eind daarvan begon hij onzen Don Quichot zoo af te rammelen, dat hij hem in weerwil van de wapenrusting bijna tot mosterd sloeg. Zijn meesters schreeuwden dat hij het niet te bar moest maken en den man met vree laten, maar de ezeldrijver

had er den smaak van beet en wilde het spelletje niet opgeven eer hij zijn woede eens goed had gekoeld. Hij zocht al de andere stukken van de lans bij elkaar en sloeg ze nog verder aan gruzelementen op den ongelukkige, die ondanks den storm van stokslagen welke op hem neerdaalde geen oogenblik zijn mond hield en de vreeselijkste bedreigingen uitte tegen Hemel en Aarde en deze spitsboeven; want dat vond hij ze.
De ezeldrijver werd ten langen leste moe en de kooplieden vervolgden hun weg, waarbij het hun niet ontbrak aan stof tot gesprek over het arme slachtoffer; hetwelk zoodra het zag dat het alleen was wederom probeerde of het op kon staan, maar indien het Don Quichot al niet gelukte toen hij nog ongedeerd was, hoe zou hij er in geslaagd zijn nu hij zoo afgeranseld en geradbraakt lag? En niettegenstaande dit alles hield hij zich nog voor een gelukkig man, want hij meende dat dit een ongeval was geheel in den trant van de dolende ridderschap, en hij weet het gansch en al aan zijn paard. Intusschen vond hij, geradbraakt als hij was, niet de kracht ter been te raken.

AANTEEKENINGEN

[1]) In Cervantes' dagen was het in beschaafde kringen ongepast het werkwoord *mentir* te gebruiken.
[2]) En niet in kopergeld (*vellón*), dat sterk was gedeprecieerd.
[3]) Dit is niet juist. Don Quichot had dien zelfden dag, des morgens in alle vroegte, den ridderslag ontvangen.
[4]) Onherbergzame streek in de provincie Cuenca. Dit verhoogt niet weinig het komische karakter van 's koopmans woorden. Trouwens, ook Estremadura is niet de meest welvarende of dichtst bevolkte provincie van Spanje. — Wij maken van de gelegenheid gebruik hier te wijzen op

den komischen trek, die al in den titel van Cervantes' roman schuilt. De helden van de ridderboeken immers plaatsen achter hun naam dien van hun vaderland; en dat waren gewoonlijk groote rijken. Don Quichot echter is de held van een Kastiliaansche steppe, de Mancha.

[5]) *Más derecho que un huso* was en is nog altijd een zeer gangbare uitdrukking voor „zoo recht als een kaars". Te Madrid zeide men „rechter dan een spinrokken van den Guadarrama", omdat de spinrokkens die in de Spaansche hoofdstad werden verkocht, gemaakt waren van het beukenhout uit de Sierra de Guadarrama, het gebergte even ten noorden van Madrid.

VIJFDE HOOFDSTUK

WAARIN HET VERHAAL VAN DEN TEGENSPOED VAN ONZEN RIDDER VERVOLGD WORDT

Toen Don Quichot ten slotte inzag dat hij werkelijk geen lid kon verroeren, besloot hij heul en troost te zoeken bij zijn beproefde remedie, te weten dat hij zich het een of ander voorval uit zijn boeken voor den geest riep, en in zijn groote dwaasheid herinnerde hij zich de passage van Valdovinos en den Markies van Mantua, toen hij door Carloto gewond in het bosch bleef liggen; een ballade die het kleinste kind kent, bij jongelieden niet in het vergeetboek geraakt en met welgevallen herdacht en zelfs nog geloofd door ouden van dagen, maar desalniettemin geen zier geloofwaardiger dan de mirakelen van Mohammed. Deze historie nu was naar hem docht zeer toepasselijk op zijn geval; en onder uitingen van diepe smart over den grond rollende, begon hij met flauwe stem de woorden te herhalen die naar men zegt de gewonde ridder in het woud sprak:

„Waar zijt gij, mijn allerliefste,
Dat gij niet van mijn lijden weet?
Gaat het u niet aan, mijn liefste,
Of is het dat gij me vergeet?"

En zoo ging hij voort met de ballade tot de bekende verzen die luiden:

„Edel Markies van Mantua,
Bloedeigen oom en heer..." [1])

Het toeval wilde dat er toen hij aan dit vers gekomen was

een boer voorbijkwam, een buurman uit zijn eigen dorp, die een last tarwe naar den molen gebracht had en die een mensch ziende liggen, naar hem toeging en vroeg wie hij was en wat hem deerde, dat hij zoo jammerlijk lag te stenen. Don Quichot was overtuigd dat hij zijn oom den Markies van Mantua voor had, en als eenig antwoord ging hij verder met zijn ballade, waarin hij hem mededeeling deed van al zijn tegenspoeden en van de liefdes zijner vrouw met den zoon des keizers, precies zooals dit in de romance wordt verhaald.

De boer stond versteld van al den onzin dien hij te hooren kreeg, maar hij verloste hem van het stukgeslagen vizier, hij veegde het gezicht af dat vuil en bezweet was, en toen hij hem oogelijk had [2]), herkende hij Don Quichot en sprak:

„Mijnheer Quijana [3])," — zoo schijnt hij dus geheeten te hebben, zoolang hij bij zijn volle verstand was en nog niet van rustig landedelman was overgegaan tot den staat van dolend ridder —, „mijnheer, wie heeft UEd. zoo toegetakeld?"

Maar Don Quichot antwoordde op alles slechts met zijn romance. De brave man nam hem zoo goed het ging borst- en schouderstuk af om te zien of hij gewond was; maar hij zag geen bloed, noch ander teeken van letsel. Hij heesch hem ter been en kreeg hem na veel moeite op den ezel, want die leek hem sekuurder dan het paard. Hij raapte de wapens bij elkaar, de brokstukken van de lans incluis, hij bond dat op Rossinant, nam het paard bij den teugel en den ezel bij den halster en begaf zich zoo in de richting van het dorp, zeer onder den indruk van de wartaal die Don Quichot uitsloeg.

Don Quichot was niet minder onder den indruk, want

geradbraakt als hij was kon hij zich maar net op den ezel in 't zadel houden en af en toe slaakte hij een zucht zóó diep dat men hem in den hemel moet hebben kunnen hooren, zoodat de boer nog eens vroeg wat hem toch scheelde.

Maar het scheen wel of de duivel zelf hem de verhalen inblies die op deze gebeurtenissen sloegen: hij was Valdovinos alweer vergeten en dacht thans aan den moor Abindarráez, toen Rodrigo de Narváez, slotvoogd van Antequera, hem in zijn macht kreeg en gevankelijk naar zijn burcht voerde [4]). Zoodat, toen de boer hem nog eens vroeg, wat er aan scheelde en wat hem eigenlijk mankeerde, hij met dezelfde woorden bescheid gaf die de gevangen Abencerraje tot Rodrigo de Narváez sprak, precies zooals hij de geschiedenis gelezen had in de *Diana* van Jorge de Montemayor [5]), waar dit beschreven staat. En hij paste ze zoo prachtig toe op zijn eigen omstandigheden dat de boer het hoofd verloor van het luisteren naar zooveel rare verzinselen, zoodat hij ten langen leste overtuigd werd dat zijn buurman gek was. Hij haastte zich het dorp te bereiken om zich niet langer te hoeven ergeren aan de lange toespraak, die Don Quichot inmiddels besloot met de woorden:

„UEd., mijnheer Rodrigo de Narváez, moet echter weten dat deze schoone Jarifa die ik u noemde, thans de lieftallige Dulcinea van El Toboso is, om der wille van wie ik de meest roemruchte heldendaden verrichtte, en nog verrichten zal, welke men ooit ter wereld van dolende ridders zag, ziet of zien zal."

De boer zei:

„Mijnheer, zoo zondig als ik ben, begrijp UEd. nou eens, dat ik niet Don Rodrigo de Narváez ben en ook niet uw Markies van Mantua, maar Pedro Alonso uw

buurman; en UEd. bent niet Valdovinos en ook niet Abindarráez, maar de goede heer Quijana."
„Ik weet best wie ik ben," antwoordde Don Quichot, „en bovendien ben ik, zoo dit mij mocht behagen niet alleen de genoemde personen, maar alle twaalf Pairs van Frankrijk en zelfs alle Negen Heroën van de Faam [6]); want alle groote daden die zij, hetzij allen te zamen, hetzij elk in eigen persoon volbracht hebben, zullen overtroffen worden door de mijne."
Zoo redekavelend bereikten zij het dorp in het uur dat de avond viel; maar de boer wachtte af tot het wat donkerder werd, opdat men den afgerammelden ridder niet zoo stakkerig op den ezel zou zien hangen. Toen het hem dan de geschikte tijd leek reed hij het dorp in en begaf zich naar het huis van Don Quichot, waar alles op stelten stond, want daar zaten de pastoor en de barbier van het dorp, Don Quichots beste vrienden, en de huishoudster was juist luidkeels met ze in de weer:
„En wat denkt u dan dat er met mijnheer gebeurd is, mijnheer de licentiaat Pero Pérez?" — zoo heette de pastoor. „Drie dagen [7]) hebben we hem al niet gezien, en het paard is weg, en het schild is weg, en de lans, en de heele wapenrusting. Mij praat het niemand uit mijn arme domme verstand: — ik mag sterven zoo waar als ik geboren ben als dat niet komt van die verdoemelijke ridderboeken die hij ginds heeft staan en waarin hij zit te lezen tot hij mal in het hoofd is; het schiet me nou ook ineens te binnen dat ik hem vaak als hij zoo binnensmonds zat te prevelen heb hooren zeggen dat hijzelf dolend ridder wou worden en op avonturen uitgaan. Satan en Barabas mogen dat slag boeken halen, die het best verstand van heel de Mancha verdorven hebben."

Het nichtje was het daarmee eens, en zij zei nog bovendien:

„U moet weten, meester Nicolás," — want zoo heette de barbier — „dat mijn oom vaak wel twee dagen en nachten achtereen in die slechte tureluursche boeken zat te lezen, en dan smeet hij het boek in den hoek en greep zijn zwaard en hakte op de muren los; en als hij dan eindelijk moe was, zei hij dat hij vier reuzen zoo groot als torens had verslagen, en als hem dan van louter vermoeienis het zweet uitbrak, zei hij dat het bloed was van de kwetsuren die hij in den slag had opgedaan, en dan dronk hij een heele kruik steenkoud water leeg en dat kalmeerde hem wat, en dan zei hij dat het water een zeer kostbare drank was dien de wijze Esquife [8]) hem gegeven had, een groot toovenaar, met wien hij bevriend was.

Het is allemaal mijn schuld, want ik heb al die dwaasheden van oom niet aan de heeren verteld, om er een stokje voor te steken eer het zoover kwam als het nu gekomen is. Dan hadden ze al die vermaledijde boeken kunnen verbranden; hij heeft er heel wat en ze verdienen het niet minder dan de kettersche."

„Dit is ook mijne meening," zeide de pastoor, „en op mijn woord, de dag van morgen zal niet voorbijgaan, voordat zij terdege onderzocht en ten vure gedoemd zijn, opdat zij toekomstige lezers niet in verleiding brengen te doen wat mijn arme vriend gedaan moet hebben."

De boer hoorde hen dit alles zeggen, en Don Quichot ook; en de boer begreep wat er met zijn buurman aan de hand was, en riep:

„Maakt eens open als 't u belieft voor mijnheer Valdovinos en mijnheer den Markies van Mantua die zwaar

gewond is [9]), en voor mijnheer den moor Abindarráez, dien de dappere Rodrigo de Narváez, de slotvoogd van Antequera, hier als gevangene meebrengt."
Op die woorden snelde iedereen naar buiten, en toen de mannen hun vriend herkenden en de vrouwen haar heer en oom, die nog altijd op den ezel zat om de simpele reden dat hij er niet af kon, liepen zij op hem toe om hem te begroeten.
Hij zeide:
„Wacht nog even, gij allen; want ik ben zwaar gewond door de schuld van mijn paard. Brengt mij te bed en laat zoo mogelijk de wijze Urganda komen, opdat deze mijne kwetsuren onderzoeke en behandele."
„O, kijk nou toch ereis aan!" zei de huishoudster, „ik had er al een voorgevoel van waar de schoen mijnheer wrong. Kom UEd. maar gauw naar binnen; ook zonder dat die Orgeada hier komt, zullen wij u wel weer beter krijgen. Maar verdoemd zullen die ridderboeken zijn een- en ander- en honderdmaal, die de schuld zijn dat UEd. er zoo kwaad aan toe is."
Men bracht hem dadelijk naar zijn bed, en toen men keek wat wonden hij had vond men er geen; hij echter zei dat hij zich in alle leden geradbraakt voelde door den zwaren val met het paard Rossinant in een gevecht met tien van de stoutste en vervaarlijkste reuzen ter aarde." [10])
„Aha!" zei de pastoor. „Zijn er reuzen in het spel? Ik zweer bij het licht van mijn oogen, dat ik ze morgen nog vóór het lof verbrand heb."
Men stelde Don Quichot tal van vragen, maar zijn eenig antwoord was dat men hem wat te eten moest brengen en dan moest laten slapen, de rest kon hem weinig schelen.

Aldus geschiedde, en de pastoor ondervroeg den boer zeer omstandig over de wijze waarop hij Don Quichot gevonden had. De man vertelde hem alles van de dwaze taal die Don Quichot had uitgeslagen toen hij hem vond en naar het dorp teruggebracht had, hetwelk den licentiaat er slechts te meer toe aanspoorde om te doen wat hij den volgenden dag dan ook deed, en dit was zijn vriend den barbier meester Nicolás te bezoeken om samen met hem naar het huis van Don Quichot te gaan.

AANTEEKENINGEN

[1]) De ballade van den Markies van Mantua (o.a. apud M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo IX, Madrid 1899, blz. 29—44) is inderdaad een van de meest populaire uit het romancero. Zij verhaalt hoe Valdovinos (of Balduino) verraderlijk werd vermoord door den Infante Carloto, zoon van Keizer Karel den Groote, en hoe een beschuldiging tegen Carloto werd ingebracht door den Markies van Mantua, oom van 's Keizers zoon.

[2]) De geheele eerste helft van dit hoofdstuk is min of meer parodie op de romance van den Markies van Mantua. Dit detail moge het bewijzen, dat slechts een reminiscentie is aan wat de oude romance verhaalt over hetgeen de Markies deed met Baldovinos:

„Hij veegde hem het gezicht schoon
Met een doek dien hij bij zich had:
Niet zoodra was het gezicht schoon,
Of hij zag wie hij voor zich had."

Het optreden van den boer doet denken aan dat van den barmhartigen Samaritaan (*Lucas* X: 30-37).

[3]) Zie het Eerste Hoofdstuk, aanteekening 4.

[4]) Rodrigo de Narváez was de eerste *alcaide* wien de *alcaidía* van Antequera werd toevertrouwd, nadat de stad in

1410 op de mooren veroverd was door den Infant Don Fernando. — Abindarráez was een telg van het doorlucht geslacht der Abencerrajes uit Granada. Daar deze familie bij een koning van Granada in ongenade gevallen en op zijn bevel verbannen was, groeide Abindarráez in ballingschap op, onder de hoede van den Alcaide van Cártama tegelijk met diens dochter Jarifa, en de jonge moor werd op haar verliefd. Toen Jarifa's vader naar Coin werd overgeplaatst, beteekende dit voor de geliefden een wreede scheiding: Jarifa ging met haar vader naar Coin, Abindarráez moest op bevel van den moorenkoning in Cártama blijven.

Gebruik makend van een korte afwezigheid van haar vader, laat Jarifa haar minnaar waarschuwen. Deze begeeft zich onmiddellijk naar zijn aangebedene, maar onderweg raakt hij slaags met Rodrigo de Narváez, die zijn tegenstander gevangenneemt. Getroffen door de buitensporige uitingen van smart van zijn gevangene, vraagt Narváez naar de oorzaak van zoo diepe droefheid. Abindarráez vertelt daarop zijn geschiedenis, die in de 16de en 17de eeuw zoo populair was, dat Cervantes ze bij zijn lezers als bekend veronderstelde.

[5]) Aan het slot van het vierde boek van *Los siete libros de la Diana* (1559), den beroemden Spaanschen herdersroman van den Portugees Jorge de Montemayor (1520?—1561), die echter niet de auteur is van de historie van Abindarráez en Jarifa, welke uitsluitend in de posthume uitgaven van de *Diana* is ingelascht. Zie hierover M. Menéndez y Pelayo, *Obras de Lope de Vega publicadas por la Real Academia Española*, tomo XI, Madrid 1900, blz. XXXI en XXXII. — Narváez voerde Abindarráez niet gevankelijk mee naar zijn *alcaidía*, zooals Cervantes zegt, maar hij liet den verliefden jongeman zijn reis voortzetten, op voorwaarde dat hij zich na drie dagen melden zou, hetgeen hij deed, vergezeld van Jarifa. Narváez beval het jonge paar in veiligheid te brengen en schonk het edelmoediglijk de vrijheid.

[6]) Onder *los nueve de la Fama* heeft men te verstaan drie joden: Jozua, David en Judas de Macabeeër; drie heidenen: Alexander, Hector en Caesar; en drie christenen: koning

Arthur, Karel de Groote en Godfried van Bouillon. Het onderwerp wordt uitvoerig behandeld door Antonio Rodríguez Portugal, *Crónica llamada el triumpho de los nueue preciados de la fama: en la qual se contienen las vidas de cada uno*, Lixbona 1530 (German Gallarde).

[7]) Cervantes vergist zich: Don Quichot had pas één nacht buitenshuis doorgebracht.

[8]) De auteur laat opzettelijk *Alquife* door het nichtje verhaspelen tot *Esquife* (eig. „bootje"). Zoo verhaspelt de huishoudster op haar beurt Urganda tot Orgeada (in het Sp. *Urgada*). Wij hebben den wijzen toovenaar Alquife reeds vermeld in aanteekening 9 van het Eerste Hoofdstuk. Hij was de echtgenoot van Urganda la Desconocida.

[9]) De boer Pedro Alonso is slechts thuis in deze oude geschiedenissen: niet de Markies van Mantua, maar zijn neef was gewond.

[10]) Naar het schijnt, had Cervantes aanvankelijk zijn verhaal ongeveer hier willen eindigen, waardoor het niet omvangrijker zou zijn geworden dan de meeste van de *Novelas Ejemplares*. Eerst later zag de auteur in, dat de „Quijote" grooter kon worden opgezet. Maar zonder moeilijkheden ging dit niet in het werk: wel werd onzen held een schildknaap toegevoegd, maar tot het Negende Hoofdstuk zat er bij Cervantes nog geen andere bedoeling voor den „het genoegen der tijdpasseering, dewelke ieder die de historie met aandacht leest, wel *gedurende een uur of wat* zal weten te vinden." Het merkwaardige is dus dat het Eerste Deel van den „Quijote" eigenlijk bij brokstukken tot stand gekomen is. — Over de romances in deze eerste hoofdstukken, zie Ramón Menéndez Pidal, *Un aspecto en la elaboración del „Quijote"*, Madrid 1920.

ZESDE HOOFDSTUK

VERHALENDE HET VERMAKELIJK EN OMSTANDIG ONDERZOEK, DAT DE PASTOOR EN DE BARBIER IN DE BOEKERIJ VAN DEN GEESTRIJKEN RIDDER ONDERNAMEN

Don Quichot sliep. De pastoor vroeg het nichtje de sleutels van het vertrek waar de boeken, oorzaak van alle onheil, zich bevonden en zij stelde ze hem recht gaarne ter hand. Allen, de huishoudster incluis, betraden daarna deze kamer waar zij meer dan honderd prachtig gebonden folianten zagen staan, en ook een paar kleintjes. De huishoudster had ze maar net gezien, of zij verliet weer haastig het vertrek, om terstond terug te keeren met een napje wijwater en een soortement sprengkwast; zij zeide:

„Hier hebt UEd. een wijkwast, mijnheer de licentiaat, en spreng u de kamer maar terdege, want er kon hier best een van de toovenaars rondspoken die in dit soort boeken leven, om ons te beheksen als wraak dat wij ze van het aardrijk willen laten verdwijnen."

Om die onnoozelheid van de huishoudster moest mijnheer de licentiaat hartelijk lachen en hij vroeg meester Nicolás hem de boeken stuk voor stuk aan te geven, ten einde na te zien waarover zij handelden; er konden er best bij zijn die den vuurdood niet verdienden.

„Nee," zei het nichtje. „Geen genade, voor geen enkel boek, ze hebben allemaal schuld aan het onheil, laten we ze door het raam op de binnenplaats smijten en er een stapel van maken en dien daar in den brand steken of laten we ze nog liever naar den hoenderhof brengen, want als we het vuur daar stoken hebben we geen last van den rook."

De huishoudster ging akkoord: zoo fel waren de twee vrouwen op den dood van die onschuldige slachtoffers. Maar de pastoor wou er niet van weten, hij stond er op eerst de titels te lezen. En de eerste foliant dien meester Nicolás hem in handen gaf heette: *De vier Boeken van Amadis van Gallië* [1]).

„Dat kan geen louter toeval wezen," zei de pastoor, „want naar ik van hooren zeggen heb is dit de eerste ridderroman die in Spanje gedrukt werd [2]), alle andere danken geboorte en bestaan aan dit werk. Het wil mij dan ook voorkomen dat wij het als zijnde de stichter van eene zoo verderfelijke sekte zonder eenig pardon ten vure dienen te doemen."

„Neen, mijnheer de pastoor," zei de barbier, „want ik heb daarentegen ook hooren beweren, dat het beter is dan alle boeken van dezen aard; en dat is een reden waarom het verdient als eenig in zijn soort gespaard te blijven."

„Zeer waar," sprak de pastoor, „schenken wij het dan om die reden voorloopig het leven. Laat ons zien wat daarnaast staat."

„Dit," zei de barbier, „zijn *De Heldendaden van Esplandian* [3]), den wettigen zoon van *Amadis van Gallië.*"

„Wel," opperde de pastoor, „de verdiensten van den vader mogen den zoon niet van schuld ontslaan. Pak aan, señora; zet het raam open en gooi het op den hoenderhof: laat dit boek het eerste zijn van den brandstapel dien wij richten."

Dit deed de huishoudster met pleizier en de goede *Esplandian* vloog naar buiten en wachtte geduldig het vuur af dat hem bedreigde.

„Verder!" zei de pastoor.

„Het volgende is *Amadis van Griekenland* [4])," zei de

barbier, „en als ik mij niet vergis, gaat alles wat aan dezen kant staat over het geslacht *Amadis* [5])."
„Dan naar den hoenderhof met hen allen," zei de pastoor, „want om koningin Pintiquinestra [6]) en herder Darinel [7]) op den brandstapel te krijgen, misgaders al de herderszangen en vervloekt ingewikkelde redeneeringen van den auteur, zou ik zelfs den verwekker mijns levens aan het vuur prijsgeven, gesteld dat deze mij verscheen in de gedaante van dolend ridder."
„Ik denk er net zoo over," zei de barbier.
„En ik ook," kwezelde het nichtje.
„Geef maar op," zei de huishoudster, „en uit het raam er mee!"
Men gaf ze haar aan; het waren er heel wat; zij spaarde zich het trappenloopen en smeet ze door het venster.
„Wat is dat voor een turf?" vroeg de pastoor.
„Dit," antwoordde de barbier, „is *Don Olivante de Laura* [8])."
„De auteur van dit werk," zei de pastoor, „is dezelfde die den *Jardín de Flores* heeft geschreven [9]); en ik zou waarachtig niet weten welk van deze boeken de meeste waarheid behelst, of liever gezegd de minste leugens; maar ik weet wel dat dit, onzinnig en aanmatigend als het is, het raam uit moet."
„Het volgend werk is *Florismarte van Hyrcanië* [10])", zei de barbier.
„Kijk, kijk, mijnheer *Florismarte*?" zei de pastoor. „Wel warempel, zend hem maar snel naar den hoenderhof; hij verdient niet beter ondanks zijn vreemde geboorte en geruchtmakende avonturen, met zijn stroeven drogen stijl. Het raam uit, en bij de anderen, joffer!"
„Met alle soorten van genoegen, mijnheer de pastoor," antwoordde ze; en zij deed het met liefde.

„Hier heb ik *De Ridder Platir* [11]," zei de barbier.
„Een oud boek," zei de pastoor, „maar ik vind er niets in dat clementie verdient. Het vergezelle de andere zonder eenige tegenspraak."
En aldus geschiedde. Men nam een ander deel en zag dat het tot titel had *De Ridder van het Kruis* [12]).
„Wegens den vromen titel dien het draagt, moest men den Ridder eigenlijk al zijn rare streken vergeven; maar men zegt wel eens: 'achter het kruis staat de duivel [13])'. Ten vure dus!"
De barbier pakte een ander boek en zei: „*De Spiegel van Ridderschappen* [14])."
„Ik ken ZEd. wel," zei de pastoor. „Daarin vindt men Renout van Montalbaen met al zijn vrienden en gezellen, grooter dieven dan Cacus [15]), en de twaalf Pairs benevens den hoogst geloofwaardigen kroniekschrijver Turpijn [16]); ik zou er waarachtig wel iets voor voelen ze tot eeuwigdurende ballingschap te veroordeelen, al was het alleen maar omdat zij deel hebben in het werk van den befaamden Matteo Boiardo [17]), de stof waaraan de christelijke dichter Ludovico Ariosto zoo schoon verder weefde [18]). Vind ik hem in een andere taal dan zijne eigene dan zal ik hem geenszins sparen; spreekt hij daarentegen de zijne dan zal ik hem hoogelijk prijzen."
„Ik heb hem in het Italiaansch," zei de barbier, „maar dat versta ik niet."
„En het zou ook in het geheel niet goed zijn als ge het wel kondet lezen [19])," antwoordde de pastoor; „wij zouden het den Kapitein [20]) niet euvel geduid hebben, als hij hem niet naar Spanje gebracht en in het Kastiliaansch vertaald had. Hij ontnam er veel van de oorspronkelijke waarde aan, gelijk trouwens steeds ge-

schiedt wanneer men verzen in andere taal wil overzetten, want hoeveel zorg men zich ook geeft en hoeveel talent men ook doet blijken, nooit zal de volmaaktheid bereikt worden, die de verzen oorspronkelijk hadden. Waarmee ik maar zeggen wil dat dit boek en alle andere die er nog over deze Fransche aangelegenheden gevonden worden in een drogen welput moeten worden gesmeten of, zoo mogelijk, daarin gerangschikt, tot na rijper beraad kan worden overwogen wat er mee gedaan dient te worden, met uitzondering van een werk als *Bernardo del Carpio* [21]), dat daarginds staat, en het andere getiteld *Roncesvalles* [22]); want zoodra deze mij in handen komen zal ik ze doen overgaan in die van de huishoudster, en van de hare zonder pardon in die van het vuur."

De barbier beaamde dit alles en vond het best en uitstekend: hij was zoo overtuigd van de rechtgeloovigheid en waarheidsliefde van den pastoor, dat hij hem voor niets ter wereld had willen tegenspreken. Bij het volgende boek zag hij dat het *Palmerin van Olijven* [23]) was en daarnaast stond een foliant die *Palmerin van Engeland* [24]) heette. De licentiaat keek ze in en zei:

„Maak me van die *olijf* maar dadelijk brandhout en stook er het vuur mee tot asch; maar die *palmboom van Engeland* moet gespaard en bewaard blijven als iets kostbaars; daarvoor mocht wel een kist vervaardigd worden als Alexander de Groote aantrof in den oorlogsbuit van Darius, en die hij bestemde om er de werken van den dichter Homerus in te bewaren [25]). Dit boek mijn vriend, geniet gezag om twee redenen. In de eerste plaats omdat het op zichzelf een voortreffelijk werk is, en in de tweede omdat het heet gemaakt te zijn door een wijs koning van Portugal [26]). De avonturen van het

kasteel van Miraguarda [27]) zijn alle even prachtig en bekwaam beschreven; de heldere, hoofsche en klare taal is steeds met verstand en overleg in overeenstemming gebracht met rang en stand van den spreker. Wanneer ge er niets tegen hebt, meen ik, meester Nicolás, dat slechts dit boek en *Amalis van Gallië* den brandstapel vrijloopen: alle andere dienen zonder nader onderzoek vernietigd te worden."

„Neen, mijnheer de pastoor," hernam de barbier, „want wat ik hier heb is de vermaarde *Don Belianis* [28])."

„Wel," zei de pastoor weer, „dit deel zoowel als het tweede, derde en vierde [29]), heeft een weinig rabarbers van noode om zijn te groote opvliegenheid te purgeeren; ook is het noodzakelijk alles te schrappen wat er in staat over het kasteel van de Faam [30]) en andere nog erger dwaasheden, reden waarom aan deze boeken uitstel van executie wordt verleend; als ze hun leven beteren zal er erbarmen of rechtvaardigheid met ze worden betracht. Houd ze, vriend, zoolang onder uwe hoede thuis; maar laat ze niemand lezen."

„Goed," zei de barbier.

En zonder zich langer te vermoeien met het lezen van titels van ridderromans gaf de pastoor de huishoudster last al de folianten naar buiten te gooien. Dat was aan geen doovemansooren gezegd, want zij had meer lust die boeken te verbranden dan een nieuwe kous op te zetten. Ze nam er een stuk of acht tegelijk en smeet ze samen het raam uit, maar omdat zij er zooveel tegelijk pakte liet zij er een vallen voor de voeten van den barbier die het nieuwsgierig opraapte, om te kijken van wien het was, en hij zag dat de titel luidde: *Historie van den Roemruchten Ridder Tirante el Blanco* [31]).

„God bewaar me!" riep de pastoor uit. „Is *Tirante el*

Blanco er ook al bij! Geef eens hier, vriend; ik verzeker u dat ik daarin een schat van genoegen en een mijn van aangename tijdpasseering gevonden heb. Hierin komen immers voor de dappere ridder Don Quirieleisón de Montalbán en zijn broer Tomás de Montalbán [32]) en de ridder Fonseca [33]), benevens het gevecht dat de moedige Tirante met den grooten dog leverde, de scherpzinnigheden van de maagd Placer-de-mi-vida, het liefdesspel en de bedriegerijen van de weduwe Reposada, en de oude Keizerin die verliefd is op haar schildknaap Hippolytus. Geloof mij, vriend, dit boek is wat stijl betreft, het beste van de wereld [34]): hier eten de ridders ten minste, zij slapen en sterven in hun bedden [35]), zij maken vóór hun dood een testament en doen verder tal van dingen die men in alle andere werken van dit soort vergeefs zal zoeken. Dit neemt niet weg dat de auteur zich bij het schrijven zooveel kleine liederlijkheden heeft gepermitteerd, dat hij verdiende voor al zijn levensdagen tot de galeien te worden veroordeeld. Neem het boek echter toch maar mee naar huis en lees het [36]), ge zult zien dat alles wat ik er over gezegd heb waar is."

„Zoo zal het gebeuren," antwoordde de barbier; „maar wat moeten we doen met al de kleine boekjes die er nog liggen?"

„Dat kunnen geen ridderromans zijn," zei de pastoor, „dat is poëzie."

Hij sloeg er een deeltje van op en zag dat het de *Diana* [37]) van Jorge de Montemayor was, waarop hij, vermoedende dat al het andere wel van dezelfde soort zou zijn, zeide:

„Deze behoeven niet verbrand te worden, want het zijn geen verderfelijke werken gelijk de ridderromans en ze zullen het nooit worden ook; dit zijn boeken die

ter goede verpoozing geschreven zijn, zonder nadeel voor derden."

„Ach, eerwaarde!" riep het nichtje uit. „Het is toch veel beter dat ze verbrand worden; want het zou waarlijk geen wonder wezen wanneer oom als hij weer beter is van zijn ridderziekte, het door deze boeken in het hoofd kreeg om zingende en een of ander instrument bespelende als herder door bosch en wei te gaan dolen, of wat het allerergste ware, aan het dichten te slaan. Want dit is naar ik heb hooren verluiden een volkomen ongeneeslijke besmettelijke ziekte."

„Dit meisje heeft gelijk," zei de pastoor, „en het is heel verstandig onzen vriend nu alvast voor het gevaar van dien misstap te behoeden. Maar nu wij aanvingen met de *Diana* van Montemayor, ben ik toch van meening dat dit niet verbrand mag worden. Wel dient er alles in geschrapt wat handelt over de wijze Felicia en het betooverde water, en ook de meeste lange verzen [38]); het proza kan men blijven eeren, evenals de verdienste dat dit het eerste van deze soort werken is [39])."

„Wat ik hier heb," zei de barbier, „is de zoogenaamde *Tweede Diana* van den Salmantijn [40]); en hier is nog een boek dat denzelfden titel heeft, en waarvan de auteur Gil Polo heet [41])."

„Nu, het werk van den dokter van Salamanca," antwoordde de pastoor, „moet de boeken in den hoenderhof maar gezelschap houden; de *Diana* van Gil Polo echter moet bewaard blijven als ware zij van Apollo [42]); ga verder, vriend, en laten we wat opschieten, want het wordt laat."

„Dit zijn," zei de barbier, er nog een opslaande, „*De Tien Boeken van Liefdesgeluk*, samengesteld door Antonio de Lo Frasso, een Sardijnsch poëet [43]).

„Bij de orden die ik ontving," zei de pastoor, „sinds Apollo Apollo, de muzen muzen en de dichters dichters zijn, werd er nimmer vermakelijker en dwazer boek geschreven dan dit, dat in zijn trant het beste en zonderlingste is van alles wat het licht gezien heeft; en wie het niet las kan verzekerd zijn dat hij nooit iets smakelijks gelezen heeft. Geef hier, vriend; want ik stel het meer op prijs dit te hebben gevonden dan wanneer men mij een soutane van het fijnste Florentijnsche laken geschonken had."

Hij legde het zeer voldaan ter zijde, de barbier ging verder en sprak:

„Hier heb ik nog *De Herder van Iberië* [44]), *De Nimfen van den Henares* [45]) en *De Ontgoocheling der Jaloezie* [46])."

„Wij behoeven ze slechts over te geven aan den wereldlijken arm van de huishoudster; en men vrage mij niet naar het waarom, anders zouden wij nooit klaarkomen."

„Hier is er nog een dat *De Herder van Filida* [47]) heet."

„Dat is geen herder," zei de pastoor, „maar een zeer fijngeestig hoveling: dit dient als kostbaar kleinood bewaard te worden."

„Dit dikke boek is getiteld *Tesoro de varias poesías* [48])," zei de barbier.

„Indien er minder verzen in stonden," antwoordde de pastoor, „zouden ze meer gewaardeerd worden: dit werk dient gewied en ontdaan te worden van minder goede elementen die er te midden van zeer voortreffelijke stukken in zijn aan te wijzen. Bewaar het, omdat de auteur een goed vriend van mij is en tevens uit eerbied voor andere verhevener en heroïscher werken van zijne hand [49])."

„Dit is," vervolgde de barbier, „het *Cancionero van López Maldonado* [50])."

„Ook de schrijver van dit boek," hernam de pastoor, „is een goed vriend van mij; als hij zijn verzen zelf voorleest is iedereen vol lof en bewondering, want zijn stemgeluid klinkt zoo welluidend dat zijn versmuziek muzisch wordt. Hij is wat breedsprakig in zijn herdersdichten; maar men kan van het goede nooit te veel krijgen: het dient bij de uitverkorenen gespaard te blijven. En wat staat daarnaast?"

„*De Galatea* van Miguel de Cervantes [51])," antwoordde de barbier.

„Ik ben al jaren goed bevriend met dien Cervantes en voor zoover ik weet heeft hij meer ervaring van muizenissen dan muzen. Zijn boek is niet slecht gedacht; het is aardig opgezet, maar het is niet af: wij dienen het aangekondigde tweede deel af te wachten [52]); wellicht zal men als dat beter is het geheel met die welwillendheid kunnen begroeten welke men het nu nog moet ontzeggen; houd het zoolang bij u thuis."

„Met genoegen, mijnheer de pastoor," antwoordde de barbier. „En hier zijn er nog drie: *De Araucana* van Don Alonso de Ercilla [53]), *De Austríada* van Juan Rufo, gezworene van Córdoba [54]), en *De Monserrate* van Cristóbal de Virués, een Valenciaansch dichter [55])."

„Deze drie boeken," zei de pastoor, „behooren tot het beste dat in het Kastiliaansch in heroïsche verzen is geschreven; waarlijk, zij kunnen met de beroemdste van Italië wedijveren, bewaar ze als de meest kostelijke schatten van poëzie waarop Spanje kan bogen."

De pastoor gaf er den brui van nog meer boeken door te kijken, zoodat hij besloot alle andere maar zonder beneficie van inventaris te laten verbranden. Maar de barbier had er al weer een opengeslagen voor zich en het droeg tot titel *De Tranen van Angelica* [56]).

„Ik zou ze zelf schreien," zei de pastoor zoodra hij den titel vernam, „indien ik dit boek had laten verbranden, want de auteur was een van de vermaardste dichters niet alleen van Spanje [57]), maar van de geheele wereld en hij is bijzonder gelukkig geweest in het vertalen van eenige fabels van Ovidius [58])."

AANTEEKENINGEN

[1]) *Los quatro libros del virtuoso cauallero Amadis de Gaula*, Zaragoza 1508. — *Amadis van Gallië* is de oudste en tevens de beroemdste van de ridderromans. Hij telde oorspronkelijk maar drie boeken. Er is beweerd dat de auteur de Portugees Vasco de Lobeira was, die echter slechts als de bewerker van den oudsten tekst is opgetreden. De primitieve redactie van den roman is ons niet bekend, evenmin als de auteur daarvan. In den tijd van de Katholieke Koningen schreef Garci Ordóñez de Montalvo den tekst van de drie eerste boeken dien wij thans kennen, waaraan hij nog een vierde boek toevoegde. Amadis is het prototype van de teedere, onwankelbare liefde welke een ridder koestert voor zijn aangebedene. — Men raadplege over dezen hoogst belangrijken roman en de moeilijke kwestie van het auteurschap, Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, tomo I, *op. cit.*, blz. CXCIX—CCXLVIII; en over de Nederlandsche Amadissen, William Davids, *Verslag van een onderzoek betreffende de betrekkingen tusschen de Nederlandsche en de Spaansche letterkunde in de 16e—18e eeuw*, 's-Gravenhage 1918, blz. 8—22. — De vervolgen die op *Amadís de Gaula* geschreven werden, zijn legio, gelijk de pastoor zeer terecht opmerkt.

[2]) De pastoor was verkeerd ingelicht. Van *Amadís de Gaula* is geen uitgave bekend van vóór het jaar 1508. Maar er zijn ridderromans waarvan we oudere edities kennen: *Tirant lo Blanch* (vgl. aanteekening 31) werd te Valencia in 1490 en de *Baladro del sabio Merlín* te Burgos in 1498 al gedrukt.

[3]) *Las Sergas del muy virtuoso cavallero Esplandian, hijo de Amadis de Gaula, llamadas Ramo de los quatro libros de Amadis*, Sevilla 1510 (Jacobo Cromberger). — Het oordeel van den pastoor over deze ἔργα was niet mild. Zie hierover Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CCLVIII.

[4]) *El noueno libro de Amadis de Gaula; que es la cronica del muy valiente y esforçado principe y cauallero de la ardiente espada Amadis de Grecia: hijo de Lisuarte de Grecia...*, Sevilla 1542 (Juan Cromberger). Deze Ridder met het Vlammende Zwaard werd reeds in het Eerste Hoofdstuk genoemd (zie aldaar, aanteekening 9)).

[5]) Zooals *Florisel de Niquea, Lisuarte de Grecia, Rogel, Esferamundi*, etc.

[6]) De pastoor heeft waarschijnlijk de Pintiquinestra op het oog, die koningin was van Sobradisa en gemalin van Perión van Gallië. Zij komt voor in *Amadís de Grecia* en in *Lisuarte de Grecia*.

[7]) In het tweede deel van *Amadís de Grecia* vindt men de lange toespraken, welke de verliefde herder Darinel tot vogels en bloemen hield. Hij speelde ook op de fluit, en schreef en zong werken: de ecloges waarop in den tekst wordt gezinspeeld.

[8]) *Historia del inuencible cauallero don Oliuante de Laura príncipe de Macedonia, que por sus admirables hazañas vino a ser emperador de Constantinopla...* Barcelona 1564 (Claudio Bernat). — Het is niet duidelijk waarom Cervantes den pastoor het boek een turf (*tonel*) laat noemen. Voor een foliant is het aantal van 506 bladzijden geenszins buitensporig.

[9]) Inderdaad schreef Antonio de Torquemada, de auteur van *Don Olivante*, ook een *Jardín de flores curiosas*, Salamanca 1570 (Juan Baptista de Terranova).

[10]) *Primera parte de la grande historia del muy famoso y esforzado príncipe Felixmarte de Hircania* por Melchor Ortega, caballero de Úbeda, Valencia 1556. — Er is geen sprake van een vergissing van den pastoor: de held noemde zich aanvankelijk *Florismarte*, later eerst *Felixmarte*.

[11]) *Cronica del muy valiente y esforçado cavallero Platir, hijo del emperador Primaleon*, Valladolid 1533 (Nicolás Tierry).

[12]) *Coronica de Lepolemo, llamado el Caballero de la Cruz, hijo del emperador de Alemania, compuesta en arabigo por Xarton y trasladada en castellano* por Alonso de Salazar, Valencia 1521, en *Libro segundo del esforçado cauallero de la Cruz Lepolemo principe de Alemaña. Que trata de los grandes hechos en armas del alto principe y temido cauallero Leandro el Bel su hijo...* Toledo 1563 (Miguel Ferrer).

[13]) *Tras la cruz está el diablo* is een oud Spaansch spreekwoord, waarmee huichelaars worden gegispt.

[14]) *Primera, segunda y tercera parte de Orlando Enamorado: Espejo de Caballerias en el qual se tratan los hechos del conde D. Roldan y del muy esforzado cavallero D. Reynaldos de Montalvan y de otros muchos preciados cavalleros,* Medina del Campo 1586 (Francisco del Canto).

[15]) Zie het Tweede Hoofdstuk, aanteekening 8.

[16]) Deze qualificatie van den bisschop van Reims († 800), aan wien een hoogst onbetrouwbare Latijnsche kroniek over Karel den Groote en zijn Pairs wordt toegeschreven — welke eerst in de 12de eeuw door een Franschen monnik werd opgesteld — is natuurlijk ironisch.

[17]) Bedoeld is Matteo Maria Boiardo's (1434—1494) *Orlando innamorato* (1486 en 1495).

[18]) Namelijk den *Orlando furioso,* het hoofdwerk van Ludovico Ariosto (1474—1553).

[19]) Met het oog op de vele obscene passages.

[20]) Bedoeld is kapitein Don Jerónimo de Urrea, die in 1556 een slechte Spaansche vertaling van den *Orlando furioso* in het licht gegeven had.

[21]) *Historia de las hazañas y hechos del invencible caballero Bernardo del Carpio* por Agustín Alonso, Toledo 1585 (Pero López de Haro).

[22]) *El verdadero sucesso de la famosa batalla de Roncesualles, con la muerte de los doze Pares de Francia* por Francisco Garrido de Villena, Valencia 1555 (Ioan de Mey Flandro). — Zie hierover Clemente Cortejón, ed. crít. del „Quijote", tomo I, Madrid 1905, blz. 138—140.

[23]) De eerste uitgave van dit boek schijnt te zijn *El libro del famoso y muy esforçado cauallero Palmerin de Olivia* (sic)... Salamanca 1511. Het werk is sedert herhaaldelijk herdrukt.

[24]) *Libro del muy esforçado cauallero Palmerin de Inglaterra hijo del rey don Duardos: y de sus grandes proezas: y de Floriano del desierto su hermano con algunas del principe don Florendos, hijo de Primaleon... Libro segundo del... en el que se prosiguen y han fin los muy dulces amores* etc., Toledo 1548 (Fernando de Santa Cathalina defunto). — Zie over dezen uit het Portugeesch vertaalden roman van Francisco Moraes Cabral en over het auteurschap van het werk, Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CCCLXX. Salvador de Madariaga heeft er op gewezen dat de pastoor die er nu en dan nauwelijks in slaagt zijn sympathie voor de ridderboeken te verhelen, onomwonden zijn bewondering te kennen geeft voor *Palmerín de Inglaterra* (*Guía del Lector del „Quijote"*, Madrid 1926, blz. 43).

[25]) Plutarchus, Παράλληλοι βίοι, Alexander cap. 26 en Plinius, *Historia Naturalis*, l. VII, cap. XXIX.

[26]) *Palmerín de Inglaterra* werd toegeschreven aan koning Johan II van Portugal (1481—1495).

[27]) Miraguarda was de dochter van een graaf die aan het Spaansche hof leefde en die den reus Almourol gevraagd had om zijn kind op een kasteel dat hij bezat aan de oevers van den Taag, te bewaken totdat het oogenblik van haar huwelijk was aangebroken. Florendos, een ridder die door een storm op de kusten van Portugal geworpen was dichtbij Altarroca, dat men later Lissabon noemde, meldde zich op zekeren dag aan het kasteel; Almourol kwam naar buiten en vocht met den jongen man, terwijl Miraguarda en haar juffers den strijd van de tinnen van den burcht volgden. Zoodra de reus verslagen was, trad de jonge vrouw naar buiten. Het spreekt vanzelf dat Miraguarda en Florendos ten slotte met elkaar trouwden. Het kasteel van Miraguarda bestaat nog, maar heet thans *castillo de Armourol*, dichtbij Tancos en Thomar.

[28]) *Libro del valeroso e invencible principe don Belianis de Grecia, hijo del emperador don Beliano y de la Emperatriz clarinda, sacado de lengua griega, en la qual le escrivió el sabio Friston, por un hijo del virtuoso varon Toribio Fernandez..* compuesto por el licenciado Jerónimo Fernández, vecino de Madrid, Burgos 1547 (Martín Muñoz).

[29]) Het tweede deel van *Don Belianís* werd o.a. aan het eerste toegevoegd in een druk van Zaragoza 1580 (Domingo de Portonariis) en in denzelfden tijd ongeveer verscheen het *Tercera y quarta parte del imbencible principe don Belianis...*

[30]) Het *castillo de la Fama* was een vernuftig bouwwerk, dat vertoond werd op een toernooi, door den koning van Engeland te Londen gehouden. Uit het kasteel kwamen de negen heroën van de Faam te voorschijn (zie Vijfde Hoofdstuk, aanteekening 6), terwijl ten slotte Don Belianis in dit bouwsel door de lucht werd vervoerd (*Don Belianís*, derde boek, hoofdstukken 19, 20, 21, 26, 30 en 32).

[31]) In 1511 verscheen onder den titel *Los cinco libros del esforzado e invencible caballero Tirante el Blanco* de Kastiliaansche vertaling van den Catalaanschen *Tirant lo Blanch*, den eersten ridderroman die in Spanje gedrukt werd (1490). Zie over de beteekenis van dit werk Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, I, *cp. cit.*, p. CCLI *et seq.*

[32]) In de hoofdstukken LXXVII, LXXIX, LXXX en LXXXII.

[33]) Menéndez y Pelayo (*Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CCLI) vestigt er de aandacht op, dat het feit dat Cervantes zich een zoo onbeteekenende figuur als de ridder Fonseca herinnert, het zooveelste blijk is van het wonderbaarlijke geheugen van den auteur.

[34]) Het is wederom Menéndez y Pelayo die in de *Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CCLI, betoogt dat deze loftuiting niet ironisch is bedoeld, maar oprecht gemeend, al is zij dan op humoristische wijze voorgedragen. Men lette op de groteske namen van de figuren uit den *Tirante* die Cervantes noemt: Placer-de-mi-vida, Reposada en Quirieleisón.

[35]) De helden van de ridderromans, evenals die van de pastorale romans trouwens, leven in zulk een irreëele wereld, dat slechts bij hooge uitzondering vermeld wordt dat zij eten en slapen.

[36]) De pastoor wordt hier wel wat erg ruim van opvatting: *Tirante el Blanco* zit vol obsceniteiten, *necedades* zooals de licentiaat Pero Pérez euphemistisch zegt, hetgeen wij duidelijkheidshalve met „kleine liederlijkheden" vertaal-

den. — De vorige zin: „Con todo eso, os digo que merecía el que lo compuso, pues no hizo tantas necedades de industria, que le echaran a galeras por todos los días de su vida", is een waar crux interpretum. Zooveel commentatoren en vertalers zich aan den tekst van den „Quijote" hebben gewaagd, even zooveel verschillende verklaringen en vertalingen. Zie over dezen dien Diego Clemencín al noemde, „el pasaje el más obscuro del Quijote", deel VII van de nueva edición crítica van Cervantes' werk, bezorgd door Francisco Rodríguez Marín, Madrid 1928, blz. 173—180.

[37]) Zie over den herdersroman getiteld *Los siete libros de la Diana*, Valencia 1559, waarin het proza voortdurend afgewisseld wordt met poëzie, het Vijfde Hoofdstuk, aanteekening 5. Belangstellenden worden verwezen behalve naar de in deze aanteekeningen reeds telkens genoemde *Orígenes de la Novela*, I, p. CDLXIX, van Menéndez y Pelayo (waarin Cervantes' harde oordeel over het werk van Montemayor besproken wordt), naar Hugo A. Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, 2nd ed., Philadelphia 1912, blz. 12—58. — De tekst van de *Diana* is herdrukt in Menéndez y Pelayo's *Orígenes de la Novela*, tomo II, Madrid 1907, blz. 251—336.

[38]) Onder *versos mayores* of *versos de arte mayor* verstaat men versregels van elf lettergrepen.

[39]) In Spanje dan wel te verstaan. De *Arcadia* van Jacobo Sannazzaro (1458—1530) is veel ouder: zij werd voltooid in 1504.

[40]) *Segunda parte de la Diana...* de Alonso Pérez, médico de Salamanca, Valencia 1564.

[41]) *Primera parte de Diana enamorada*, Valencia 1564 (Ioan Mey). — Zie over dit werk van Gaspar Gil Polo († 1591?), Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, *op. cit.*, blz. 72—85. — De tekst van de *Diana enamorada* is herdrukt in de *Orígenes de la Novela, II, op. cit.*, blz. 337—398. Over de Nederlandsche vertaling van Adriaan van Nispen (Dordrecht 1653), zie William Davids, *Verslag..., op. cit.*, blz. 90—103.

[42]) Cervantes laat zich de gelegenheid niet ontgaan een

kleine woordspeling te maken op den naam van den auteur. Het nageslacht kan zich vrijwel met dit oordeel van den pastoor vereenigen. Vgl. Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CDLXXXI.

[43]) Deze herdersroman werd reeds vermeld in aanteekening 22 van het Eerste Hoofdstuk. De loftuitingen die den pastoor hier in den mond gelegd worden, zijn volkomen ironisch, te oordeelen naar de passage die Cervantes aan Lo Frasso wijdt in den *Viaje del Parnaso*, capítulo III, v. 224 *et seq.* Zie de kritische uitgave van dit werk van F. Rodríguez Marín, Madrid 1935, blz. 44. Vgl. Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, *op. cit.*, blz. 98—103.

[44]) *El Pastor de Iberia* compuesto por Bernardo de la Vega, gentilhombre andaluz, Sevilla 1591 (Juan de León). — Het is een herdersroman in proza, dat afgewisseld wordt met verzen. Vgl. Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, *op. cit.*, blz. 137—138.

[45]) *Primera parte de las Nimphas y Pastores de Henares, Diuidida en seys libros.* Compuesta por Bernardo Gonçalez de Bouadilla Estudiante en la insigne Vniversidad de Salamanca..., Alcalá de Henares 1587 (Juan Gracián). Dit is eveneens een herdersroman in proza, dat afgewisseld wordt met verzen. Zie Rennert, *The Spanish Pastoral Romances*, *op. cit.*, blz. 133—136.

[46]) *Desengaño de celos.* Compuesto por Bartholome Lopez de Enciso, natural de Tendilla..., Madrid 1586 (Francisco Sanchez). — Zie over dit werk, „one of the dullest books imaginable", volgens Rennert, in diens in deze aanteekeningen meermalen geciteerde studie over de Spaansche herdersromans, blz. 126—132.

[47]) Over *El Pastor de Fílida*, Madrid 1582 en den auteur van dezen roman Luis Gálvez de Montalvo, zie Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, blz. CDXCIX—DXVI en Rennert, *op. cit.*, blz. 104—115. — De tekst is herdrukt in *Orígenes de la Novela*, II, blz. 399—484.

[48]) *Thesoro de varias poesías.* Compuesto por Pedro de Padilla..., Madrid 1580 (Francisco Sánchez). — Het is inderdaad een zeer lijvig boek.

[49]) Nl. *Églogas pastoriles.* Sevilla 1582 (Andrea Pescioni),

Romancero, Madrid 1583 (Francisco Sánchez), *Iardin espiritual*, Madrid 1585 (Querino Gerardo) en *Grandezas y excelencias de la Virgen señora nuestra*, Madrid 1587 (Pedro Madrigal).

[50]) *Cancionero de Lopez Maldonado...* Madrid 1586 (Guillermo Droy). — Het boek is in 1932 langs photolitographischen weg gereproduceerd te Madrid voor de Serie Ia van de Libros antiguos españoles. — Zoowel Pedro de Padilla als Gabriel López Maldonado waren goede vrienden van Cervantes.

[51]) *Primera parte de la Galatea, dividida en seys libros.* Compuesta por Miguel de Cervantes..., Alcalá 1585 (Juan Gracián). — Een goede moderne uitgave van *La Galatea* is die van Rodolfo Schevill en Adolfo Bonilla in de *Obras completas de Miguel de Cervantes*, Madrid 1914, 2 tomos.

[52]) Het Tweede Deel van *La Galatea* is nimmer verschenen, ofschoon de auteur het bij meer dan één gelegenheid aankondigde. Het is bekend dat het kort vóór Cervantes' dood geheel of nagenoeg geheel voltooid was. Het is echter met andere werken verloren gegaan.

[53]) Het eerste deel van *La Araucana* door Alonso de Ercilla y Zúñiga, die zich als krijgsman in Chili onderscheiden had bij de expeditie tegen de Araucaniërs, verscheen te Madrid in 1569. Vgl. *l'Araucana, poème épique par D. Alonso de Ercilla y Zúñiga...*, par Jean Ducamin, Paris 1910.

[54]) In *La Austríada...*, Madrid 1584 (Alonso Gómez), bezingt de Corduaansche dichter Juan Rufo Gutiérrez (1547? — na 1620) de dappere daden van den held van Lepanto, Don Juan van Oostenrijk. — De goede strophen niet te na gesproken, is de loftuiting van den pastoor voor zoover zij dit werk betreft, wel wat overdreven.

[55]) *El Monserrate* de Cristóbal de Virués, Madrid 1587 (Querino Gerardo) is een dichtwerk in twintig zangen, dat de stichting van het beroemde klooster Montserrat bij Barcelona behandelt. — Hier naast Ercilla genoemd te worden is, evenals voor Juan Rufo, voor Virués te veel eer, die zij waarschijnlijk uitsluitend danken aan hun persoonlijke relaties met Cervantes.

[56]) Bedoeld is de *Primera parte de la Angelica* de Luys

Barahona de Soto..., Granada 1586 (Hugo de Mena), een vervolg in twaalf zangen op Ariosto's *Orlando furioso*.

[57]) Luis Barahona de Soto (1548—1595) is zonder twijfel een belangrijk vertegenwoordiger van de Andalusische school, maar Cervantes blijkt ook hier weer een te welwillend man om zich anders dan in dithyrambische bewoordingen over een hem bevrienden dichter uit te laten.

[58]) Over de door Barahona de Soto geparaphraseerde fragmenten van Ovidius, zie F. Rodríguez Marín, *Luis Barahona de Soto: estudio bibliográfico y crítico*, Madrid 1903, blz. 619—677. — Het is hoogst merkwaardig dat bij dit „donoso y grande escrutinio" geen van de vele *Cancioneros*, *Flores de romances* of *Romanceros* de revue passeeren, die toch sedert meer dan een halve eeuw geregeld werden gepubliceerd. Vgl. R. Menéndez Pidal, *Un aspecto en la elaboración del „Quijote"*, *op cit.*, blz. 22.

ZEVENDE HOOFDSTUK

GAANDE OVER DEN TWEEDEN TOCHT VAN DEN VOORTREFFELIJKEN RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

Op dit oogenblik hoorde men eensklaps de stem van Don Quichot; hij schreeuwde:

„Tsa! Tsa! dappere ridders, thans is het geboden de kracht van uwen sterken arm te toonen, want reeds krijgen die van het hof de overhand in het toernooi!"

Dit kabaal en tumult riep iedereen van de boeken weg die er nog stonden, en zoo komt het naar men zegt dat *De Carolea* [1]) en *De Leeuw van Spanje* [2]) zonder voorgeleid en verhoord te zijn ten vure werden gedoemd, tegelijk met de heldendaden des Keizers, beschreven door Don Luis de Ávila [3]), die zich zonder twijfel nog tusschen de overige boeken bevonden. Misschien waren ze, als de pastoor ze gezien had, geen slachtoffers van zulk gestreng vonnis geworden.

Toen ze bij Don Quichot waren, bleek hij uit bed te zijn gestapt, hij stond te razen en te tieren, hij hieuw en hakte naar alle kanten met zijn zwaard, zoo helder wakker of hij nooit had geslapen. Men overmande hem en bracht hem met geweld weer te bed en toen hij een weinig gekalmeerd was, richtte hij het woord tot den pastoor en sprak:

„Maar is het dan geen schande, mijnheer de aartsbisschop Turpijn, dat wij die ons de twaalf Pairs van Frankrijk noemen, den ridders van het hof uit lauwhartigheid de overwinning van dit toernooi laten, omdat wij ridders van avontuuren al reeds drie dagen gelauwerd uit den strijd te voorschijn zijn getreden?"

„Kalm aan, waarde vriend," zei de pastoor, „straks zal

het God behagen dat de kans keert; wat vandaag gaat verloren wordt morgen herwonnen; maar neemt UEd. thans liever eerst uw gezondheid een weinig in acht; het wil mij voorkomen dat u zeer vermoeid is of wel zwaar gewond."

„Gewond geenszins", zei Don Quichot, „maar gansch gekneusd en geledebraakt, daaraan valt niet te twijfelen; de bastaard Roeland ging mij met den tronk van een steeneik te lijf en dit louter uit afgunst, omdat ik de eenige ben die zich tegen zijn snorkerijen verzet. Edoch mijn naam ware niet Renout van Montalbaen [4]) indien ik het hem niet betaald zette zoodra ik van dit krankbed zal zijn opgestaan, al zijnen tooverkunsten ten spijt. Maar brengt mij nu eerst wat te eten, want ik gevoel dat mij dit thans wel het meest van pas zal komen. En men late het uur der wrake aan mij."

Aldus geschiedde: men gaf hem te eten, daarop sliep hij weer in en ieder stond verbaasd over zijn razernij. Dien avond verbrandde de huishoudster alle boeken die in den hoenderhof lagen en die nog in huis waren tot asch; er waren er op dien brandstapel die verdiend hadden eeuwigdurend in de archieven bewaard te worden; hun rampzalig lotsbestel echter, en de traagheid van den censor gedoogden dit niet, en zoo werd op hen de zegswijze toepasselijk dat de goeden het met de kwaden moeten ontgelden.

Een van de remedies die de pastoor en de barbier alstoen tegen het euvel van hun vriend aan de hand deden, was dat men de boekenkamer moest dichtmetselen en den muur pleisteren, zoodat Don Quichot als hij weer op de been kwam, ze niet terug kon vinden (wellicht zou door het wegnemen van de oorzaak ook het gevolg verdwijnen). En dan moest men maar zeggen dat een toove-

naar ze spoorloos weggetooverd had, met kamer en al. Men zette er haast achter. Twee dagen later stond Don Quichot op, en het eerste wat hij deed was naar zijn boeken gaan kijken; maar daar hij de kamer niet vinden kon waar ze vroeger was, begon hij op en neer te loopen, al zoekende. Hij bleef staan op de plaats waar vroeger de deur geweest was, hij trachtte ze met zijn handen langs den muur tastende te vinden, hij keek naar alle kanten en zei geen woord; eindelijk na langen tijd vroeg hij de huishoudster waar de kamer met de boeken gebleven was. De huishoudster die maar al te goed onderricht was over wat zij moest antwoorden, sprak:
„Hoe komt UEd. er bij naar de boekerij te vragen? Hier in huis zijn er geen boekenkamer en geen boeken meer, de baarlijke duivel zelf heeft ze weggehaald."
„Dat was de duivel niet," zei het nichtje; „het was een toovenaar die op een wolk is komen aanvliegen op een nacht na den dag dat UEd. vanhier vertrokken was. Hij stapte van den draak waarop hij te paard zat, en toen ging hij de kamer in en wat hij daarbinnen heeft uitgespookt weet ik niet; maar 't is zeker dat hij in een ommezien weer wegvloog door het dak heen; het heele huis stond vol rook en toen wij gingen kijken wat hij eigenlijk gedaan had was er geen boek en geen kamer meer te vinden, maar de huishoudster en ik herinneren ons nog heel goed dat die leelijke oude vent toen hij er weer van doorging, schreeuwde dat hij uit geheime vijandschap tegen den eigenaar van de boeken en de kamer hier in huis de verwoesting had aangericht, die we wel zien zouden. Hij zei ook nog dat hij de wijze Muñatón was."
„Frestón [5]) zal hij wel gezegd hebben," merkte Don Quichot op.

„Ik weet niet, of hij Frestón of Vreettón heette," antwoordde de huishoudster, „ik weet alleen dat zijn naam op -tón eindigde."

„Zekerlijk," zei Don Quichot. „Dit is een knap toovenaar, een van mijn groote vijanden die mij gruwelijk haat omdat hij door zijn wijsheid en tooverkunsten wel weet dat ik mettertijd een gevecht zal leveren met een ridder dien hij beschermt en dien ik zal verslaan zonder dat hij het kan verhinderen, en daarom tracht hij mij zoovele onaangenaamheden te bezorgen als hij maar kan; maar ik waag hem te voorspellen dat hij bezwaarlijk iets ongedaan zal weten te maken dan wel te voorkomen van wat de Hemel eenmaal heeft beschikt."

„Wie twijfelt daaraan?" zei het nichtje. „Maar, oom, waarom bemoeit u zich toch met die ruzies? 't Was toch veel beter als u kalm thuis bleef en niet door de wereld ging zwerven om beter brood te zoeken dan er van koren te bakken valt, en vergeet u niet dat wie het onderste uit de kan wil hebben het lid op den neus krijgt."

„Mijn lieve nicht," antwoordde Don Quichot, „je begrijpt niet hoe de vork in den steel zit! Eer men mij bij den neus heeft, zal ik hem die het waagt mij een haar te krenken den baard plukken en algeheel ontharen."

De beide vrouwen gaven hem geen antwoord meer, omdat ze wel merkten dat hij zich weer kwaad maakte. Hij bleef hierna veertien dagen zeer kalm thuis, zonder in het minst te laten blijken dat hij van zins was zijn vroegere dwaasheden te herhalen en in dien tijd hield hij de levendigste twistgesprekken met zijn vrienden den pastoor en den barbier over een punt van redeneering dat hij verdedigde, namelijk dat de wereld in de

eerste plaats behoefte had aan dolende ridders en dat de dolende ridderschap in zijn persoon moest herleven. De pastoor sprak dat den eenen keer tegen en een andermaal gaf hij wat toe, want als hij die list niet gebruikte, was het ten eenenmale onmogelijk met Don Quichot te redeneeren.

In deze dagen nu bepraatte Don Quichot een boer, een buurman van hem, een fatsoenlijk man (voor zoover dat van een arm mensch gezegd kan worden), maar met bar weinig hersens onder zijn haar. Om kort te gaan, hij beloofde zooveel en praatte zoolang tot hij den boer overgehaald had, en de arme kerel besloten was er met Don Quichot op uit te trekken en hem als schildknaap te dienen. Don Quichot had den man onder anderen uitgelegd dat hij het op hoogen prijs diende te stellen zoo de wijde wereld in te trekken, immers men kon ieder oogenblik een avontuur beleven waarbij er in een ommezien een eiland veroverd werd, dat de schildknaap als gouverneur te regeeren kon krijgen. En door dergelijke toezeggingen en beloften liet Sancho Panza, want zoo heette de boer, zijn vrouw en kinderen in den steek en nam bij zijn buurman dienst als schildknaap [6]).

Prompt hierna ging Don Quichot werk van het geld maken en het een verkoopend, het ander beleenend en altijd slechte zaken doende, kreeg hij een aardig bedrag bijeen.

Hij voorzag zich tevens van een zwaar ijzeren schild [7]) dat hij van een vriend leende en nadat hij den kapotten helm zoo goed mogelijk hersteld had, deelde hij zijn schildknaap Sancho den dag en het uur mede waarop hij dacht zich op weg te begeven, opdat deze zich eveneens kon voorzien van hetgeen hij het meest noodig meende te hebben. Don Quichot drong er op aan dat

hij voor een stel zadelzakken moest zorgen; de man zei dat hij 't doen zou en dat hij bovendien een besten ezel dien hij bezat dacht mee te nemen, want hij hield niet van loopen. Ten opzichte van den ezel gevoelde Don Quichot wel eenige bedenkingen, want hoe hij ook nadacht of ooit eenig dolend ridder vergezeld was gegaan van een schildknaap op den rug van een ezel, hij herinnerde zich op dit oogenblik geen enkel geval. Niettemin besliste hij ten voordeele van den ezel, echter met het voornemen zijn dienaar een eerzamer rijdier te bezorgen zoodra de kans zich bood en wel door den eersten den besten onwellevenden ridder dien hij tegenkwam het paard te ontnemen; verder voorzag hij volgens den goeden raad van den waard zijn eigen persoon van hemden en wat hij nog meer in handen kon krijgen. Dit alles gedacht en gedaan zijnde, verlieten op zekeren nacht Panza zonder afscheid van vrouw en kinderen en Don Quichot zonder afscheid van huishoudster en nichtje te hebben genomen, het dorp, door niemand gezien; en dien nacht reden zij zoover dat zij bij het aanbreken van den dag zeker waren dat men hen niet meer vinden kon, hoe men ook zocht.

Sancho Panza zat op zijn ezel als een aartsvader, met zijn zadelzakken, zijn leeren wijnbottel en zijn vurig verlangen zoo gauw het ging gouverneur te worden van het eiland dat zijn meester hem beloofd had.

Don Quichot had toevallig dezelfde richting en weg gekozen als op zijn eersten tocht namelijk door het land van Montiel [8]); hij reed er ditmaal echter met heel wat minder zorgen en beslommeringen dan den vorigen keer, want het was vroeg in den morgen; de zon bescheen hen eerst met schuinsche stralen en bezorgde hun geen last. Sancho Panza sprak tot zijn meester:

„Mijnheer de dolende ridder, hoort UEd. eens hier: u vergeet het toch niet van dat eiland dat u mij hebt beloofd? Want zelfs al valt het wat groot uit, dat regeeren durf ik best aan."
Hierop antwoordde Don Quichot:
„Weet thans, vriend Sancho Panza, dat onder dolende ridders het zeer oud gebruik bestond hunne schildknapen gouverneur te maken van eilanden of staatsrijken die zij veroverden; en ook ik ben vast besloten zorg te dragen dat zulk eene voortreffelijke gewoonte niet in onbruik zal geraken; ja, ik ben zelfs van zins nog een stap verder te gaan: want zij wachtten vaak en zelfs veelal tot hunne schildknapen der dagen zat geworden waren, vergrijsd in den dienst en uitgeput van zware dagen en zwaarder nachten, om hun eerst dan den titel te verleenen van graaf of ten hoogste dien van markies, met macht over eenige valleien of landschappen. Indien echter jij en ik er het leven afbrengen zou het zeer wel kunnen wezen dat ik eer zes dagen verstreken zijn een koninkrijk verover waarvan vele vorstendommen afhankelijk zijn en dit ware zeer geschikt je tot koning van een derzelve te kronen. Meen ook niet dat dit iets ongemeens zou zijn; want ons ridders overkomen de gebeurtenissen op zoo nimmer geziene of gedachte wijze dat ik je lichtelijk nog veel meer zal kunnen geven dan je beloofd is."
„Op die manier," zei Sancho Panza, „zou dus als ik door een of ander mirakel zooals UEd. zegt, nog ereis koning word, Juana Gutiérrez mijn ouwetje niks minder dan koningin worden en de kinderen prinsen en prinsessen."
„Wie twijfelt daaraan?" zei Don Quichot.
„Ik," zei Sancho Panza, „want ik weet vast en zeker

dat al liet God het koningskronen op aarde regenen er geen een op het hoofd van Mari Gutiérrez [9]) zou passen. U moet weten, mijnheer, dat zij geen sikkepitje deugt voor koningin; gravin dat zou nog gaan, maar dan nog enkel met Gods hulp."

„Laat dit aan God, Sancho," antwoordde Don Quichot, „want Hij zal haar wel schenken wat haar past; maar verneder je niet zoozeer dat je genoegen neemt met iets minder dan den post van gouverneur des konings."

„Vast niet, mijnheer," antwoordde Sancho, „en vooral niet nu ik aan UEd. zulk een besten heer heb, die wel voor mij zal uitzoeken wat goed voor mij is en wat ik met eere kan waarnemen."

AANTEEKENINGEN

[1]) Hiermede kan bedoeld zijn de *Primera parte de la Carolea, trata de las victorias del Emperador Carlos V, Rey de España* por Jerónimo Sempere, Valencia 1560 (Juan de Arcos), een dichtwerk in dertig zangen, „neque pura neque poetica dictione", volgens den bibliograaf Nicolás Antonio (1617—1684), den auteur van de *Bibliotheca Hispana* (1672—1696).

[2]) *Primera y segvnda parte de El Leon de España.* Por Pedro de la Vezilla Castellanos, Salamanca 1586 (Juan Fernández). — Het is een groot dichtwerk in 29 zangen.

[3]) *Comentario del Illustre señor don Luis de Ávila y Zuñiga... de la guerra de Alemaña hecha de Carlo V... en el año de MDXLVI,* Salamanca 1549 (Pedro de Castro).

[4]) Don Quichot verbeeldt zich nu de rivaal van Roeland te zijn, een personage dus van Boiardo's *Orlando innamorato* of van de romance van Graaf Dirlos.

[5]) *Fristón,* niet *Frestón,* heette de wijze toovenaar die verondersteld wordt de auteur te zijn van *Don Belianís de Grecia.*

[6]) Volgens Menéndez y Pelayo (*Orígenes de la Novela*, I, *op. cit.*, p. CXCVIII), is tot nog toe de eenige bekende voorganger van Sancho Panza de schildknaap Ribaldo van *El Caballero Cifar*, den oudsten roman van de Spaansche literatuur, geschreven tegen het einde van de 13de eeuw, dien Cervantes weliswaar niet noemt, maar daarom in zijn jeugd toch wel gelezen kan hebben in de uitgave van 1512. — Wat de namen betreft *Sancho* („Paultje") was een zeer gebruikelijke voornaam in den boerenstand; over *Panza*, zie het Negende Hoofdstuk, aanteekening 20.

[7]) Het ovale lederen schild (de *adarga*) dat Don Quichot eerst droeg, was blijkbaar niet meer te gebruiken. Hij moest zich nu behelpen met een *rodela*, een rond ijzeren schild dat veel te zwaar was voor onzen held. Vgl. het Tweede Hoofdstuk, aanteekening 4.

[8]) Zie het Tweede Hoofdstuk, aanteekening 2.

[9]) Even te voren heeft Sancho zijn vrouw Juana Gutiérrez genoemd. Aan het slot van het Eerste Deel heet zij met den naam van haar man (hetgeen in de Mancha gebruikelijk was) *Juana Panza*. Maar in het Tweede Deel heet zij weer *Teresa Panza*, geboren *Cascajo*. Het is wel duidelijk dat Cervantes toen den naam Mari Gutiérrez volkomen vergeten was.

ACHTSTE HOOFDSTUK

OVER HET GOED FORTUIN DAT DE DAPPERE DON QUICHOT BELEEFDE IN HET SCHRIKKELIJK EN NOOIT GEDROOMD AVONTUUR VAN DE WINDMOLENS, BENEVENS ANDERE GEBEURTENISSEN, HEUGLIJKE GEDACHTENIS WAARDIG

Op dit oogenblik kregen zij dertig of veertig windmolens [1]) in zicht, die daar staan in de velden, en zoodra Don Quichot ze zag, zeide hij tot zijn schildknaap: „Het lot beschikt onze aangelegenheden boven al onze wenschen; want zie vriend Sancho Panza, ginds doemen ons dertig geweldige reuzen op, of een paar meer — wat zou het? — met dewelken ik slag denk te leveren en wien ik allen het leven zal ontnemen. Daarna zullen wij ons verrijken met den op hen gemaakten buit; want dit is goede en wettige oorlog [2]) en het is godgevallig werk zulk gemeen gespuis van het oppervlak der aarde weg te vagen."

„Wat voor reuzen?" zei Sancho Panza.

„Die je ginds ziet," antwoordde zijn meester, „met die lange armen. Daar zijn er zelfs bij van wel twee mijl lang [3])."

„Ziet UEd. dan niet," zei Sancho, „dat wat men ginds aanschouwt, geen reuzen zijn, maar windmolens; en wat UEd. armen belieft te noemen, dat zijn de wieken die door den wind gedreven de molensteenen draaien doen."

„Het blijkt wel," antwoordde Don Quichot, „dat jij niet thuis bent in avonturen, Sancho: het zijn reuzen, wat ik je zeg; en als je bang bent, maak dan dat je wegkomt en ga jij je gebeden maar zitten prevelen,

onderwijl ik met hen den hevigen en ongelijken strijd aanbind."
Hij had het nauwelijks gezegd, of hij gaf het paard Rossinant de sporen, zonder zich te bekommeren om Sancho, die hem nog naschreeuwde dat het wel wis en waarachtig windmolens waren waarop hij lostrok, en geen reuzen. Maar hij had het zóó vast in het hoofd dat het reuzen waren, dat hij het schreeuwen van zijn schildknaap niet eens hoorde, en ook niet zag wat het wèl waren, zelfs toen hij er vlak bij was; verre van dat, hij riep uit volle borst:
„Vliedt niet, laffe en verachtelijke creaturen; één enkel ridder slechts valt u aan."
Mèt stak de wind wat op, de groote molenwieken begonnen te bewegen, en zoodra Don Quichot dit zag, riep hij:
„Al roert gij de armen nog meer dan de reus Briareus [4]), ik zal Ulieden wel krijgen."
Hij zeide het niet zoodra of hij stormde er op los, welbeschermd door het rondas en met gevelde lans, zoo snel Rossinant maar draven kon, zich van ganscher harte aan zijn aangebedene Dulcinea toevertrouwend en haar smeekende hem toch in zulk een hachelijk oogenblik te hulp te schieten. Hij opende den aanval op den eersten den besten molen die voor hem stond. Maar toen hij dezen een lanssteek in de wiek gaf, deed een windstoot ze zoo wild bewegen, dat de lans aan stukken vloog. En achter de stukken van de lans aan rolden paard en ruiter deerlijk toegetakeld over den grond.
Sancho Panza repte zich zoo snel zijn ezel maar loopen kon om Don Quichot te helpen; maar toen hij naderbijkwam zag hij dat zijn meester zich niet meer kon ver-

roeren: zoo hevig was hij met Rossinant neergesmakt.
„God bewaar me!" zei Sancho. „Ik heb UEd. nog zoo gezegd: ‚bezin eer ge begint'. Want het waren immers maar windmolens en alleen een mensch die zelf met molentjes loopt kon dat niet in de gaten hebben."
„Zwijg stil, beste Sancho," antwoordde Don Quichot, „in zaken van oorlog, nog meer dan in andere omstandigheden, staat men steeds voor verrassingen. En hier te meer, omdat ik geloof — maar ach, het is wel zeker — dat de wijze man Frestón [5]), je kent hem, hij die mijn kamer en mijn boeken heeft weggetooverd, deze reuzen hier in molens heeft veranderd ten einde mij den roem te onthouden hen verslagen te hebben: zóó groot is de nijd, dien hij jegens mij koestert. Maar ten langen leste zullen zijn booze kunsten weinig vermogen tegen de voortreffelijkheid van mijn zwaard."
„God beschikke het, zooals Hij alleen dat kan," antwoordde Sancho Panza.
Nadat de schildknaap zijn meester weer op het paard had geheschen dat daar met hangende schouders stond, trokken zij pratend over het avontuur dat zij beleefd hadden, verder op naar Puerto Lápice [6]). Want, zei Don Quichot, het kon niet anders of daar zouden hun vele en verscheidene avonturen wachten, omdat het een zeer druk kruispunt was. Maar hij gevoelde zich diep verdrietig, omdat hij geen lans meer had; en om dit zijn schildknaap aan het verstand te brengen zeide hij tot hem:
„Ik herinner mij gelezen te hebben [7]) dat toen eens een Spaansch ridder, Diego Pérez de Vargas genaamd, in een veldslag het zwaard gebroken had, hij van een steeneik een machtig zwaren tak afrukte, waarmede hij dien dag zooveel heldendaden volvoerde en zooveel

mooren te pletter sloeg, dat hij den eerenaam kreeg van Machuca [8]), oftewel de Vermorzelaar en zoowel hij als zijn nakomelingen heetten sedert dien dag Vargas y Machuca. Ik vertel je dit, omdat ook ik van plan ben van den eersten den besten steeneik of gewonen eik dien het lot mij op den weg voert, een dikken tak af te rukken, zoo zwaar en sterk als die welke mij thans voor den geest zweeft. En ik ben van zins daarmede zoodanige dappere daden te volbrengen dat jij je gelukkig moogt prijzen waardig te zijn deze te aanschouwen en getuige te zijn van wapenfeiten, die de menschheid nauwelijks zal kunnen gelooven."

„Dan zij God ons genadig!" zei Sancho; „ik geloof het alles graag, als UEd. het zegt. Maar gaat u eerst eens wat steviger in den zadel zitten, het lijkt wel of u topzwaar bent; dat komt natuurlijk vanwege de vermoeienis na den val."

„Inderdaad is dit de waarheid," antwoordde Don Quichot, „maar indien ik niet klaag over pijn, is dit omdat het dolenden ridders niet past ooit over eenige gapende wonde te klagen [9]), ook al puilt het ingewand er uit."

„Als dat zoo is, past het mij te zwijgen," antwoordde Sancho, „maar God is mijn getuige, ik had liever dat UEd. over pijn klaagde, als u die ergens voelt. Wat mijn persoon betreft, ik wil u wel vertellen dat ik klagen zal over het kleinste pijntje dat ik voel, ten minste als het voorschrift ook niet geldt voor schildknapen van dolende ridders."

Don Quichot kon niet nalaten te lachen om de onnoozelheid van zijn schildknaap; en hij verzekerde Sancho dat hij vrij mocht klagen op de wijze en het oogenblik waarop hij dat wilde, of hij het prettig vond

of niet; want hij had tot op heden in de ridderromans niets gelezen dat daarmede in strijd was. Hierop zei Sancho dat Don Quichot eens bedenken moest, of het geen tijd werd om te eten.
Zijn meester antwoordde hem dat hij daar op dit oogenblik geen behoefte toe gevoelde, maar dat Sancho vooral moest eten wanneer hij daar trek in had. Met dit verlof schikte de schildknaap zich zoo gemakkelijk mogelijk op zijn ezel en nadat hij alles wat hij in de zadeltasch gestopt had, er uit te voorschijn had gehaald reed hij al etende op zijn gemak achter zijn meester aan. Van tijd tot tijd sprak hij duchtig de lederen flesch aan en het smaakte hem zóó goed, dat de fijnste lekkerbek van alle kasteleins van Málaga het hem had kunnen benijden. En zoo, bij slokje na slokje, vergat hij alle beloften die zijn meester hem had gedaan, en vond de jacht op avonturen, hoe gevaarlijk ze wezen mochten, niet langer zwaar werk, maar louter genoegen.
Dien nacht nu brachten zij tusschen de boomen door, en van één daarvan rukte Don Quichot een dorren tak af, die heel aardig als lans kon dienst doen; en aan dien tak bevestigde hij de ijzeren punt van de lans die hij verspeeld had.
Don Quichot kon den slaap niet vatten, want hij dacht aan zijn meesteresse Dulcinea, ook in dezen zich voegend naar hetgeen hij in zijn boeken gelezen had, waarin de ridders vele nachten in bosschen en woestenijen waakten, volkomen in beslag genomen door de herinnering aan hunne aangebedenen. Niet aldus Sancho, want daar hij den buik vol had en geenszins met slappe koffie, sliep hij den ganschen nacht aan één stuk. En had zijn meester hem niet geroepen, waarlijk, de zonnestralen die op zijn gezicht schenen zouden hem niet

wakker gemaakt hebben, noch het gezang der vogels, die in groot getal vol vreugde de komst van den nieuwen dag begroetten.

Toen hij op de been was, nam hij een slok uit de leeren bottel [10]) die heel wat slapper op de hand lag dan den avond te voren. Dat begrootte hem zeer; want er was, leek hem, schrale kans dat het leege gauw weer vol zou raken. Don Quichot wenschte niet te ontbijten, omdat hij er — zooals gezegd — zijn zinnen op had gezet zich alleen te sterken met geur van herinneringen. Zij zochten den weg naar Puerto Lápice weer op, dien zij den vorigen dag hadden ingeslagen, en om ongeveer drie uur 's middags kregen zij den bergpas in het zicht.

„Hier, vriend Sancho Panza," sprak Don Quichot, „kunnen wij het hart ophalen aan wat men avonturen noemt. Maar weet wel dat jij, al zie je mij in het grootste gevaar ter wereld, niet de hand aan het zwaard moogt slaan om mij te verdedigen, tenzij je ziet dat mijn aanvallers uitvaagsel of wel gemeene lieden zijn, in dat geval echter mag je mij wel degelijk helpen. Zijn het evenwel ridders, dan staan de wetten der ridderschap je op geenerlei wijze toe mij hulp te verleenen, zoolang je zelf niet tot ridder geslagen bent."

„UEd. zal in dezen best gehoorzaamd worden," antwoordde Sancho, „ook al omdat ik vreedzaam van aard ben en mijn neus niet graag in herrie en vechtpartijen steek. Als het evenwel en echter om het verdedigen van mijn eigen persoon gaat zal ik me niets niemendal van die wetten aantrekken; want zoowel menschelijke als goddelijke wetten veroorloven een mensch zich te verdedigen tegen wie hem aanvalt."

„Daar stem ik volkomen mee in," antwoordde Don

Quichot, „maar indien het er om gaat mij hulp te schaffen tegen ridders, moet je deze natuurlijke aandriften binnen de perken weten te houden."
„Daar kunt u op rekenen," zei Sancho, „ik zal dit gebod zoo ernstig houden als den sabbatdag."
Terwijl zij zoo praatten, verschenen er op den weg twee broeders van de orde van den H. Benedictus, gezeten op twee dromedarissen, naar het scheen; zoo groot waren de muildieren waarop zij reden. Zij droegen stofbrillen voor hun oogen en hielden zonneschermen boven het hoofd. Achter hen kwam een koets aanrijden, begeleid door vier of vijf mannen te paard en twee muildierdrijvers te voet. In de koets zat zooals men later vernam een dame uit Biskaje, op reis naar Sevilla, waar haar man vertoefde, die gereed stond naar de Indiën te varen, alwaar een hoogst eervolle betrekking hem wachtte. De monniken reisden niet in haar gezelschap, al hielden zij denzelfden weg. Niet zoodra had Don Quichot ze bespeurd, of hij zeide tot zijn schildknaap:
„Vergis ik mij niet, dan gaat dit het allervermaardste avontuur worden, dat ooit is beleefd; want gindsche zwarte gedaanten, dat moeten, neen dat zijn zonder twijfel een paar toovenaars, die in deze koets een prinses ontvoeren en ik dien dit onrecht met kracht en macht weer goed te maken."
„Dit wordt nog slimmer dan met de windmolens," zei Sancho. „Kijk toch, heer, het zijn Benedictijnen en de koets zal wel van menschen hooren die op een lange reis zijn. Hoort u nou eens wat ik zeg: bezin eer ge begint, of de duivel draait u een loer."
„Ik zei je al, Sancho," antwoordde Don Quichot, „dat je nog maar weinig van avonturen beseft: zooals

ik het zeg, zoo is het, en dat zul je nu zien." Hij zeide het, reed vooruit en stond stokstijf midden op den weg, waarlangs de Benedictijnen kwamen; en zoodra zij zoo dichtbij waren dat ze naar de meening van Don Quichot hem wel zouden kunnen verstaan, riep hij luidkeels:

„Gij monsterachtig en van duivelen bezeten volk, laat instantelijk de hooggeboren prinsessen vrij, die gij in deze koets met geweld medevoert; zoo niet, bereidt u voor een schielijken dood te sterven, als gerechte straf voor uwe euveldaden."

De Benedictijnen hielden den teugel in, zij stonden verbaasd zoowel over de verschijning van Don Quichot als over diens woorden, en zij antwoordden:

„Mijnheer de ridder, wij zijn niet van duivelen bezeten, noch zoo monsterachtig als u zegt, maar wij zijn twee reizende Benedictijnen; en of er in deze koets al of niet prinsessen met geweld worden meegevoerd kunnen wij niet met zekerheid zeggen."

„Voor mij behoeft gij geen zoete broodjes te bakken; want ik ken u wel, leugenachtig gespuis [11])," zei Don Quichot.

En zonder antwoord af te wachten gaf hij Rossinant de sporen en met gevelde lans stormde hij op den eersten broeder af, zoo woest en onverschrokken dat als de man zich niet zelf van zijn muildier had laten vallen, Don Quichot hem evenzeer tot zandruiter zou hebben gemaakt en zwaar gewond, ja hem wellicht had laten doodsmakken. Toen de andere broeder zag hoe zijn reisgenoot toegetakeld werd, drukte hij de bevende knieën tegen de machtige flanken van zijn voortreffelijk muildier, en reed snel als de wind het veld in.

Zoodra Sancho Panza zag dat de monnik op den grond

lag, stapte hij haastig van zijn ezel, viel den man aan en begon hem het habijt af te rukken. Maar nu kwamen de twee muildierdrijvers van de monniken er op af en vroegen Sancho waarom hij dien broeder de kleeren uittrok. Sancho antwoordde hun dat dit zijn wettig deel was, als buit in den slag, dien zijn heer Don Quichot had gewonnen. Toen de jongens, die niet met zich lieten mallen en die niet begrepen wat die woorden „buit" en „slag" te beteekenen hadden, zagen dat Don Quichot verder was gereden en stond te praten met de dames in de koets, vielen zij Sancho aan en smeten hem tegen den grond; eerst scheurden zij hem de haren uit zijn baard [12]), toen trapten zij hem halfdood en lieten hem buiten adem en bijkans bewusteloos op den grond liggen. De monnik, doodsbenauwd en verslagen en zoo wit als een lijk, besteeg in aller ijl zijn muildier, en toen hij weer in den zadel zat reed hij haastig naar zijn reisgenoot, die hem een heel eind verder stond op te wachten, toekijkend waarop deze verschrikkingen zouden uitdraaien. En nauwelijks waren zij weer bij elkander, of zonder zich verder om het verloop van de historie te bekommeren zetten zij hun tocht voort, en sloegen zooveel kruisen of zij den baarlijken duivel achter zich hadden.

Don Quichot stond nog altijd met de dame van de koets te praten.

„Uwe schoonheid [13]), señora," zeide hij, „kan over haar persoon geheel naar believen beschikken, want de trots van uwe ontvoerders ligt thans terneder, geveld door dezen mijn krachtigen arm. En opdat gij niet noodeloos hunkert den naam te vernemen van uw bevrijder, weet dat ik Don Quichot van de Mancha ben, dolend ridder en zoeker van avonturen, gevangene

van de onvergelijkelijke[14]) en schoone Dulcinea van El Toboso. En ter vergelding van de goede daad die ik voor u verrichtte, wil ik slechts dat gij u naar El Toboso begeeft en er uit mijn naam uwe opwachting maakt bij deze vrouwe en haar meldt hoe ik u bevrijdde."

Een van de gewapende knechten die naast de koets reden, hoorde alles wat Don Quichot zeide. En toen de man — het was een Biskajer — zag dat Don Quichot de koets niet wilde laten doorrijden, maar zeide dat deze zich terstond naar El Toboso moest begeven, kwam hij op Don Quichot af, greep zijn lans vast en zei in gebroken Spaansch[15]) en nog gebrekkiger Baskisch:

„Zeg ridder, loopt naar den duvel! Bij den God die mij schepte, als jij niet van den wagen heengaat, zoo waar je hier staat, zal de Biskajer je kopjes kleiner maken."

Don Quichot begreep den man zeer wel, en hij antwoordde hem met groote kalmte:

„Was je een ridder, wat je niet bent, dan zou ik je onnoozelheid en je stoutmoedigheid reeds bestraft hebben, ellendeling."

Waarop de Biskajer hernam:

„Ik niet ridder? Ik zweer bij God, je liegt als een heiden. Als je de lans wegsmijt en het zijdgeweer trekt, dan zelt jij eens zien, hoe weldra je onder het spit delft! Als Biskajer van het oude land[16]), ben ik vanouds hidalgo ter zee, een hidalgo voor den duvel, en dus bedenkt zelvers eens hoe je liegt, als je wat anders beweert."

„Nu zul je wat beleven, gelijk Agrajes zeide[17])!" sprak Don Quichot.

En zijn lans op den grond werpend, trok hij het zwaard

uit de scheede, schoof zijn schild aan den arm en stormde op den Biskajer af, met het plan hem naar de betere wereld te helpen. Toen de Biskajer Don Quichot zoo op zich af zag komen, kon hij niet anders doen dan zijn zwaard trekken. Hij was liever eerst van zijn muildier gestapt, omdat het maar een huurbeest was, en dus niet te vertrouwen. Het geluk wilde dat hij naast de koets stond, waaruit hij een kussen kon grijpen dat hem tot schild diende.

Vervolgens stormden zij op elkander in, alsof het doodvijanden waren. De overigen trachtten hen te kalmeeren; maar daarin slaagden zij niet, want de Biskajer zei in zijn verstoethaspelde taal dat als ze hem niet lieten begaan, hij zelfs mevrouw en al wie het hem wilde beletten, zou afmaken.

De dame in de koets, ontsteld over en bevreesd voor wat zij zag, liet den koetsier een eindje oprijden en volgde van verre den gruwelijken strijd. In den loop hiervan bracht de Biskajer Don Quichot, over het schild heen, een geweldigen houw op den schouder toe, die, ware hij niet op het pantser gestuit, het slachtoffer tot het middel zou hebben gespleten [18]). Toen Don Quichot het volle gewicht van dien vervaarlijken slag voelde, slaakte hij een hevigen kreet:

„O, meesteresse van mijn ziel, Dulcinea, bloem der schoonheid, kom dezen uw ridder te hulp, die zich om der wille van uwe onvolprezen deugden in dit hachelijk gevaar bevindt!"

Dit zeggen, dit trekken van het zwaard, dit zich beschermen met zijn schild en het afstormen op den Biskajer, was alles het werk van een oogenblik, waarin Don Quichot vast besloten was, alles te wagen en alles te zetten op de beslissing van een enkelen houw.

De Biskajer die hem zoo op zich af zag komen, begreep uit de razernij die 's mans uiterlijke verschijning vertoonde, welke en hevige woede hem in het hart brandde en overwoog hetzelfde krijgsplan als Don Quichot. Zich dekkend met zijn kussen, wachtte hij hem af; hij kon het muildier niet naar den een, noch naar den anderen kant krijgen omdat het bek-af, en niet gewend aan dergelijke grappen, geen poot meer kon verzetten.
Zooals het dan gezegd werd: met opgeheven zwaard kwam Don Quichot op den sluwen Biskajer af, vast besloten hem den romp te klieven; de Biskajer wachtte hem af, eveneens met opgeheven zwaard, beschermd door zijn kussen, en alle omstanders waren in angstige spanning wat er van die vervaarlijke houwen waarmede zij elkander bedreigden terecht zou komen.
De dame in de koets en al haar joffers en dienstmaagden deden duizend geloften bij alle heiligenbeelden en gewijde plaatsen van Spanje, opdat God den knecht en haar allen die in zoo groot gevaar verkeerden, zou bevrijden.
Het moeilijke van de zaak is echter, dat juist op dit oogenblik de schrijver van deze geschiedenis den strijd onbeslist moet laten, waarbij hij te zijner verontschuldiging aanvoert, dat hij niet meer over de heldendaden van Don Quichot geschreven vond, dan wat er hier verteld is. De tweede auteur van dit werk [19]) kon echter niet gelooven, dat een zoo merkwaardige geschiedenis aan de vergetelheid zou zijn prijsgegeven, noch dat de vernuften van de Mancha zoo weinig belangstelling aan den dag zouden hebben gelegd, dat zij niet in hunne archieven of bij hunne familiepapieren enkele documenten bewaarden, die over dezen vermaarden held bescheid gaven [20]). En aldus, door zulke over-

weging gesterkt, wanhoopte hij er niet aan het slot van deze schoone geschiedenis te vinden, hetwelk hij door 's Hemels gunst inderdaad vond, gelijk zal worden verhaald in het tweede deel [21]).

AANTEEKENINGEN

[1]) De Mancha is arm aan water. De windmolens waren er kort vóór Cervantes' tijd ingevoerd.

[2]) Het was soldaten veroorloofd zich meester te maken van iederen buit, dien zij in een wettigen en rechtvaardigen oorlog *(en buena guerra)* konden maken.

[3]) Excusez du peu! Een Spaansche mijl *(legua)* is 5.572,7 m.

[4]) Voor den honderdarmigen reus Biareus, zie Vergilius' *Aeneis*, l. X, v. 565:

„centum cui bracchia dicunt
Centenasque manus."

[5]) Zie over *Frestón* het Zevende Hoofdstuk, aanteekening 5.

[6]) In *Puerto Lápice* (of *Puerto Lápiche*), iets ten westen van het plaatsje Herencia in de Mancha, lag aan den weg van Villarta naar Toledo een bekende herberg. Daar het een zeer druk punt was, vertrouwde Don Quichot niet ten onrechte, dat hij er „zijn hart kon ophalen aan wat men avonturen noemt". Cervantes heeft echter blijkbaar in den loop van het verhaal niet meer aan deze herberg gedacht. Over Puerto Lápice en enkele andere geographische namen, zie Antonio Blázquez, *La Mancha en tiempo de Cervantes*, Madrid 1905, p. 12.

[7]) Don Quichot kon dit verhaal o.a. gelezen hebben in den *Valerio de las Historias* van Diego Rodríguez de Almela (15de eeuw). De „Spaansche ridder" was de Toledaan Diego Pérez de Vargas, die zich inderdaad bij het beleg van Jerez de la Frontera, ten tijde van Ferdinand III, den Heilige (± 1252), zoo dapper onderscheidde als hierboven in herinnering wordt gebracht.

[8]) Vorm van het werkwoord *machucar*, dat vermorzelen beteekent.
[9]) Klagen over pijn gold in de middeleeuwen vrij algemeen voor ongeoorloofd.
[10]) Sancho drinkt, in spijt van alle medische voorschriften, ook die van zijn tijd, wijn op zijn nuchtere maag!
[11]) Deze woorden van Don Quichot hebben in de 19de eeuw, en ook later, sommigen ten onrechte verleid tot de meening dat Cervantes een vrijdenker zou zijn geweest.
[12]) Sancho droeg dus een baard, zooals in Cervantes' tijd gebruikelijk was, iets dat nog al eens vergeten is door kunstenaars die den „Quijote" verlucht hebben.
[13]) *Fermosura* bezigt de volmaakte caballero die Don Quichot is, zooals hij *grandeza, señoría* of *alteza* had kunnen gebruiken, dus als betiteling.
[14]) *Sin par* (i.e. onvergelijkelijk, weergaloos, voorbeeldeloos) is een term uit den *Amadís de Gaula*, dien men in alle andere ridderromans terugvindt.
[15]) In de 16de en de 17de eeuw vindt men bij tal van schrijvers toespelingen op het laconisme van de Basken. „Corto de razones como vizcaíno" was een spreekwoordelijke uitdrukking geworden. En het weinig Kastiliaansch, dat den *vizcaínos* nog over de lippen kwam, werd zoo geradbraakt, dat velen het nauwelijks verstonden. In een vertaling moet helaas een groot deel van de bekoring verloren gaan van een brabbeltaal, die b.v. de eerste personen van de werkwoorden verwisselt met de tweede en het lidwoord geregeld weglaat. In hoeverre de Basken, die, zooals men weet, een eigen taal hebben, ten onrechte om hun geringe kennis van het Kastiliaansch werden bespot, kan de belangstellende lezer nagaan bij Julio de Urquijo, *Concordancias vizcaínas* in *Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal*, tomo II, Madrid 1925, p. 94.
[16]) Krachtens hun oude *fueros* (i.e. privileges), genoten die Basken die van geslacht tot geslacht in een zelfde ouderlijk huis *(solar)* hadden gewoond, dezelfde rechten als de hidalgo's.
[17]) Agrajes is een neef van koningin Elisena, de moeder van Amadis van Gallië. De uitdrukking „ahora lo veredes"

(nou zal je ereis wat zien) lag hem zoo in den mond bestorven, dat zij spreekwoordelijk werd. Niet alleen Agrajes zelf, maar ook de andere ridders die in den *Amadís de Gaula* optreden, bezigen haar wanneer zij antwoorden op de uitdagingen van hun tegenstanders.

[18]) Deze hyperbolische houw valt geheel in den trant van den *Amadís de Gaula* en andere ridderromans en is natuurlijk bedoeld als parodie op die romans.

[19]) Dat is Cervantes zelf. De eerste auteur is die, aan wien Cervantes ons wil doen gelooven dat hij zijn gegevens ontleent; dit ten einde den draak te steken met de schrijvers van ridderromans die de zaken zoo voorstellen, alsof zij hun stof aan oude schrijvers danken.

[20]) Men vindt hier een van de vele anacoluthen, die in den „Quijote" zijn aan te wijzen.

[21]) Hier eindigt het eerste van de vier deelen, waarin Cervantes de Parte I van zijn „Quijote" had verdeeld. In latere uitgaven is deze indeeling verdwenen en zoowel de tekst van de Parte II van 1615, als die van de Parte I, zijn slechts verdeeld in hoofdstukken.

NEGENDE HOOFDSTUK

WAARIN EEN EINDE KOMT AAN DEN VERVAARLIJKEN STRIJD TUSSCHEN DEN KLOEKEN BISKAJER EN DEN DAPPEREN HELD VAN DE MANCHA

In het eerste deel van deze historie lieten wij den dapperen Biskajer en den roemruchten Don Quichot achter [1]) met opgeheven blanke zwaarden, op het oogenblik dat zij elkander twee verwoede houwen wilden toebrengen, twee houwen zóó hevig dat hadden zij doel getroffen, de een den ander op zijn minst van top tot teen in twee helften gekliefd zou hebben, doormidden gespleten als een granaatappel. Maar op dit hachelijk oogenblik brak de fraaie geschiedenis eensklaps af zonder dat haar auteur ons er kennis van gaf waar vervolg en slot te vinden was.

Dit woog mij zwaar op het hart, want de smaak die mij het weinige dat ik er van gelezen had verschafte sloeg om in tegenzin als ik bedacht hoeveel moeilijkheden er nog voor den boeg lagen eer alles ontdekt was wat naar mijn meening nog aan het schoon verhaal mankeerde. Het scheen mij niet wel mogelijk en in strijd met den loop der dingen dat het zulk een goed ridder gefaald zou hebben aan een geletterde die de taak op zich nam zijn nog nimmer aanschouwde heldendaden te boek te stellen; immers dit was nog nooit ontzegd aan eenig dolend ridder,

„een van hen van wie men zegt,
dat zij uitgaan op avonturen". [2])

Immers, had niet elk van hen altijd een geletterd man bij de hand, en soms wel twee, die juist van pas niet

alleen zijn heldendaden beschreven maar zelfs zijn geringste gedachten en beuzelarijen boekstaafden, hoe verborgen ze ook mochten zijn? En hoe zoude zulk een voortreffelijk ridder zooveel onfortuinlijker zijn, dat hem onthouden werd, wat Platir [3]) en zijns gelijken, wellicht zelfs te ruim, te beurt viel? Dit is de reden waarom ik maar niet kon geloöven dat zulk een krijgshafte geschiedenis onvoltooid en verminkt lag; ik weet dit aan den boosaardigen tijd, verwoester en verslinder aller dingen, die ook dit óf verborgen hield óf te niet had doen gaan.

Alevenwel en echter wilde het mij voorkomen dat daar er zich immers onder 's mans boeken werken van zoo jongen datum bevonden hadden als *De Ontgoocheling van de jaloezie* en *De Nimfen en herders van den Henares* [4]), ook zijn geschiedenis zeer wel van jongeren tijd zou kunnen zijn en dat al ware zij niet op schrift gebracht, er wellicht nog veel van voortleefde in de herinnering van zijn dorpsgenooten en het landvolk in den omtrek. Deze overweging bracht mij eerst in verlegenheid, maar deed mij toch verlangen werkelijk en naar waarheid het gansche leven en de wonderbare daden te leeren kennen van dezen onzen vermaarden Spanjaard Don Quichot van de Mancha, sieraad en toonbeeld van [5]) de ridderschap zijner geboortestreek, en den eerste die zich in onzen tijd en in deze dagen van rampspoed [6]) wijdde aan de beoefening van het moeitevol bedrijf der dolende ridders, aan het wreken der verdrukten, het ondersteunen der weduwen en de bescherming dier maagden, welke op telgangers gezeten met de zweep in de hand [7]) over berg na berg en door dal na dal reden, zwaar beladen met alle lasten van haar maagdelijken staat; want ach, zoo geen enkele

lamlendeling, geen enkele boerenkinkel [8]), geen enkel geweldig reus ze verkrachtte, waren er in die lang vervlogen dagen wel maagden die na tachtig lange jaren, waarin zij geen nacht onder dak sliepen, zoo ongerept ten grave daalden als de moeder die haar had gebaard [9]). Waarmede ik maar zeggen wil, dat om deze en andere redenen onze wakkere Don Quichot duurzamen en bijzonderen lof waardig is; en ook mij mag die niet ontzegd worden, vanwege de moeite die ik mij getroost en den ijver dien ik betoond heb bij het zoeken naar het slot van deze verkwikkelijke geschiedenis; al weet ik dan zeer wel dat zoo de Hemel, toeval en geluk mij niet geholpen hadden, de wereld verstoken ware gebleven van het genoegen der tijdpasseering dewelke ieder die de historie met aandacht leest, wel gedurende een uur of wat zal weten te vinden. Hoe dat zij, ik vond het slot aldus:

Op een goeden dag slenterde ik in Toledo langs Alcaná [10]), en daar komt een knaapje aan, dat een paar oude boeken en paperassen aan een zijdehandelaar wil gaan verkoopen; ik ben gek op lezen, ik lees zelfs oud papier dat op straat ligt, en zoo nam ik, gedreven door mijn natuurlijke neiging, den jongen een van de boeken af die hij wilde verkoopen en zag dat de letters Arabische karakters waren. Hoewel ik ze ken, kan ik ze niet lezen, zoodat ik eens uitkeek of er daar in de buurt niet een morisk te vinden viel die het Kastiliaansch kende [11]) en tevens bekwaam was deze karakters te ontcijferen. Het viel niet moeilijk zulk een tolk te vinden: zelfs al had ik hem voor een oudere en betere taal gezocht, dan had ik hem daar ook wel gevonden [12]). Welnu, het toeval voerde er een op mijn pad, die zoodra ik mijn wensch te kennen gaf en hem het boek ter hand stelde,

het middenin opensloeg; en hij las er nauwelijks in of hij lachte. Ik vroeg hem waarom, en hij zei dat het om een kantteekening was, die er in stond. Ik vroeg hem mij te vertellen wat daar dan wel geschreven stond en hij zei al lachende:

„Er staat hier, op den rand van de bladzijde zooals ik al zei, het volgende geschreven: ‚De Dulcinea van El Toboso die zoo vaak in deze geschiedenis wordt genoemd, had naar men zegt de beste hand van varkensvleesch pekelen die ooit een vrouw in de Mancha gehad heeft'."

Toen ik den naam „Dulcinea van El Toboso" hoorde uitspreken stond ik stom van verbazing, want terstond schoot mij de gedachte door het hoofd dat in deze paperassen wel eens de geschiedenis van Don Quichot zou kunnen staan. Met deze gedachte drong ik er bij hem op aan mij den titel voor te lezen, waarna hij voor de vuist weg het Arabisch in het Spaansch vertaalde, en zeide dat er stond „Geschiedenis van Don Quichot van de Mancha geschreven door Cide Hamete Benengeli [13]), Arabisch geschiedschrijver [14])." Met moeite verheelde ik de blijdschap die mij overkwam toen de titel van het boek mij in de ooren klonk en ik kocht voor een halven reaal [15]) alle papieren en boeken van den knaap, onder den neus van den zijdehandelaar weg. Als die jongen zijn hersens gebruikt en gesnapt had hoe ik er op gebrand was, had hij alle kans gehad meer dan zes realen uit dat koopje te slaan. Ik ging op staanden voet met den morisk naar de kloostergang van de kathedraal, en daar vroeg ik hem beleefd alles, ten minste al wat over Don Quichot handelde, zonder besnoeiing of mooimakerij in het Spaansch over te brengen; hij kon er voor krijgen wat hij wou. De man

was tevreden met twee arroba's [16]) rozijnen [17]) en twee fanega's [18]) tarwe en beloofde alles snel, precies en getrouw te vertalen; maar ten einde de zaak nog meer spoed bij te zetten en de schoone kans van de gelukkige vondst te benutten nam ik den morisk mee naar huis, waar hij in een maand of anderhalf de heele geschiedenis vertaalde, gelijk men ze lezen kan, zooals ze hier volgt.
In het eerste boekdeel stond het gevecht van Don Quichot getrouw afgebeeld, beiden in de postuur zooals die in de geschiedenis beschreven wordt, met geheven zwaard, de één zich dekkend met de rondas, de ander met het kussen, en het muildier van den Biskajer zoo naar het leven geteekend dat men al op boogschotsafstand zag dat het een huurbeest was. Onder de voeten van den Biskajer stond een opschrift luidende: „Don Sancho de Azpeitia", hetgeen dus ongetwijfeld zijn naam moest zijn; en onder de voeten van Rossinant stond ook een opschrift, luidend: „Don Quichot".
Rossinant was wonderschoon afgebeeld, machtig groot en lang van leden, zoo mager en zwak in de flanken, zoo schonkig en beenderig en zoo uitgemergeld, dat het dier in het openbaar vertoonde, hoe juist en terecht het den naam Rossinant droeg [19]). Daarnaast stond Sancho Panza, die zijn ezel bij den halster hield en onder den ezel zijn pooten stond alweer een opschrift, luidende „Sancho Zancas", hetgeen verklaard werd door wat de teekening zien liet aan dikken buik, kort lijf en lange beenen; om deze reden droeg hij dan ook den naam *Panza* [20]) en *Zancas* [21]) de twee bijnamen waarmee hij soms in de geschiedenis wordt genoemd [22]).
Enkele andere kleinigheden zouden de aandacht nog kunnen vragen; maar deze zijn alle van gering belang en hebben met het waarachtig verloop der historie

weinig te maken, en alleen de waarachtige historie is immers de goede.

Indien men wat dit betreft in eenig opzicht haar juistheid in twijfel zou willen trekken kan dit slechts geschieden om reden dat de auteur een moor was en het algemeen bekend is dat lieden van deze natie groote leugenaars zijn. Daartegenover staat echter dat daar de mooren immers onze vijanden zijn, de schrijver zich eer zal hebben schuldig gemaakt aan een te weinig dan aan een te veel. En zoo schijnt het mij dan toe, dat waar hij de loftrompet over zulk een voortreffelijk ridder had kunnen, ja moeten steken, hij veeleer nog menig ding met opzet verzweeg [23]): een verfoeilijke daad, uit nog verfoeilijker brein ontsproten, waar toch de geschiedschrijver nauwkeurig en waarheidlievend dient te zijn en zich geenszins door hartstocht mag laten meeslepen. Want eigenbelang noch angst, wrok noch voorliefde mag hem afbrengen van den weg der waarheid, wier moeder de geschiedenis, mededingster van den tijd is, vergaarster van groote daden, getuige van het verleden, waarschuwend voorbeeld voor het heden en vermaning voor de toekomst [24]).

Wat dit betreft weet ik dat men in deze historie alles zal vinden wat men van de schoonste geschiedenis kan verlangen; en mocht er iets goeds aan ontbreken dan ben ik overtuigd dat het ligt aan den hond [25]) van een auteur en niet aan het onderwerp. Wel, kortom, volgens de vertaling begon het tweede deel op deze wijze:

Met scherpe zwaarden hoog opgeheven stonden de twee dappere en verwoede strijders, en het scheen of hemel, aardrijk en hel den slag verwachtten: zoo dreigend en onverschrokken stonden zij daar. De eerste die sloeg was de woeste Biskajer; hij sloeg krachtig, maar in het

wilde; ware zijn zwaard onderweg niet uit den koers geraakt, deze houw alleen had reeds volstaan een eind te maken aan den hachelijken strijd en alle avonturen van onzen ridder. Maar 't goed geluk dat grooter dingen voor hem had weggelegd, wrong het staal van zijn tegenstander in andere richting, zoodat het hoewel de linkerschouder geraakt werd, geen ander letsel deed dan dat het hem te linkerzijde ontwapende en onderweegs een goed deel van den helm, benevens de helft van het oor afsloeg, al hetwelk schrikwekkend op den grond viel en den held deerlijk toegetakeld staan liet.
God helpe mij! Wie ben ik dat ik u thans, met hoeveel moeite dan ook, de woede beschrijve in het hart van den held van de Mancha, toen hij bemerkte hoe hij er aan toe was! Het zij voldoende te zeggen dat hij van razernij weer hoog in de stijgbeugels rees en, het zwaard vaster in beide handen grijpende, het verwoed op den Biskajer deed neerkomen, waarbij hij hem pal op kussen en hoofd raakte. 't Was of er een berg neerstortte: — zelfs het kussen, welk een voortreffelijk verdedigingsmiddel het ook zijn mocht, was daar niet tegen bestand — de Biskajer bloedde op slag uit neus, mond en ooren, en dreigde van zijn muildier te vallen; wat ook zeker geschied ware, had hij zich niet aan den hals van het beest vastgegrepen. Maar toch verloor hij de voeten uit de beugels, hij liet de armen slap hangen en het beest, ontsteld van den schrikkelijken slag, rende het veld in en wierp na enkele kromme sprongen zijn rijder af.
Kalm en gelaten stond Don Quichot dit alles aan te zien; maar niet zoodra zag hij den Biskajer vallen of hij sprong van zijn paard, trad haastig op den man toe, richtte hem de punt van zijn zwaard op de oogen en

zeide: „Geef u over, of ik sla u het hoofd af." De Biskajer was zoo van zijn stuk, dat hij geen woord kon zeggen; en het zou hem slecht vergaan zijn — zoo blind van woede was Don Quichot —, indien niet de dames van de koets, die tot nu toe in groote spanning den strijd van verre hadden aanschouwd, ter plaatse verschenen waren en hem instantelijk hadden verzocht haar de groote gunst te bewijzen het leven van haar schildknaap te sparen. Hierop antwoordde Don Quichot in diepen ernst en ietwat uit de hoogte:

„Zeer zeker, volschoone dames, schik ik mij gaarne naar uwe wenschen; edoch op ééne voorwaarde en onder één beding: te weten dat deze ridder mij moet beloven zich te begeven naar het plaatsje El Toboso om aldaar uit mijn naam zijn opwachting te maken bij de weergalooze Doña Dulcinea, opdat zij met hem handele naar welbehagen."

De bedroefde en ontstelde dames beloofden zonder te beseffen wat Don Quichot wilde en zelfs zonder te vragen wie Dulcinea eigenlijk was, dat de schildknaap alles doen zou wat Don Quichot beval.

„Uwe woorden vertrouwende," zeide hij, „zal ik hem geen verder letsel doen, al had hij erger verdiend."

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze vondst om de aandacht van de lezers gespannen te houden, is niet oorspronkelijk. Cervantes kan in dezen zoowel de auteurs van de ridderromans als verschillende van zijn tijdgenooten nagevolgd hebben b.v. Alonso de Ercilla (1533—1594). Zie het slot van canto XXIX van diens *La Araucana*, waarvan, zooals men zich herinneren

zal (Zesde Hoofdstuk) ook Don Quichot een exemplaar bezat.

[2]) Deze verzen zijn door Cervantes waarschijnlijk ontleend aan de *Triunfos de Petrarca*, cap. II, van Alvar Gómez de Ciudad Real (± 1538).

[3]) De lezer kent het vernietigend oordeel dat de pastoor uitsprak in het Zesde Hoofdstuk over de *Cronica del muy valiente y esforçado cavallero Platir, hijo del emperador Primaleon*, Valladolid 1533 (Nicolás Tierry).

[4]) Inderdaad bevonden zich deze boeken in de bibliotheek van Don Quichot en zij werden, zooals men zich herinneren zal, zonder pardon door den pastoor ten vure gedoemd.

[5]) „Sieraad en toonbeeld van..." *(luz y espejo de...)* behoort tot de gevleugelde woorden van den *Amadís de Gaula* en andere ridderromans.

[6]) „In deze dagen van rampspoed" *(en estos calamitosos tiempos)* was eveneens een gevleugeld woord, maar dat in theologische sfeer thuis hoorde. Cervantes maakt het hier in hooge mate belachelijk door het op zoo geheel ander terrein toe te passen.

[7]) Zoo trokken namelijk de maagden van de ridderromans door de wereld.

[8]) Eigenlijk staat er „geen enkele boerenkinkel met bijl en helm": bijl en helm waren de attributen van den Spaanschen boer.

[9]) Cervantes vestigt hier op zeer geestige wijze de aandacht op de onwaarschijnlijkheid van den maagdelijken staat van vele heldinnen der ridderromans. De insinuatie *tan entera como la madre que la había parido* is niet origineel; zij is ontleend aan *Don Belianís de Grecia*. De uitdrukking moet den auteur zeer dierbaar geweest zijn, want hij bezigde ze niet alleen meer dan eens in den „Quijote," maar ook in de *Novelas Ejemplares*.

[10]) De *calle del Alcaná* was een jodenstraat te Toledo, die zich in de nabijheid van de beroemde kathedraal bevond. Zie over de geschiedenis van deze winkelstraat een artikel van Rodrigo Amador de los Ríos, getiteld *El Alcaná de Toledo*, verschenen in de *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, Madrid 1911. Er woonden veel zijdehandelaren

in die straat. Zij konden oud papier gebruiken voor het inpakken van hun koopwaar.

[11]) De morisken waren, zooals men weet, tot het Christendom bekeerde mooren. Zij schreven het Spaansch met Arabische letters. Zulke geschriften droegen den naam *escritos aljamiados*. Het kwam wel meer voor in de 16de eeuw, en zelfs in het begin nog van de 17de, dat de bezitter van in Arabische karakters geschreven boeken iemand zocht, die ze voor hem vertalen moest.

[12]) Het Hebreeuwsch werd in den tijd van Cervantes voor de oudste taal gehouden. Het zou inderdaad niet moeilijk geweest zijn iemand te vinden, die Hebreeuwsche teksten kon ontcijferen in een stad, waar zooveel bekeerde joden woonden.

[13]) De twee eerste namen zijn volkomen duidelijk: *Cide* is een moorsche betiteling voor heer, *Hamete* is een bekende Arabische eigennaam. Maar *Benengeli* heeft den etymologen heel wat hoofdbreken gekost. Het blijkt, dat *Benengeli* beteekent *aberenjenado*, i.e. verzot op *berenjenas*, melanzaanappelen, de min of meer eironde vruchten van de eierplant, waarop de Toledanen inderdaad zeer gesteld zijn. Vgl. Leopoldo Eguílaz y Yanguas, *Notas etimológicas de „El Ingenioso Hidalgo D. Quijote de la Mancha"* (in *Homenaje a Menéndez y Pelayo*, tomo II, Madrid 1899, blz. 21).

[14]) Ten einde hun geschriften een bijzonder gezag te verleenen, plachten de auteurs van de *libros de caballerías* van de veronderstelling uit te gaan dat deze in vreemde talen geschreven waren en dat zij slechts als vertalers optraden. Cervantes gaat hier op dezelfde wijze te werk, maar van zeer gezaghebbende zijde is er op gewezen, dat hier niet zoozeer de schrijvers van ridderromans worden geparodiëerd, dan wel Ginés Pérez de Hita, in het eerste deel van zijn *Guerras de Granada*, dat in 1595 werd gedrukt onder den titel van *Historia de los bandos de los Zegríes y Abencerrajes..., agora nuevamente sacada de un libro arábigo, cuyo autor de vista fue un moro llamado Aben Hamin, natural de Granada.* Zie Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela*, tomo I, *op, cit.* blz. CCCLXXX en de voetnoot.

[15]) Een reaal was een zilvermunt van 34 maravedi's.
[16]) Een *arroba* is een gewicht van 11,502 kg.
[17]) Mooren zijn te allen tijde verzot geweest op rozijnen.
[18]) Een *fanega* is een maat voor droge waren van 15,5 liter.
[19]) Zie over den naam *Rocin-ante* het Eerste Hoofdstuk.
[20]) *Panza* beteekent dikke buik.
[21]) *Zancas* beteekent lange beenen.
[22]) Op geen enkele andere plaats in den „Quijote" wordt Sancho met den bijnaam *Zancas* genoemd.
[23]) Cervantes neemt voortdurend een loopje met de schrijvers van ridderromans.
[24]) Deze definitie van de geschiedenis brengt die van Cicero in herinnering: „Historia... testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis..." (*De oratore*, II, caput 9, 36).
[25]) Het is bekend, dat de christenen de mooren honden (*perros*, inz. *galgos*, i.e. hazenwinden) plachten te noemen.

TIENDE HOOFDSTUK

OVER DE AARDIGE GESPREKKEN, GEVOERD TUSSCHEN DON QUICHOT EN SANCHO PANZA, ZIJN SCHILDKNAAP [1])

Onderwijl dit alles geschiedde was Sancho Panza na zijn eenigszins onzachte aanraking [2]) met de ezeldrijvers der eerwaarde broeders reeds weer ter been geraakt; hij had den strijd van zijn heer Don Quichot met veel belangstelling gevolgd en God in zijn hart vurig gebeden dat het Hem mocht behagen zijn meester de overwinning te schenken, opdat deze het een of ander eiland verwerven kon, waarvan hij hem volgens belofte gouverneur zou maken.

Toen Sancho nu zag dat de strijd gedaan was en zijn meester op het punt stond Rossinant weder te bestijgen, stapte hij naderbij om hem den stijgbeugel te houden; maar eer Don Quichot weer te paard steeg, knielde Sancho voor hem, greep zijn hand, kuste ze en zeide:

„Moge het UEd., mijnheer Don Quichot, believen mij het bewind van het eiland te geven dat in dezen zwaren strijd veroverd werd; al is het nog zoo groot, ik voel mij mans genoeg het te regeeren, zoo goed als eenig ander die hier ter wereld ooit eilanden heeft geregeerd."

Waarop Don Quichot ten antwoord gaf:

„Begrijp eens goed beste Sancho, dat dit en andere avonturen van dezen aard geen verovering van eilanden medebrengen; dit zijn slechts schermutselingen bij de kruispunten der wegen, waarbij niets te winnen valt dan een gat in het hoofd of het verlies van een oor. Heb geduld, want er zullen zich avonturen voordoen waarna ik je niet slechts gouverneur zal weten te maken, maar aanzienlijk meer dan dat."

Sancho was hem zeer verplicht, en nadat hij Don Quichot nogmaals de hand had gekust, alsmede den rand van het kuras [3]), hielp hij hem Rossinant bestijgen en klom zelf op zijn ezel om zijn meester te volgen, die in gestrekten draf, zonder afscheid te nemen van de dames van de koets en zonder eenig woord te spreken, een klein bosch inreed dat zich daar dichtbij bevond.
Sancho volgde hem zoo haastig zijn ezel draven kon; maar Rossinant repte de beenen zoo snel dat Sancho, ziende dat hij achterraakte, wel tegen zijn heer moest schreeuwen om even te wachten. Dat deed Don Quichot: hij hield Rossinant den teugel in tot zijn uitgeputte schildknaap hem weder naderde. En zoodra deze er was, zei hij tot zijn meester:
„Mijnheer, zou het niet verstandig van ons zijn vrijplaats in een kerk te zoeken [4])? Want nu die persoon met wien u zooeven gevochten hebt daar aardig toegetakeld is blijven liggen, ware het niet zulk een wonder, als men de zaak bij de Heilige Hermandad [5]) aangaf en ons oppakte. En als ons dat overkomt kan ik UEd. wel op een briefje geven dat het heel wat zweet zal kosten om er weer uit te raken."
„Zwijg stil," zei Don Quichot. „Heb jij ooit ergens gehoord of gelezen dat een dolend ridder voor het gerecht werd gedaagd [6]), al had hij nog zooveel manslag op zijn geweten?"
„Van dat slag man weet ik niet af [7])," zei Sancho, „en ik heb van mijn levensdagen nog nooit zoo iets bij de hand gehad; maar het is vast en zeker waar dat de Heilige Hermandad wel weg weet met personen, die in onbewoonde streken aan het bakkeleien slaan; en verder wil ik er niet mee te maken hebben."
„Wees daarover niet bezorgd, vriend," antwoordde

Don Quichot; „moest het zijn, zoo zou ik je zelfs weten te verlossen uit de macht der Chaldeën [8]), hoeveel te eer dan uit die van de Hermandad. Maar zeg mij eens op je woord van eer: heb je ooit ergens ter wereld, voor zooverre deze ontdekt is [9]), van een dapperder ridder vernomen dan ik? Heb je ooit ergens in de boeken gelezen van een ridder die bij den aanval meer moed bezat en deed blijken; die dapperder standhield, bekwamer toesloeg of den tegenstander knaphandiger ontzadelde?"

„Om u de waarheid te zeggen," antwoordde Sancho, „ik heb nooit een boek van die soort gelezen, want ik kan niet lezen of schrijven. Maar ik durf wel zeggen dat ik nooit van mijn leven een dapperder meester gediend heb. En God geve dan maar dat deze dapperheid ons niet opbreekt, u weet wel waar. Als ik u nog iets zeggen mag, neemt u zich dan wat in acht, want uw oor bloedt leelijk en ik heb pluksel en witte zalf [10]) in mijn zadeltasch."

„Dit ware niet van noode," antwoordde Don Quichot, „indien ik er slechts aan gedacht had een fiool balsem van Fierabrás [11]) te bereiden; want één enkele druppel daarvan spaart tijd en medicijn."

„Wat voor een fiooltje en wat voor balsem is dat dan?" vroeg Sancho Panza.

„Dit is een balsem," antwoordde Don Quichot, „waarvan ik het recept van buiten ken [12]) en met denwelken men den dood kan trotseeren en iedere gedachte aan gevaar van wondkwetsuren uit het hoofd mag zetten. Wanneer ik dezen dus heb bereid en je hem ter bewaring geef, en je ziet dat men mij bij een of ander wapenfeit het lichaam in twee helften heeft gespleten (hetgeen menigmaal voorkomt), zet dan slechts het deel dat ter

aarde is gestort voorzichtig en bekwaam, en nog voordat het bloed geronnen is, op de andere helft die in den zadel bleef steken; maar let wel dat alles nauwkeurig op elkaar past. Laat mij vervolgens niet meer dan twee teugen van dezen gezegden balsem drinken, en je zult me weer zoo gezond als een visch zien."

„Als dat waar is," zei Sancho, „zie ik meteen af van de regeering van het eiland dat u mij beloofd heeft en ik vraag als loon voor mijn vele en voortreffelijke diensten [13]) alleen dat UEd. mij het recept geeft van dat wonderbaarlijk elixir, want dat is vast en zeker overal ter wereld meer dan twee reaal het ons [14]) waard, en meer heb ik niet noodig om rustig en eerlijk te leven. En als ik vragen mag, is de aanmaak erg duur?"

„Voor amper drie realen kan men er ruim zestig maatjes[15]) van toebereiden," antwoordde Don Quichot.

„'t Is zonde en schande!" zei Sancho. „Waarom maakt UEd. het dan nu niet dadelijk en leert mij de kunst even?"

„Zwijg stil, vriend," antwoordde Don Quichot; „ik denk je nog grooter geheimen te openbaren en belangrijker gunsten te verleenen, maar laat ons thans eerst de wonden verzorgen; want het oor doet mij meer pijn dan mij lief is."

Sancho haalde pluksel en zalf uit de zadeltasch; maar toen ontdekte Don Quichot dat zijn helm kapot was en hij scheen van zinnen te raken. Hij legde evenwel de hand op het kruis van zijn zwaard [16]) en zeide, de oogen ten hemel heffend:

„Bij den Schepper aller dingen en bij de vier heilige Evangeliën in hun vollen omvang [17]) zweer ik een leven te zullen leiden als de groote Markies van Mantua, nadat hij gezworen had wraak te nemen voor den dood

van zijn neef Valdovinos: te weten dat hij niet meer van een gedekte tafel zou eten [18]), geen vrouw zou naderen tot zoet verzamen [19]), en andere dingen meer, die ik alhoewel dezelve mij thans niet te binnen schieten, als hier uitgesproken beschouw, tot ik algeheele wraak heb genomen op hem die mij zulk een euvele daad heeft aangedaan."

Sancho hoorde hem aan en zei toen:

„Mijnheer Don Quichot, UEd. zal moeten toegeven dat wanneer die heer volbrengt wat hem gezegd is en zijn opwachting gaat maken bij mevrouw Dulcinea in El Toboso, hij zijn plicht heeft gedaan en geen straf meer verdient, als hij verder geen kwaad doet."

„Dat heb je goed en bondig gezegd," antwoordde Don Quichot, „en ik herroep daarom den eed voor zoover het nieuwe wraak betreft; maar ik zweer en bevestig ten tweeden male plechtiglijk het leven te leiden dat ik gezegd heb, zoolang tot ik een ridder met geweld heb beroofd van een helm, even schoon en voortreffelijk als deze. En meen niet Sancho dat ik dit besluit haastelijk neem; ik volg in dezen immers een luisterrijk voorbeeld: ditzelfde is op volmaakt gelijke wijze geschied met den helm van Mambrino, die Sacripante zoo duur te staan kwam [20])."

„De duivel hale UEds. eeden, mijnheer," zei Sancho, „want zij zijn maar schadelijk voor de gezondheid en bar nadeelig voor de rust van het gemoed. Of zegt u maar eens: als wij nu dagenlang geen gewapend man met een helm tegenkomen, wat moeten we dan beginnen? Moeten wij dan den eed toch gestand doen, ondanks al die bezwaren en ongeriefelijkheden, als daar zijn slapen in de kleeren, niet vertoeven in bewoonde streken en al die duizend-en-één andere penitentiën

meer zooals ze in den eed van dien gekken ouden Markies van Mantua staan, dien UEd. weer in leven wil roepen? UEd. ziet toch zelf wel dat er langs deze wegen geen gewapende mannen verschijnen, maar muilezeldrijvers en vrachtrijders die geen helmen op hun kop hebben, en zelfs van al hun levensdagen het woord niet hebben gehoord."

„Dat heb je mis," zei Don Quichot; „let maar op: binnen twee uur zullen wij bij een kruispunt van dezen weg meer gewapenden zien dan Albraca [21]) bestormden om de schoone Angelica te bevrijden."

„Nou, goed; het zal wel waar wezen," zei Sancho; „God helpe ons, en dat ik maar spoedig dat eiland veroveren mag: het kost heel wat moeite [22]); maar ik wil het stervensgraag hebben."

„Ik zei je al Sancho, maak je daar geen zorg over; want zelfs als er van zulk een eiland niets terecht mocht komen hebben wij nog het koninkrijk Sobradisa of wel Denemarken [23]), die geknipt voor je zijn, des te meer omdat deze rijken op het vasteland zijn gelegen, zoodat je daar nog meer pleizier van zult beleven.

Maar spreken wij hierover thans niet meer, en zie eens of je iets eetbaars in die zadeltasch hebt, daarna kunnen wij dan een kasteel zoeken om dezen nacht onderdak te vinden en den balsem te bereiden waarvan ik je sprak; want bij God, het oor gaat steeds meer pijn doen."

„Ik heb een ui, een stuk kaas, en een paar hompen brood," zei Sancho; „maar dat is toch geen eten voor een dapper ridder als UEd."

„Hoe weinig begrijp je van dit alles!" antwoordde Don Quichot. „Weet toch, Sancho, dat dolende ridders er een eer in stellen een maand lang niet te eten, en àls zij het dan doen nemen ze maar wat er voor de hand

is. Dit kon je bekend zijn, wanneer je zooveel boeken gelezen had als ik. Want hoeveel dat er ook waren, nooit heb ik ergens verhaald gevonden dat dolende ridders aten [24]), tenzij bij toeval en ter gelegenheid van de weelderige banketten welke men te hunner eer aanrichtte, de andere dagen bleven zij nuchter. Het valt lichtelijk te begrijpen dat zij niet leven konden zonder eten en zonder bevrediging van alle andere natuurlijke behoeften, want het waren nu eenmaal menschen zooals wij en daar zij toch meestentijds door bosschen en woeste streken trokken waar geen kok hen vergezelde, zal men wel moeten aannemen dat hun dagelijksch maal landelijke spijs was, gelijk die welke jij mij biedt. Bekommer je dus niet om iets dat mij slechts welkom is, vriend Sancho, en tracht toch geen nieuwe gebruiken in te voeren en de kracht der dolende ridderschap te ondermijnen."

„Houdt UEd. het mij ten goede," zei Sancho; „maar zooals ik al zei: ik kan niet lezen of schrijven en zoodoende ken en begrijp ik de wetten van de ridders niet; maar ik zal dan voortaan de zadeltasch voor u als edelman wel volstoppen met rijkelijk gedroogde vruchten en voor mij die het niet ben, met een kippeboutje: dat is even lichte, maar voedzame kost."

„Ik heb geenszins gezegd, Sancho," hernam Don Quichot, „dat dolende ridders nimmer iets anders mogen eten dan genoemde vruchten; maar deze behooren hun dagelijksch voedsel te zijn, mitsgaders eenige wortels en kruiden die zij buiten op het veld vonden, die zij kenden en ik zoo goed als zij."

„Het is maar best," zei Sancho, „dat u zulke kruiden kent; want ik geloof dat wij het op een goeden dag nog wel eens noodig zullen hebben."

En toen haalde hij te voorschijn wat hij zei dat hij had en zij aten beiden in vrede en vriendschap. Maar zij aten dat droog en sober maal haastig, want zij verlangden een dak voor den nacht te vinden. Zij zetten zich spoedig weer in den zadel en haastten zich om voor het vallen van den avond een bewoonde streek te bereiken. De zon ging echter reeds onder, en daarmede hun hoop te vinden wat zij zochten. Zij stonden toen juist bij de hutten van een paar schaapherders en daar besloten zij den nacht door te brengen. Voor Sancho was het verdrietelijk geen bewoond oord te vinden, maar even tevreden stemde het zijn meester onder den blooten hemel te slapen; want hij meende dat hij telkenmale wanneer hij dit deed een daad verrichtte die een klinkend bewijs leverde van zijn edel ridderschap.

AANTEEKENINGEN

[1]) In de eerste uitgaven luidt het opschrift: „Over hetgeen Don Quichot verder overkwam met den Biskajer, en over het gevaar waarin hij verkeerde met een bende volk uit Yanguas." Maar daar het avontuur met den Biskajer in het vorige hoofdstuk al geëindigd is en de ontmoeting met de *yangüeses* eerst in hoofdstuk XV wordt verteld, hebben bijna alle uitgaven van de tweede helft van de 18de eeuw af, het oude opschrift vervangen door een dat overeenstemt met den inhoud van dit hoofdstuk. Men ziet hierin een nieuw bewijs van de onachtzaamheid waarmede Cervantes te werk ging. Er blijkt ook uit dat de opschriften eerst werden toegevoegd, toen het werk reeds geheel geschreven was, zonder dat de auteur het noodig oordeelde het boek nog eens aandachtig te lezen.

[2]) Het komische van dit euphemisme springt pas goed in het oog, wanneer men zich herinnert dat in het Achtste

hoofdstuk verhaald is, hoe de muildierdrijvers Sancho aanvielen en hem tegen den grond smeten; „eerst scheurden zij hem de haren uit zijn baard, toen trapten zij hem nog halfdood en lieten hem, buiten adem en bijkans bewusteloos, op den grond liggen."

[3]) Herhaaldelijk wordt als betuiging van eerbied in den *Amadís de Gaula* en andere ridderromans, den helden den rand van het kuras gekust.

[4]) Sancho wist dat in kerken het recht van asyl misdadigers beschermde, zoodat zij op zulke wijkplaatsen niet gegrepen mochten worden.

[5]) Er bestonden twee rechtbanken van dezen naam, n.l. de *Santa Hermandad Vieja de Toledo* (de Oude Heilige Hermandad van Toledo) en de *Santa Hermandad Nueva del Reino* (de Nieuwe Heilige Hermandad van het Koninkrijk). Bedoeld is hier de *Hermandad Vieja*, tot wier ressort de Mancha behoorde. De instelling was in 1476 in het leven geroepen door de Katholieke Koningen, ten einde misdrijven in afgelegen streken begaan, te bestraffen.

[6]) Een rake zinspeling op de zonderlinge maatschappij die in de ridderromans beschreven wordt, waarin ieder zichzelf recht verschaft en het grofste kwaad ongestraft blijft.

[7]) Sancho kent blijkbaar het geleerde woord *homicidio* (lat. *homicidium*) niet, en hij maakt er *omecillo* (i.e. wrok) van.

[8]) Zinspeling op de bedreigingen van God, die, volgens den profeet Jeremia, de Joden aan de Chaldeën zou overleveren. Vgl. Jeremia XXXII: 4 en 28; XLIII: 3 en L: 8.

[9]) Men was er zich in Cervantes' dagen van bewust, dat er nog niet ontdekte streken op aarde waren.

[10]) Witte zalf *(ungüento blanco)* was, volgens de Spaansche pharmacopeeën van de 16de en de 17de eeuw, het beste middel voor het heelen van wonden.

[11]) Over den balsem van Fierabrás had Don Quichot een en ander gelezen in de Spaansche vertaling van Nicolás Piamonte van de *Historia caballeresca de Carlomagno*. In hoofdstuk XVII wordt daar verteld dat de heiden Fierabrás den doodelijk gewonden Oliveros toevoegde: „Ga naar mijn paard en aan den zadelboog zult gij twee kleine vaatjes vastgebonden vinden, die gevuld zijn met zalf, en die ik

met de wapens in de hand te Jeruzalem heb buitgemaakt: met deze zalf werd het lichaam van uw God gebalsemd toen men Hem van het kruis genomen had en Hij in het graf werd gelegd; indien gij daarvan iets tot u neemt, zult gij terstond van uw wonden genezen."

[12]) Dit was niet wel mogelijk, want in hoofdstuk XIX van de in de vorige aanteekening genoemde *Historia caballeresca de Carlomagno* wordt gezegd, dat zoodra Oliveros van den balsem gedronken had, hij terstond genas. Maar toen hij bedacht dat het toch niet wenschelijk zou zijn, wanneer een dapper ridder zich in den strijd zou storten met de hoop toch in ieder geval door de wonderlijke zalf het leven te kunnen behouden, wierp hij beide vaatjes in een rivier, waarin zij tot op den bodem zonken.

[13]) Het klinkt, alsof Sancho al een respectabelen staat van dienst zou kunnen overleggen.

[14]) Een Spaansch ons *(onza)* is een gewicht van 28,70 gram.

[15]) *Tres azumbres* staat er in het Spaansch. Een *azumbre* is een inhoudsmaat voor natte waren = 2,016 l.

[16]) Spaansche officieren leggen den eed nog altijd af op het kruis van de sabel.

[17]) De eed op de heilige evangeliën werd, en wordt nog altijd afgelegd, met de hand op een boek dat deze gewijde teksten bevat. Het was echter in bepaalde colleges gebruik het boek met de evangeliën te vervangen door twee of vier keurig gebonden bladen, die slechts de vier of vijf eerste verzen van elk van de evangeliën bevatten. Vandaar dat aan den eed op de evangeliën werd toegevoegd: „donde más largamente están escritos" (waar zij uitvoeriger geschreven zijn dan hier), woorden die in den tekst met „in hun vollen omvang" zijn weergegeven.

[18]) Niet van een gedekte tafel eten *(no comer pan a manteles)*, ten teeken van rouw, behoort niet uitsluitend tot de zeden van de romances en de ridderromans. In de middeleeuwen werd herhaaldelijk door aanzienlijken de gelofte afgelegd, niet van een gedekte tafel te eten, totdat een bepaalde wensch in vervulling was gegaan.

De eed van den Markies van Mantua, waarop Don Quichot doelt, is die welke voorkomt in de oude romance *De Mantua*

salió el Marqués — zie hierover het Vijfde Hoofdstuk, aanteekeningen 1 en 2 —, in Cervantes' dagen zóó overbekend, dat het in het geheel geen verwondering behoeft te wekken, dat zelfs een zoo weinig literair ontwikkeld man als Sancho, op de hoogte bleek te zijn van de details van deze populaire geschiedenis.
De oude Markies zwoer bij het lijk van zijn neef Valdovinos, die door de hand van den verraderlijken Carloto was getroffen:

„Mijn grijze haren niet meer te kammen
Noch mij ooit meer den baard te knippen,
Geen schoone kleeren meer aan te trekken
En ook mijn schoeisel niet te vernieuwen,
Niet meer in bewoonde streken te komen
En ook mijn wapens niet af te leggen,
Tenzij gedurende een uur
Om het lichaam te reinigen;
Niet van gedekte tafel te eten
Noch aan eenigen disch te zitten.
Tot ik Carloto heb gedood."

Zie Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo IX, *op. cit.*, blz. 40.
[19]) Niet meer zijn vrouw naderen tot zoet verzamen *(ni con su mujer folgar)* staat niet in de romance van den Markies van Mantua, maar wel in een andere oude, zeer vermaarde romance, uit den Cid-cyclus, *En Burgos está el buen rey*, waarin Jimena deze woorden tot den Koning van Kastilië richt:

„Regeert met den koning geen recht,
Geen recht heeft hij dat hij regeert,
Op geen maal aan gedekte tafel
Op geen vrouw die met hem verkeert."

Zie R. Menéndez Pidal, *Flor Nueva de Romances Viejos*, Madrid 1928, blz. 167.
[20]) Don Quichot vergist zich. Niet Sacripante kwam de strijd met Renout van Montalbaen om den helm dien deze op Koning Mambrino had buitgemaakt, duur te staan, maar den Saraceen Dardinel de Almonte. Dardinel sneu-

velde, na vergeefs zijn zwaard te hebben beproefd op den betooverden helm. Vgl. Ariosto, *Orlando furioso*, canto XVIII:

„Il primo che ferì, fu il Saracino;
Ma picchiò in van su l'elmo di Mambrino."

[21]) Albraca was een schier onneembaar, op een hooge rots gelegen kasteel in Azië, waar Galafron, de vader van de schoone Angelica, zijn dochter hield opgesloten. Het leger dat deze sterkte bestormde, telde twee millioen man. Vgl. Boiardo, *Orlando innamorato*, canto XV.

[22]) De behándeling welke Sancho van de muildierdrijvers der Benedictijnen ondervond, had blijkbaar diepen indruk op hem gemaakt. Reeds zoo spoedig na het vertrek verlangt hij tastbare resultaten te zien van de onderneming!

[23]) Denemarken en Sobradisa worden nu en dan genoemd in *Amadís de Gaula*. De broer van den held van dezen roman, Galaor, was koning van Sobradisa door zijn huwelijk met de schoone Briolanja.

[24]) De ridderromans gaven geen al te natuurlijk beeld van hun helden.

ELFDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DON QUICHOT BELEEFDE MET ZEKERE GEITENHOEDERS

De geitenhoeders ontvingen hem gastvrij, en toen Sancho zoo goed mogelijk voor Rossinant en den ezel gezorgd had, ging hij op de goede geuren van een paar stukken geitenvleesch af, die in een pot te vuur hingen; en hoewel hij liefst terstond had gekeken of ze al gaar genoeg waren om van den pot naar de maag te verhuizen, deed hij dit niet, omdat de geitenhoeders ze al van het vuur namen, een stapel schaapshuiden op den grond legden en vlug deze landelijke tafel in orde maakten, waaraan zij het tweetal op zeer voorkomende wijze mee ten eten noodden.

Rondom den stapel huiden gingen zes van de geitenhoeders die in de hut huisden zitten, nadat ze eerst Don Quichot met plompe maar goed bedoelde complimenten een plaats hadden aangeboden op een omgekeerden varkenstrog. Don Quichot zette zich neder en Sancho bleef staan, om zijn meester den beker in te schenken, die van hoorn was gemaakt. Toen Don Quichot zijn schildknaap zoo zag staan, zeide hij:

„Sancho, opdat je beseffen moogt, wat al goeds de dolende ridderschap eigen is en hoe snel zij die haar op eenigerlei wijze dienen tot eer en aanzien in de wereld geraken, wensch ik dat je hier aan mijn zijde in het gezelschap van deze brave menschen komt zitten, en op voet van gelijkheid verkeert met mij, die van nature je heer en meester ben; dat je eet van mijn bord en uit mijn beker drinkt; want men mag van de

dolende ridderschap hetzelfde zeggen als van de liefde: zij maakt alle dingen gelijk."

„Dank u hartelijk!" zei Sancho, „maar ik zou UEd. toch wel willen verzekeren, dat ik als er maar goed geschaft wordt even graag en zelfs grager op mijn moederziel alleen sta te eten als dat ik naast een keizer aan tafel zit. Om de waarheid te zeggen, ik eet liever ongegeneerd een goeden hap in mijn eigen hoek, al is het maar brood met een ui, dan kalkoensche hanen van een tafel waar je langzaam moet kauwen en weinig te drinken krijgt en ieder oogenblik je mond en je handen moet afvegen; daar mag je niet eens niezen of hoesten als je moet, en zoo al meer wat je vanzelf doet als je vrij man bent. Dus geeft u mij in plaats van al de eer die u mij wilt aandoen omdat ik UEds. schildknaap en dienaar der dolende ridderschap, ben liever iets waar ik meer nut en voordeel van heb, mijnheer [1]). Voor al die eer ben ik UEd. wel verplicht, maar ze kan me gestolen worden van vandaag tot den dag des Oordeels".

„Desalniettemin wensch ik dat je gaat zitten; want die zichzelven vernedert, zal verhoogd worden [2])," zei Don Quichot.

En hij greep hem bij den arm en dwong hem dicht naast hem plaats te nemen.

De geitenhoeders begrepen geen woord van dit koeterwaalsch over schildknapen en dolende ridders; zij aten en zwegen, en keken naar hun gasten die met fraaie manieren maar geweldigen honger groote brokken geitenvleesch naar binnen werkten. Toen het vleesch op was, werd er een hoop gedroogde eikels [3]) op de huiden gelegd en een halve kaas, zoo hard als een steen. Ook vergat men niet den hoornen beker aan te spreken, en die ging zoo best rond (als de bak van een waterrad,

nu eens vol, dan weer leeg) dat er in een van de twee leeren wijnzakken die men er staan zag, al spoedig geen druppel meer zat. Nadat Don Quichot zich nu zoo de maag te goed had gedaan, nam hij een handvol eikels, bezag ze aandachtig en verhief zijn stem om als volgt te spreken:

„Welzalige tijden en eeuwen, die de Ouden den naam van de goudene [4]) gaven, en niet omdat het goud, dat in onze eeuw van ijzer zoo hoog op prijs wordt gesteld in deze gelukkige jaren zonder moeite verkregen werd, maar omdat zij die toen leefden de twee woorden *mijn* en *dijn* niet kenden. In dien gezegenden tijd van deugd en rechtvaardigheid waren alle dingen gemeenschappelijk bezit: niemand behoefde zich om in zijn dagelijksch onderhoud te voorzien andere moeite te getroosten dan de hand uit te strekken en het van de krachtige boomen te plukken die met hun zoete en rijpe vruchten gastvrij ten eten noodden [5]). Klare bronnen en snelstroomende rivieren boden in weelderigen overvloed een even smakelijk als kristalhelder water. In de kloven der rotsen en in de holle boomen verzamelden de nijvere en schrandere bijen hun volkeren en schonken een ieder zonder aanzien des persoons den rijken oogst van haar zoeten arbeid. De stoere kurkeik leverde als ware hij tot niets anders geschapen vol hoffelijkheid zijn breede en lichte schors, waarmede men de daken der behuizingen dekte, die door grove palen gestut, enkel dienden ter bescherming tegen weer en wind. Alles was toen vrede, vriendschap en eendracht. Het logge kouter van den krommen ploeg had den milden buik van ons aller moeder aarde nog niet geopend en doorwroet; want die vruchtbare en rijke schoot schonk zonder dwang al wat de men-

schen die toenmaals haar zonen waren, aan voedsel, verzadiging en verlustiging behoefden. Men zag de ongekunstelde en schoone herderinnen over berg en dal dwalen met ongedekten hoofde, en met niet meer kleeren aan het lichaam dan noodig waren eerbaar te bedekken wat de eerbaarheid vordert en altijd gevorderd heeft dat bedekt wordt. En haar tooi was niet die welke tegenwoordig gebruikelijk is en waaraan het Tyrisch purper en de op zoo menige wijze geplooide zijde glans en luister moeten bijzetten; neen, hij bestond slechts uit enkele saamgevlochten groene blaren van kleefkruid en klimop, waarmede zij allicht even trots en sierlijk rondliepen als tegenwoordig onze dames aan het hof met de vreemde en zonderlinge bedenkselen welke de zucht tot buitenissigheden haar geleerd heeft. Toen werd de taal der liefde eenvoudig en ongekunsteld gesproken, volkomen zooals de ziel ze ingaf en zonder dat men naar gemaakten en onnatuurlijken omhaal van woorden zocht om verliefde gedachten schromelijk te overdrijven. Leugen, bedrog en kwaadwilligheid hadden waarheid en oprechtheid nog niet vertroebeld. De gerechtigheid bewoog zich vrij op haar eigen gebied, waarvan de grenzen niet geschonden en overschreden werden door begunstiging en baatzucht, gelijk die haar thans aantasten, verzwakken en achtervolgen. Willekeur [6]) was het brein van den rechter nog onbekend; aangezien er niets te oordeelen viel en niemand geoordeeld werd. De jonge maagdjes en haar eerbaarheid liepen gelijk ik zeide overal vrij rond, alleen en zonder geleide, zonder vrees dat onbeschaamdheid of wellustige bedoeling haar zou aanranden; en áls zij haar eerbaarheid verloren, geschiedde dat met haar eigen wil en welbehagen.

Maar thans, in deze onze verfoeilijke eeuw, is er niet één meer veilig, ook al werd zij verborgen en achter slot en grendel gezet in een nieuw labyrint [7]) van Creta. Want zelfs daar dringt door de spleten der muren of op den adem der lucht de wellust met zijn verdoemde hardnekkigheid tot haar door, aanstekelijk als de gevaarlijkste pestilentie, en maakt al haar ingetogenheid te schande.

Ter bescherming der jonge meisjes werd, toen mettertijd de kwaadwilligheid toenam, de orde der ridderschap ingesteld, ten einde maagden te verdedigen, weduwen te beschermen en andere hulpbehoevenden te steunen. En tot deze orde behoor thans ik, broeders geitenhoeders, aan wie ik mijne erkentelijkheid betuig voor het onthaal en de vriendelijke ontvangst, die gij mij en mijn schildknaap bereidt. Want hoewel alle levende schepselen krachtens de wetten der natuur verplicht zijn dolende ridders te helpen, zoo is het toch, daar ik weet dat gij mij opgenomen en onthaald hebt zonder van deze verplichting op de hoogte te zijn, niet meer dan billijk dat ik u van ganscher harte mijn dank betuig voor de vriendelijkheid welke gij mij betoond hebt."

Heel deze lange toespraak (die men evengoed had kunnen missen) hield de brave ridder omdat de eikels die hem werden voorgezet, hem de gouden eeuw voor den geest riepen; daardoor kwam de man op de grillige gedachte dit overbodig betoog [8]) te houden tot deze geitenhoeders, die hem zonder een woord te spreken stom verbaasd zaten aan te kijken. Sancho zei ook niets; hij at eikels en sprak duchtig den tweeden wijnzak aan, die aan een kurkeik hing om te koelen [9]).

Don Quichot had meer tijd noodig te spreken dan om

zijn maal te nuttigen; aan het einde waarvan een van de geitenhoeders zeide:

„Mijnheer de dolende ridder, opdat UEd. nog meer naar waarheid getuigen moogt dat wij u goed en graag te gast hadden, wilden wij u wat ontspanning en genoegen bezorgen met het gezang van een kameraad, die zoo dadelijk hier komt; een schrander jonkman van zeer verliefde complexie, die bovendien lezen en schrijven kan en viool [10]) speelt als de beste."

Nauwelijks had de geitenhoeder dit gezegd, of men hoorde de schrille muziek van de driesnarige viool en weldra zag men den speler, een welgeschapen jongeman van tweeëntwintig jaar. Zijn vrienden vroegen hem of hij gegeten had, en toen hij van ja zei, sprak de geitenhoeder, die Don Quichot het pleizier beloofd had:

„Goed, Antonio, doe ons dan het genoegen en zing ons wat voor; dan kan mijnheer onze gast zien dat er ook in bergen en bosschen menschen wonen die weten wat muziek is. Wij hebben je gaven al geroemd, en we hopen dat je ze laat blijken en ons niet te schande maakt. Ga zitten en zing het lied van je liefde, dat je oom de provenier voor je geschreven heeft en dat ze in het dorp zoo graag hooren."

„Met pleizier," zei de jongeman.

En zonder zich te laten bidden of smeeken nam hij plaats op een schoongeschrapten eikenstronk; hij stemde zijn viool, zette de wijs in en begon met zwier als volgt te zingen:

ANTONIO

„Ik weet, Eulalie, je bemint mij,
Ook al heb je het mij niet gezegd,
En niet eens met een oogwenk doen blijken,

Zoo stil als de liefde dat zegt.
Maar toch weet ik, dat je het weet,
En dat doet een man goeds verwachten;
Nog nooit heeft het iemand gespeten
Als een vrouw hem uit liefde deed wachten.
Het is waar dat je mij menigmaal,
Eulalie, liet blijken als geen
Dat je binnenste sterk is als staal
En je blanke borst hard als steen.
Maar zeg zelf, tusschen al je verweren,
Dat een meisje eerlijk haar prijs geeft,
Liet je toch je rok wel eens zwieren;
En ik hoop op meer dan je prijsgeeft.
Op gevaar dat ik word gevangen
Stort mijn vogel zich op dit lokaas;
Ik wil graag aan dien lijmstok hangen:
Voor mijn hart het eenig solaas.
Is de liefde verliefde diensten,
Zoo als jij wilt dat ik je dien,
Dan reken ik op mijn verdienste:
Er is geen die ik liever dien.
Ik beroep mij op het verleden
In het hart dat klopt in je zij:
De gevoelens die daar voor mij streden,
Dat is en blijft mijn partij.
En bedenk ook eens wel en goed,
Hoe vaak je mij 's Maandags zag gaan
In mijn allerbest Zondagsche goed,
Omdat je het mij knap vond staan.
Want daar liefde en fraaie kleedij
Vanouds bij elkander van pas is,
Vertoonde ik mij altijd aan jou
In wat altijd mijn beste jas is.

Te jouwer eer heb ik gedanst,
Hoe slecht de muziek ook was,
Onverschillig wat de klok sloeg
En of de haan wakker was.
Ik zeg je niets van den roem,
Dien ik over jou heb gesproken;
Menig meisje, waarbij ik je noem,
Heeft terstond met mij gebroken.
Theresia van Berrocal
Zei, toen ik jou hoog heb geprezen:
‚Menig man prijst wel bijgeval
Als engel wat aap blijkt te wezen;
Menigeen vrijt met snuisterijen
En met valsche geverfde haren,
Met al wat een man kan misleien,
Zelfs Amor kent niet meer het ware.'
Ik zei dat ze loog, ze werd kwaad;
En ze stuurde haar neef op mij af:
Je weet hoe het tusschen ons staat,
Eerstdaags ligt er een in het graf.
Ik houd niet van je als een hoer,
Ik begeer je niet voor mijn bed;
Maar als de eerbare vrouw,
Waarop ik mijn zin heb gezet.
De kerk bindt met kracht van den band,
Die zoo sterk en hecht is als zijde;
Buig je hals onder deze hand:
En ik buig mijn hals aan je zijde.
Zeg je neen, dan zweer ik zoowaar
Bij de heiligen die je het liefst zijn:
In de bergen blijf ik dan hier,
Als het moet zijn als Capucijn."

Met deze woorden maakte de geitenhoeder een eind aan zijn lied; Don Quichot vroeg hem nog wat te zingen, maar dat was Sancho niet naar den zin, want hij voelde meer voor slapen dan zingen en zei daarom tot zijn meester:

„UEd. moest het zich liever wat gemakkelijk gaan maken in het nachtlogies; met al het werk dat die brave menschen den heelen dag doen past het niet dat zij den heelen nacht zitten te zingen."

„Ik begrijp best waar jij heen wilt, Sancho," antwoordde Don Quichot, „want het laat zich aanzien dat men na omgang met den wijnzak eer slaap dan muziek verlangt[11])."

„Wijn smaakt ieder mensch goddank goed," zei Sancho.

„Daar zeg ik geen neen op," sprak Don Quichot; „en zoek jij maar een legersteê waar je wilt; wie mijn roeping volgt doet beter te waken dan te slapen. Maar het ware met dat al niet kwaad Sancho, als je mij eerst het oor nog eens verbond, want het doet mij meer pijn dan me lief is."

Sancho deed wat hem werd gevraagd, maar toen een van de geitenhoeders de wond zag ried hij hem die moeite te sparen; want hij kende een remedie, die beter hielp. Hij plukte wat rosmarijnbladen [12]) — de heesters groeiden daar in grooten getale —, kauwde ze en vermengde ze met wat zout. Dit legde hij op het oor van den patiënt, dat hij degelijk verbond, en hij gaf de verzekering dat Don Quichot geen andere medicijn meer noodig had. En zoo was het ook.

AANTEEKENINGEN

[1]) Typische trek van het vulgaire utilitarisme van Sancho Panza.
[2]) *Mattheüs* XXIII: 12.
[3]) Plinius vertelt al dat men in Spanje eikels als nagerecht placht op te dienen.
[4]) Ovidius, *Metam.* l. I, v. 106 en Vergilius, *Georg.* l. I, v. 128.
[5]) Ook de eikels vindt men bij Vergilius (*Georg.* l. I, v. 147—149):

„Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit cum iam *glandes* atque arbuta sacrae
Deficerent silvae et virtum Dodona negaret."

[6]) Onder de wet van de willekeur *(la ley del encaje)* verstaat men de beslissing die de rechter willekeurig neemt, zonder te letten op de voorschriften. Niet alleen bij Cervantes, maar bij tal van auteurs van de 16de en 17de eeuw worden klachten geuit over rechters, die zich te veel laten leiden door deze *ley del encaje*, en er geen ander wetboek op na houden dan het „hoc volo, sic jubeo".
[7]) Vgl. Vergilius, *Aeneis*, l. V, v. 588—591.
[8]) Zeer lezenswaard is de passage van het *Vida de Don Quijote y Sancho* (2e druk, Madrid 1913, blz. 60), waarin Miguel de Unamuno Cervantes' meening weerlegt en met overtuiging spreekt over het nut van het z.g.n. overbodige betoog van Don Quichot.
[9]) Dit is een manier om wijn of water koel te houden. De zakken werden buiten in den tocht gehangen, in de schaduw van een boom.
[10]) Eigenlijk *rabel*. Een *rabel* was een muziekinstrument met drie snaren. Juan Ruiz, aartspriester van Hita (eerste helft 14de eeuw) spreekt in zijn *Libro de buen amor* (copla 1229a) van „el rrabé gritador con la su alta nota". Het is een instrument van Arabischen oorsprong. In Marokko is het nog in gebruik onder den naam *rebab* of *rabeb*. Reeds tegen het einde van de 15de en in het begin van de 16de eeuw was de rabel in Spanje een instrument, dat uitsluitend door

herders en andere eenvoudige lieden werd gebruikt voor het accompagneeren van hun zang. Een afbeelding van een rabel vindt men o.a. bij Julián Ribera, *La Música de las Cantigas de Santa María*, Madrid 1922, blz. 152, núm. XVII en Ramón Menéndez Pidal, *Poesía juglaresca y juglares*, Madrid 1924, blz. 68. Op deze miniatuur uit de *Cántigas* van koning Alfonso den Wijze (tweede helft van de 13de eeuw) ziet men dat de musicus het lange, smalle instrument bij het bespelen op de knie rechtop laat steunen.

[11]) Een van de vele uitspraken van Don Quichot, die tot een gevleugeld woord zijn geworden.

[12]) Rosmarijnbladeren worden nog wel in de geneeskunde gebruikt of als reukwerk, ook in de keuken. Maar voor de Spanjaarden van de 17de eeuw waren zij een ware panacee.

TWAALFDE HOOFDSTUK

OVER WAT EEN GEITENHOEDER AAN DON QUICHOT EN HET GEZELSCHAP VERTELDE

Zoo stonden de zaken, toen er nog een jongeman verscheen, die altijd proviand voor hen uit het dorp haalde. „Weet jullie al wat er ginder gebeurd is, jongens?" zei hij.

„Hoe zouden we dat weten?" antwoordde er een.

„Vanmorgen vroeg," zei de jonkman, „is die bekende geleerde herder Crisóstomo gestorven; en ze zeggen dat het van liefdesmart is om die duivelsche meid Marcela, de dochter van rijken Willem, je weet wel, die hier in de streek als herderin verkleed rondloopt."

„Om Marcela, zei je?" vroeg er een.

„Ja, dat zei ik," antwoordde de geitenhoeder. „En het mooiste van de zaak is, dat er in zijn testament beschreven staat, hoe hij buiten in het veld begraven wil worden, als een heiden; en dat moet dan gebeuren onder bij de rots aan de bron bij den kurkeik, omdat hij haar daar zooals ze beweren en hij zelf vertelde, voor de eerste maal gezien heeft. Hij heeft nog veel meer beschreven, maar de pastoors in het dorp zeggen, dat het onmogelijk allemaal kan worden uitgevoerd en dat het niet goed zou zijn ook, omdat er te veel afgoderij bij is. Daarop heeft zijn beste vriend Ambrosio, de geleerde jonkman die samen met hem het herdersleven ging leiden, gezegd dat alles precies gebeuren zal gelijk Crisóstomo het wilde, en zoodoende is het heele dorp in rep en roer. Maar ze zeggen dat het dan toch maar zoo moet als Ambrosio en zijn vrienden de herders het

willen en morgen zullen ze hem met veel staatsie begraven waar ik zei.
Ik geloof vast dat het iets wordt dat de moeite waard is om te gaan kijken, en ik ga er wis en zeker heen, zelfs al zou ik morgen niet meer naar het dorp terug kunnen komen."
„Wij ook," zeiden de geitenhoeders, „laten we een strootje trekken wie hier moet blijven om op de beesten te passen."
„Dat is goed gezegd, Piet," zei er een, „maar spaar je de moeite; ik zal wel voor jullie hier blijven. Niet vanwege de edelaardigheid of omdat ik er niet nieuwsgierig naar ben, maar ik heb een splinter in mijn voet, dus ik kan toch niet loopen."
„Evengoed zijn we je dankbaar," zei Piet.
Don Quichot vroeg Piet wat meer te vertellen van den overledene en de herderin, en Piet zei dat de overledene voor zoover hem bekend was een rijk edelman moest zijn, afkomstig uit een dorp in de bergen, die vele jaren in Salamanca had gestudeerd en toen naar zijn dorp was teruggekeerd met den roep van een machtig geleerd en belezen man. Men zeide dat hij vooral kennis bezat van de sterren en van wat er hoog in den hemel met de zon en de maan gebeurt: hij voorspelde precies den cris [1]) van zon en maan.
„Men noemt de verduistering dezer twee groote hemellichamen *eclips*, vriend, en niet *cris*," zei Don Quichot.
Maar Piet ging op zulke kleinigheden niet in en vertelde verder:
„Hij voorspelde ook, wanneer het jaar rijk zou zijn of schriel."
„*Steriel* bedoel je," zei Don Quichot.
„*Schriel* of *steriel*," zei Piet, „dat is toch krek eender;

en ik wil u wel vertellen, dat zijn vader en zijn vrienden die geloof in hem hadden, daar schatrijk van zijn geworden. Als hij zei: ‚Zaai dit jaar gerst en geen tarwe,' of ‚zaai van 't jaar erwten en geen gerst'; of ‚het volgend jaar wordt de olijfoogst goed en de drie jaren daarna komt er geen druppel olie van', dan handelden ze daarnaar."

„Dit is de wetenschap die den naam van astrologie draagt," zei Don Quichot.

„Hoe dat heet, weet ik niet," zei Piet; „maar 't is vast en zeker, dat hij met zulke dingen best vertrouwd was; en hij wist nog wel meer ook. Maar goed, hij was eerst een paar maanden uit Salamanca terug, en daar liep hij op een mooien dag eensklaps rond in herderskleeren, met staf en mantel: hij had de lange kleedij die hij als geleerd man droeg aan den kapstok gehangen. En samen met hem begon zijn beste vriend, die Ambrosio heette en die gelijk met hem geleerd had, het landelijk leven. Laat ik niet vergeten te zeggen dat Crisóstomo zaliger een groot man was in het schrijven van copla's [2]), zoodat hij altijd de villancico's [3]) voor Kerstnacht maakte, en de auto's [4]) voor den Heiligen Sacramentsdag, die de jongens van het dorp spelen, en iedereen zegt dat ze prima waren. Toen men in het dorp zag dat die twee geleerde heeren zoo eensklaps als herders rondliepen, vond men het eerst wel vreemd en men kon maar niet begrijpen wat daar achter stak. Toentertijd was mijnheer Crisóstomo's vader juist te overlijden gekomen, en zoo had de jongeman heel wat geld en goed geërfd, zoowel roerend als onroerend, en niet zoo'n klein beetje grootvee en kleinvee, en een aardigen hoop duiten. Daar werd hij gansch alleen heer en meester over, en hij verdiende het ook: want het was een vriendelijk heer met

een gulle hand en goed voor alle goede menschen [5]). Je kon aan zijn gezicht zien wat een beste man hij was. Eerst later kwam men er achter dat hij het andere pak alleen had aangetrokken om hier in de eenzaamheid achter die herderin Marcela aan te loopen, waarover die jongen het al had en op wie de arme heer Crisóstomo zaliger smoorlijk was. Ik wil u maar liever ineens vertellen — omdat het toch beter is als u het weet — wat voor meisje dat is; van zoo iets hebt u van uw levensdagen misschien wel nooit, nee vast en zeker niet vernomen, al had u een langer leven dan sarna [6])."

„Het woord is *Sara*," zei Don Quichot, die niet kon verdragen, dat de geitenhoeder de woorden door elkander haspelde.

„De schurft is anders ook niet van gisteren," antwoordde Piet; „maar mijnheer, als u zoo op mijn woorden zit te vitten ben ik over een jaar nog niet klaar."

„Houd het mij ten goede, vriend," zeide Don Quichot, „maar ik heb het je gezegd omdat er een groot verschil bestaat tusschen *sarna* en *Sara*. Je hebt evenwel een goed antwoord gegeven, want de *sarna* is al langer in de wereld dan *Sara*. Ga voort met de geschiedenis, ik zal je niet meer in de rede vallen."

„U moet dan weten, mijn lieve mijnheer," zei de geitenhoeder, „dat er in ons dorp een boer woonde, die nog veel rijker was dan de vader van Crisóstomo. Hij heette Guillermo en God had hem behalve vele groote rijkdommen een dochter geschonken wier geboorte haar moeder het leven kostte, de eerbaarste vrouw die er ooit in deze streek bestaan heeft. Ik zie haar nog voor me, met haar lieve gezicht, stralend als de zon en stil als de maan. En, mijnheer, een beste huisvrouw bovendien, goed voor de armen; ik geloof wel vast dat haar

ziel op het oogenblik bij God in betere gewesten is. Van verdriet over den dood van die beste vrouw stierf haar man Guillermo, en hij liet zijn jonge dochter Marcela rijk achter onder voogdij van haar oom, die hier op het dorp priester en provenier is. Het kind groeide op en werd als maar knapper, zoo mooi dat wij aan haar moeder dachten, die mirakel knap was. Maar de menschen voorspelden dat de dochter nog mooier dan de moeder zou worden. En zoo ging het ook; toen zij veertien, vijftien jaar was, zegende iedereen die haar zag God die haar zoo goed geschapen had, zoo mooi was dat meisje. De jongens waren allemaal smoorlijk op haar. Haar oom hield haar streng en kort, en zelfs achter den grendel; maar ja, haar schoonheid werd toch zoo algemeen bekend, dat de oom zoowel vanwege Marcela als wegens haar grooten rijkdom aanzoeken kreeg, niet alleen van jongens uit het dorp, maar van mijlen ver uit de buurt, en van de beste. Heeroom is evenwel ten slotte een rechtschapen christen: hij had haar liefst laten trouwen zoodra zij daar den leeftijd voor had, maar niet zonder haar instemming, en hij dacht daarbij niet eens aan de opbrengst en andere voordeelen, die het beheer over haar fortuin hem bracht als ze wat later trouwde. U mag best weten dat daar in het dorp veel over gepraat is, tot grooter lof van den braven pastoor; wat wilt u, mijnheer de dolende ridder, er wordt in zulke kleine plaatsen over alles gekletst en kwaadgesproken; en daarom weet u evengoed als ik dat als een priester door zijn parochie geprezen wordt, het een best mensch is, vooral in zoo'n klein dorp."

„Zoo is het," zei Don Quichot, „maar ga voort; want het verhaal is goed, en jij, beste Piet, vertelt het met gratie."

„Moge die van God mij niet in den steek laten, want daar kan een mensch niet zonder. Nou moet u verder nog weten dat alhoewel de oom over alle vrijers die om haar hand kwamen met zijn nichtje sprak en haar iedereens goede eigenschappen stuk voor stuk opsomde en telkens tegen haar zei dat ze naar eigen goesting moest kiezen, zij nooit iets anders ten antwoord gaf dan dat ze nog niets voor trouwen voelde, en dat zij nog veel te jong was om den last van den echtelijken staat te dragen.

Na deze verontschuldigingen, waar veel voor te zeggen viel, drong haar oom niet langer aan; hij besloot dan maar te wachten tot zij wat ouder was en wel een man naar haar zin wou kiezen. Want hij zei, en daar had hij schoon gelijk aan, dat ouders hun kinderen niet tegen hun zin moeten laten trouwen. Maar jawel, terwijl niemand er op verdacht is, verschijnt de preutsche Marcela op een goeden dag eensklaps als herderin; haar oom en de andere menschen van het dorp die het haar afrieden hadden goed praten, er viel niets aan te verhelpen; ze wou en ze zou met de andere meisjes den akker op om haar eigen vee te hoeden. Er valt niet te zeggen hoeveel rijke jongens, hidalgo's en boeren, het voorbeeld van Crisóstomo volgden en zich toen Marcela zoo in het openbaar verscheen en haar schoonheid voor aller oogen te zien kwam, ook in herderspak staken en haar het hof liepen te maken. Een daarvan was zooals gezegd onze pas overleden vriend; men kon niet meer zeggen dat hij verliefd op haar was, hij aanbad haar. Nu moet men echter niet denken dat Marcela omdat ze het vrije leven was gaan leiden en genoeg had van thuiszitten, daarom minder goed op haar eer en maagdelijkheid ging passen; integendeel ze staat zoo voor

haar eerbaarheid dat geen van de vrijers die haar naloopen er op roemt dat ze hem ook maar een sprankeltje kans heeft gegeven, en hij zal de kans niet krijgen ook. Zij loopt het gezelschap of een gesprek met een herder niet uit den weg, ze verkeert hupsch en vriendelijk met ze, maar zoodra er een haar over zijn bedoeling gaat spreken, al is die zoo natuurlijk en eerlijk als de echtelijke staat, dan smijt ze hem van zich af. En met die manier van doen maakt zij hier in de streek meer ongelukken dan een pestilentie; met haar vriendelijke manieren en zoo knap als ze is wint ze het hart van de jonkmans die om haar vrijen, maar dan versmaadt ze hen en stoot ze zoo voor het hoofd, dat ze de bare wanhoop ten prooi vallen, ze weten hun woorden niet meer te kiezen en schelden haar luidkeels voor wreed en ondankbaar en wat dies meer zij, om duidelijk te kennen te geven, wat haar ware aard is. En, mijnheer, als u hier eens een paar dagen zou blijven, zoudt u bergen en dalen hooren weerklinken van de klachten der versmade vrijers, die haar toch nog achternaloopen.
Niet ver hier vandaan is er een plek met een stuk of twintig zware beuken, en er is er geen een, of in de gladde schors staat de naam van Marcela gekrast of gesneden, en hier en daar staat er zelfs een kroon boven, alsof de vrijer daarmee nog eens duidelijk wou laten zien dat Marcela de kroon spant boven alle menschelijke schoonheid. Hier zucht een herder, daar zit een ander te klagen; in de verte hoort men een minnelied, van nabij wanhopige klaagzangen. Ze zitten den ganschen nacht onder een steeneik of bij een rots, waar ze zonder de betraande oogen te luiken zoo verdiept en verzonken zijn in hun gepeinzen, dat het zonlicht hen des morgens verrast. Anderen smoren hun zuchten, maar zuchten

toch steeds voort, ze liggen des zomers in de felste hitte van den middag op het gloeiend zand, en zenden hun klachten naar den barmhartigen hemel. En zoo spant dan de mooie Marcela frank en vrij de kroon boven hen allen, en wij die haar kennen wachten thans allemaal maar af waarop haar hoogheid uitdraait en wie ten leste de gelukkige zal zijn die dit onhandelbaar karakter te temmen krijgt en die zijn pleizier beleven moet met zoo een schoonheid.

Omdat alles wat ik u verteld heb de eerlijke waarheid is, moet een mensch wel gelooven, dat wat de herder hier zei over het sterven van Crisóstomo waar is. En daarom raad ik u aan, mijnheer, laat UEd. morgen de kans om de begrafenis te zien niet loopen, want het zal zeer de moeite waard zijn. Crisóstomo heeft veel vrienden, en de plek waar hij beschreven heeft dat hij begraven wil worden is nog geen halve mijl hier vandaan."

„Ik zal het mij in het hoofd prenten," zei Don Quichot, „en heb dank voor het verhaal en de aangename wijze waarop het verteld werd."

„O!" zei de herder; „ik weet nog niet de helft van alles wat er met de vrijers van Marcela aan de hand is, maar het kon wel eens gebeuren dat wij morgen onderweg een herder tegenkwamen die er alles van weet. En nu ware het niet kwaad, als u hier binnen onder dak ging slapen, want de kou buiten zou niet goed zijn voor uw wond, al is de medicijn die er op zit ook zoo best dat er geen kwaad meer met het oor kan."

Sancho Panza, die den geitenhoeder en zijn heele verhaal al naar den duivel had zitten te wenschen, stond er ook op dat zijn heer in de hut van Pieter zou slapen. Dit deed hij dan maar, en de gansche rest van den nacht bracht hij door met in navolging van de minnaars van

Marcela, slechts aan zijn meesteresse Dulcinea te denken. Sancho Panza zocht zijn gemak tusschen Rossinant en zijn ezel en sliep, niet als een versmade minnaar, maar als een man die geradbraakt van vermoeidheid is.

AANTEEKENINGEN

[1]) *Cris* is geen verminking, maar een oude vorm van het woord *eclipse.*

[2]) Zooals het Spaansche volk zijn denken gekristalliseerd heeft in zijn ongeëvenaarden spreekwoordenschat, zijn *refranero,* dien onze Huygens „Spaensche wysheit" noemde, heeft het heel zijn gevoelsleven neergelegd in den nauwelijks minder rijken voorraad van zijn copla's. In den loop der eeuwen had de copla, deze volkspoëzie bij uitnemendheid, niets steeds denzelfden vorm. In Cervantes' dagen genoot de z.g.n. *copla de la seguida,* ook wel *seguidilla* genaamd, een groote populariteit. Het was een strophe van vier versregels, waarvan de eerste en de derde regel zes, de tweede en de vierde vijf lettergrepen telden, terwijl de even verzen òf rijmden òf assoneerden. De inhoud van deze copla's was bijna steeds van erotischen aard. Het waren dansliederen met een lichte en vroolijke wijs, waarbij men zich hartstochtelijk aan den dans placht over te geven. Men zie voor enkele voorbeelden Cervantes' *Rinconete y Cortadillo,* 2a ed. crít. van Rodríguez Marín, *op. cit.,* blz. 295. De belangstellende lezer vindt uitvoeriger mededeelingen, behalve in de *Notas* van deze voortreffelijke tekstuitgave, in een studie van de hand van denzelfden auteur, getiteld *La Copla, bosquejo de un estudio folk-lórico,* Madrid 1910, blz. 20—22.

[3]) Ook hier hebben wij te doen met een van de vele Spaansche muzikale termen, die niet gemakkelijk met een enkel woord juist te definieeren zijn. Wat de etymologie betreft, villancico is een diminutief van het bijvoeglijk naamwoord *villano,* dat dorpsch of boersch beteekent. Oorspronkelijk

was villancico de naam zoowel van een drieregelige strophe van inderdaad zeer populairen inhoud met een *estribillo* of refrein, als van het eenvoudige wijsje, waarop de strophe gezongen werd. Later kregen de drieregelige villancico's er een vierden versregel bij, en werden ze dus, strikt genomen, copla's, al behielden zij hun ouden naam. Vele van de primitieve villancico's zijn Kerstliederen. De man bij wien de villancico tot een geheel eigen genre is uitgegroeid is de dichter-componist Juan del Encina (1469—1529?). Zie J. B. Trend, *A picture of modern Spain*, London 1921, blz. 186—187.

[4]) Bedoeld zijn de *autos sacramentales*, waaronder men verstaat een soort allegorische dramatische voorstellingen, die betrekking hebben op het H. Sacrament des Altaars. Don Pedro Calderón de la Barca (1600—1681) heeft eigenlijk dit genre zijn definitieven vorm gegeven. Een van diens auto's, *El gran teatro del mundo* verwierf in onzen tijd buiten Spanje groote bekendheid door de opvoeringen te Salzburg in de bewerking van Hugo von Hofmannsthal. — Voor een uitvoerige bespreking van de *autos sacramentales* wordt de belangstellende lezer verwezen naar Marcelino Menéndez y Pelayo, *Calderón y su teatro*, 4a edición, Madrid 1910, p. 103 *et seq.*, Ludwig Pfandl, *Geschichte der spanischen Nationalliteratur in ihrer Blütezeit*, Freiburg im Breisgau 1929, blz. 421—439 en Marcel Bataillon, *Essai d'explication de l'„Auto sacramental"*, in *Bulletin Hispanique*, vol. XLII, Bordeaux 1940, blz. 193-212.

[5]) Dit overeenkomstig een Spaansch spreekwoord, dat luidt: „Júntate con los buenos, y serás uno de ellos" (voeg u bij de rechtschapenen, en ge zult een van hen worden). Zie Francisco Rodríguez Marín, *Más de 21.000 refranes castellanos...*, Madrid 1926.

[6]) De hooge leeftijd, waarop Abrahams huisvrouw Sara stierf (*Genesis* XXIII: 1), maakte dat men zeide: „más viejo que Sarra" (nog ouder dan Sara). De „fout" van den geitenhoeder is hierom zoo grappig, omdat *sarna* het Spaansche woord is voor scabies, en men zeide, en zegt trouwens nog wel: „más viejo que la sarna" (d.w.z. stokoud).

DERTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN EEN EIND KOMT AAN DE HISTORIE VAN DE HERDERIN MARCELA, EN ANDERE GEBEURTENISSEN

Nog maar net was de dageraad op de wolkenbalkons aan de Oosterkim verschenen of vijf van de zes geitenhoeders kwamen Don Quichot den slaap verstoren en zeiden dat als hij er op staan bleef de plechtige begrafenis van Crisóstomo te gaan kijken, zij hem wel gezelschap wilden houden. Don Quichot, die niets liever begeerde, verhief zich en beval Sancho oogenblikkelijk paard en ezel te zadelen, hetgeen Sancho met haast volbracht, zoodat men weldra op weg ging. Nog geen kwart mijl was er afgelegd of bij een viersprong zagen zij een zestal herders naderen, gehuld in zwarte schapevachten, het hoofd omkranst met festoenen van cypresse- en oleanderblaren [1]). Elk van hen had een dikken stok van hulst in de hand. Zij werden vergezeld door twee personen van aanzien te paard, in kleurig reisgewaad [2]), naast welke drie knechten liepen. Men begroette elkander bij de ontmoeting zeer hoffelijk, en nadat het eene gezelschap het andere gezelschap gevraagd had waarheen de reis ging, bleek dat allen op weg waren naar de plaats van de begrafenis, zoodat zij allen gezamenlijk verder gingen.

Een van de heeren te paard zeide, het woord richtende tot zijn metgezel:

„Het wil mij voorkomen, heer Vivaldo, dat wij geen spijt behoeven te hebben van het verlet 'twelk het bijwonen van deze merkwaardige begrafenis ons zal brengen, want als men de wonderlijke dingen gelooven mag die deze herders ons vertelden over den herder met het

gebroken hart en de hartenbrekende herderin, dan moet het iets zeer bijzonders worden."
„Zoo komt het ook mij voor," antwoordde Vivaldo; „en ik maal niet om een dag verlet; al kostte het vier dagen om dit te zien, ik had het er nog voor over."
Don Quichot vroeg terstond wat zij hadden hooren vertellen over Marcela en Crisóstomo. De eerste reiziger antwoordde dat zij dien morgen vroeg de herders hadden ontmoet en hun vanwege de sombere kleedij gevraagd hadden wat wel de reden mocht wezen waarom ze zoo rondliepen; waarna een van de herders het hun had verteld en het verhaal had gedaan van de buitensporigheden en schoonheden eener herderin met name Marcela en de vele minnaars die haar het hof maakten, mitsgaders van den dood van Crisóstomo naar wiens begrafenis men thans op weg was. Om kort te gaan, hij vertelde alles wat Piet Don Quichot al verteld had.
Daar bleef het gesprek bij, en men begon over iets anders. Degeen die Vivaldo heette vroeg Don Quichot wat wel de reden mocht wezen die hem bewoog aldus gewapend door zoo vreedzame dreven rond te trekken.
Waarop Don Quichot antwoordde:
„De uitoefening van mijn beroep gedoogt noch veroorlooft dat ik mij anders vertoon. Het goede leven, het tafelgenot en de vredige slaap werden bestemd voor weeke hovelingen; maar zware plichtsbetrachting, rusteloos bestaan en wapenhandel alleen zijn het deel van hen die de wereld dolende ridders noemt, van dewelke ik, hoewel onwaardig, er een ben, zij het de minste van allen [3])."
Toen zij hem dat hoorden zeggen, begrepen zij dat hij gek was; maar om daar wat meer van te weten en eens te kijken welk soort gek het was, sprak Vivaldo hem

nog eens aan en vroeg wat dat zeggen wilde, een *dolend ridder*.

„Maar heeft u, edele heeren," antwoordde Don Quichot, „de annalen en historiën van Engeland dan niet gelezen waarin verhaald wordt over de roemruchte heldendaden van koning Arthur, dien wij in onze Kastiliaansche taal altijd Artus noemen, van wien een oude overlevering bestaat, in geheel het koninkrijk Groot-Brittannië welbekend, volgens welke hij niet stierf maar bij tooverslag in een raaf werd veranderd, en dat hij mettertijd weer regeeren zal en rijk en schepter herwinnen; hetgeen te over bewezen wordt door het feit dat sinds die dagen geen Engelschman ooit een raaf heeft gedood [4])?

Welnu, in den tijd van dezen goeden koning werd de beroemde orde van de Ridders der Tafelronde gesticht en zag men punt voor punt gelijk het beschreven staat de liefdesavonturen geschieden van Lanzarot van het Meer met koningin Genovere [5]), waarbij de hoogst eerzame dueña [6]) Quintañona [7]) vertrouwde was en waaruit de zoo schoone en in Spanje welvermaarde romance ontsproot:

„Nimmer zag men eenig ridder
Zoo door schoone dames dienen
Als het Lancelot geschied is
Toen Bretanje hij ontvliedde . . .," [8])

en wat er in het zoet en gracelijk gedicht verder volgt van liefdes- en oorlogsdaden [9]). Sedertdien heeft deze orde van ridderschap zich van vader op zoon voortgeplant en zich verspreid over vele en verschillende deelen der wereld; in haar dienst werden ridders bekend en beroemd door hun daden, als de dappere Amadis

van Gallië met al zijn kinderen en kleinkinderen tot in het vijfde geslacht, de onversaagde Felixmarte van Hyrcanië [10]), de nooit volprezen Tirante el Blanco [11]); en hoe weinig hapert er aan of in onzen eigen tijd hadden wij nog den onoverwinnelijken en moedigen ridder Don Belianis van Griekenland mogen zien, kennen en hooren [12]).

Dit nu mijne heeren wil het zeggen dolend ridder te zijn, en wat ik u beschreef is de orde dezer ridderschap, waarin ik, — zooals ik alreeds zeide, — hoewel onwaardig, de gelofte heb afgelegd. Gelijk de genoemde ridders deze orde dienden dien ook ik haar. En zoo trek ik dan door deze eenzame en woeste streken op zoek naar avonturen met de vaste bedoeling arm en lijf veil te hebben in het gevaarlijkste avontuur dat het lot mij op den weg zal voeren, tot hulp en steun van zwakken en behoeftigen."

Na deze woorden waren de twee reisgenooten wel volkomen overtuigd dat Don Quichot niet goed bij het hoofd was en aan wat soort krankzinnigheid hij leed; waarover zij even verwonderd waren als iedereen die hem voor het eerst ontmoette.

Maar Vivaldo, een man van scherp verstand en spotziek van aard, verzon er wat op om Don Quichot nog meer onzin te laten uitkramen, ten einde den tijd te korten waarin zij het kleine stuk weegs nog moesten afleggen, eer het graf in het gebergte bereikt was. En daarom zeide hij tot hem:

„Het wil mij voorkomen, heer dolend ridder, dat UEd. de gelofte hebt afgelegd voor een van de strengste orden die er ter wereld bestaan; en ik voor mij ben overtuigd dat zelfs de orde der kartuizers niet strenger is."

„Even streng, dat is mogelijk," antwoordde Don Quichot; „maar of ze even nuttig voor de wereld is waag ik zeer zeker in twijfel te trekken. Want als de waarheid gezegd mag worden, ik ben van meening dat de soldaat die uitvoert wat zijn kapitein beveelt, niet minder is dan de kapitein die het bevel geeft. Ik wensch te zeggen dat kloosterlingen in alle rust en vrede den hemel heil voor de aarde afsmeeken, maar dat waar zij om bidden door ons soldaten en ridders tot stand wordt gebracht als wij de wereld verdedigen met de kracht van onzen arm en het scherp van ons zwaard, niet beschermd door eenig veilig dak maar onder den open hemel, des zomers geplaagd door de ondragelijke stralen der zon en door gure vorst in den wintertijd. Zoo zijn wij Gods dienaren op aarde en de arm der gerechtigheid die zijn wil beslecht. En aangezien zaken van oorlog en aanverwante aangelegenheden slechts in het zweet onzes aanschijns, zwoegende, en met inspanning van alle krachten ten einde kunnen worden gebracht, zoo volgt daaruit dat zij die zich den krijg wijden, ongetwijfeld zwaarder taak hebben dan zij die in alle rust en vrede en ver van het gewoel der wereld God bidden de zwakken te beschutten. Ik wensch niet te beweren — ik waag zelfs niet te denken —, dat de staat van dolend ridder even hoog is als die van den monnik in zijn cel; ik oordeel alleen naar wat ik in eigen persoon onderga, dat mijn bestaan zonder twijfel moeitevoller is, meer zweet kost, meer lijden van honger en dorst, en meer ellende.
Wij loopen haveloozer in de lompen en hebben meer last van de luizen. En kan er twijfel bestaan dat de dolende ridders van voorheen in den loop van hun leven met veel tegenspoed te kampen hadden? Al hebben dan ook enkele van hen het door de kracht

van hun arm tot keizer gebracht, ik verzeker u dat het hun veel bloed en zweets gekost heeft. En zoo zij die het zoover brachten, geen toovenaars en wijze mannen tot hun dienst hadden bezeten om hen bij te staan, voorzeker, zij waren in hunne wenschen bedrogen en teleurgesteld in hunne verwachtingen."

„Ik denk er net zoo over," zei de reiziger; „maar er is één ding — om van de rest te zwijgen — dat mij bij dolende ridders hoogst verwerpelijk schijnt, en wel dit: wanneer zij de kans schoon zien een grootsch en gevaarlijk avontuur te ondernemen waarin zij duizenderlei gevaar loopen het leven te verliezen, denken zij er op het oogenblik dat zij zich in den strijd storten nooit ofte nimmer aan hun ziel Gode te bevelen, gelijk het een christenmensch onder dergelijke omstandigheden past. Integendeel, zij roepen de aangebedene huns harten aan met zooveel toewijding en vuur alsof zij hun God was; en dit is iets dat gelijk het mij wil voorkomen, naar den mutsaard riekt."

„Mijnheer," antwoordde Don Quichot, „hoe ware het anders mogelijk; het zou den dolenden ridder die het anders deed slecht vergaan; want zede en gebruik der dolende ridderschap wil dat de edele, aleer hij een edele daad gaat bedrijven zich in tegenwoordigheid van zijne aangebedene begeeft en smeekend en verliefd de oogen tot haar opslaat als verzocht hij haar hem in de hachelijke onderneming waarin hij zich gaat wagen, hulp en bijstand te verleenen. Ja zelfs al mocht er niemand zijn om hem aan te hooren, dan nog dient hij binnensmonds enkele woorden te prevelen om zich haar van ganscher harte te wijden [13]). Hiervan bezitten wij tallooze voorbeelden in de geschiedenissen. Edoch past het niet daaruit te verstaan dat zij hun ziel niet

in Godes hoede zouden bevelen, en overigens rest daartoe tijd en gelegenheid genoeg tijdens het volbrengen der wapenfeiten."

„Alles goed en wel," hernam de reiziger, „maar u heeft voor mij één bezwaar nog steeds niet weggenomen en wel dat wanneer, zooals ik menigmaal gelezen heb, twee dolende ridders oneenigheid krijgen en het eene woord het andere uitlokt, zij de woede in zich voelen ontsteken en de paarden laten keeren, den aanloop nemen en zonder verdere plichtplegingen op elkaar in rennen zoo hard de beesten maar draven kunnen, en zich halverwegen dezen rit in de hoede van hun aangebedenen bevelen. En wat komt daar dan van: de een stort geheel doorboord met de lans van zijn tegenstander ruggelings van het paard, en vaak, als de ander de manen van het zijne niet grijpt, komt ook hij op den grond terecht. In zulk geval zou ik wel eens willen weten hoe de gesneuvelde de kans krijgt zijn ziel Gode te bevelen bij een avontuur dat zoo snel in het werk gaat. Ware het dan niet beter geweest indien hij de woorden die hij tijdens den aanval verspilde om zich zijn aangebedene toe te vertrouwen, besteed had aan zijn verplichtingen als christenmensch? Bovendien ben ik er van overtuigd dat niet alle dolende ridders er aangebedenen op na houden, want zij kunnen toch niet allen verliefd zijn."

„Dwaasheid, dwaasheid," antwoordde Don Quichot. „Ik bedoel, het is dwaasheid dat er een dolend ridder zonder aangebedene zou bestaan, want hun is de liefde zoo natuurlijk en eigen als den hemel zijn sterren en ik kan u verzekeren dat er geen geschiedenis geschreven is waarin een dolend ridder voorkomt die niet verliefd is. En mocht men er zulk een vinden, zeer zeker zou

hij om deze reden niet voor waarachtig ridder gehouden worden, doch voor een bastaard die in de veste dezer ridderschap binnendrong, niet door de voorpoort maar steelsgewijs over de muren als een dief of roover bij nacht."

„Dat mag wel wezen," zeide de reiziger, „maar ik meen toch als ik mij goed herinner gelezen te hebben dat Don Galaor, de broeder van den dapperen Amadis van Gallië nooit een vaste aangebedene bezat aan wie hij zich kon wijden. En deze werd daarom toch niet minder geacht: ook hij was toch een zeer moedig en voortreffelijk ridder."

Hierop antwoordde Don Quichot:

„Mijnheer, één zwaluw maakt nog geen zomer. Verder is mij bekend dat deze ridder in het geheim hevig verliefd van aard was; want hij had alle vrouwen lief die hij mooi vond; dit was een eigenaardigheid van zijn karakter waartegen hij niets vermocht. Maar, hoe dit zij, zekerlijk had hij er ééne enkele uitverkoren tot de vrouw zijns harten, die hij zeer vaak en zeer in het geheim aanriep; want hij liet er zich op voorstaan een discreet edelman te zijn."

„Als dan ieder dolend ridder noodzakelijk verliefd dient te zijn, mag men wel aannemen, dat ook UEd. het is, aangezien u tot de orde behoort," zei de reiziger. „En mocht u niet zoozeer op discretie staan als Don Galaor, dan bid ik u zoo hoffelijk en dringend mogelijk uit naam van geheel dit gezelschap en uit den mijnen, ons naam, geboorteplaats, rang en schoonheid van uw dame te doen kennen; zij moet zich toch gelukkig prijzen wanneer een ieder weet dat zij bemind en gediend wordt door een zoo uitzonderlijk ridder als UEd. schijnt te wezen."

Toen slaakte Don Quichot een diepen zucht en hij sprak:

„Ik kan niet met zekerheid zeggen of het mijner zoete vijandin [14]) al dan niet aangenaam is indien de wereld verneemt dat ik haar dien; op hetgeen zoo hoofsch gevraagd werd kan ik slechts ten antwoord geven dat haar naam is Dulcinea, haar geboorteplaats El Toboso, een dorp in de Mancha, en als haar rang mag geen mindere dan die van prinses genoemd worden, want zij is mijn koningin en meesteresse. Wat haar schoonheid betreft, ze is bovenaardsch, immers in haar zijn alle onbereikbare en ongrijpbare attributen der schoonheid die dichters hunnen aangebedenen toeschrijven inderdaad belichaamd. Zij heeft haren van goud, 't voorhoofd is als elyzeesche velden; haar wenkbrauwen zijn regenbogen, de oogen zonnen, de wangen rozen, de lippen koraal, parelen de tanden, de hals albast, marmer de borst, ivoor de handen, sneeuw de blanke huid, en wat de lichamelijke deelen aangaat die de eerbaarheid voor het menschelijk oog dient verborgen te houden, ik meen en verbeeld mij dat eerzame beschouwing deze slechts verheerlijken, doch geenszins vergelijken kan."

„Gaarne vernamen wij haar geslacht, stamboom en afkomst," hernam Vivaldo.

Waarop Don Quichot antwoordde:

„Zij behoort niet tot de oude Romeinsche Curtii, Caji en Scipiones, noch tot de moderne Colonna's en Orsini, ook niet tot de Moncada's en Requesensen van Catalonië, veel minder nog tot de Rebella's en Villanova's uit Valencia, de Palafoxen, Nuza's, Rocaberti's, Corella's, Luna's, Alagones, Urrea's, Fozen en Gurrea's uit Aragon; evenmin tot de Cerda's, Manrique's, Mendoza's en Guzmanen uit Kastilië, de Alencasters, Palla's en

Meneses uit Portugal; neen, zij behoort tot die van El Toboso van de Mancha, een geslacht dat alhoewel jong toch van dien aard is dat het een edel begin kan wezen voor de doorluchtigste families van komende eeuwen. Laat niemand mij dit betwisten, tenzij op de voorwaarde welke Cervino te kennen gaf aan den voet van de tropee van Orlando en die als volgt luidde:

„Niemand wage zich hieraan
Die met Orlando niet slaags durft gaan[15]."

„Hoewel mijn geslacht behoort tot de Cachopines van Laredo[16]," antwoordde de ander, „zal ik het niet vergelijken met dat van El Toboso, aangezien mij over dien naam om de waarheid te zeggen nog nooit iets ter oore is gekomen."

„Daar is u nog nooit iets over ter oore gekomen!" zei Don Quichot.

Het overig gezelschap volgde het gesprek van het tweetal met levendige belangstelling en zelfs de herders en geitenhoeders begrepen wel hoe gek Don Quichot was. Alleen Sancho Panza hield alles wat zijn meester zei voor waar, want hij wist wie hij was, omdat hij hem van zijn geboorte af gekend had; het eenige waaraan hij ietwat twijfelde was het verhaal van de schoone Dulcinea van El Toboso, want hij had nooit van dien naam gehoord of van die prinses vernomen, en hij woonde toch aardig dicht bij El Toboso.

In zulke gesprekken verdiept gingen zij huns weegs tot zij door een kloof tusschen twee hooge bergen een twintigtal herders zagen afdalen, allen gehuld in zwarte schaapswollen mantels en het hoofd omkranst met festoenen, waarvan naar later bleek sommige van taxis- en andere van cypressenbladeren gevlochten waren.

Zes van hen droegen een baar, hoog gestapeld met allerlei soort bloemen en twijgen. En een van de geitenhoeders die dit zag, zeide:

„Die daar aankomen zijn de mannen die het lichaam van Crisóstomo dragen, en beneden dien berg daarginds is de plek waar hij gevraagd heeft begraven te worden."

Zij zetten er nu wat meer haast achter, maar toen zij de plek bereikten bleken de anderen daar al aangekomen; zij hadden de baar op den grond gezet en vier man met scherpe pikhouweelen waren bezig het graf te delven bij een harde rots.

Men begroette elkander zeer hoffelijk en hierna gingen Don Quichot en zijn gezelschap dadelijk de baar bekijken. Daarop zagen zij, onder de bloemen bedolven, het lijk liggen van een als herder gekleed man die omstreeks dertig jaar oud scheen, en hoewel hij dood was kon men zien dat hij bij zijn leven knap van gezicht en postuur was geweest.

Rondom hem op de baar lagen eenige boeken en velerlei paperassen, hetzij opengevouwen of dicht. Zoowel de kijkers als zij die het graf dolven, en alle andere omstanders bewaarden een verwonderlijk stilzwijgen, tot een van hen die het lijk gedragen hadden tot een ander zei:

„Kijk nog eens goed, Ambrosio, of dit de plek is die Crisóstomo bedoeld heeft, als je werkelijk wilt dat alles stipt zoo gebeurt als het in zijn testament staat."

„Hier is het," zei Ambrosio; „want hoe vaak heeft mijn arme vriend zaliger mij hier de geschiedenis van zijn ongelukkige liefde niet verteld! Hier, zeide hij, had hij voor het eerst deze doodvijandin van het menschelijk geslacht ontmoet, hier was het dat hij haar de

allereerste maal zijn even eerbare als verliefde gedachten openbaarde en hier versmaadde hem Marcela en wees hem voor de allerlaatste maal af, waarmede zij een einde aan de tragedie van zijn rampzalig leven maakte. Hier, ter nagedachtenis aan zooveel tegenspoed, verlangde hij den schoot der eeuwige vergetelheid te worden toevertrouwd."

En zich tot Don Quichot en de reizigers wendend, ging hij voort:

„Dit dood lichaam, mijne heeren, dat gij thans met medelijdende oogen aanschouwt, was de woning eener ziel, door den Hemel met vele van zijn rijkdommen begenadigd. Het is het lichaam van Crisóstomo, eenig in vernuft en hoffelijkheid, in hooge mate beminnelijk, een feniks in vriendschap, ongemeen vrijgevig, ernstig zonder inbeelding, die vroolijk te zijn wist zonder ooit in het grove te vervallen, kort gezegd de eerste wanneer het er om ging goed, en zonder weerga waar het gold ongelukkig te zijn. Hij had lief, maar werd afgewezen; hij aanbad, maar werd versmaad; hij richtte smeekbeden tot een harteloos wezen, hij trachtte indruk te maken op koud marmer, hij liep den wind achterna en verhief zijn stem tot de eenzaamheid, hij diende de ondankbaarheid, en alle loon dat hij verwierf was halverwegen dit leven den dood ten buit te vallen. Aan dit bestaan werd een einde gemaakt door een herderin die hij trachtte te vereeuwigen opdat zij zou voortleven in de heugenis der menschen, gelijk de papieren die gij daar ziet het zeer wel zouden kunnen bewijzen, ware het niet dat hij mij opgedragen heeft ze aan het vuur over te leveren zoodra ik zijn lichaam aan de aarde zal hebben toevertrouwd."

„Gij zoudt daarmede dan nog strenger en wreeder

doen," zeide Vivaldo, „dan hun eigenaar zelf, want het is recht noch billijk iemands wil uit te voeren indien hij de perken der redelijkheid volkomen te buiten gaat. Caesar Augustus ware niet wel bij het verstand geweest indien hij had toegestemd dat aan het testament van den goddelijken Mantuaan [17]) uitvoering werd gegeven. Zoodat gij, heer Ambrosio, al vertrouwt ge het lichaam van uw vriend aan de aarde toe, daarom nog niet zijn geschriften aan de vergetelheid prijs moogt geven. Want al begeerde hij dit in de bitterheid zijns harten, daarom is het nog niet goed dat gij daar onverstandig gevolg aan geeft. Integendeel, laat liever deze papieren het leven en daarmede de herinnering aan Marcela's wreedheid voor eeuwig bestaan, opdat zij allen toekomenden geslachten tot voorbeeld strekken om dergelijk gevaar uit den weg te gaan. Want ik en wij allen kennen immers de geschiedenis van uw verliefden en tot wanhoop gedreven vriend. Wij kennen de vriendschap die ge voor hem hebt gekoesterd en de oorzaak van zijn dood; wij weten wat hij bij zijn overlijden bepaald heeft, en uit deze beklagenswaardige geschiedenis blijkt genoeg hoe wreed Marcela, hoe verliefd Crisóstomo, hoe trouw uw vriendschap is geweest, en ten slotte hoe het hun vergaat die al te roekeloos voortijlen op het pad dat zieke hartstocht hun voorspiegelt. Verleden nacht eerst vernamen wij den dood van Crisóstomo, en dat hij hier begraven moest worden. Door nieuwsgierigheid en medelijden gedreven besloten wij onze reis te onderbreken en hierheen te komen om met eigen oogen te aanschouwen wat ons bij het aanhooren al zoozeer geroerd had. Bij dit menschelijk medelijden en den wensch die terstond bij ons opkwam van ons rouwbeklag te doen blijken vragen wij

u, o waardige Ambrosio, wel zeer hoffelijk — ik persoonlijk smeek het u zelfs —: verbrand deze papieren niet maar laat mij er enkele van meenemen."
Hij wachtte het antwoord van den herder niet af, maar stak de hand uit en nam wat voor het grijpen lag; Ambrosio zag dit, en zeide:
„Uit hoofschheid, heer, stem ik toe: houd wat ge hebt genomen; maar hoop niet dat ik de rest het vuur zal sparen."
Vivaldo, die wilde weten wat er in de papieren stond, ontrolde er dadelijk een en zag dat het als titel droeg: „Het Lied van de Wanhoop". Toen Ambrosio dit hoorde, zei hij:
„Dit is het laatste gedicht dat de ongelukkige schreef; en opdat ge weten moogt, mijnheer, waartoe zijn tegenspoed hem bracht, lees het voor, dat een ieder het hoore; er rest tijd genoeg terwijl het graf wordt gedolven."
„Ik zal het gaarne doen," zeide Vivaldo.
En daar alle aanwezigen hetzelfde wenschten, schaarden zij zich in de ronde om hem heen en hij begon met heldere stem als volgt te lezen:

AANTEEKENINGEN

[1]) De cypres geldt als zinnebeeld van rouw.
[2]) Het reiskostuum was, in tegenstelling met hetgeen wij menschen van een practischen tijd zouden verwachten, zeer kleurig en fraaier dan het wandelkostuum, dat men in de stad droeg.
[3]) Zich den minste noemen van een bepaalden kring, was in de 16de eeuw, en ook in de 17de, een gebruikelijke be-

leefdheidsformule. Dr. Mathys b.v., een van de lijfartsen van keizer Karel V, onderteekende zijn brieven met de woorden: „Cor. Henricus Mathysius *Medicorum minimus.*"

[4]) De hoop van het Engelsche volk op den terugkeer van koning Arthur, is geen vinding van Cervantes, zooals Menéndez y Pelayo wil (*Antología de poetas líricos castellanos* tomo XII, Madrid 1906, blz. 468), maar een oude overlevering, waarop behalve Cervantes, hier en elders, verschillende andere Spaansche auteurs zinspelen. Zie Rodolfo Schevill y Adolfo Bonilla, *Persiles y Sigismunda*, tomo I, Madrid 1914, blz. 343, waar men een uitvoerige literatuur over het onderwerp vermeld vindt.

[5]) Het verhaal van de liefde van Lancelot en Genovere genoot in Spanje in de 15de eeuw reeds groote populariteit, lang dus vóór het jaar 1515, waarin de oudste Spaansche uitgave het licht zag van *La Demanda del Sancto Grial, con los maravillosos fechos de Lanzarote del Lago y de Galaz su fijo.*

[6]) De figuur van „de bemiddelaarster die van alles nauwkeurig op de hoogte was", en die behalve vertrouwelinge van den verliefden ridder en zijn aangebedene, niet veel meer was dan koppelaarster, komt steevast in alle ridderromans voor.

Onder een „dueña" verstond men een oudere dame, die, in dienst van een aanzienlijke familie, toezicht houden moest op een jong meisje. De dueña's stonden in zeer slechten reuk.

[7]) Quintañona, de schenkster van Lancelot volgens de romance, de vertrouwelinge van koningin Genovere, genoot zulk een vermaardheid, dat haar naam een synoniem werd van „dueña". Vgl. Francisco de Quevedo, *Los Sueños*, ed. de Julio Cejador y Frauca, Madrid 1916, blz. 264.

[8]) Zie voor deze romance het Tweede Hoofdstuk, aanteekening 9.

[9]) Don Quichot doelt op het avontuur van Lancelot en den „orgulloso." De beroemde romance, waarvan de aanhef in het Tweede Hoofdstuk vertaald werd, gaat namelijk als volgt verder:

„De dueña Quintañona,
Ging hem zelf met wijn bedienen.
Slanke vorstin Genovere
Dwong haar neder op haar sponde
En gaf hem geen kans tot slapen,
Maar toen zij elkander vonden,
Hoogst genot dachten te smaken,
Kwam de koningin in woede,
En zij zei, om hem te raken:
Lieve Lanseloet, mijn goede,
Als gij eerder waart gekomen
Had er hier geen man gezeten,
Had er hier geen trotsche snoever
Op den rand van 't bed gezeten.
Toen greep Lanseloet zijn wapens;
Zwaar voelt hij verdriet hem wegen;
Liggen laat hij de vriendinne
En hij rijdt over de wegen.
Daar treft hij den ijdelen snoever,
Slapend onder groenen pijnboom;
De eerste gang is met lansen
En het eind komt met de strijdbijl.

Neergeslagen is de snoever,
Daar ligt hij ter aarde neder,
Lanseloet sloeg hem het hoofd af,
Geen kwartier gaf hij den ridder.
Toen ging hij naar zijn vriendinne
En zij liet hem gaarne binnen.

[10]) Zie het Zesde Hoofdstuk, aanteekening 10.
[11]) Zie het Zesde Hoofdstuk, aanteekening 31.
[12]) Zie Hoofdstuk I, aanteekeningen 6 en 7. De meening van Don Quichot, dat het maar weinig gescheeld had, of hij was een tijdgenoot geweest van Don Belianis van Griekenland, berust waarschijnlijk op de omstandigheid dat in dat werk melding wordt gemaakt van de verovering van Granada (1492).

[13]) In het Derde Hoofdstuk roept Don Quichot Dulcinea in dergelijke omstandigheden aan.
[14]) Mijn zoete vijandin („la dulce mi enemiga") is blijkbaar een reminiscentie aan den eersten regel van een uit het Italiaansch vertaalde copla „De la dulce mi enemiga" van Serafino Aquilano, welke in Hoofdstuk XXXVIII van het Tweede Deel in haar geheel wordt geciteerd.
[15]) Cervino, de zoon van den koning van Schotland, was door Orlando in vrijheid gesteld. Dankbaar voor den hem bewezen dienst, richtte Cervino, toen hij de wapenen van Orlando gevonden had, daarmede een zegeteeken op:

„E volendo vietar che non se n'arme
Cavalier, paesan, ne' peregrino,
Scrive nel verde ceppo in breve carme:
'Armatura d'Orlando Paladino.'
Come volesse dir: *'Nessun la muova*
Che star non possa con Orlando a prova'."

(Ariosto, *Orlando furioso*, canto XXIV).
[16]) Sic! Met *Cachopines de Laredo* duidde men in Cervantes' tijd de parvenu's aan.
[17]) Bedoeld is natuurlijk Vergilius.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN MEN DE WANHOPIGE VERZEN VAN DEN OVERLEDEN HERDER VINDT, MITSGADERS ANDERE ONVERHOOPTE GEBEURTENISSEN

CANCIÓN DESESPERADA

Als 't u belieft, wreed lief, dat ieder spreke
Met stem na stem, in menigten van menschen
Van uw onmenschelijk kille ongenade,
Moog' mij dan niet het vuur der hel ontbreken,
Opdat mijn hart kracht krijg' u te verwenschen,
Mijn stem den haat u eeuwig te versmaden.
Laat dan die stem, met droefenis geladen
Uw heerlijkheid en mijn ellende zingen,
Want hartverscheurend dient dit op te wellen
En daartoe zal ik, om mij zelf te kwellen
Mijn allerdiepste pijn te voorschijn dwingen.
Luister dan nu, en leen uw oor den klachten,
Niet van muziek, maar van het wilder smachten
Dat uit verbitterd hart zich baan komt breken,
Gedreven door der wanhoop vreemde grillen,
Mijn leed te stillen, en op u te wreken.
Brullen van leeuwen, van de felle wolven
Woedend gehuil, van glinsterschubb'ge slang
Gruwelijk gesis, de angstwekkende kreet
Van onbekende monsters, en der golven
In dwarsen zeewind daverend gezang,
't Gekras der kraai, dat niet voorspelt dan leed
En van den stier die zich verwonnen weet
Het onverzoend geloei, 't weemoedig klagen
Van de verweeuwde duif, en van den uil,

Door al 't gediert gehaat, het droef gehuil;
Dit alles, en alle andere helleplagen,
Roep ik aan met mijn stem zich te vereenen
Tot gemeenschaplijk troost- en hopeloos weenen,
Tot een verbijstering van alle zinnen,
Omdat ik al de ellenden die mij kwellen
U wil vertelle', en niet weet te beginnen.
Van dit verward rumoer zullen de stranden
Van vader Taag geen droeve echo hooren,
Noch van vermaarden Baetis de olijven.
Hier, aan der rotsen uitgeholde wanden
Klaag ik mijn leed en kan mijn stem niet smoren,
Die leven haat en 't leven moet beklijven.
In donkere valleien wil ik blijven,
Op eenzaam strand, waar men geen mensch ontmoet,
Of waar de zon haar stralen nooit laat schijnen,
Of tusschen wat in Libische woestijnen
Zich aan het giftigst wild gedierte voedt.
Zelfs als in zoo verlaten woestenijen
De heesche echo klinkt die ik doe schreien,
Uw weergaloozen weerstand te verkonden,
Is 't nog mijn voorrecht, in mijn korte leven,
Dat zij te zweven gaat in 's werelds ronde.
Minachting doodt, en argwaan zoo te voeden,
Gegrond of niet, verdraagt geen lijdzaamheid;
Minnenijd is moorddadig fel verbeten,
Lange afwezigheid maakt levensmoede;
Geen vaste hoop op eenmaal zaal'gen tijd
Kan baten tegen vrees te zijn vergeten,
En dood is 't eenig sluitstuk van die keten.
Maar ik, mirakel, ik leef nog altijd,
Jaloersch, versmaad, veracht, vermaledijd;
Achterdocht smart zoo goed als zekerheid,

Waar vindt men heil dan in vergetelheid?
In al die kwelling is 't mij niet beschoren
Een licht te zien, een woord van hoop te hooren;
Ik hoop niet eens, aan wanhoop prijsgegeven;
Liever wil ik, in smart gansch opgegaan,
Zweren voortaan gansch zonder haar te leven.
Kan dit bestaan, dat men tezelfder tijde
Hoopt en vol vrees is? Of mag iemand hopen
Als d'oorzaak van de vrees geen twijfel laat?
Moet ik soms, afgetobd van liefdes lijden,
De oogen sluiten, die, wanneer ik ze open,
De duizend wonden zien die liefde slaat?
Wie zorgt niet dat de poort wijd opengaat,
Als argwaan klopt, en als hij meent te zien
Dat hij versmaad is, en wat vrees hem leerde,
Als bittere gal — in werkelijkheid verkeerde,
En heldere waarheid nog slechts zwart kan zien.
O, wilde heerscheres in liefdes landen,
O jaloezie, geef staal mij in de handen!
En gij, Versmading, een gevlochten koord.
Ach, wee mij, en zelfs bij die wreede zege
Lacht mij nog tegen wat me in 't leed bekoort.
Zoo sterf ik dan; en alhoewel 'k geen goed
Verwachten mocht van leven noch van sterven,
Toch wil ik in mijn waan standvastig zijn.
Nog zeg ik dat wie mint verstandig doet,
En dat de ziel, hoe meer zij vrijheid derve,
Bevrijder wordt door liefdes slaaf te zijn.
Mijn vijandin, die schooner niet kan zijn,
Heeft lijf en ziel boven dit al verheven;
Dus ligt 't bij mij, als zij mij ging vergeten;
Ondanks al 't kwaad dat wij van Amor weten,
Is hij altijd rechtvaardig heer gebleven.

In dit vertrouwen, en voorgoed gebonden,
Heb ik mij in mijn lot terecht bevonden,
Gelijk haar wil het mij heeft opgeleid.
Ik bied den winden ziel en lichaam thans,
Palm noch laurierkrans is mij weggeleid.
Gij, die door zooveel onrecht werd de reden
Dat ik terecht mijn leven wil berechten,
Waar 'k moe van ben en dat mij tegenstaat,
Merk dan hoeveel ik van u heb geleden
Uit het gemak waarmee ik mij laat knechten,
Alhaast verblijd, dat dit ten einde gaat.
En meent ge mij een enk'len traan waard, laat
De heldere hemel uwer schoone oogen
Zich daarom niet verduisteren ter verzoening,
Want ik verlang van u geen boetedoening
Dat gij mijn ziel zoo doodelijk hebt bewogen.
Glimlach veeleer, wanneer ik geef den geest:
Is niet mijn dood uw overwinningsfeest?
Maar 'k ben wel dwaas u dezen raad te geven,
Daar ik toch weet hoe gij mij zijt gezind,
Die vreugde vindt in mijn verkorte leven.
Kome dan thans, 't is tijd, uit diepen afgrond
Tantalus met zijn dorst, en Sisyphus
Torschend den steen; dat de gier vergezelle
Titios, en verschijn' tezelver stond
Ixion met zijn wiel, en kome aldus
Ook de trits zusters die geen werk meer tellen [1]).
En laat hen allen al hun leed vertellen
En mij, met zachte stem, in lage koren,
(Als een wanhopige dat af mag dwingen)
De lijkklacht bij het doode lichaam zingen,
Bij 't lijk dat zelfs geen doodskleed is beschoren.
En laat de helsche wachter met drie muilen,

En al de schimme' en monsters die daar schuilen,
Invallen met droefgeest'ge tegenzangen;
Want meerder praal dan deze schijnt mij, mag
Op zulk een dag, geen dood minnaar verlangen.
Gezang der wanhoop, laat het u niet deren
Als gij mijn droef gezelschap moet ontberen;
Integendeel, kind van mijn tegenspoed,
Waar al wat ik leed ú meer leven gaf,
Wees op mijn graf voor 't eerste welgemoed.

Degenen die geluisterd hadden naar het lied van Crisóstomo, vonden het prachtig, ofschoon de voorlezer zei dat het naar zijn meening niet strookte met het verhaal dat hij over Marcela's ingetogenheid en deugdzaamheid gehoord had, aangezien Crisóstomo in het lied klaagde over ijverzucht, achterdocht en versmading, hetgeen alles niet voor den goeden naam en faam van Marcela pleitte. Waarop Ambrosio, als degene die de meest verborgen gedachten van zijn vriend ten volle kende, antwoordde:

„Ten einde u, mijnheer, van dezen twijfel te verlossen, dient gij te weten dat, de ongelukkige toen hij dit lied schreef, ver van Marcela verwijderd leefde, van wie hij zich overigens uit eigen beweging gescheiden had om te beproeven of de afwezigheid ook op hem haar bekende rechten zou doen gelden; maar aangezien er niets is dat een afwezigen minnaar niet kwelt en geen vrees die geen vat op hem heeft, werd Crisóstomo door de hersenschimmen der jaloezie en al de spookverschijningen van den argwaan zoo schrikkelijk achtervolgd alsof ze echt waren. En hiermede wordt dus aan de waarheid van Marcela's deugdzaamheid waarvan de faam zoo hoog opgeeft, geen zier te kort gedaan. Want

afgezien van het feit dat zij hardvochtig is, een weinig trotsch en in hooge mate zeker van zichzelf, kan noch mag zelfs de nijd haar meerdere tekortkoming verwijten."

„'t Is waar wat ge zegt," antwoordde Vivaldo.

En hij wilde juist nog een ander vers voorlezen dat hij van het vuur gered had, toen hij verschrok van wat bijkans een wonderbaarlijk visioen leek, plotseling voor aller oogen verschijnende: op den top van de rots waaronder het graf werd gedolven, stond de herderin Marcela, en zij was zóó schoon dat haar schoonheid haar faam nog verre overtrof. Zij die haar tot nog toe niet gezien hadden, staarden haar aan in stille bewondering; en de anderen die haar al eer gezien hadden, waren niet minder getroffen dan zij die haar nog nimmer hadden aanschouwd. Maar Ambrosio had haar nog niet ontdekt, of hij begon met alle kenteekenen van groote verontwaardiging te spreken en zeide:

„Komt gij misschien, wreede basilisk dezer bergen, om te zien of in uwe aanwezigheid het bloed zal vloeien uit de wonde van dezen ongelukkige [2]), die door uw harteloosheid van het leven is beroofd; komt gij om u te verzadigen aan de wreede werken uwer begeerte; of wel om als een tweede gruwelijke Nero van deze rots neer te zien op den brand van een vernietigd Rome; of om in uw hoovaardij dit rampzalig lijk met voeten te treden, gelijk de ondankbare dochter dat van haar vader Tarquinius [3])? Laat ons haastig weten waartoe gij komt of wat ge eigenlijk begeert; daar ik weet dat de gedachten van Crisóstomo u bij zijn leven steeds verslaafd waren, acht ik het mijn taak zorg te dragen dat allen die zich zijn vrienden noemden, u ook na zijn dood zullen gehoorzamen."

„Ambrosio, ik ben hier niet gekomen om een van de redenen die ge hebt genoemd," antwoordde Marcela; „ik kom om mijzelf te verdedigen en te bewijzen hoe onredelijk het is als men mij alle schuld geeft van Crisóstomo's leed en zijn dood; ik vraag aan allen die hier zijn goed naar mij te luisteren; het zal niet veel tijd noch woorden kosten om verstandige menschen van deze waarheid te overtuigen. De Hemel heeft mij, gelijk gij zelf zegt, schoon geschapen, en zelfs zoo dat mijn schoonheid u allen uws ondanks dwingt mij te beminnen; en omdat gij mij liefde toedraagt, wilt ge en eischt ge zelfs dat ik liefde voor u zal gevoelen. Het gezond verstand dat God mij gegeven heeft, zegt mij dat al wat schoon is, waard is bemind te worden; maar ik zie niet in dat de schoonheid, omdat ze bemind wordt, verplicht is daarom te beminnen wie haar bemint. Bovendien, het valt wel eens zoo dat de minnaar van het schoone leelijk is, en aangezien leelijkheid verafschuwd mag worden, is het toch wel zeer dwaas te zeggen: ‚Ik heb u lief omdat gij schoon zijt: heb mij lief, al ben ik leelijk.' Maar zelfs al zijn beide partijen elkanders gelijken in schoonheid, toch behoeven daarom de verlangens nog niet gelijk te zijn. Niet iedere schoone vrouw wekt liefde op: er zijn er die het oog streelen, doch den lust ongemoeid laten. Als alle schoonheden evenveel liefde en lusten opwekten, zou er groote verwarring komen te heerschen in de gevoelens der mannen, want zij zouden niet meer weten waar men aan toe was; immers waar het getal der schoone vrouwen eindeloos is, zou er geen einde komen aan de mannelijke verlangens. En naar ik gehoord heb kiest ware liefde er slechts een; ook moet zij vanzelf komen en er mag haar geen dwang worden aangedaan. Als dit zoo is,

en dat geloof ik, waarom wil men dan dat ik mijn wil geweld aandoe, alleen omdat iemand beweert dat hij mij bemint? En als het niet zoo is, zeg mij dan eens dit: als de Hemel die mij als een schoone vrouw geschapen heeft, mij eens leelijk had gemaakt, zou het dan redelijk zijn dat ik mij over u beklaagde, omdat gij mij niet wildet liefhebben? Vergeet verder niet dat ik de schoonheid die ik bezit, niet zelf heb gekozen: want hoe ze zij, de Hemel schonk ze mij om niet en zonder dat ik er iets aan veranderen kon. En evenmin als men het een adder mag verwijten dat zij gif bezit, — want al doodt zij daarmee, de natuur heeft het haar zoo gegeven — mag men mij verwijten dat ik mooi ben, want schoonheid van een eerbare vrouw is gelijk een ver vuur of een scherp zwaard: het een brandt en het ander wondt niet wie op een afstand blijft. Eer en deugd zijn sieraden der ziel, en het schoone lichaam dat ze verliest, lijkt minder schoon. Welnu, indien eerbaarheid een van de deugden is die lichaam en ziel het allermeest tooien en versieren, waarom moet dan een vrouw die om haar schoonheid bemind wordt, haar eer verliezen door te gehoorzamen aan het verlangen van den man die enkel en alleen omdat het hem lust, er met al zijn krachten en listen naar streeft dat zij die verliest? Ik ben vrij geboren, en om vrij te leven verkoos ik de eenzaamheid der velden: de boomen dezer bergen zijn mijn vertrouwden, het helder water van deze beken is mijn spiegel; aan deze boomen en wateren heb ik mijn gedachten en mijn schoonheid gewijd. Ik ben als vuur van ver, als het zwaard dat terzijde ligt. Hen die mijn aanblik verlieven deed, heb ik getracht met mijn woorden te ontgoochelen; en als verlangen leeft van hoop, zal men toch moeten toegeven dat ik

noch Crisóstomo noch eenig ander ook maar de minste hoop heb gegeven op bevrediging van zijn begeerten, zoodat niet mijn wreedheid, maar zijn bezetenheid een einde aan zijn leven heeft gemaakt. En als men mij verwijt dat zijn verlangens toch eerbaar waren, en dat ik ze daarom moest beantwoorden, dan zeg ik dat ik hem toen hij mij op deze zelfde plek waar nu zijn graf gedolven wordt zijn eerlijke bedoeling openbaarde, gezegd heb dat de mijne was hier altoos in eenzaamheid te leven, en dat aan de aarde alleen de vrucht mijner ingetogenheid en het overblijfsel van mijn schoonheid ten deel zou vallen. Als hij dan toch, al dezen ontgoochelenden woorden ten spijt en tegen alle hoop in, wilde doorzetten en tegen den wind zeilen, wat wonder dan dat hij verdronk in den maalstroom van zijn onbezonnenheid? Had ik hem hoop gelaten, dan had men mij valsch mogen noemen; ware ik hem ter wille geweest, dan ware ik ingegaan tegen mijn eigen wil en vaste voornemen. Hij bleef aandringen tegen beter weten in, hij wanhoopte zonder bedrogen te zijn: zeg mij nu eens of het redelijk is mij de schuld te geven van zijn ellende! Een bedrogen man mag zich beklagen; laat hij wanhopen wien eerst hoop werd gegeven; laat een jonkman wien ik kans geef, vertrouwen koesteren; laat hij wien ik toesta mij te benaderen, daar prat op gaan; maar indien ik een man niets beloof, hem niet bedrieg, niet aanmoedig en geen kansen geef, laat hij mij dan niet wreed of moorddadig noemen. Tot nu toe is het niet de wil des Hemels geweest dat ik uit genegenheid beminde; en dat ik onder dwang beminnen zou, een dwaas die het denkt! Wat ik hier zoo nuchter en in het algemeen zeg, moge iedereen die mij het hof maakt zich persoonlijk aantrekken, en laat men er

van den dag van vandaag af uit begrijpen dat als iemand voor mij den dood ingaat, hij niet sterft uit jaloezie of wanhoop, want een vrouw die niemand liefheeft kan niemand reden tot jaloezie geven; en onwil is geen verachting. Wie mij een wild dier en een basilisk noemt, kan mij beter als iets slechts en gevaarlijks uit den weg gaan; wie mij harteloos noemt, moet mij het hof niet maken; wie mij ondoorgrondelijk vindt, doet beter mij niet te willen doorgronden; vindt hij me wreed, laat hij mij dan ontloopen; en dit wilde dier, deze basilisk, deze ondankbare, wreede, ondoorgrondelijke vrouw zal hem niet achtervolgen, noch lastig vallen of hinderen, noch op eenigerlei wijze najagen. Wanneer Crisóstomo's ongeduld en al te stout verlangen zijn dood werden, waarom moeten dan mijn eerzaam gedrag en ingetogenheid daarvan de schuld dragen? Wanneer ik in kuischheid leef onder deze boomen, waarom mag dan een man die wil dat ik het gezelschap der menschen zoek, eischen dat ik ze aan mannen zal verliezen? Ik bezit, gelijk gij weet, groote rijkdommen, en ik begeer die van anderen niet; ik ben vrij van aard, en het lust mij niet mij aan anderen te onderwerpen; ik bemin niemand en versmaad niemand ter wereld; ik speel niet met den een, en loop den ander na; ik verlok ook geen enkelen man en doe er geen enkelen hoop voeden. Ik heb genoeg aan een eenvoudig gesprek met de herderinnen hier uit de streek en de zorg voor mijn geiten geeft mij genoeg te doen. Mijn verlangens gaan niet verder dan deze bergen en zoo ze al verder reiken is het om in den aanblik van de schoonheid des hemels den weg te leeren dien de ziel aflegt naar haar eerste verblijf."

En toen zij dit gezegd had, keerde zij zonder antwoord

af te wachten, het gezelschap den rug toe en liep het dichtste van het bosch in dat daar stond; en iedereen bleef verbaasd over haar redelijke redeneeringen en haar schoonheid. Enkelen (zij die door de onweerstaanbare pijlen van haar schoone oogen getroffen waren) maakten aanstalten om haar te volgen, niettegenstaande de duidelijke woorden die zij te hooren hadden gekregen. Maar toen Don Quichot dit zag, scheen het hem een schoone gelegenheid zijn ridderschap in dienst van belaagde maagden te stellen, hij legde de hand aan het gevest van zijn zwaard en zeide met luide en alom verstaanbare stem:

„Niemand, van welken rang of stand hij zij, verstoute zich de schoone Marcela te volgen, op straffe van zich mijn allerverwoedste verontwaardiging op den hals te halen. Zij heeft met heldere en genoegzame woorden aangetoond dat zij weinig of geene schuld heeft aan den dood van Crisóstomo, zoo ook dat zij geenszins genegen is de wenschen van een harer minnaars in te willigen; reden waarom het niet meer dan billijk is dat zij in plaats van opgejaagd en achtervolgd, voortaan geacht en geëerd wordt door alle brave lieden ter wereld, want zij geeft blijk daarop de eenige te zijn die met zulk een eerzame bedoeling leeft."

Of het nu was vanwege de bedreigingen van Don Quichot, dan wel omdat Ambrosio hun zeide verder te gaan met wat zij hun goeden vriend verplicht waren, geen der herders ging heen of week van de plek, tot het graf gedolven en de papieren van Crisóstomo verbrand waren. Daarna legden zij zijn lijk in het graf, niet zonder dat de omstanders vele tranen stortten. Men sloot het graf met een zwaar rotsblok, tot de zerk gereed kwam, die Ambrosio naar hij zeide dacht te

laten maken, en die het volgend grafschrift zou dragen:

„Armzalig, kil en verstard,
Ligt het lijk eens minnaars hier,
Hij was veehoeder voor zijn pleizier
En is gestorven van smart.
Zoo groote melancholie
Om een hartelooze schoone
Moge u de kracht aantoonen
Van der liefde tirannie."

Vervolgens strooiden zij vele bloemen en twijgen op het graf en nadat allen hun vriend Ambrosio deelneming hadden betuigd, namen zij afscheid van hem. Dit deden ook Vivaldo en zijn reisgezel, en Don Quichot nam afscheid van zijn gastheeren en de reizigers, die er bij hem op aandrongen met hen naar Sevilla te gaan daar dit een zeer geschikte stad was om avonturen te beleven, want men liep er daar in elke straat en op iederen hoek meer kans op dan in eenige andere stad ter wereld [4]). Don Quichot betuigde hun zijn dank voor hun woorden en voor de genegenheid die zij toonden hem ter wille te zijn, maar hij zeide dat hij zich thans niet naar Sevilla mocht, kon, noch wilde begeven, voor en aleer hij al de bergen in den omtrek van slecht volk gezuiverd had, waarvan een ieder wist dat het er wemelde. Toen zij zagen hoe edel zijn streven was, zeiden de reizigers hem daar niet langer van te willen afhouden, en nadat men nogmaals afscheid had genomen, lieten zij hem gaan en vervolgden hun weg; en het ontbrak hun op den verderen tocht niet aan stof tot gesprek, zoowel over de geschiedenis van Marcela en Crisóstomo als de dwaasheden van Don Quichot. Wat

dezen betreft, hij besloot de herderin Marcela te gaan zoeken en haar zooverre het in zijn vermogen was, ten dienste te staan; maar de dingen liepen anders dan hij dacht, gelijk men verhaald zal vinden in het vervolg van deze waarachtige geschiedenis, waarvan het tweede deel hier eindigt [5]).

AANTEEKENINGEN

[1]) Nl. de Danaïden.
[2]) Oudtijds geloofde men dat uit de wonden van den mensch die een gewelddadigen dood gestorven was, bloed begon te vloeien in tegenwoordigheid van den moordenaar.
[3]) Dit is een vergissing: niet Tarquinius Superbus, maar Servius Tullius was het over wiens lijk de koets van zijn dochter reed, en die op haar aanstichten om het leven gebracht was, opdat haar man te Rome regeeren zou. Vgl. Livius, L. I, cap. 48.
[4]) Sevilla was in de 16de en 17de eeuw een verdorven stad. Vgl. Rodríguez Marín, *Rinconete y Cortadillo, novela de Miguel de Cervantes Saavedra, op cit.* p. 69 *et seq.*
[5]) Vgl. het Achtste Hoofdstuk, aanteekening 21.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN HET RAMPSPOEDIG AVONTUUR VERHAALD WORDT DAT DON QUICHOT OVERKWAM BIJ DE ONTMOETING MET EENIGE GODVERLATEN SCHURKEN UIT YANGUAS [1])

De wijze Cide Hamete Benengeli verhaalt dat zoodra Don Quichot afscheid genomen had van zijn gastheeren en al de andere begrafenisgasten bij de teraardebestelling van den herder Crisóstomo, hij en zijn schildknaap hetzelfde bosch binnenreden waar de herderin Marcela in verdwenen was; en nadat zij meer dan twee uur lang in alle richtingen hadden rondgedwaald zonder haar te vinden, kwamen zij aan een veld frisch groen gras waarlangs een koel en liefelijk beekwatertje kabbelde, zoo vriendelijk dat het hen met veel aandrang noodde, en dan ook overhaalde, hier het middaguur te verslapen; de hitte werd al ondragelijk. Don Quichot en Sancho stegen uit den zadel; weldra liepen ezel en paard vrij in dat lekker gras, en heer en knecht plunderden zonder plichtplegingen de zadelzakken en aten in vrede en vriendschap alles op wat er in zat.

Sancho had zoo gedacht dat het niet noodig was Rossinant te kluisteren, hij kende hem als een beest dat dusdanig mak en weinig bronstig placht te wezen dat al de merries der Corduaansche weiden [2]) niet in staat waren hem van het rechte pad der deugd te brengen. Maar het toeval en de duivel, die niet altijd slaapt [3]), wilden het zoo dat in dezelfde vallei een kudde Galicische hitten te grazen liep van eenige drijvers uit Yanguas, die gewend zijn met hun beesten middagrust te houden op de een of andere plek waar rijkelijk water en gras is, en het oord waar Don Quichot zich thans bevond leek ook den Yangüeezers best van pas.

Maar zie, het geviel dat Rossinant de lust bekroop zich te gaan vermeien met mejoffers de hitjes; hij ging zoodra hij lucht van ze kreeg zonder zijn meester verlof te vragen van zijn natuurlijken tred en manieren over in een hittig drafje, en trachtte ze deelgenoot te maken van zijn lusten; zij echter schenen meer voor het lekker gras dan voor iets anders te voelen en takelden hem met hoef en tand zoo deerlijk toe dat zij hem al spoedig den buikriem vernield hadden, waardoor Rossinant het zadel verloor; en daar stond hij dan, om zoo te zeggen spiernaakt. Zijn gevoelens werden echter nog erger gekwetst, grooter tegenspoed stond hem te wachten; want toen de drijvers zagen welk snood geweld hun merries dreigde te worden aangedaan, kwamen zij met hun staken aanloopen en dienden hem zulk een aframmeling toe dat hij erbarmelijk toegetakeld op den grond bleef liggen.

Nu kwamen ook Don Quichot en Sancho, die gezien hadden hoe Rossinant slaag kreeg, hijgend aangeloopen, en Don Quichot zei tot Sancho:

„Naar ik zie, vriend Sancho, zijn dit geen ridders; 't is gemeen volk van het laagst allooi. Ik zeg dit omdat je mij thans bij moogt staan in gerechte wraak voor de beleediging die Rossinant onder onze oogen is aangedaan."

„Wel verduiveld wat voor wraak valt er hier te nemen," zei Sancho, „als zij met meer dan twintig, en wij samen met niet meer dan twee man zijn, en als ik goed tel eigenlijk maar met anderhalf?"

„Ik tel voor honderd!" antwoordde Don Quichot.

En zonder verder woorden te verspillen trok hij zijn zwaard en viel de paardendrijvers aan; hetzelfde deed Sancho Panza, aangespoord en bezield door zijns

meesters voorbeeld, en al terstond bracht Don Quichot een van hen een houw toe, die het leeren jak dat hij aanhad openspleet, en een flink stuk van den schouder bovendien.

Toen de Yangüeezers zagen dat zij maar door twee mannen werden aangevallen, terwijl zij zelf met zooveel volk waren, zochten zij het in hun knuppels; zij dreven de twee in hun midden en begonnen er met stage vlijt en woede op los te slaan. Het is maar al te waar dat zij Sancho met twee slagen op den grond kregen; hetzelfde overkwam Don Quichot, wien noch zijn vaardigheid in het hanteeren van het zwaard noch zijn frissche moed baatten, en het lot wilde dat hij te vallen kwam aan de voeten van Rossinant, die nog niet was opgestaan; waaruit men kan opmaken welk een razernij er kan schuilen in knuppels gehanteerd door harde en verbolgen boerenvuisten.

Die van Yanguas, ziende wat zij hadden aangericht, pakten de paarden zoo snel zij konden en vervolgden hun weg, de twee avonturiers in droeven staat en droeviger gedachten aan hun lot overlatend.

De eerste die bijkwam was Sancho Panza; en toen hij zag dat hij naast zijn meester lag, riep hij met flauwe en klagelijke stem:

„Mijnheer Don Quichot! o, mijnheer Don Quichot!"

„Wat is er, vriend Sancho?" antwoordde Don Quichot met eenzelfde zwak en droevig stemgeluid.

„Ik wou als dat kon wel een paar slokken van dien drank van den viezen Blas [4]) hebben," zei Sancho Panza, „ten minste als UEd. dien bij de hand hebt; misschien helpt het evengoed voor gebroken botten als voor gewone wonden."

„Ach, indien ik ongelukzalige dien slechts hier had,

wat zou ons dan nog ontbreken?" antwoordde Don Quichot. „Maar ik bezweer je Sancho Panza, op mijn woord van dolend ridder, binnen twee dagen heb ik hem in mijn bezit, tenzij de fortuin anders beschikt of de hand mij verlamt."

„En over hoeveel dagen denkt UEd. dan dat wij de beenen weer kunnen gebruiken?" zei Sancho Panza daarop.

„Wat mij betreft," zei de geradbraakte ridder Don Quichot, „ik weet niet hoe lang dat nog duren kan. Maar het is alles mijn schuld; ik had nooit de hand aan het zwaard mogen slaan tegen mannen die geen ridder geslagen werden als ik; en ik geloof dan ook dat de Heer der Heirscharen heeft willen gehengen mij dit op te leggen als straffe voor deze overtreding van de wetten der ridderschap. En dat is een reden, Sancho Panza, waarom je eens goed moet luisteren naar wat ik je nu ga zeggen, want dit is van veel belang voor ons beider welzijn. Wanneer je nog eens ziet dat zulk soort gespuis ons kwaad wil aandoen, wacht dan niet tot ik het zwaard tegen hen trek, want ik zal dat geenszins doen; maar sla jij dan de hand aan jouw zwaard en straf hen naar hartelust; mochten er ridders toesnellen om hen te helpen en te verdedigen, dan zal ík je weten te beschermen en hen met alle macht aanvallen; je hebt nu wel alreeds door duizend blijken en bewijzen ondervonden hoe ver de kracht van dezen mijn sterken arm reikt."

Zoo hoovaardig was de arme man op de overwinning van den dapperen Biskajer. Maar Sancho Panza hechtte niet zooveel waarde aan de woorden van zijn meester dat hij er het zwijgen toe deed; hij zei:

„Mijnheer, ik ben een vreedzaam, zachtaardig en rustig

mensch en ik kan best een beleediging verdragen, want ik heb vrouw en kinderen te onderhouden en op te voeden. Ik heb geen woord tegen UEd. in te brengen, maar ik wil UEd. wel waarschuwen dat ik vast en zeker het zwaard niet trek, tegen geen dorper en geen ridder, en dat ik hier bij God zelf voor al mijn levensdagen alle beleedigingen vergeef die mij zijn aangedaan of nog worden aangedaan om het even of zij mij werden, worden, of zullen worden aangedaan door hoog of laag persoon, door rijke of arme, ridder of belastingbetaler [5]), of wie dan ook en van wat voor rang of stand."

Zijn meester hoorde dit alles aan en antwoordde hem toen:

„Ik wilde wel, Panza, dat mij genoegzaam adem restte om rustig met je te spreken, en dat de pijn die ik hier in de zijde voel wat bedaarde, opdat ik je aan het verstand kon brengen hoezeer je in misverstand leeft. Bedenk toch eens, dwalende geest: indien de wind der fortuin die ons tot op heden zoo tegen is, eindelijk omslaat en de zeilen van ons verlangen doet zwellen zoodat wij veilig en zonder verderen tegenspoed de haven van een der eilanden die ik je beloofd heb binnenloopen, hoe sta jij er dan voor als ik je daar na de verovering gouverneur van wil maken? Dat zal immers nagenoeg onmogelijk zijn als je geen ridder bent, en geen verlangen koestert er een te worden, en moed noch wilskracht bezit om de beleedigingen die je worden aangedaan te wreken en je gouverneurschap te verdedigen. Want je moet weten dat in kortelings veroverde koninkrijken en provinciën de gemoederen der inwoners nooit zoo kalm of goedgezind jegens den nieuwen heer zijn dat men zich van de vrees kan ontslaan of zij nog niet eens zullen trachten de zaken weer te doen keeren

en zooals men zegt, het geluk nogmaals beproeven; daarom is het van het grootste belang dat een nieuwe heerscher voldoende verstand bezit om met beleid te regeeren en voldoenden moed om tot aanval of verdediging over te gaan, al naar dat noodig is."

„Ik had bij wat ons daarnet overkomen is best wat van dien moed en dat verstand willen hebben, waarover UEd. spreekt," zei Sancho, „maar zoowaar ik een arme rakker ben, ik voel nu meer voor pleisters dan praten. Kijkt UEd. eens of u kan opstaan, en laten we Rossinant helpen, al verdient hij het niet, want hij is de reden van al deze miserie. Ik had het nooit van Rossinant gedacht; ik hield dat beest altoos voor een even fatsoenlijk en vreedzaam persoon als ik zelf ben. Affijn, men zegt niet ten onrechte: het duurt een heelen tijd eer men de menschen door heeft, en niets in dit leven is zeker. Wie zou nou gezegd hebben dat er pardoes na dien geweldigen klap dien UEd. dien ongelukkigen dolenden ridder gaf, zoo'n onverhoedsche storm van stokslagen zou losbreken als ons op de schouders is neergekomen?"

„En de jouwe Sancho," zei Don Quichot, „zullen nog wel tegen zoo een bui kunnen; maar de mijne, verwend als zij werden met kostbaar linnen en lijnwaad, moeten natuurlijk de pijn van dit onzalig avontuur veel sterker gevoelen. En indien ik mij dan ook niet verbeeldde — wat zeg ik: verbeeldde?, — indien ik niet zeker wist, dat al deze ongeriefelijkheden onafscheidelijk zijn van den wapenhandel, ik zou van louter ergernis hier op de plek blijven liggen den dood afwachten."

„Mijnheer," antwoordde de schildknaap, „als zulk soort tegenslagen bij het ridderbedrijf hooren, kan UEd. mij dan niet eens zeggen of zij zoo maar achter elkander

door gebeuren, of dat er nog wel eens een tijd tusschen ligt? Want ik geloof vast dat wij na deze twee vleugelarijen de derde niet halen, als God met zijn oneindig erbarmen ons niet te hulp komt."

„Weet, beste Sancho," antwoordde Don Quichot, „dat het leven van dolende ridders blootgesteld is aan duizenden gevaren en tegenspoeden, maar evenzeer kan de dolende ridder ieder oogenblik koning of keizer worden, gelijk de ervaring ons duidelijk bewijst bij vele en verschillende ridders wier geschiedenissen mij zeer wel bekend zijn.

Ik zou je, als de pijn maar afliet, er velen kunnen noemen die enkel en alleen door de kracht van hun arm tot de hooge waardigheden zijn gestegen die ik je noemde, en ook zij zagen zich voor en na in velerlei calamiteiten en tegenslagen betrokken: want de dappere Amadis van Gallië bevond zich eens in het geweld van zijn doodvijand Arcalaus den toovenaar, die, naar men voor zeker vertelt, Amadis toen hij hem gevangen had op een binnenplaats aan een pilaar bond en meer dan tweehonderd geeselslagen met de teugels van zijn paard gaf. Ook is er nog een ongenoemd auteur, echter van niet gering gezag, die verhaalt hoe de Ridder van den Phoebus in zeker kasteel op zeker valluik gelokt zijnde, dit onder zijn voeten zag verzinken; en toen het niet dieper meer zakken wilde bevond hij zich in een diep hol onder de aarde aan handen en voeten gebonden, alwaar men hem datgene toediende wat men een klisteer belieft te noemen, en wel van ijskoud water en zand [6]), waaraan hij bijkans bezweek; en ware hem in dezen hoogen nood niet een wijzeman bijgesprongen die een groot vriend van hem was, het zou den armen ridder wel slecht vergaan zijn. Ik lijd dus in edel gezelschap, want

zij verduurden veel kwetsender beleedigingen dan die welke wij zooeven verduurd hebben. Maar wat ik je vooral wil inscherpen Sancho, is dat letsel toegebracht met werktuigen die toevallig voor de hand liggen geen beleedigingen met zich medebrengt; dit staat ook nadrukkelijk met zooveel woorden in de wetten van het tweegevecht omschreven: wanneer bij voorbeeld de eene schoenmaker den anderen te lijf gaat met de leest die hij in de hand heeft dan zal, al is deze inderdaad van hout, nog niet gezegd mogen worden dat degene die slaag kreeg met hout geslagen werd. Ik zeg je dit opdat je vooral niet zult denken dat wij, alhoewel wij in dezen strijd verslagen zijn, ons daarom beleedigd zouden moeten gevoelen: immers de wapenen welke deze mannen hanteerden en waarmede zij ons welhaast te pletter sloegen, waren geen andere dan knuppels; en geen van hen, voor zoover ik mij althans herinneren kan, droeg degen, zwaard of dolk."

„Ze hebben mij geen tijd gelaten dat waar te nemen," zei Sancho, „want ik had de hand nog niet aan mijn Tizona [7]) geslagen, of zij sloegen me met hun stokken het kruis op den rug, dat ik het licht uit mijn oogen en de kracht uit mijn voeten kwijt was, en hier neerviel waar ik nog lig. En of die stokslagen een beleediging waren of niet kan mij weinig schelen, maar de pijn trek ik mij wel aan, die zal me even diep in mijn herinnering als in mijn rug geprent blijven zitten."

„Laat ik je dan eens leeren, mijn beste Sancho," hernam Don Quichot, „dat er geen herinnering bestaat die niet door den tijd wordt uitgewischt en geen pijn waaraan de dood geen einde maakt."

„En wat grooter ongeluk bestaat er," zei Panza, „dan dat een mensch maar af moet wachten tot de tijd er een

eind aan maakt en de dood de herinnering uitwischt? Als onze miserie van het slag was dat met een paar pleisters te verhelpen viel, dan kon het er nog mee door; maar ik zie het aankomen dat al de pleisters van een gasthuis bij elkaar nog niet genoeg zijn om ons uit de pijn te helpen."

„Genoeg daarvan, Sancho; schep kracht uit zwakheid, gelijk ik doe," zei Don Quichot, „en laat ons zien hoe het met Rossinant staat, want ik geloof dat dit arme dier niet het kleinste deel van deze tegenslagen te beurt is gevallen."

„Geen wonder!" zei Sancho, „als hij zich ook zoo als dolende ridder aanstelt; wat ik veel vreemder vind is dat de ezel zoo buiten schot is gebleven terwijl wij op de schoft kregen."

„Steeds houdt het noodlot," sprak Don Quichot, „in tegenspoed een achterdeur open om ons hulp te doen toekomen. Ik bedoel te zeggen dat dit kleine beest thans heel wel in plaats kan treden van Rossinant om mij van hier naar 't een of ander kasteel te vervoeren, waar men mijne kwetsuren weet te genezen. Ik acht het bewuste rijdier geenszins onteerend, want ik herinner mij gelezen te hebben, hoe goede oude Silenus, opvoeder en geleider van den vroolijken god van den lach, toen hij zijn intocht deed in de Stad met Honderd Poorten [8]), welbehagelijk op een schoonen ezel gezeten was."

„Het zal vast wel waar zijn, dat hij op een ezel zat, zooals UEd. zegt," antwoordde Sancho, „maar tusschen recht als een ruiter en slap als een zoutzak zit nog wel eenig verschil."

Hierop antwoordde Don Quichot:

„Wonden ontvangen in den veldslag verleenen eer, in

stede van dat ze ons deze verminderen; en daarom, vriend Sancho geen woord meer hierover; sta op, gelijk ik je reeds zeide en voor zooverre je dit kunt, zet mij op de wijze die jou het beste dunkt op je ezel en laten wij vanhier gaan, eer de avond valt en ons in dit verlaten oord verrast."

„En ik heb UEd. zoo vaak hooren beweren," zei Panza, „dat het dolenden ridders past in wildernissen en woestenijen te slapen, en dat ze het nog een voorrecht vinden ook."

„Dit is," sprak Don Quichot, „alleen dan het geval, wanneer men niet anders kan, of wanneer men verliefd is; zulks staat vast omdat er ridders geweest zijn die twee jaren achtereen op een rots hebben vertoefd, bij lichten zonneschijn en nachtgetijde, blootgesteld aan weer en wind, zonder dat de aangebedene huns harten er iets van wist. Een van dezen was Amadis, die toen hij zich Beltenebros [9]) noemde, zijn verblijf hield op de Peña Pobre — het schiet mij niet te binnen of dit acht jaren of acht maanden was, want ik ben wat vaag in het hoofd: maar zooveel is wel zeker dat hij daar verbleef om penitentie te doen voor ik weet niet meer welke ontgoocheling die Oriana hem had aangedaan. Laat ons echter van dit onderwerp afstappen, Sancho, en maak voort, eer den ezel gelijk onheil overkomt als Rossinant."

„Dat moest er verduiveld nog bijkomen!" zei Sancho. En met dertigmaal ach en wee en zestig zuchten en honderdtwintig vervloekingen en verwenschingen aan het adres van wie hem zoo mishandeld hadden, stond hij op, maar halverwegen bleef hij zoo krom staan als een Turksche boog [10]): hij kon haast niet recht komen. En toch, hoe bezwaarlijk het ook ging, hij tuigde zijn ezel, die den vrijen dag ook al wat in het hoofd had

gekregen. Daarna hielp hij Rossinant op de been, die als hij had kunnen spreken om zich te beklagen zeker niet voor Sancho en zijn meester had ondergedaan. Maar goed, Sancho zette Don Quichot op den ezel en bond Rossinant aan een touw achter zijn langoor; en het grauwtje bij den halster vattend, stapte hij zoo goed het ging in de richting waar hij dacht dat de groote weg was. En aangezien het lot in wel en wee hunne zaken bestierde, was hij nog geen mijl gegaan of hij kreeg den weg in zicht en tevens zag hij een herberg, die tot zijn ongenoegen en Don Quichots verheugenis, alweer kasteel moest heeten. Sancho hield vol dat het een herberg was, zijn heer hield vol dat het er geen was, maar een kasteel; en dit twistgesprek duurde zoo lang dat zij het nog niet eens waren toen zij er aankwamen en Sancho met zijn heele gezelschap binnenreed, zonder zich eerst van deze zaak te vergewissen.

AANTEEKENINGEN

[1]) De lieden uit Yanguas, een plaatsje in de provincie Segovia, stonden in heel Spanje bekend als opperbeste vrachtrijders, paardenhandelaren en ezeldrijvers.

[2]) Bij Cordova ligt tusschen den Guadalquivir en het gebergte een uitgestrekte vlakte, die voor vee- en paardenfokkerij dient.

[3]) Zinspeling op de spreekwoordelijke uitdrukking *el diablo, que nunca duerme* (de duivel die nooit slaapt).

[4]) Sancho bedoelt den balsem van Fierabrás. Zie hierover het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 12.

[5]) Ridders, ook hidalgo's zooals Don Quichot, waren vrijgesteld van het betalen van belastingen.

[6]) Een onsmakelijke grap, die geen bedenksel is van schrijvers van ridderromans, maar herhaaldelijk in Spanje in

practijk werd gebracht. — Don Quichot draaft hier wel heel erg door. Zijn arme brein haalt allerlei verhalen uit de ridderromans door elkander.

[7]) Tizona is de naam van één van de beide beroemde zwaarden van den Cid, dat hij veroverd had op den moorschen koning Búcar.

[8]) Cervantes verwart Thebe, de oude hoofdstad van Boeotië, de geboorteplaats van Bacchus, met het Egyptische Thebe, dat honderd poorten bezat.

[9]) In *Amadís de Gaula* wordt niet medegedeeld, hoelang de penitentie duurde, die Amadis zich oplegde op de Peña Pobre, onder den naam Beltenebros, een zinspeling op zijn lichamelijke schoonheid (*bel, bello*) en de zwaarmoedigheid (*tenebroso*) van zijn ziel. De nachten bracht hij door onder de boomen dichtbij de cel van een kluizenaar, die hem getroost had na zijn diepe teleurstelling. Zijn geliefde, Oriana, had hem namelijk bevolen niet meer in haar tegenwoordigheid te verschijnen, daar zij, ten onrechte, van meening was dat Amadis haar vergat voor een andere schoone.

[10]) De oude Turksche boog was krom, in tegenstelling met de Engelsche „long-bow".

ZESTIENDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DEN GEESTRIJKEN RIDDER OVERKWAM IN DE HERBERG, DIE HIJ VOOR EEN KASTEEL AANZAG

De herbergier die Don Quichot zoo dwars over den ezel zag hangen vroeg Sancho wat er met hem aan de hand was. Sancho zei dat het niets te beteekenen had; hij was alleen maar van een rots naar beneden gevallen en had zijn ribbenkast wat bezeerd. De waard had een vrouw van ander soort inborst dan menschen van dit beroep gemeenlijk bezitten, want zij was van nature goedhartig en gevoelig voor het leed van haar naasten. Zij stond dan ook dadelijk klaar om Don Quichot behulpzaam te zijn en liet haar dochter, een piepjong en welgeschapen meisje, helpen om den gast te verzorgen. Er diende in die herberg ook een Asturische meid met een breed gezicht, een plat achterhoofd en een stompen neus, aan één oog blind en met het andere bijziende; maar de bevalligheid van haar lichaam won het van al deze gebreken: zij mat van top tot teen nog geen zeven palm, en haar ietwat hooge rug dwong haar meer naar den grond te kijken dan haar lief was. Dit bekoorlijke vrouwspersoon dan hielp het jonge meisje, en samen maakten zij Don Quichot een slecht bed gereed op een vliering die er alle teekenen van vertoonde dat ze voorheen jarenlang tot stroozolder gediend had, en hier lag ook een vrachtrijder in kwartier, wiens bed een eind verder stond dan dat van Don Quichot. Al bestond het enkel uit de pakzadels en dekens van zijn ezels, het was heel wat geriefelijker dan dat van Don Quichot, want hij had niets dan vier ongeschaafde planken op twee ongelijke schragen. De matras was zoo dun dat

ze beter voor deken kon doorgaan en ze zat vol harde knobbels die op den tast wel keisteenen leken; alleen omdat er door de scheuren wol te zien kwam begreep men beter. De twee lakens schenen van grof zoolleer en van het dekbed kon wie er pleizier in had alle rafels tellen, zonder dat hij bang hoefde te zijn den tel kwijt te raken.

In dit miserabel bed vlijde Don Quichot zich ter neder en alras kwamen de waardin en haar dochter hem vol pleisters plakken, waarbij Maritornes — zoo heette de Asturische — hun het licht hield. En toen zij hem pleisterde en zag hoe bont en blauw Don Quichot op zekere plaatsen van het lichaam was, merkte de herbergierster op dat het eer een pak slaag dan een val leek.

„Het was geen pak slaag," zei Sancho, „maar die rots zat zoo vol pieken en punten dat alles op een blauwe plek neerkwam."

En daarna zei hij: „Señora, bewaart UEd. wat pluksel, want er is nog iemand die het best gebruiken kan: ik heb ook pijn in de lenden."

„Je wou zeker zeggen," zei de waardin, „dat jij ook gevallen bent?"

„Gevallen niet," zei Sancho Panza; „maar toen ik mijnheer zoo over den kop zag gaan, kreeg ik een schok door mijn corpus dat het mij zeer doet of ze me duizend stokslagen hadden gegeven."

„Dat kan best," zei het meisje; „want ik droom heel vaak dat ik van een toren val en maar niet op den grond neerkom, en als ik dan uit dien droom wakker word voel ik mij zoo geradbraakt en doodop of ik werkelijk gevallen was."

„Dat is het nou juist, juffrouw," antwoordde Sancho

Panza; „en zoodoende heb ik zelfs zonder droomen en nog wakkerder dan op het oogenblik, haast evenveel blauwe plekken als mijn heer Don Quichot opgeloopen."
„Hoe heet die mijnheer?" vroeg Maritornes, de Asturische.
„Don Quichot van de Mancha," zei Sancho Panza; „hij is een dolend ridder, een van de beste en braafste die de wereld in lang gezien heeft."
„Wat is dat, een dolende ridder?" vroeg de meid.
„Ben je zoo stom, dat je dat niet weet?" zei Sancho Panza. „Nou zus, verneem dan dat een dolend ridder, om het maar kort te zeggen, iets is dat het eene oogenblik met een knuppel wordt afgerammeld en het andere tot keizer verheven: vandaag is hij het armste en rampzaligste schepsel ter wereld, en morgen heeft hij twee of drie koningskronen aan zijn schildknaap te vergeven."
„En hoe zit dat dan," zei de waardin, „dat gij als schildknaap van zulk een hoog heer nog niet eens een graafschap hebt, naar het zoo lijkt?"
„Dat komt wel," zei Sancho, „want we zijn eerst een maand op avonturen en tot nog toe hebben we er geen enkel beleefd dat de moeite waard was. Een mensch krijgt het altijd anders dan hij verwacht. Maar als mijnheer Don Quichot deze kwetsuren oftewel valpartij overleeft en ik niet voor mijn leven mismaakt blijf, dan ruil ik mijn kans niet voor den hoogsten titel van Spanje."
Don Quichot had al deze gesprekken met de grootste aandacht gevolgd; hij rees zoo goed het ging overeind in bed, greep de waardin bij de hand en zeide tot haar: „Geloof mij volschoone vrouwe, dat gij u gelukkig

moogt prijzen in dit uw kasteel onderdak te hebben verleend aan mijn persoon, die zoodanig is dat indien ik mijzelf niet roem, dit geschiedt omdat gelijk men pleegt te zeggen eigen roem stinkt; mijn schildknaap echter zal u doen weten wie ik ben. Ik volsta met u te verzekeren dat de dienst welken gij mij hebt bewezen onuitwischbaar in mijn geheugen gegrift staat, en dat ik u daarvoor erkentelijk zal zijn zoolang ik leef. En had het den hoogen Hemelen behaagd dat ik niet onderworpen ware aan de wetten der liefde en de oogen van de ondankbare schoone wier naam ik slechts binnensmonds prevel, voorzeker, die van dit schoone, jonge meisje werden heer en meester over mijne vrijheid."

Vol verbazing luisterden de waardin, haar dochter en de brave Maritornes naar de woorden van den dolenden ridder; zij begrepen er evenveel van als had hij Grieksch gesproken, ofschoon het hun wel duidelijk was dat al deze redenaties goed bedoeld waren als beleefde en hoofsche complimenten; maar omdat zij zulke taal niet gewend waren bleven zij hem verwonderd aanstaren, en hij scheen haar geen alledaagsch man; zij bedankten hem ten slotte in haar eenvoudige herbergierstaal voor zijn beleefdheden, en gingen heen. Maritornes de Asturische zorgde voor Sancho, die het niet minder noodig had dan zijn meester.

De vrachtrijder had voor dien nacht een afspraak met haar gemaakt om het samen eens goed te hebben en ze had hem op haar woord beloofd dat ze zoodra de gasten te bed waren en de baas en zijn vrouw sliepen, bij hem zou komen en hem ter wille zijn in wat hij maar wou. De brave meid stond bekend dat ze zulk soort beloften altijd gestand deed, ook al gaf ze die in het diepst van het woud en zonder wettige getuigen, want zij ging

prat op adellijke afkomst en beschouwde het geenszins als schande dat ze in een herberg als meid diende; want, zei ze, het was haar tegengeloopen in de wereld en alleen daardoor was ze in dezen toestand geraakt.
Het hard, eng en wankel bed van Don Quichot stond vooraan, midden in dezen sterverlichten stal en vlak daarnaast had Sancho zijn leger gespreid; het was maar een biezenmat en een deken zoo dun dat het eer sleetsch linnen dan wol leek.
Achter deze twee bedden stond dat van den vrachtrijder en zooals gezegd bestond het uit de pakzadels en dekken en al de tuigage van de twee beste beesten die hij had, en hij had er twaalf in getal, glanzend van vel, goed in het vleesch, kortom, beste beesten want hij was een van de rijke muilezeldrijvers uit Arévalo [1]), volgens den auteur van deze geschiedenis, die den vrachtrijder in het bijzonder vermeldt omdat hij hem goed kende; sommigen beweren zelfs dat hij nog familie van hem was. Ook hier blijkt weer dat Cide Hamete Benengeli een in ieder opzicht zeer nauwkeurig vorschend en uiterst precies geschiedschrijver was; men ziet immers hoe hij in het voorgaande niets oversloeg al was het nog zoo onbeteekenend en gering, een voorbeeld waaraan groote historici zich kunnen spiegelen die ons de zaken zoo kort en bondig verhalen dat wij er nauwelijks den smaak van krijgen; uit domheid, onwil of nalatigheid blijft het voornaamste in den inktpot steken. Geprezen duizendwerf dus de schrijver van *Tablante de Ricamonte* [2]) en die van dat andere boekwerk, waarin de heldendaden van Graaf Tomillas [3]) verteld worden; hoe nauwkeurig beschrijven zij alles [4])!
Maar ter zake; nadat hij nogeens naar zijn beesten was wezen kijken en hun het nachtvoer gegeven had, strekte

de vrachtrijder zich op zijn pakzadels uit en lag zich verwachtingen te maken tot zijn trouwe Maritornes op zou dagen. Sancho lag gepleisterd en wel te bed, maar kon den slaap niet vatten vanwege de pijn in zijn ribben en Don Quichot evenmin vanwege de pijn in de zijne, en hij lag met open oogen, als een haas in zijn leger. Heel de herberg was in diepe rust, in het gansche huis brandde geen ander licht dan een lantaarn die midden in het voorhuis hing.

Deze wonderbaarlijke stilte en de gedachten die den ridder steeds plaagden omtrent de gebeurtenissen die men zoo vaak beschreven vindt in de boeken die zijn ongeluk bewerkten, riepen hem een zinsbegoocheling voor den geest, zoo dwaas als alleen hij die krijgen kon. En dat was deze: hij was hier op een vermaard kasteel aangekomen (zooals gezegd, alle herbergen waar hij verbleef waren hem kasteelen), het jonge meisje van den waard was de dochter van den slotvoogd, en zij, door zijn hoffelijke manieren bekoord, had zich op hem verliefd en hem beloofd dien nacht zonder dat haar ouders het wisten een poos bij hem te komen. Hij hield al dien zelfverzonnen waanzin voor waar en begon zich al zorgen te maken over de gevaren waaraan zijn eerbaarheid zou worden blootgesteld. En hij nam zich diep in zijn hart voor zijn meesteresse Dulcinea van El Toboso trouw te blijven, zelfs al zou koningin Genovere in eigen persoon met haar hofdame Quintañona [5]) voor hem komen te staan.

Terwijl hij zoo zijn dwaasheden lag te verzinnen werd het tijd en uur (een onzalig uur voor hem) dat de Asturische meid verscheen, en zij kwam in haar hemd, op bloote voeten, de haren in een netje, met stille en voorzichtige schreden de vliering binnen waar de drie

mannen sliepen, om haar voerman te bezoeken. Maar ze was den drempel nog niet over of Don Quichot had haar al gehoord; hij richtte zich niettegenstaande zijn pleisters en de pijn in zijn ribben in bed op en strekte de armen uit om zijn schoone jonkvrouw te ontvangen. De Asturische die voorover gebogen en langzaam met haar handen op den tast liep om haar vrijer te vinden, raakte in de armen van Don Quichot, die haar bij de pols vastgreep, tegen zich aantrok en dwong op het bed te gaan zitten, waarbij zij geen kik dorst geven. Hij pakte terstond in haar hemd en hoewel het zakkenlinnen was, scheen het hem van het fijnste en dunste lijnwaad. Zij droeg om haar pols wat glazen kralen; hem leken het kostbare Oostersche paarlen. Het haar, dat meer van paardenmanen had, docht hem zoo schoon als blinkendst gouddraad van Arabië, glans die de zon verduistert; en haar adem die ongetwijfeld naar het verlegen pekelvleesch van den vorigen dag rook, leek hem als zoete liefelijke geur van haar lippen te komen; kortom, hij schiep zich haar beeld als de prinses van wie hij in zijn boeken had gelezen en die, bezweken voor haar liefdesverlangen, met al de hier beschreven schoonheden haar zwaar gewonden ridder kwam bezoeken. De arme hidalgo was zoo met blindheid geslagen dat noch de handtastelijkheden met Maritornes, noch haar asem, noch iets anders van de goede meid hem wijzer maakten, al zou het ieder ander behalve een vrachtrijder de maag hebben doen omdraaien; hij echter dacht de godin der schoonheid in zijn armen te hebben. En haar zoo stevig vasthoudend, begon hij met zachte en teedere stem te zeggen:

„Hoe gaarne zoude ik mij in een staat bevinden, volschoone en verheven vrouwe, waarin ik u de gunst kon

vergelden welke gij mij door den aanblik van uwe groote schoonheid bewezen hebt; maar het noodlot dat nimmer moede wordt de braven te achtervolgen heeft verkozen mij op deze legerstede te werpen, zoo gekneusd en gekwetst dat al ware het mijn wensch den uwen te bevredigen, dit mij eene onmogelijkheid zoude zijn; bovendien voegt zich bij deze onmogelijkheid nog een tweede en grootere, te weten, de gelofte van trouw die ik deed aan de onvergelijkelijke Dulcinea van El Toboso, de eenige aangebedene mijner meest verborgene gedachten; ware het niet dat dit in den weg stond, ik zou geenszins zulk een onnoozele bloed zijn om de schoone kans welke uwe groote goedheid mij biedt te laten voorbijgaan."

Maritornes woelde en zweette van angst, zóó stijf had Don Quichot haar vast; ze begreep geen woord van wat hij tegen haar zei, het kon haar niet schelen ook, en ze deed haar best om zich zonder wat te zeggen los te worstelen. De brave vrachtrijder, wiens lage lusten hem voortdurend wakker hielden, had zijn slaapje al in de gaten gehad zoodra ze over den drempel was, en hij luisterde in spanning naar al wat Don Quichot beweerde. En jaloersch om te weten of de meid het woord dat ze hem had gegeven voor een ander brak, stevende hij voorzichtig naar den kant van Don Quichots ledikant en bleef daar staan afwachten waar al die schoone redeneeringen op zouden uitdraaien, waarvan hij overigens geen woord begreep. Maar toen hij merkte dat de meid al haar krachten inspande om los te komen en Don Quichot al de zijne om haar vast te houden, vond hij dat de grap maar uit moest wezen. Hij hief zijn arm en gaf den verliefden ridder zulk een vervaarlijken slag op de magere kaken dat de gansche mond hem vol

bloed liep; en daarmee nog niet tevreden sprong hij hem op de borst en bewerkte hem de ribben stuk voor stuk met zijn voeten, men mag wel zeggen eer in galop dan stapvoets.
Het bed, dat wat wrak was, en niet te hecht van onderstel, vermocht het gewicht van een derden man niet meer te dragen en zakte in elkander op den vloer, van welk groot gekraak de waard ontwaakte, die al dadelijk dacht dat dit krakeel om Maritornes moest gaan; ook omdat hij toen hij haar luidkeels riep, geen gehoor kreeg. Met dit vermoeden in het hart stond hij op, stak een lamp aan en haastte zich naar de plaats waar hij het tumult had vernomen. Zoodra de meid haar baas hoorde komen, die een ongemakkelijk potentaat was, nam zij in angst en vreeze de wijk naar het bed van Sancho Panza, die nog altijd sliep [6]), en rolde zich op als een egeltje. De waard kwam binnen en schreeuwde:
„Waar zit je, hoer? Wat heb je nou weer uitgehaald?"
Op dit moment ontwaakte Sancho, die toen hij het lichaam gewaarwerd dat bijna op hem lag, dacht dat hij de nachtmerrie had en met zijn vuisten om zich heen begon te slaan, waarvan Maritornes rijkelijk haar deel kreeg. Zij werd kwaad van de pijn, kreeg den brui van haar ingetogenheid en begon Sancho met gelijke munt te betalen, zoodat hij zijns ondanks klaar wakker werd. Toen hij zich op deze manier voelde trakteeren zonder dat hij wist door wien, kwam hij zoo goed het ging overeind en pakte Maritornes in zijn armen, waarna er tusschen hem en haar een van de verwoedste en zotste vechtpartijen begon die ooit ter wereld aanschouwd is.
Niet zoodra echter had de vrachtrijder bij het licht van de lamp van den waard gezien hoe het met zijn

aangebedene stond, of hij liet Don Quichot los en snelde toe om haar de noodige hulp te verleenen. De waard deed hetzelfde, hoewel met gansch andere bedoeling, want hij wilde de meid op haar tabernakel komen, omdat hij vast en zeker geloofde dat zij alleen de oorzaak was van al deze schoone harmonie. En zooals het oude rijm zegt: „de kat op de rat, de rat op het touw, het touw op den galg" [7]), zoo sloeg de voerman Sancho, Sancho de meid, zij hem, en de waard haar, en iedereen had de handen zoo vol, dat niemand tot bedaren kwam; maar het mooiste was nog dat den waard zijn lamp uitging, zoodat zij in het donker kwamen te staan, en er per goed geluk zoo op los sloegen, dat niemand gespaard bleef waar hij maar te raken was.
Alevenwel wilde het toeval dat er dien nacht in de herberg een van hen vertoefde die men lid van de oude Heilige Hermandad van Toledo [8]) noemt, en toen ook deze het hevig tumult van den strijd gewaarwerd nam hij zijn korten staf, benevens den blikken koker met de akte van zijn aanstelling ter hand en trad in de duisternis van de kamer binnen, aldus sprekende:
„Stilte, in naam van de wet! Stilte! in den naam der Heilige Hermandad!"
Het eerste wat hij te pakken kreeg was de afgeknuppelde Don Quichot die in het bezweken bed op zijn rug lag, onbeweeglijk en bewusteloos; en zoodra de tastende hand der gerechtigheid diens baard vond, schreeuwde hij: „Help, hulp, justitie!" en dat bleef hij schreeuwen. Maar merkend dat de man dien hij beet had, zich niet verzette en geen lid verroerde, dacht hij met een lijk te doen te hebben en concludeerde dat de andere aanwezigen zijn moordenaars waren, na welke verdenking hij het stemgeluid nog heviger verhief en schreeuwde:

„Sluit de deur van de herberg! Zorg dat niemand hier wegkomt, want hier ligt er een dood!"
Dit stemgeluid joeg ieder den schrik op het lijf en ieder staakte den strijd op het oogenblik dat hij het vernam. De waard maakte dat hij naar zijn kamer kwam, de vrachtrijder zocht zijn pakzadels en de meid haar slaapstee; en alleen de ongelukkige Don Quichot en Sancho konden zich niet verroeren waar zij lagen. Hierna liet de dienaar des gerechts den baard van Don Quichot los en ging heen om een lamp te halen ten einde de misdadigers op te sporen en hen te arresteeren, maar hij vond er geen want de waard had de zijne met opzet uitgeblazen toen hij weer naar zijn kamer ging; zoodat de man zich genoodzaakt zag zijn toevlucht te nemen tot het haardvuur waar hij na veel tijd en moeite een andere lamp in vlam kreeg.

AANTEEKENINGEN

[1]) Arévalo ligt in het Noorden van de provincie Ávila.
[2]) Bedoeld wordt *La Crónica de los nobles caballeros Tablante de Ricamonte, y Jofre hijo de D. Asson, e de las grandes aventuras y hechos de armas que uvo yendo a libertar al conde don Milian, que estaba presso, la cual fue sacada de las crónicas e grandes hazañas de los caualleros de la Tabla Redonda,* Toledo 1513.
[3]) Graaf Tomillas is een figuur uit de *Historia de Enrique fi de Oliva, rey de Iherusalem, emperador de Constantinopla,* Sevilla 1498.
[4]) De lofspraak van Cervantes is ironisch. Wel verre van nauwkeurige beschrijvingen te geven, loopen de auteurs van deze boeken luchtig over de belangrijkste gebeurtenissen heen. Vgl. Menéndez y Pelayo, *Orígenes de la Novela,* I, *op. cit.*, blz. CXXXVI en blz. CLXXXIV.

[5]) Over Quintañona, zie het Dertiende Hoofdstuk, aanteekening 7.

[6]) Deze woorden zijn in strijd met het voorafgaande. Immers er is gezegd: „Sancho lag gepleisterd en wel te bed, maar kon den slaap niet vatten vanwege de pijn in zijn ribben..."

[7]) Zinspeling op een niet alleen in Spanje, maar ook in Portugal en Italië zeer verbreid kinderverhaaltje in den trant van een kettingrijmpje, waarvan ook ten onzent voorbeelden bekend zijn, zooals: „Boer Jochem stuurde Joosje in het veld." — Zie voor dergelijke rijmpjes in onze taal Dr. J. van Vloten, *Nederlandsche baker- en kinderrijmen*, 3de druk, Leiden 1874, blz. 131—135 en blz. 174.

[8]) Zie over de oude Heilige Hermandad van Toledo, het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 5.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN DE ONTELBARE WEDERWAARDIGHEDEN VERVOLGD WORDEN, WELKE DE DAPPERE DON QUICHOT EN ZIJN GOEDE SCHILDKNAAP SANCHO PANZA TE VERDUREN HADDEN IN DE HERBERG DIE HIJ TOT ZIJN SCHADE VOOR KASTEEL HIELD

Ondertusschen was Don Quichot weer van zijn flauwte bijgekomen en met hetzelfde klagelijk stemgeluid waarmee hij den dag te voren zijn schildknaap had aangeroepen toen hij in de vallei der staken [1]) ter aarde lag geveld, begon hij hem ook nu te roepen, en wel met deze woorden:

„Beste Sancho, slaap je nog? Slaap je nog, Sancho?"

„Hoe kan ik verdikkeme slapen," zei Sancho spijtig en bitter, „als alle duivels me vannacht op mijn tabernakel schijnen te hebben gezeten?"

„Dat is niet onmogelijk," antwoordde Don Quichot; „want tenzij ik mij vergis, is dit kasteel betooverd. Je moet namelijk weten... Maar zweer mij eerst dat je wat ik je thans ga vertellen zult geheimhouden tot na mijn dood."

„Dat zweer ik," zei Sancho.

„Ik sta daarop," zei Don Quichot, „omdat ik er niet van houd iemands goeden naam te belasteren."

„Ik zeg toch," hernam Sancho, „dat ik zweer er over te zwijgen tot het einde van uw levensdagen; en God geve dat ik het morgen mag vertellen."

„Heb je het zóó slecht bij mij, Sancho," vroeg Don Quichot, „dat je mij zoo gauw dood wilt hebben?"

„Daar niet om," zei Sancho, „maar omdat ik er niet voor voel de dingen lang onder me te houden; daar bederven ze maar van."

„Hoe dat zij," sprak Don Quichot, „ik stel groot vertrouwen op je brave inborst en goed karakter; dientengevolge mag je dan weten dat mij dezen nacht een van de allervreemdste avonturen overkomen is waar ik ooit op zal kunnen bogen. Om kort te gaan: daareven kwam de dochter van den heer van dit kasteel tot mij, een van de gracielijkste en schoonste jonge meisjes ter wereld. Hoe zal ik je de bevalligheden van haar persoon beschrijven? Hoe haar levendigen geest? Hoe haar andere meer verborgen eigenschappen die ik om mijne aangebedene Dulcinea van El Toboso niet ontrouw te worden, onaangeroerd laat en stilzwijgend voorbijga? Laat ik je enkel dit zeggen: hetzij omdat de Hemel afgunstig was op het groot geluk dat het lot mij in handen speelde, hetzij wellicht — wat waarschijnlijker lijkt — omdat dit kasteel zooals ik al zeide betooverd is, maar eensklaps, terwijl ik in allerteederst en zoetst verkeer met haar gewikkeld was, kwam er een onzichtbare hand, ik weet niet vanwaar, een hand aan den arm van een vervaarlijken reus, die mij zulk een slag op de kaken plantte dat ze mij druipen van bloed, waarna hij mij zoo ongenadig te lijf ging dat ik er erger aan toe ben dan gisteren toen de ezeldrijvers ons vanwege de uitspattingen van Rossinant de euveldaad aandeden waarvan je weet. Dit zijn de redenen waarom ik vermoed dat de schat der schoonheid van deze jonge maagd bewaakt wordt door een betooverden moor, en dat zij de mijne niet zijn mag."

„De mijne vast ook niet," zei Sancho; „want ik heb van minstens vierhonderd mooren zoodanig op mijn bast gehad, dat die aframmeling van gisteren er zoetekoek en suikergoed bij was. Ik zou wel eens willen weten, mijnheer, hoe u dit een schoon en zeldzaam

avontuur kunt noemen, wanneer we er zoo een pak slaag bij krijgen als we te pakken hebben. UEd. is er nog niet zoo slecht bij gevaren, aangezien u zooals u zei die overschoone jonkvrouw in uw armen had; maar ik, wat heb ik er van gehad, behalve het zwaarste pak slaag dat ik al mijn levensdagen hoop te beleven? Wee mij en de moeder die me baarde, ik ben niet eens dolend ridder en ik hoop het nooit te worden ook, en van alle ellende komt het grootste part op mijn hoofd neer!"

„Maar heeft men jou dan ook geslagen?" vroeg Don Quichot.

„Bij mijn kinderen en kindskinderen, ik dacht dat ik zoo iets gezegd had," antwoordde Sancho.

„Trek het je niet aan, vriend," zei Don Quichot; „ik zal dan terstond den kostbaren balsem bereiden die ons in een oogwenk geneest."

Te dezer stonde was de dienaar van de Heilige Hermandad er in geslaagd licht in de lamp te krijgen en hij trad binnen om naar den man te kijken dien hij dood waande; Sancho zag hem aankomen in zijn hemd, met zijn slaapmuts, met de lamp in de hand en een kwaadaardig gezicht; en hij zei tegen zijn meester:

„Señor, zou dat, als ik het zeggen mag, die betooverde moor niet kunnen wezen, die nog eens komt afrekenen, omdat we nog wat op de schreef hebben?"

„Dit kan de moor niet zijn," sprak Don Quichot; „want betooverden laten zich niet zien."

„Als ze zich niet laten zien, laten voelen doen ze zich wel," zei Sancho; „daar kan mijn rug van meepraten."

„Ook de mijne zou dit kunnen," antwoordde Don Quichot; „maar dit is geen genoegzame reden om te gelooven dat wat wij zien de betooverde moor is."

De gerechtsdienaar trad nader, maar toen hij hen beiden zoo in vredig gesprek vond bleef hij verbouwereerd stilstaan.
De droevige waarheid was dat Don Quichot stokstijf op zijn rug lag en geen lid kon verroeren van al de kwetsuren en pleisters. De dienaar des gerechts stapte op hem af en zeide:
„Wel, hoe gaat het er mee, brave kerel?"
„Indien ik u ware," antwoordde Don Quichot, „zou ik beschaafder taal bezigen. Is het in dit land soms gebruikelijk dolende ridders aldus aan te spreken, botterik?"
De gerechtsdienaar, zoo onheusch bejegend door een man van zoo ongunstig uiterlijk, achtte zich in zijn eer getast; hij hief de lamp op, die zwaar van de olie was, en gaf er Don Quichot een klap mee op het hoofd, die een leelijke wonde teweegbracht; aangezien alles hierna stikkeduister was verdween hij, en Sancho Panza zeide:
„Nou is het toch wel vast en zeker, mijnheer, dat dit de betooverde moor is, en dat hij den schat voor anderen bewaart en voor ons enkel klappen en lampenisterijen."
„Zoo is het," antwoordde Don Quichot, „maar het heeft geen zin zich veel van deze betooveringen aan te trekken of daarover kwaad of teleurgesteld te wezen, want aangezien deze gedaanten spookachtig en onzichtbaar van aard zijn zal men er nooit een treffen om wraak op te oefenen, hoezeer wij dit ook trachten. Sta liever op Sancho, indien dat je mogelijk is, roep den slotvoogd van dit kasteel en laat hij mij wat olie geven en wijn, zout en rosmarijn, om den heilzamen balsem te bereiden; want waarlijk ik meen dat ik dien thans wel van noode heb daar ik veel bloed verlies uit de wonde welke dit spooksel mij sloeg."

Sancho stond op al schrijnden de botten hem in het lijf, en ging in het donker den waard zoeken; maar hij vond den dienaar van de Heilige Hermandad die stond te luisteren of de andere partij wat ondernam. Sancho zeide tot hem:

„Heer, wie ge ook zijn moogt, bewijs ons de gunst en de weldaad en geef ons wat rozemarijn, olie, zout en wijn, want dat is noodig om een van de beste dolende ridders te genezen die er ter wereld rondzwerven, die ginder zwaar gewond in bed ligt en verschrikkelijk toegetakeld is door de hand van den betooverden moor die hier in de herberg huist."

Toen de man des gerechts hem zoo hoorde praten hield hij Sancho voor iemand die niet wel bij het hoofd was; maar omdat de dag toch alreeds begon aan te breken maakte hij de deur van de herberg open, riep den waard, en vertelde hem wat de goede Sancho wenschte. De waard voorzag hem van al wat hij verlangde en Sancho bracht het naar Don Quichot, die met het hoofd in de handen te klagen zat over de pijn die hij van de lamp had, alhoewel die hem enkel twee dikke builen had doen rijzen; want wat hij eerst voor bloed hield bleek het zweet dat hem van den angst was uitgebroken.

Hoe dit zij, Don Quichot nam een en ander in ontvangst en bereidde er een mengsel van dat hij zoolang roerde en kookte tot het hem klaar en goed leek. Toen vroeg hij een flesch om het in over te gieten; maar aangezien er geen in de herberg was, besloot hij het in een oude tinnen oliekan te doen, die de waard hem voor niets ten geschenke gaf, en daarna prevelde hij er wel tachtig vaderonzen en evenveel wees-gegroetjes, salves en credo's over, woord voor woord vergezeld van een kruisje

bij wijze van benedictie, bij al hetwelk Sancho, de waard en de man van het gerecht stonden toe te kijken; de vrachtrijder was zich in allen vrede zijns harten gaan bezighouden met de beneficatie van zijn muilezels. Dit gedaan zijnde, wenschte hij zich terstond aan eigen lijf te vergewissen van de heilzaamheid van dezen naar zijn meening tooverkrachtigen balsem, en hij dronk dan ook bijkans een liter van wat er niet meer in de kruik ging en in den pot restte waarin de zaak gekookt was. Nauwelijks had hij het binnen of hij begon te braken op een manier dat er niets in de maag bleef; en de benauwenis en opwinding van het overgeven brachten hem zoo overdadig aan het zweeten dat hij vroeg hem goed toe te dekken en alleen te laten.

Aldus deed men en hij sliep meer dan drie uren aan een stuk, waarna hij ontwaakte en zich lichamelijk beter voelde en ook zooveel minder pijn van zijn kneuzingen leed dat hij zich ganschelijk hersteld achtte en dacht dat hij inderdaad den balsem van Fierabrás ontdekt had, met dewelke remedie hij dan voortaan onbevreesd allen rampspoed, strijd of tweegevecht, hoe gevaarlijk ook, kon trotseeren.

Sancho Panza die het herstel zijns meesters eveneens voor een mirakel hield, vroeg hem of hij gebruik mocht maken van wat er nog in den pot zat, en dat was niet min. Don Quichot vond het best, Sancho pakte den pot met twee handen beet, zette hem met goed vertrouwen en nog meer begeerigheid aan den mond en sloeg niet veel minder dan zijn heer naar binnen. Maar ach, het bleek dat de maag van den armen Sancho van nature niet zoo delicaat was als die van zijn meester en hij werd eer hij kon overgeven gekweld door een zoo hevige benauwdheid en gekokhals en zweeterij en

flauwte, dat hij zijn laatste uur werkelijk en waarachtig geslagen dacht; en aldus gekweld en getormenteerd vervloekte hij in zijn ellende den balsem en den ellendeling van wien hij hem had gekregen. Toen Don Quichot hem in dezen staat zag, zeide hij tot hem:

„Ik geloof zeker, Sancho, dat al dit kwaad te wijten is aan het feit dat jij niet tot ridder bent geslagen; want ik houd mij overtuigd dat de drank niet wel bekomt aan hen die dit niet zijn."

„Als UEd. dat al wist," zei Sancho, „waarom, bij al mijn bloeien van kinderen, hebt u hem mij dan laten drinken?"

Op hetzelfde oogenblik deed de drank zijn kracht gelden en de arme schildknaap begon zich langs beide wegen zoo hevig te ontlasten dat de biezenmat waarop hij weer was gaan liggen en de armzalige deken waarmee hij zich had toegedekt later voor niets meer bruikbaar waren. Hij zweette over het gansche lijf met zulk een plotselinge en angstwekkende overdaad dat niet alleen hijzelf maar alle aanwezigen dachten dat hij het wel niet lang meer maken zou. Dit tempeest en tribulatie duurde ten naasten bij twee uren, waarna hij zich geenszins als zijn heer voelde, maar zoo slap en uitgeput dat hij niet op zijn beenen kon staan. Don Quichot echter die zich zooals gezegd veel beter en op krachten voelde, brandde van verlangen terstond te vertrekken op zoek naar nieuwe avonturen, daar het hem scheen dat al de tijd die hier verbeuzeld werd aan de wereld en allen die zijn hulp en steun noodig hadden te kort werd gedaan, en dit des te meer nu hij de groote zekerheid van zijn balsem had. En door deze aandrift met nieuwe kracht begaafd, tuigde hij zelf Rossinant en legde den ezel het pakzadel van zijn schildknaap op,

dien hij bovendien hielp om zich aan te kleeden en het grauwtje te bestijgen, waarna hij op zijn paard klom en toen hij in een hoek van de herberg een puthaak zag staan, pakte hij dien weg om hem als lans te dienen. Allen die in de herberg waren, te zamen meer dan twintig personen, stonden naar hem te kijken; ook de dochter van den waard keek naar hem; en ook hij kon de oogen niet van haar afhouden en telkens en telkens weer loosde hij een zucht dien hij uit het diepst van zijn ingewand scheen te doen oprijzen, hetgeen iedereen toeschreef aan de pijn die hij in zijn ribben voelde; althans zij die hem den vorigen nacht in de pleisters gezien hadden waren van die meening.

Toen beiden in den zadel zaten riep Don Quichot, in de poort van de herberg gekomen, den waard tot zich en zeide met hoogst ernstige en waardige stem tot hem: „Vele en zeer bijzondere zijn de gunstbewijzen, heer kastelein, die in dit uw kasteel mijn deel mochten worden, en ik blijf onder de verplichting u daarvoor al de dagen mijns levens ten zeerste erkentelijk te zijn. Indien ik ze u kan loonen door wraak te nemen op een of ander verwatene die u beleedigd heeft, weet dan dat mijn taak geen andere is dan zwakken en hulpbehoevenden steun te verleenen, hen te wreken wien onrecht geschiedt, en verraad te straffen. Raadpleeg uw geheugen; zoo iets van dezen aard u bezwaart, vertrouw het mij toe, en ik zweer u bij de ridderschap die ik ontving dat u voldoening en afrekening verschaft zal worden zooveel u behaagt."

De waard antwoordde hem op even waardigen toon: „Mijnheer de ridder, UEd. hoeft geen enkele beleediging voor mij te wreken, want als ze mij die aandoen kan ik mijn wraak zelf wel af; al wat ik van u vraag is de

rekening te betalen die u vannacht in de herberg gemaakt hebt, zoowel voor hooi en stroo voor de twee beesten als voor avondeten en logies."
„Is dit dan een herberg?" zei Don Quichot.
„En een beste," zei de waard.
„Dan heb ik tot nu toe in een waan verkeerd," antwoordde Don Quichot; „want waarlijk mij docht dat het een kasteel was, en geen slecht soort kasteel; als het dan evenwel geen kasteel maar een herberg is, blijft het beste wat ons te doen valt dat gij de schuld aan den balk schrijft; want ik mag geen inbreuk maken op de gebruiken der dolende ridders van dewelke ik met zekerheid weet (ten minste het tegendeel heb ik nooit gelezen) dat zij nimmer in eenige herberg waar zij verbleven voor onderdak of iets anders betaalden, aangezien iedere gastvrije ontvangst die hun geboden wordt hun rechtens toekomt als vergoeding voor de ondraaglijke moeiten welke zij doorstaan bij de avonturen die zij nacht en dag zoeken, winter en zomer door, te voet en te paard, hongerend en dorstend, lijdend van koude en hitte, blootgesteld aan alle ongenaden des hemels en alle ongemakken der aarde."
„Dat gaat mij niet aan," zei de waard; „betaal wat u mij schuldig is en loop naar de weerga met die verhalen en ridderschap; het gaat mij om het verhaal dat ik op u heb: ik moet mijn duiten hebben."
„Je bent een stomme, schurftige herbergier," antwoordde Don Quichot.
En hij gaf Rossinant de sporen, velde de lans en was de herberg uit, eer iemand hem kon tegenhouden; en zonder om te zien of zijn schildknaap hem volgde reed hij snel weg. Toen de waard hem zoo zonder betaling zag verdwijnen schoot hij op Sancho Panza af om het

geld van hem te halen, maar Sancho zeide dat als zijn meester niet had willen betalen, hij het ook niet deed; aangezien er voor hem als zijnde schildknaap van een dolend ridder, eenzelfde recht en regel gold als voor zijn heer, wat betreft het niet betalen in herbergen en in logementen. Hierop werd de kastelein kwaadaardig en dreigde dat hij als Sancho hem niet betaalde, wel een middel wist om aan zijn duiten te komen op een manier die Sancho allesbehalve aangenaam zou zijn. Waarop de schildknaap antwoordde dat hij bij de wetten der ridderschap waarin zijn meester was opgenomen zwoer geen cent te betalen, al moest hij er het leven bij laten; want hij was er de man niet naar, zei hij, om het goed en aloud gebruik der dolende ridders te schenden en het ging niet aan dat schildknapen van toekomstige ridders zich later over hem zouden beklagen en hem verwijten dat hij zulk een rechtvaardig privilege niet gehandhaafd had.

Nu wilde het ongeluk van den armen Sancho dat onder de gasten die in de herberg verbleven, vier wolkaarders van Segovia [2]) waren, drie naaldenmakers van den Potro van Cordova [3]) en twee jongens van de Feria van Sevilla [4]), vroolijk volk met een goed hart (al was het raar gespuis), gek op een grap en speelsch van aard, die als door eenzelfden geest bezield en gedreven op Sancho afgingen en hem van zijn ezel trokken, onderwijl er een naar binnen liep om de deken van den waard zijn bed te halen; maar toen zij hem daar opgesmeten hadden, keken zij eens naar boven en zagen dat de zoldering te laag was dan ze voor het werk dienstig achtten, zoodat zij besloten naar de plaats te gaan die den hemel tot zolder had; daar legden zij Sancho midden op de deken en begonnen hem op te gooien; zij ver-

maakten zich met hem als met een hond in carnavalstijd.

Het geschreeuw van den ongelukkigen Jonas weerklonk zoo luid dat het zelfs de ooren zijns meesters bereikte, die zijn paard inhield om scherper te luisteren en reeds meende dat een nieuw avontuur hem wachtte, tot hij duidelijk hoorde dat het zijn schildknaap was die zoo schreeuwde. Hij maakte keert, kwam in een pijnlijk galopje weer bij de herberg aan, en toen hij ze gesloten vond reed hij er om heen en keek uit of hij niet ergens anders kon binnenraken; maar zoodra hij bij den muur van de plaats kwam, die niet zoo hoog was, zag hij de kwalijke grap die men met zijn schildknaap uithaalde. Hij zag hem stijgen en neerdalen in de lucht met zooveel gratie en zwier dat Don Quichot naar mijn vaste overtuiging in lachen zou zijn uitgebarsten, als de toorn het hem niet had belet. Hij trachtte van zijn Rossinant op den rand van den muur te klimmen; maar hij was zoo stijf en pijnlijk dat hij niet eens van het paard kon komen; en dus begon hij van den zadel uit hen die Sancho jonasten dergelijke vervloekingen en scheldwoorden naar het hoofd te slingeren dat het niet wel mogelijk is ze betamelijk te boek te stellen. Zij echter staakten daardoor hun werk en hun lachen niet, noch de vliegende Sancho zijn jammerklachten, soms vermengd met dreigementen, dan weer met smeekbeden; dat alles mocht echter weinig of niets baten, zij gingen door tot zij van louter vermoeidheid doodop waren en eerst toen lieten zij den man met rust. Hierna bracht men hem zijn ezel, heesch hem er bovenop en stopte hem stevig in zijn wambuis; de medelijdende Maritornes die zag hoe bek-af hij daar zat, dacht dat hij wel op zou knappen als zij hem een kruik water bracht; en

dat haalde ze voor hem uit den put, omdat het koeler was. Sancho nam de kruik van haar aan, maar wachtte even toen hij ze al haast aan den mond had omdat zijn baas hem toeschreeuwde:

„Sancho, Sancho! Drink geen water; beste jongen, drink geen water, want dat zal je den dood doen. Kijk hier! Hier heb ik den gezegenden balsem" — en hij hield hem de kan brouwsel voor oogen — „drink twee druppels en je zult zekerlijk genezen."

Bij deze woorden begon Sancho scheel te kijken, en schreeuwde nog luider dan zijn meester:

„Bent UEd. bijgeval vergeten dat ik geen ridder ben of moet ik nou met alle geweld de ingewanden nog uitbraken die er gisteravond per geluk in zijn blijven zitten? Houdt u dien vervloekten drank maar bij u en laat mij mijn gang gaan!"

En het eigen oogenblik hield hij op met praten en begon te drinken; maar bij den eersten slok merkte hij dat het water was en vond het niet de moeite door te gaan; hij vroeg Maritornes hem wat wijn te halen, wat zij met genoegen deed en ze betaalde dien wijn zelfs uit haar eigen zak; want niet ten onrechte wordt er van haar gezegd dat zij niettegenstaande het beroep dat zij uitoefende, geenszins gespeend was van iederen schijn of schaduw van christelijke naastenliefde. Zoodra Sancho den wijn gedronken had zette hij zijn ezel de hakken in de flank, en nadat de deur van de herberg wagenwijd was opengegooid reed hij er uit, zeer voldaan dat hij niets had betaald en op zijn stuk was blijven staan, al was dit dan geschied ten koste van zijn eeuwigen zondenbok, zijn rug. De waarheid gebiedt te verhalen dat de waard zijn zadelzak hield als vergoeding voor hetgeen men hem schuldig was; maar Sancho miste

hem niet eens, zoo in de war was hij toen hij wegreed. Zoodra de waard hem buitenshuis had wilde hij de poort gaan barricadeeren; maar daar wilden de jonassers niet van weten, want het waren kerels die geen duit respect voor Don Quichot hadden, zelfs al was hij werkelijk een van de dolende ridders van de Ronde Tafel geweest.

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze woorden brengen den eersten regel van een oude romance in herinnering:

„Por *el val de las estacas*
El buen Cid pasado había:"

[2]) Wolkaarders uit Segovia golden voor gevaarlijk gespuis.
[3]) De naaldenmakers uit Cordova stonden eveneens als onverbeterlijke booswichten bekend. Over den Potro, zie het Derde Hoofdstuk, aanteekening 1.
[4]) De Feria was een wijk van Sevilla, zoo genoemd naar de aloude markt (*feria*), welke daar des Donderdags werd gehouden. De bewoners hadden de reputatie verwoede vechtersbazen te zijn.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

GAANDE OVER DE GESPREKKEN DIE PANCHO PANZA VOERDE MET ZIJN MEESTER DON QUICHOT, BENEVENS ANDERE AVONTUREN DIE WEL WAARD ZIJN VERHAALD TE WORDEN

Sancho kwam zoo slap en afgebeuld bij zijn heer aan dat hij zijn ezel niet verder voort kon krijgen. En toen Don Quichot hem in dezen staat zag, zeide hij:

„Ik geloof thans toch wel vast en zeker, beste Sancho, dat het kasteel of de herberg betooverd is; want wat kunnen zij die je op zoo onmenschelijke wijze tot speelbal kozen anders zijn dan schimmen en spooksels uit de andere wereld? En ik ben hiervan des te meer overtuigd daar ik merkte dat het mij toen ik bij den muur van de plaats de bedrijven van je droevig treurspel gadesloeg, onmogelijk was dien muur te beklimmen, ja zelfs om van Rossinant af te stijgen, ongetwijfeld omdat zij mij in hun betoovering hadden. Want ik geef je mijn woord van edelman, als ik in staat was geweest op den muur te klimmen of uit den zadel te komen, zou ik je hebben gewroken op een manier dat de grap dezen gemeenen schurken en booswichten voor altijd had geheugd, ook al wist ik zulks doende dat ik daarmede de wetten der ridderschap overtrad, die gelijk ik je reeds menigmaal zeide niet gedoogen dat een ridder het zwaard opheft tegen iemand die het niet is, tenzij in geval van uitersten nood of verdediging van eigen lijf en leven."

„Ik zou mezelf wel best gewroken hebben, ridder of geen ridder, als ik de kans had gekregen, maar ik kreeg de kans niet; en ik weet wel zeker dat de kerels die dat grapje met mij uithaalden geen spookverschijningen of betooverde personen waren zooals UEd. zegt, maar

mannen van vleesch en bloed evengoed als wij; ze hadden allemaal doodgewone namen, want toen ze mij wipten hoorde ik ze tegen elkaar spreken en de een heette Pedro Martínez en de ander Tenorio Hernández en de herbergier naar ik hoorde Juan Palomeque de Linke. Zoodat ik maar zeggen wil mijnheer, dat als u niet tegen den muur van de plaats op kon, en niet van het paard af, dat van wat anders moet zijn gekomen dan tooverkunsten. En als ik de zaken zoo eens bekijk, geloof ik dat al die fortuin die wij hier loopen te zoeken in 't eind nog op zoo groot misfortuin uitloopt dat wij dik in den drek komen te zitten. Als ik het eens zeggen mag met mijn domme hersens dan zou het maar het beste zijn om naar huis te gaan, vooral omdat het nou toch oogsttijd is, en ons voortaan te vermaken in eigen huis en hof, in plaats van zooals men zegt van het kastje naar den muur en van hot naar haar te sjouwen."
„Wat ben je toch onwetend in het ridderlijke, Sancho!" antwoordde Don Quichot. „Zwijg stil en oefen geduld; de dag zal komen waarop je met eigen oogen zult zien hoe eerzaam het is deze roeping te mogen volgen. Of zeg mij eens, bestaat er ter wereld grooter voldoening dan zegepralend uit den slag te treden, dan wel is er eenige vreugd te vergelijken met triomf over den vijand? Geen, immers."
„Dat zal wel," antwoordde Sancho, „al weet ik daar zoo niet van; maar wat ik wel weet is dat wij sedert wij dolende ridders zijn, of liever sinds UEd. dat is (want laat ik mij maar niet bij het achtbaar gezelschap rekenen), nog nooit een slag hebben gewonnen, behalve dien met den Biskajer, en zelfs daar is UEd. nog een half oor en een halven helm bij ingeschoten; en van toen af aan is het niets dan stokslagen en nog eens

stokslagen en ransel en nog eens ransel geweest, en voor mij op den koop toe nog jonassen en ontmoetingen met betooverde personen waarop ik mij niet kan wreken om eens te weten hoe het genoegen smaakt dat UEd. de zegepraal op zijn vijand noemt."

„Dit is inderdaad," sprak Don Quichot, „een zorg die mij kwelt en die ook jou wel kwellen moest, Sancho; maar van nu af aan zal ik trachten mij een zwaard te verschaffen van zoo meesterlijke makelij dat geen enkele tooverkunst den drager in haar macht zal weten te dwingen; en het is zeer wel mogelijk dat de fortuin mij dat van Amadis in handen speelt, hetwelk hem toebehoorde in den tijd toen men hem den Ridder van het Vlammende Zwaard noemde [1]), hetgeen een van de beste zwaarden was die ooit eenig ridder bezat, want behalve dat het deze gezegde tooverkracht bezat, was het zoo scherp als een scheermes, en geen rusting hoe sterk en betooverd ook die er weerstand aan wist te bieden."

„Ik krijg den wind altijd zoo mee," zei Sancho, „dat als dat alles eens mocht gebeuren en als UEd. werkelijk zoo een soort zwaard zou komen te vinden, dat wel weer alleen profijtelijk voor de ridders zal zijn, net als de balsem; en de schildknechten zullen hun eigen boontjes wel moeten doppen."

„Vrees daarvoor niet, Sancho," sprak Don Quichot; „en de Hemel zal het wèl met je maken."

Onder dergelijke gesprekken reden Don Quichot en zijn schildknaap voort toen Don Quichot op den weg dien zij gingen in de verte een hooge dikke stofwolk bespeurde die hen naderde; en toen hij deze zag wendde hij zich tot Sancho en zeide:

„Dit is de dag, o Sancho, waarop men aanschouwen

zal welk geluk het lot mij beschoren hield; dit is de dag, zeg ik, waarop de kracht van mijn arm zich meer dan ooit te voren zal toonen en op welken ik daden verrichten zal die voor alle toekomende eeuwen opgeteekend zullen staan in het boek van de Faam. Zie je de stofwolk die daar ginder opwaait, Sancho? Welnu, daarin onttrekt zich een machtige legerschaar van uit aller heeren landen aangeworven volk aan ons oog, dat naar hier komt opmarcheeren."

„Als dat waar is zijn het er twee," zei Sancho; „want van den anderen kant komt er nog zoo'n stofwolk aanzetten."

Don Quichot wendde zich in den zadel om achter zich te kijken, en zag dat het inderdaad zoo was; en hij was buitensporig verheugd, van meening zijnde dat het inderdaad twee legers waren die op het punt stonden elkander in het midden van deze breede vlakte te treffen en slag te leveren. Want ieder uur en stond was zijn geest vervuld van veldslagen, betooveringen, avonturen, ongehoorde gebeurtenissen, liefdesgeschiedenissen en uitdagingen, gelijk ze in de ridderromans beschreven worden; al wat hij zei, dacht of deed, hield nauw verband met dergelijke aangelegenheden; en het stof dat hij zag werd opgejaagd door twee groote kudden schapen die van twee kanten langs dezen weg kwamen en die men vanwege het stof niet zag eer ze dichtbij waren. Edoch Don Quichot hield zich zoo verzekerd dat hij legers voorhad, dat Sancho het ook begon te gelooven en zei:

„En, mijnheer, wat moeten wij nou beginnen?"

„Wat?" zei Don Quichot. „Steun en bijstand verleenen aan de zwakken en hen die dit het meest behoeven. Want weet Sancho dat zij die ons hier van voren tegen-

treden geleid en aangevoerd worden door den machtigen keizer Alifanfarón [2]), souverein heer van het groote eiland Taprobane [3]); de andere schare welke mij achter den rug marcheert is die van zijn vijand, den koning der Garamantes [4]), Pentapolín met de Opgeschorte Mouw genaamd, want hij stort zich altoos met naakten rechterarm in den slag."

„En waarom zijn die twee heeren zoo kwaad op elkaar?" vroeg Sancho.

„Zij zijn in strijd," antwoordde Don Quichot, „omdat deze Alifanfarón een schrikkelijk heiden is en verliefd op de dochter van Pentapolín, een zeer schoone en bovendien minzame jonkvrouw die echter christinne is, en haar vader wenscht haar niet aan den heidenschen koning te geven zoo deze niet eerst het geloof van zijn valschen profeet Mohammed afzweert en zich tot het hare bekeert."

„Bij mijn baard!" zei Sancho. „Die Pentapolín heeft groot gelijk en ik zal hem helpen zooveel ik kan."

„Dat is niet meer dan je plicht, Sancho," sprak Don Quichot; „want om aan dergelijke gevechten deel te nemen behoeft men niet tot ridder geslagen te zijn."

„Daar kan ik inkomen," antwoordde Sancho; „maar waar moeten wij den ezel laten om kans te hebben dat we hem na den slag terugvinden? Want ik geloof niet dat het tot nog toe gebruik was dat zoo'n beest aan den strijd meedoet."

„Inderdaad, neen," zeide Don Quichot. „Het beste wat men doen kan is hem zijn gang te laten gaan; of hij zoekraakt doet er niet toe, want wij zullen na als overwinnaars uit dezen strijd te zijn getreden zooveel paarden te onzer beschikking hebben dat zelfs Rossinant gevaar loopt voor een ander plaats te moeten maken.

Maar luister thans wel en kijk goed uit je oogen, want ik zal je een en ander mededeelen over de voornaamste ridders die met deze twee heirscharen optrekken. Laten wij ons, opdat je deze nog beter zien en onderscheiden kunt, terugtrekken op den heuveltop die zich ginds verheft en vanwaar men beide legers duidelijk moet kunnen onderkennen."

Aldus deden zij en begaven zich op den heuvel, vanwaar men de beide kudden die Don Quichot legers noemde goed had kunnen zien wanneer de stofwolken die zij opjoegen het gezicht niet belemmerd en verblind hadden; en terwijl Don Quichot niettemin in verbeelding zag wat zijn oogen niet zagen, en wat er ook niet was, begon hij met verheffing van stem te spreken: „Gindsche ridder die daar in geelkleurige rusting gaat en die het schild voert met den gekroonden leeuw, liggende aan de voeten van een maagd, is de dappere Laurcalco, heer van de Puente de Plata [5]); gene andere in rusting van gebloemd goud, met drie zilveren kronen op een veld van azuur in het schild, is de geduchte Mico-colembo, groothertog van Quirocia; de derde, van reusachtige gestalte, die aan zijn rechterhand gaat, is de nimmer bevreesde Brandabarbarán de Boliche [6]), heerscher van de drie landen van Arabië [7]), wiens rusting is van slangenvel en wiens schild een poort voert, volgens overlevering een van de poorten van den tempel dien Simson deed ineenstorten toen hij met zijn dood wraak nam op zijn vijanden [8]). Doch sla den blik ook naar den anderen kant; en je zal aan het hoofd van het gindsche leger den altijd triomfantelijken en nooit verwonnen Timonel de Carcajona zien [9]), den prins van Nieuw Biskaje, die ons nadert in rusting van gekwartierd azuur, sinopel, zilver en goud, dragen-

de in zijn schild een gouden kat op een veld van keel, met een wapenspreuk luidende „*Miau*", dit zijnde de eerste letters van den naam zijner aangebedene, die naar verluidt de smettelooze Miulina is, een dochter van den hertog Alfeñiquín del Algarbe.
Gene andere die zoo zwaar de flanken drukt en belast van dat machtig strijdros en die blanke wapenen draagt en een schild maagdelijk en wit als sneeuw en zonder eenig devies, is een jong ridder van Fransche geboorte, Pierres Papin [10]) van name, heer der baronieën van Utrique; de volgende die met ijzergeschoeide hak de lendenen van dien snellen gestreepten zebra spoort en wiens wapen azuren klokjes sieren is de machtige hertog van Nerbia, Espartafilardo del Bosque [11]), die als devies een aspergeplant in zijn schild voert met een spreuk in het Kastiliaansch die luidt: „Rastrea mi suerte" [12]). En aldus noemde hij vele ridders van den eenen legertocht en den anderen, al naar zijn verbeelding het hem voorspiegelde; hij gaf ieder van hen voor de vuist weg wapen, kleur, devies en spreuk, meegesleept door de kracht van zijn weergaloozen waanzin, en hij ging zonder ophouden verder:
„Volkeren van vele naties vormen den voortocht: daar ziet men hen die zich laven aan de zoete wateren van den vermaarden Xanthos [13]); hen die de bergachtige Massylische velden betreden [14]) en hen die het allerfijnst goud wasschen van Arabia Felix; hen die gezegend wonen aan de roemrijke koele oevers van den kristallijnen Thermodon [15]); hen die op velerlei wijzen den stroom van den goudrijken Pactolus aderlaten; Numidiërs die ontrouw zijn aan het gegeven woord; Perzen, welvermaard als boogschutters; Parthen en Meden die het vervaarlijkst vechten in de vlucht; Arabi-

sche volken die steeds van woonstee wisselen; Scythen, even wreed als blank; Aethiopiërs met doorboorde lippen, en tallooze volkeren meer wier aangelaat ik herken en voor mij zie, al ontschieten mij de namen. In gindsch ander legioen naderen zij die het helder water drinken van den olijfrijken Baetis [16]); zij die zich de huid glad en glanzend maken met het water van den rijken en gouden Taag [17]); zij die de vruchtbare vloeden genieten van den goddelijken Genil [18]); zij ook die de Tartessische vlakten betreden, met haar malsche gras [19]); degenen die zich plegen te vermeien in de Elyzeesche velden bij Jerez [20]); de rijken van de Mancha, gekroond met gouden aren [21]); zij die met ijzer bekleed zijn, waardige oude resten van het gotisch bloed [22]); zij die zich baden in den Pisuerga [23]), vermaard als liefelijke stroom; en zij die hun vee te grazen laten gaan in de uitgestrekte weiden langs den bochtrijken Guadiana, welbekend om zijn verborgen loop [24]); zij ook die van koude beven in de pijnbegroeide Pyreneeën en de verblindende sneeuwvelden der hooge Apennijnen; in één woord, al wat Europa aan volkeren en natiën in zich sluit en omvat."

De Heere beware mij! Wat al gewesten somde hij niet op, hoeveel volk noemde hij niet met namen, ieder met wonderlijke snelheid van geest voorziende van toepasselijke attributen, doorkneed als hij was in wat zijn leugenaarsboeken hem te lezen hadden gegeven, en daar geheel in opgaande. Sancho Panza las hem de woorden van de lippen, zonder er zelf een te spreken en van tijd tot tijd keerde hij het hoofd om eens te zien of hij de ridders en de reuzen die zijn meester opnoemde werkelijk zag, en aangezien hij er geen enkele kon ontdekken, zei hij tot hem:

„Heer, de duivel zal mij halen, maar er is geen ziel of sterveling, en geen reus of ridder in de buurt te bekennen van al de velen die UEd. opnoemt; ten minste ik zie ze niet: maar misschien is het alles weer toovenarij als de spoken van gisteravond."
„Hoe kan je zoo iets zeggen?" antwoordde Don Quichot. „Hoor je dan het gehinnik der strijdrossen niet, het geluid der krijgsklaroenen en het geroffel van de trommelen?"
„Ik hoor niets," — zei Sancho — „dan groot geblaat van lammeren en schapen."
En dat was de waarheid, want de twee kudden kwamen naderbij.
„De angst zit jou zoo onder de leden, Sancho," sprak Don Quichot, „dat je slecht hoort en ziet; een van de gevolgen der vreesachtigheid is immers dat ze de zinnen verwart en ons de dingen in anderen dan den waren schijn vertoont; en als je zoo beverig bent treed dan een weinig ter zijde en laat het alleen aan mij over; want ik alleen volsta de victorie te brengen aan hen die het mij belieft hulp te verleenen."
En aldus sprekende gaf hij Rossinant de sporen, velde de lans en reed bliksemsnel het heuveltje af.
Sancho zette een keel op en schreeuwde hem na:
„Komt UEd. toch terug, mijnheer Don Quichot; ik zweer bij God dat het schapen en lammetjes zijn die UEd. te lijf gaat. Bij de armoe van mijn vader die mij gemaakt heeft! Komt u terug! Wat is dat nou weer voor dwaasheid? Kijkt u toch uit; er is geen reus of ridder te zien, geen katten of kolders, geen halve of heele schilden, geen azuren klokjes, en al zoo meer! Zoowaar ik een zondaar ben, wat heeft u nou weer?"
Maar Don Quichot keerde volstrekt niet om; integendeel, hij riep met luide stem:

„Ha, gij ridders, die u geschaard hebt aan de zijde van den dapperen keizer Pentapolín met de Opgeschorte Mouw en onder zijne vaandels strijdt, volgt mij allen: en gij zult zien hoe snel ik wraak neem op zijnen vijand Alifanfarón van Trapobane!"
Met deze woorden stortte hij zich te midden van het eerste eskadron hoornvee en ging het met de lans te lijf, zoo stout en onverschrokken of hij inderdaad zijn ergste doodvijanden voorhad. De drijvers en schaapherders die met de kudde liepen schreeuwden hem toe dat hij het laten moest; maar toen zij zagen dat het niet hielp, ontgordden zij hun slingers en weldra vlogen hem steenen zoo groot als een vuist om de ooren. Don Quichot bekommerde zich niet om de steenen; integendeel, naar alle kanten oreerende, ging hij voort:
„Waar steekt gij thans, trotsche Alifanfarón? Daag op voor mij, het is slechts een enkel ridder die verlangt om in gevecht van man tegen man uw krachten te meten en u het leven te ontnemen als straf voor wat gij den dapperen Pentapolín der Garamantes aandoet."
Op dit oogenblik vloog er een pruimepitje [25]) door de lucht dat hem in de zij raakte en twee ribben in het lijf drukte. Toen hij voelde hoe zwaar hij getroffen was, dacht hij doodelijk of ernstig gewond te zijn, hij herinnerde zich zijn balsem, greep zijn kan, zette ze aan den mond en goot zich het vocht in de maag; maar eer hij zooveel binnen had als hem noodig scheen kwam er nog een amandeltje [25]) dat zijn hand en de kan zoo hard raakte dat die stuk op den grond viel, en er hem aldoende drie of vier tanden en kiezen uit den mond werden geslagen en twee vingers zwaar bezeerd. Zoo raak kwam de eerste klap aan en zoo raak ook de tweede dat de arme ridder tegen wil en dank van zijn paard gleed.

De herders kwamen eens kijken en dachten dat zij hem vermoord hadden, zoodat ze in aller ijl hun schapen bijeendreven, het stoffelijk overschot van een paar doode beesten — het waren er meer dan zeven — meenamen en zonder de zaken nader te onderzoeken maakten dat ze wegkwamen.

Sancho stond al dien tijd op het heuveltje en zag de dwaasheden die zijn meester uithaalde; hij trok zich de haren uit den baard en verwenschte uur en stond dat het noodlot hem met Don Quichot in kennis had gebracht. Maar toen hij hem dan ten slotte op den grond zag liggen en toen de herders zich uit de voeten hadden gemaakt, kwam hij den heuvel af, liep naar zijn meester en zag dat hij er leelijk aan toe was, hoewel niet buiten westen. En hij zeide:

„Ik heb u nog zoo gezegd mijnheer Don Quichot, dat u terug moest komen en dat het geen legers waren, maar kudden schapen die u te lijf wou."

„Het is juist iets voor dien schurk van een wijzeman, mijn doodvijand, om de dingen zoo te doen verschijnen en verdwijnen," zei Don Quichot. „Weet, Sancho, dat het zijn soort licht valt ons voor te tooveren wat zij wenschen; en deze booswicht die het op mij voorzien heeft en afgunstig is op den roem die mij zooals hij wel begreep in dezen veldslag ten deel zou vallen, heeft de eskadrons der vijanden tot kudden schapen betooverd. Geloof je het niet, Sancho, klim dan, wat ik je bidden mag, op je ezel, opdat je uit den droom raakt en ziet dat ik waarheid spreek. Volg hen voorzichtig en je zult zien dat zij op korten afstand vanhier hun oorspronkelijke gedaante weer zullen aannemen, en niet langer schapen, maar werkelijke menschen zijn, gelijk ik ze je daareven heb afgeschilderd. Doch wacht nog

even, want ik heb je hulp en bijstand noodig: kom eens wat dichter bij mij en zie eens hoeveel tanden en kiezen ik mis, want ik heb een gevoel of ik er geen enkele meer in den mond heb."
Sancho kwam zóó dichtbij, dat hij hem haast de oogen in den mond stak; en juist op dit oogenblik had de balsem in de maag van Don Quichot zijn werk verricht, zoodat ze zich toen Sancho hem in den mond keek ontlastte met de kracht van een musketschot, dat den medelijdenden schildknaap recht in den baard trof.
„Heilige Moeder Gods!" zei Sancho; „wat zal me nou overkomen? De arme man is vast doodelijk gewond, hij geeft al bloed op."
Maar de zaken wat nader beziende bemerkte hij aan kleur, smaak en geur dat het geen bloed was, doch de balsem uit de kan, dien hij hem had zien drinken; en dit walgde hem zóó dat zijn eigen maag in opstand kwam en hij het hart uit zijn lichaam braakte over zijn eigen meester heen, zoodat zij er beiden knap uitzagen.
Sancho liep naar zijn ezel om iets uit de zadeltasch te halen waarmee hij zich schoon kon maken en ook zijn meester helpen, en toen die zadeltasch zoek bleek, verloor hij haast het verstand: hij vervloekte zich zelf nog een keer en nam zich in zijn hart voor Don Quichot in den steek te laten en naar zijn dorp terug te keeren, ook al verbeurde hij daardoor het loon dat hij te goed had en de hoop op zijn gouverneurschap van het beloofde eiland.
Thans echter verhief zich Don Quichot; hij hield angstvallig de linkerhand voor den mond opdat de tanden er niet allen uit zouden vallen, en met de rechter greep hij Rossinant bij den teugel die geen oogenblik van zijns meesters zijde geweken was (zulk een trouw en

welgemanierd beest was het). En Don Quichot ging naar waar zijn schildknecht stond gebogen over zijn ezel, met de hand aan het hoofd, als een mensch dat diep nadenkt. En toen hij zag hoe Sancho daar stond en diep bedroefd was, sprak Don Quichot:

„Vergeet niet, Sancho, dat geen mensch meer beteekent dan een ander, wanneer hij niet meer dan een ander tot stand brengt. Al deze stormen die ons over het hoofd gaan zijn teekenen dat de lucht spoedig zal opklaren en dat het ons beter zal gaan; want kwaad noch goed kunnen eeuwiglijk duren, waaruit volgt dat indien de tegenspoed langdurig was, de voorspoed niet veraf kan zijn. Wees dus niet bedroefd over het kwaad fortuin dat mij overkomt; jij hebt daar immers geen deel aan."

„O nee?" zei Sancho. „Hebben ze soms een ander gejonast dan den zoon van mijn vader? En die zadeltasch die nou weer zoek is, met al mijn hebben en houden, hoort die soms van iemand anders?"

„Is de zadeltasch zoek, Sancho?" vroeg Don Quichot.

„Ja, die is weg," antwoordde Sancho.

„Dan hebben wij dus vandaag niet te eten," zei Don Quichot.

„Nou, alleen," zei Sancho, „als er hier in de wei niet van die kruiden groeiden die UEd. beweert te kennen, en waarmee arme dolende ridders als u zulk soort tekort verhelpen."

„Met dat al," antwoordde Don Quichot, „had ik op het oogenblik liever een flinke mik brood of een stoet van een pond of vier en een paar kop pekelharing, dan alle kruiden die beschreven staan bij Dioscorides met alle toelichtingen van Doctor Laguna op den koop toe [26]). Maar hoe dit zij, klim in den zadel beste Sancho, en rijd achter mij aan; God, die in alle dingen voorziet,

zal ons niet in den steek laten, te minder als wij Hem dienen zooals wij Hem dienen. Immers Hij vergeet zelfs niet de mugjes in de lucht, noch het wormpje onder de aarde, noch de donderkopjes in het water, en zoo groot is Zijne goedertierenheid, dat Hij Zijne zon gelijkelijk doet opgaan over goeden en boozen en den regen zendt over rechtvaardigen en onrechtvaardigen gelijkelijk [27])."

„UEd. zou nog beter predikheer dan dolend ridder zijn," zei Sancho.

„Dolende ridders waren van alle markten thuis, en zij behooren dit ook te wezen," zeide Don Quichot. „In lang vervlogen eeuwen zijn er wel dolende ridders geweest die zelfs in het hart van een legerplaats plotseling een preek of een ernstig betoog begonnen te houden, die een gegradueerde van de Universiteit van Parijs hen niet verbeterd zou hebben; waaruit men kan leeren dat nooit de lans de pen schade deed, noch de pen de lans."

„Het zal wel zoo wezen als UEd. zegt," antwoordde Sancho. „Laten we dan nu maar oprijden en een plek zoeken waar wij vannacht onderdak vinden, en God geve dat het ergens is waar ze geen dekens hebben en waar geen schurken zijn die mij jonassen, en geen spookverschijningen of betooverde mooren; want daar heb ik nou wel mijn bekomst van."

„Smeek dit God af, mijn zoon," zei Don Quichot, „en kies jij den weg voor ons beiden; want ditmaal laat ik jou de keus waar wij den nacht doorbrengen. Maar geef mij je hand eens en voel jij eens goed met je vinger hoeveel tanden en kiezen er aan den rechterkant boven mankeeren, want daar heb ik de pijn."

Sancho stak zijn vingers in den mond van zijn meester en terwijl hij dien afvoelde, vroeg hij:

„Hoeveel kiezen had UEd. vroeger aan dezen kant?"
„Vier," antwoordde Don Quichot, „behalve mijn verstandskies, en alle gaaf en gezond."
„Weet UEd. dat wel zeker, heer?" vroeg Sancho.
„Ik zeg vier, zoo niet vijf," antwoordde Don Quichot; „want nooit van mijn leven werd mij een kies of tand getrokken, noch ontviel mij er een door wolf of ziekte."
„Nou," zei Sancho, „hier aan den onderkant heeft UEd. er nog twee-en-een-halve; en in de bovenkaak geen halve of geen heele, want daar is het alles zoo glad als de palm van mijn hand."
„Wee mij!" sprak Don Quichot toen hij deze droevige mare van zijn schildknaap vernam; „ik had liever dat men mij een arm had afgehouwen, mits niet dien waarin ik het zwaard voer. Want ach, Sancho, een mond zonder tanden is als een molen zonder steen, en men dient een kies hooger te schatten dan een diamant. Maar wij, van de edele orde der ridderschap, staan aan deze dingen bloot. Stijg op, vriend en ga voor; ik volg je, in welken tred je ook gaan wilt."
Sancho deed wat hem gevraagd werd en begaf zich in de richting waar hij onderdak dacht te vinden, zonder den hoofdweg te verlaten, die daar recht voor hem uitliep.
En toen zij zoo langzaam voortreden, — want de pijn in zijn mond liet Don Quichot niet met rust en noopte hem niet tot haast —, wilde Sancho zijn meester wat afleiding bezorgen en hem aangenaam bezighouden door hem een verhaal te vertellen en hij vertelde hem onder andere wat er in het volgende hoofdstuk zal worden verteld.

AANTEEKENINGEN

[1]) Over Amadis van Griekenland, den Ridder met het Vlammende Zwaard, zie Hoofdstuk I, aanteekening 9.
[2]) Een belachelijke naam, gevormd van de woorden *alí* en *fanfarrón* („zwetser").
[3]) De Ouden noemden Ceylon Taprobane.
[4]) Garamantes is de naam van een volk in het binnenland van Noord-Afrika.
[5]) Over de heeren van de Puente de Plata wordt gesproken zoowel in *Amadís de Gaula* als in *Las Sergas de Esplandián.*
[6]) Een bombastische naam, door Cervantes bedacht om den draak te steken met de reuzen uit de ridderromans.
[7]) Steenachtig Arabië, Gelukkig Arabië en de Arabische woestijn.
[8]) In *Richteren* XVI: 27 wordt niet gesproken van een tempel, maar van een huis.
[9]) Volgens Francisco Rodríguez Marín (*Burla burlando...*, 2a ed., Madrid 1914, blz. 232) wordt hier gezinspeeld op den admiraal van de Onoverwinnelijke Vloot, „den altijd triomfeerenden en onverwinnelijken" hertog van Medina Sidonia, gehuwd met een dochter van den Portugees Ruy Gómez de Silva.
[10]) Pierres Papin was de naam van een Franschman, die een winkeltje in speelkaarten had te Sevilla, in de bekende Calle de la Sierpe. Het is dus waarschijnlijk, dat Cervantes een toespeling maakt op een tijdgenoot, die verzot was op 's duivels prentenboek.
[11]) Volgens Rodríguez Marín (zie aanteekening 9), is hier bedoeld de Conde de Niebla, die zóó mager was, dat men hem met een blad van spartelgras vergeleek (*Espartafilardo = hilo de esparto*). Hij was de oudste zoon van Medina Sidonia en Miulina.
[12]) Eig.: speur mijn lot na.
[13]) Rivier in Troas.
[14]) De Massyli waren een volk in Noord-Afrika.
[15]) Rivier in Pontus, aan wier oevers de Amazonen woonden.
[16]) Baetis is de Latijnsche naam van den Guadalquivir.
[17]) Inderdaad werd beweerd dat wie zich wiesch met het

water van den Taag een gladde en glanzende huid kreeg. — De Taag is de Pactolus van Spanje.

[18]) Zijrivier van den Guadalquivir, die door de vega van Granada stroomt.

[19]) Bedoeld zijn die bij Tarifa, dat niet ver van Algeciras ligt.

[20]) Volgens een oud volksgeloof, lagen de Elyzeesche velden dicht bij Jerez de la Frontera.

[21]) De graanoogsten van de Mancha waren in die jaren zeer overvloedig.

[22]) Het Noorden van Spanje is rijk aan ijzer. — Het „Gotenbloed" had zich inderdaad, toen het Schiereiland sinds 711 door de mooren overweldigd werd, in de bergen van Asturië staande weten te houden.

[23]) De Pisuerga is een zijrivier van den Duro. Aan de oevers van den Pisuerga ligt o.a. Valladolid.

[24]) De Guadiana verdwijnt bij Argamasilla onder den grond, om eerst op grooten afstand weer te voorschijn te komen.

[25]) Bedoeld wordt natuurlijk een steen grooter dan een pruimepit of een amandel.

[26]) *Pedacio Dioscórides Anazarbeo, acerca de la materia medicinal y de los venenos mortíferos, traducido de lengua Griega en la vulgar Castellana e ilustrado con claras y sustanciosas Anotaciones, y con las figuras de inumerables plantas exquisitas y raras, por el Doctor Andrés de Laguna...*, Amberes 1555.

[27]) *Mattheüs V* : 45.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK

OVER DE SCHERPE REDENEERINGEN DIE SANCHO PANZA HIELD MET ZIJN MEESTER, EN OVER HET AVONTUUR DAT DEZE BELEEFDE MET EEN AFGESTORVENE, MITSGADERS ANDERE OPMERKELIJKE GEBEURTENISSEN

„Ik geloof zeker mijnheer, dat al de tegenslagen die wij dezer dagen beleefd hebben, een gerechte straf zijn voor de zonde die UEd. begaan hebt tegen de orde van de ridderschap, doordat u den eed niet hebt gehouden dien u deed om geen brood meer van een gedekte tafel te eten en de koningin niet meer te genaken tot zoet verzamen [1]), en wat UEd. nog verder hebt gezworen na te komen, tot u dien helm had veroverd van Malandrino of hoe die moor mag heeten, want dat weet ik niet meer [2])."

„Daar steekt veel waars in, Sancho," sprak Don Quichot; „eerlijk gezegd was me dat door het hoofd gegaan; maar dan zal het ook wel waar zijn dat jou de grap met die deken is overkomen omdat je mij daar niet tijdig aan herinnerd hebt. Ik zal mijn leven evenwel beteren: de orde der ridderschap kent aflaat voor alles."

„Wel nog aan toe," zei Sancho, „ík had toch niets gezworen?"

„Het is van geen het minste belang dat jij niets gezworen hebt," zei Don Quichot; „het is voldoende dat ik vind dat je niet geheel van medeplichtigheid vrij bent te pleiten, en in ieder geval ware het niet kwaad een remedie te bedenken."

„Als we die vinden," zei Sancho, „mag u wel zorgen dat het u niet weer door het hoofd gaat, net als die eed: anders krijgen die spoken er nog trek in om weer

overnieuw met mij te beginnen; of zelfs met UEd., als ze merken hoe een verstokt zondaar u bent."
Terwijl zij zich in deze en dergelijke gesprekken verdiepten, overviel de nacht hen op den weg nog eer zij onderdak gezien of gevonden hadden. En het ergste was nog dat zij haast omkwamen van den honger; want met den zadelzak waren zij allen leeftocht en voorraad kwijtgeraakt. En om de maat van hun rampen vol te maken overkwam hun een avontuur dat zelfs zonder zonderlinge verbeelding werkelijk een avontuur leek te zijn.
De duisternis viel al spoedig; maar zij reden toch voort, want Sancho was zeker dat zij op een heirweg waren en dat men dus hopen mocht binnen een paar mijl een herberg te vinden. Zoo trokken zij dan verder; de nacht was donker, de schildknaap uitgehongerd en zijn meester hongerig, toen zij langs denzelfden weg waarop zij reden talrijke lichtjes op hen af zagen komen, die wel bewegende sterren leken. Sancho schrok toen hij ze zag en ook Don Quichot voelde zich niet op zijn gemak; de een trok zijn ezel aan den halster en de ander zijn hengst aan den teugel, zij hielden zich doodstil, scherp uitziende wat dit wel wezen mocht; zij zagen dat de lichten dichterbij kwamen, en hoe meer zij naderden, des te geweldiger leken zij. Toen Sancho dit zag, begon hij te beven of hij de ziekte had, en Don Quichot rezen de haren op het hoofd te berge; hij echter herstelde zich een weinig en zeide:
„Dit, Sancho, wordt zonder twijfel een allergewichtigst en allergevaarlijkst avontuur, waarbij ik al mijn moed en kracht ten toon zal hebben te spreiden."
„Ook dat nog!" zei Sancho, „het lijkt weer een avontuur met spoken te worden, en ik heb al haast geen ribben meer over!"

„Spoken of niet," sprak Don Quichot, „ik zal niet gedoogen, dat ze je een haar op het hoofd krenken; zij mogen zich dan onlangs op jouw kosten vermaakt hebben, maar dat kwam omdat ik niet in staat was over den muur van de plaats te klimmen; thans echter bevinden wij ons in het open veld, waar ik het zwaard naar hartelust kan hanteeren."

„En als ze u nou wéér betooveren en lamslaan," zei Sancho, „wat geeft het dan of wij in het open veld zijn of niet?"

„Wij zullen wel zien," sprak Don Quichot; „maar vat goeden moed Sancho; en wacht af hoe groot de mijne is."

„Met Gods hulp dan maar weer," zei Sancho.

En zij gingen met hun tweeën aan den eenen kant van den weg staan en keken nog eens scherp uit wat die bewegende lichten wel mochten wezen. Weldra ontwaarden zij vele in witte gewaden gehulde gedaanten [3]), wier angstwekkende aanblik Sancho het hart in de schoenen deed zinken. Hij begon te klippertanden of hij de vierdendaagsche koorts had en dat werd nog erger toen zij beter zagen wat er aankwam: een twintigtal in lange witte kleederen gehulde gestalten, allen te paard gezeten, met vlammende toortsen in de hand, achter welke aan een met rouwwade behangen lijkbaar kwam, gevolgd door zes ruiters wier rouwkleedij tot de voeten der muilen hing: men zag aan den rustigen gang dat het geen paarden waren. Al deze gedaanten in lange gewaden kwamen met zacht en klaaglijk geprevel van onverstaanbare woorden naderbij. Dit vreemde schouwspel, op zulk een uur en op een zoo eenzame plaats was meer dan genoeg Sancho den schrik op het lijf te jagen, ja zelfs zijn meester te doen ontstellen; en gave de Hemel dat dit, wat Don Quichot betreft,

geschied ware! Sancho, intusschen, had den moed werkelijk reeds opgegeven. Zijn meester verging het geheel anders; hem tooverde zijn verbeelding dit alles eensklaps zoo levendig voor oogen alsof het een avontuur uit een van zijn boeken was.

Hij stelde zich voor dat de lijkbaar een draagkoets was waarop een zwaar gewond of verslagen ridder vervoerd werd en dat hij geroepen was hem te wreken. Zonder zich lang te bedenken drilde hij de lans, zette zich stevig in den zadel, en ging manmoedig en met ernstig gelaat midden op den weg staan waarlangs de gedaanten moesten komen. En toen ze voor hem stonden, verhief hij zijn stem en sprak:

„Staat, ridders, of wat ge ook zijn moogt, en geeft mij rekenschap wie gij zijt, vanwaar gij komt, waarheen gij gaat en wat gij in gindsche draagkoets met u voert; want alles wijst er op dat gij een of ander onrecht hebt gepleegd, of wel dat het u werd aangedaan; en het betaamt, ja het is noodzakelijk, dat ik dit verneem, òf ten einde u te straffen voor het kwaad dat gij hebt bedreven, òf ten einde u te wreken voor het onrecht dat u werd aangedaan."

„Wij hebben haast," antwoordde een van de witte gedaanten; „de herberg is nog ver en het schikt ons niet stil te houden om op al de vragen die gij stelt te antwoorden." En hij zette zijn hakken in de flanken van zijn muildier, en wilde doorrijden.

Maar Don Quichot voelde zich over dit antwoord diep gegriefd; hij greep het muildier bij den toom en sprak: „Sta, toon mij ridderlijker manieren, en geef antwoord op hetgeen ik u vroeg, of weest anders uitgedaagd, gij en allen die met u zijn."

Het muildier was schichtig en toen het bij den toom

gegrepen werd schrok het zóó hevig, dat het begon te steigeren en zijn ruiter ruggelings achterover deed slaan. Een knecht die te voet ging en de gedaante zag vallen, begon Don Quichot uit te schelden; en deze, reeds in hevigen toorn ontstoken, velde zonder lang te dralen de lans, stormde op een van de mannen in rouwkleedij af en deed hem ernstig getroffen ter aarde storten.

Het was een fraai schouwspel te zien hoe snel hij daarna keert makend de anderen te lijf ging en op de vlucht dreef, want het was of Rossinant dit oogenblik vleugelen aangeschoten had,zoo lichtvoetig en fier gedroeg hij zich.

De mannen met de witte hemden waren allen schuchtere ongewapende menschen, en zochten dus gelijk het spreekt hun heil in overhaaste vlucht; zij liepen het veld in met hun brandende toortsen en het leken wel gemaskerden zooals die rondzwerven in een nacht van feest en jolijt. De rouwdragers konden zich, verstrikt en verward als zij zaten in hun lange gewaden en rokken, niet bewegen, zoodat Don Quichot ze allen naar hartelust afstrafte en hen het hazenpad deed kiezen; en het leek hun allen dat het geen mensch was, maar een baarlijke duivel der helle die hen bezocht, en die het voorzien had op het lijk dat zij in den draagstoel met zich voerden.

Sancho, verbaasd over de onverschrokkenheid van zijn meester, stond dit alles rustig aan te kijken en hij zei bij zichzelf: „Mijn heer is waarachtig zoo dapper en geweldig als hij zelf zegt."

Er lag een brandende fakkel op den grond dichtbij den man die het eerst door zijn muildier was afgeworpen en bij het licht van die fakkel ontdekte Don Quichot

hem; hij ging op hem toe, hield hem de punt van de lans voor het gezicht en zeide hem zich over te geven, of hij was des doods. Waarop de gevallene antwoordde: „Er valt hier niet veel meer over te geven, want ik kan mij niet verroeren, mijn eene been is gebroken; ik smeek UEd. beleefd, als u een christelijk edelman is, mij het leven te laten; overigens zoudt UEd. trouwens een groote heiligschennis begaan: want ik ben licentiaat en heb reeds de kleine orden ontvangen."
„Maar wat voor den duivel bracht u dan hier?" vroeg Don Quichot, „als gij dienaar der Kerke zijt?"
„Wat mij hier bracht, heer?" antwoordde de gevallene. „Mijn kwaad gesternte."
„Dan wacht u kwader," sprak Don Quichot, „als gij mij geen bevredigend antwoord geeft op al wat ik u daareven heb gevraagd."
„Met genoegen zal aan UEds. wenschen worden voldaan," antwoordde de licentiaat; „UEd. wete dan dat ik, hoewel ik mij zoojuist licentiaat noemde, slechts baccalaureus ben; en mijn naam is Alonso López; ik ben geboren te Alcobendas; ik kom van de stad Baeza met nog elf priesters die zich ginds met de fakkels uit de voeten maken; en wij zijn op weg naar Segovia om een doode te geleiden die daar in de draagkoets ligt; dat is een heerschap dat overleed te Baeza en daar voorloopig begraven werd, maar thans brengen wij, zooals ik zei, zijn stoffelijk overschot naar zijn grafkelder te Segovia, waar hij geboren werd [4])."
„En wie doodde hem?" vroeg Don Quichot.
„God, door de kwade pestkoortsen die hem op het lijf vielen," antwoordde de baccalaureus.
„Zoo heeft de Heer mij dan," zeide Don Quichot, „de moeite bespaard die ik mij had moeten getroosten

om 's mans dood te wreken indien eenig ander hem om het leven had gebracht; maar als hij stierf door Gods hand, kan men er slechts het zwijgen toe doen en de schouders ophalen: ik zou hetzelfde doen indien Hij mij het leven ontnam. Ik wensch dat u, Eerwaarde, weet dat ik een ridder ben uit de Mancha, Don Quichot genaamd, en dat het mijn taak en plicht is de wereld door te trekken om onrecht weer recht te zetten en beleedigingen te wreken."

„Wat dat recht zetten van onrecht betreft," zei de baccalaureus, „lijkt het mij dat gij kromspreekt, want ge hebt mij die recht was, krom gemaakt en een been gebroken, dat van zijn levensdagen niet meer recht zal worden; het wreken van de beleediging die mij is aangedaan komt hierop neer dat ik voor mijn heele verdere bestaan mismaakt blijf, zoo zijt ge mij te lijf gegaan; en het kwaadste avontuur van mijn leven is u te hebben ontmoet die op zoek zijt naar avonturen."

„Alles geschiedt naar zijn aard," antwoordde Don Quichot. „Het onaangename van het geval was, mijnheer de baccalaureus Alonso López, dat gij kwaamt, zooals gij kwaamt: in het holle van den nacht, gekleed in deze lange hemden, met brandende fakkels, gebeden prevelende en in rouw gehuld, zoodat gij waarlijk allen schijn van booze geesten uit de andere wereld hadt; en onder deze omstandigheden kon ik niet nalaten mijn plicht te doen en u aan te vallen; ik zou zelfs aangevallen hebben al had ik met zekerheid geweten, dat gij baarlijke duivels uit de hel waart; trouwens daarvoor hield ik u al dien tijd."

„Waar mijn lot het nu eenmaal zoo gewild heeft," sprak de baccalaureus, „verzoek ik UEd. beleefd, mijnheer de ridder wiens verdolingen mij zoo op den dool-

weg gebracht hebben, mij eens te helpen om onder dit muildier vandaan te raken, want mijn eene been zit tusschen den stijgbeugel en het zadel beklemd."

„Waarom laat ge mij dan maar praten?" vroeg Don Quichot. „Had mij toch eerder gezegd wat u deert!"

Hij riep terstond Sancho Panza bij hem te komen, maar die dacht er niet aan, want hij was druk bezig den vrachtezel leeg te halen die de vrome heeren bij zich hadden, en die welbeladen was met eetwaar. Sancho gebruikte zijn jas als zak en nadat hij daarin alles wat hij te pakken kon krijgen en zooveel als het leed bijeengeraapt had, laadde hij het op zijn ezel en eerst toen haastte hij zich aan het geroep van zijn meester gehoor te geven en hielp hem den heer baccalaureus van onder het muildier vandaan te halen; vervolgens hielp hij hem op het beest en gaf hem de fakkel aan.

Don Quichot ried hem zijn metgezellen te volgen, en vroeg hem hun uit zijn naam verontschuldigingen aan te bieden voor hetgeen hij hun met den besten wil niet had kunnen besparen. En Sancho zei nog:

„Als de heeren misschien willen weten wie de dappere held was die ze zoo getracteerd heeft, kunt UEd. hun zeggen dat het de vermaarde Don Quichot van de Mancha is, ook wel genaamd *de Ridder van de Droevige Figuur.*"

Hierop reed de baccalaureus weg; en Don Quichot vroeg Sancho hoe hij er zoo toe kwam om hem juist nu en nooit te voren *den Ridder van de Droevige Figuur* te noemen.

„Dat zal ik u eens vertellen," zei Sancho. „Ik heb bij het licht van de fakkel van dien ongelukkigen man een poos naar u staan te kijken, en UEd. ziet er waarlijk den laatsten tijd droeviger uit dan ik ooit van mijn

levensdagen iemand gezien heb; dat zal wel komen van de vermoeienis van dit gevecht, of van de tanden en kiezen die u kwijt bent."

„Neen, dat is het niet," antwoordde Don Quichot, „maar de wijzeman wiens taak het is de historie van mijn heldendaden te schrijven, heeft vermoedelijk gemeend dat het goed ware indien ik een naam aannam gelijk alle vroegere ridders dien aannamen: de een zich noemende *den Ridder met het Vlammende Zwaard*, de ander *dien van den Eenhoorn*, een derde *dien van de Maagden*, weer een ander *dien van den Vogel Phoenix*, een vijfde *den Ridder van den Griffioen*, een zesde *dien van den Dood*; en onder deze namen en daarbij behoorende kenteekenen waren zij vermaard over het geheele aardrond. Zoodat ik van meening ben dat de reeds genoemde wijzeman het je op de tong en in de gedachte heeft gelegd mij thans *den Ridder van de Droevige Figuur* te noemen, denwelken naam ik dus voortaan denk te voeren; en opdat deze nog beter passe heb ik besloten zoodra de gelegenheid zich voordoet in mijn schild een zeer droevig gelaat te doen schilderen."

„Daar behoeven we geen tijd en geld aan te verspillen," zei Sancho; „'t is al mooi genoeg als UEd. zichzelf van aangezicht tot aangezicht voor de toeschouwers te kijk vertoont; dan zullen ze u wel vanzelf *den Ridder van de Droevige Figuur* noemen, zonder eenig schild of schilderij; gelooft u mij maar, zoo waar ik het zeg: u kan zeker zijn, mijnheer, en dat is geen gekheid, dat u er vanwege den honger en dien mond zonder tanden al zoo treurig uitziet dat het schilderij van de droevige figuur gerust achterwege kan blijven."

Don Quichot lachte om Sancho's grap, maar alevenwel besloot hij zich bij dezen naam te noemen en zoodra

hij tijd had zijn schild of rondas te laten beschilderen. En hij sprak:

„Ik begrijp Sancho, dat ik zwaar gezondigd heb omdat ik de hand geslagen heb aan het gewijde, *juxta illud*: *Si quis suadente diabolo* [5]), enz., al weet ik zeer wel dat het niet deze hand, maar deze lans was; en bovendien wist ik geenszins dat ik tegen priesters of zaken der Kerk te keer ging, dewelke ik als de Katholiek en geloovig christen die ik ben eerbiedig en hoog houd, — ik dacht met spookverschijningen en monsters uit de andere wereld te maken te hebben. En zelfs al ware dit eerste het geval, dan weet ik nog hoe het den Cid Ruy Díaz verging toen hij in tegenwoordigheid van Zijne Heiligheid den Paus den zetel van den ambassadeur van zekeren koning stuksloeg, om welke reden de Heilige Vader den banvloek over hem uitsprak, alhoewel de wakkere Rodrigo de Vivar zich dien dag zeker niet minder waardig gedroeg dan gemeenlijk [6])."

Na deze woorden dan vertrok de baccalaureus, gelijk reeds gezegd werd, zonder een woord te spreken [7]). Don Quichot had nog gaarne willen zien of het lijk in de draagkoets een geraamte was of niet; maar Sancho wilde daar niets van hooren en zei:

„Heer, UEd. heeft dit gevaarlijkste van alle avonturen die ik met u heb meegemaakt gelukkiger ten einde gebracht dan de andere; maar misschien zouden die menschen alhoewel u ze verslagen en op de vlucht gedreven heeft, wel eens kunnen bedenken dat zij door één enkel man overweldigd werden en zoo diep beschaamd als ze zijn, nieuwen moed vatten om ons te lijf te gaan of onaangenaamheden te bezorgen. De ezel staat klaar, de bergen zijn dichtbij, de honger dringt: het beste wat wij kunnen doen is ons een goeden terugtocht ver-

zekeren, en zooals het spreekwoord zegt, laat de levenden hun brood, en laat de dooden hun dooden begraven [8]).''En zijn ezel voor zich uitdrijvend, vroeg hij Don Quichot hem te volgen, die van gevoelen was dat Sancho gelijk had en het zwijgend deed. Zij gingen een eindweegs tusschen twee kleine heuvels en kwamen toen eensklaps in een breed, stil dal, waar zij afstegen; Sancho laadde den ezel af en op het malsche gras gezeten, met honger als de beste saus bij de hand, aten zij tegelijkertijd ontbijt, noenmaal, middag- en avondeten en deden zich te goed aan meer dan een van de mandjes koud vleesch die de geestelijke dienaars van den doode (die het zich zelden aan het goede laten ontbreken) op hun lastdier hadden meegebracht. Evenwel beleefden zij toch nog een grooten tegenspoed en wel zoo ernstig dat Sancho dit het ergst van alles vond, want zij hadden geen wijn te drinken, en zelfs geen water om den dorst te lesschen; en toen nu de dorst hen zoo kwelde, zag Sancho dat de wei waarin zij gezeten waren vol malsch groen gras stond, en hij zeide wat in het volgend hoofdstuk zal worden verhaald.

AANTEEKENINGEN

[1]) Zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekeningen 19 en 20.
[2]) Over den helm van Mambrino, zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 21.
[3]) *Encamisados*, waaronder men eigenlijk verstaat lieden die deelnemen aan een camisade, i.e. een onverhoedsche aanval waarbij de aanvallers hemden over hun kleeren trokken als herkenningsteeken in de duisternis.
[4]) Cervantes doelt hier op vreemde gebeurtenissen, die zich hadden voorgedaan bij het overbrengen van het lijk van

den Heiligen Johannes van het Kruis († 1591), niet van Baeza, maar van Úbeda naar Segovia in het jaar 1593.

[5]) „Qui clericum percusserit, excommunicetur, et non nisi a Romano Pontifice absolvatur. *Si quis suadente diabolo* hujus sacrilegii vitium vel crimen incurrerit, quod in clericum vel monachum violenter manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat. (*Decretum aureum Domini Gratiani*, causa XVII, quaestio IV).

[6]) Don Quichot denkt aan het verhaal van een romance van den Cid *(A concilio dentro en Roma)*, die men o.a. afgedrukt vindt in Menéndez y Pelayo's, *Antología de poetas líricos castellanos*, VIII, *op. cit.*, blz. 65—66. De zetel was die van den koning van Frankrijk. De gebeurtenis had plaats te Rome in de Sint-Pieter, maar niet in tegenwoordigheid van den Paus. Dat het verhaal iederen historischen grond mist, doet voor Don Quichot niets ter zake.

[7]) Cervantes vergeet dat hij reeds verteld heeft dat de baccalaureus heenging.

[8]) Met deze woorden van het Evangelie (*Mattheüs* VIII : 22) wordt een poging gedaan om het spreekwoord van den tekst in het Nederlandsch weer te geven: „váyase el muerto a la sepultura y el vivo a la hogaza" (de doode ga naar het graf en de levende naar het brood). Het is merkwaardig dat dit het eerste spreekwoord is dat de auteur Sancho in den mond legt, die toch al van Hoofdstuk VII af de lotgevallen van Don Quichot deelt. Eerst in Hoofdstuk XXV is Sancho gegroeid tot den „refranista", die onophoudelijk te pas en te onpas spreekwoorden aanhaalt.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK

OVER EEN NOOIT TER WERELD DOOR EENIG EDELMAN ZÓÓ ZONDER GEVAREN TEN EINDE GEBRACHT, ONGEHOORD EN ONGEZIEN AVONTUUR, HETWELK HIER VOLEIND WERD DOOR DEN DAPPEREN DON QUICHOT VAN DE MANCHA

„Mijnheer, dat gras hier bewijst zoo zeker als iets dat er dicht in de buurt een bron of een beek moet wezen die het drenkt, en dus zal het maar het beste zijn dat wij nog een eindje doorloopen; dan vinden wij vast wel een plek waar wij dien verschrikkelijken dorst kunnen verslaan; ik zeg maar zoo: dorst is nog erger dan honger."

Die raad scheen Don Quichot niet slecht; hij nam Rossinant bij den teugel, en Sancho zijn ezel bij den halster, nadat hij daar het overschot van den maaltijd weer op had geladen; en zoo trokken zij in den blinde over de weide, want de duisternis van den nacht deed hen niets zien; maar zij waren nog geen tweehonderd pas gegaan, of er klonk hun een luid geruisch in de ooren als van water dat van groote steile rotsen schiet. Het geluid was hun als muziek in de ooren; maar toen zij stilstonden om te luisteren van welken kant het kwam hoorden zij plotseling nog iets anders, dat hun het pleizier van het water in 't water liet vallen, vooral wat Sancho betrof, die van nature bang en vreesachtig was. Zij hoorden om het dan maar te zeggen, zware regelmatig vallende slagen, en tegelijkertijd gerammel van ijzer en ketenen, wat samen met het woest geluid van het water ieder ander hart dan dat van Don Quichot van schrik zou hebben doen beven. De nacht was, als gezegd, stikkedonker, en zij waren juist tusschen hooge boomen aangeland, wier gebladerte, door een licht

koeltje bewogen, een zacht en onheilspellend geluid maakte; zoodat dit alles te zamen: de eenzaamheid, de plek, de duisternis, het geruisch van het water en het geritsel van de blaren, hen schrikachtig en bevreesd maakte, en nog te meer toen zij merkten dat de slagen niet ophielden, de wind niet ging liggen en de dag niet aanbrak; bij dit alles kwam ten overvloede dat zij nog steeds niet wisten waar zij waren. Maar Don Quichot sprong gesterkt door zijn onverschrokken hart op Rossinant, schoot het schild aan den arm, velde de lans en sprak:

„Sancho mijn vriend, weet dat ik door 's Hemels wil in deze onze ijzeren eeuw geboren ben om die van goud, of de gulden tijden gelijk men ze wel noemt, te doen herleven. Ik ben het wien gevaren, groote daden en heldenstukken beschoren zijn; ja, ik ben de man, ik herhaal het, die voorbestemd is de dappere daden der ridders van de Ronde Tafel, de Twaalf Pairs van Frankrijk en de Negen Heroën van de Faam [1]) te doen herleven, en die de Platirs en Tablantes, de Olivantes en Tirantes, de Febo's en Belianises ter vergetelheid zal doen vergaan met heel het heir van roemruchte dolende ridders uit de tijden van weleer, door in deze de dagen mijns levens zulke wonderen en wapenfeiten te volbrengen dat zij haarlieder schitterendste daden zullen verduisteren. Let wel, trouw en plichtvaardig schildknecht, hoe donker deze nacht is, hoe vreemd de stilte, hoe dof en verward het geruisch dezer boomen, en hoe schrikwekkend ginds het water ruischt dat wij hier kwamen zoeken en dat schijnt te storten en te breken van de hoogste bergen der Maan [2]); luister hoe dit voortdurend gehamer ons de ooren treft en kwetst; al deze dingen gezamenlijk en afzonderlijk volstaan

om zelfs Mars vrees, ontzetting en schrik aan te jagen, hoeveel te meer dan een mensch die niet gewend is aan zulke ontmoetingen en avonturen. En zie, dit alles wat ik je noem is slechts prikkel en spoorslag voor mijn moed; het doet mij het hart sterker in de borst slaan van vurig begeeren mij in dit avontuur te storten, hoe fel het zich laat aanzien. Bind daarom Rossinant de singels wat vaster, en God zij met je; blijf mij hier een drietal dagen wachten, doch langer niet, en mocht ik binnen dien tijd niet zijn teruggekeerd, ga dan naar ons dorp en wil je vandaar mij ten gevalle naar El Toboso begeven, waar je mijn onvergelijkelijke aangebedene Dulcina zult zeggen dat haar hartsgevangen ridder sneefde bij een streven naar dingen die hem waardig zouden maken zich den haren te noemen."
Toen Sancho deze woorden van zijn meester hoorde, begon hij erbarmelijk te schreien en hij zei:
„Ach mijnheer, ik begrijp niet waarom UEd. dit schrikkelijk avontuur wilt gaan ondernemen. Het is nog nacht; niemand ziet ons: wij kunnen veel beter rechtsomkeert maken en het gevaar ontloopen, zelfs al krijgen wij drie dagen niet te drinken; er is immers niemand die ons ziet, dus er zal zeker niemand zijn die ons voor lafaards scheldt. Bovendien heb ik den pastoor van ons dorp, dien UEd. toch goed kent, vaak hooren preeken dat wie het zwaard opneemt door het zwaard zal vergaan; zoodat het niet goed is God te verzoeken door zulk een stout stuk te ondernemen waarbij een mensch er alleen per mirakel het leven afbrengt. De Hemel heeft toch al genoeg wonderen aan u verricht door u het jonassen te besparen dat mij overkomen is, en u vrij en ongedeerd als overwinnaar te voorschijn te laten treden uit al de vijanden die met het lijk optrokken.

En als dat alles nog niet genoeg is om u het steenen hart te vermurwen en te verteederen, laat het dan vermurwd worden doordat u eens nadenkt en overweegt dat UEd. zich nauwelijks vanhier zal hebben verwijderd, of ik zal uit louter vrees den geest geven aan wien ze maar hebben wil. Ik heb huis en hof en vrouw en kinderen in den steek gelaten om bij UEd. in dienst te treden en in de hoop er beter van te worden, maar niet minder; alevenwel, die het onderste uit de kan wil hebben, krijgt het lid op den neus, en ik ben er tot nog toe leelijk bekaaid afgekomen. Want juistement nu dat mijn hoop op dat vermaledijde en onzalige eiland dat UEd. mij al zoo vaak beloofd heeft op zijn hoogst was, moet ik het beleven dat UEd. mij in stee daarvan wilt achterlaten in een zoo van alle christenmenschen verlaten streek. Bij den al-eenigen God, mijnheer, dat onrecht mag u mij niet aandoen; en als UEd. deze onderneming in geen geval wilt opgeven, stelt u ze dan ten minste uit tot morgen vroeg; want naar wat ik weet uit de jaren toen ik herder was, schat ik dat het over een uur of drie dag is, aangezien de mond van den hoorn ons boven het hoofd staat, en dan ligt het uur van middernacht onder den linkerarm [3]).''

,,Hoe kan jij zien waarheen de linkerarm wijst, Sancho,'' zei Don Quichot, ,,of waar de mond van den hoorn is van denwelken je spreekt, wanneer de nacht zóó donker is dat er geen ster aan den ganschen hemel te onderscheiden valt?''

,,Waar is waar,'' zei Sancho; ,,maar een mensch in angst heeft duizend oogen, hij ziet zelfs de dingen onder den grond, dus allicht wat er daarboven in den hemel is; en overigens kan iedereen met wat gezond verstand begrijpen dat het weldra dag wordt.''

„Weldra of nimmer," antwoordde Don Quichot; „maar van mij zal nooit gezegd kunnen worden dat ik mij door tranen en smeekbeden van mijn ridderplicht af liet houden; en daarom verzoek ik je den mond te houden Sancho; want God die mij den lust tot dit nooit gezien en schrikkelijk avontuur in het hart gaf, zal wel zorg dragen voor mijn veiligheid en jouw vertroosting in de droefenis. Bind jij Rossinant de singels maar wat vaster, blijf wachten, en weldra zal ik hier dood of levend terug zijn."
Sancho zag wel dat zijn meester vast besloten was en dat zijn tranen, vermaningen en smeekbeden niets bij Don Quichot uitrichtten; hij besloot zijn heil in een list te zoeken en hem als dat ging tot het aanbreken van den dag op te houden; en onderwijl hij de singels van het paard aanhaalde, kluisterde hij in 't geniep en zonder dat zijn heer het merkte met den halster van zijn ezel Rossinants twee voorbeenen, zoodat Don Quichot toen hij wilde wegrijden, daar niet in slaagde; want het paard kon enkel bokkesprongen maken. En Sancho Panza, het slagen van zijn list aanschouwende, zeide:
„Nou ziet u, mijnheer, dat de Hemel verteederd is door mijn tranen en gebeden, en het zoo heeft beschikt dat Rossinant niet voortkan; en als u nog wilt doorzetten en het dier gaat sporen en ranselen zou dat de fortuin verzoeken zijn, en de verzenen zooals men zegt tegen de prikkels slaan."
Toen werd Don Quichot wanhopig, want hoe sterker hij het paard de sporen gaf des te minder beweging kon hij er in krijgen; hij merkte niets van de kluisters, en hij besloot te berusten en te wachten, tot de dag aanbrak of tot Rossinant weer in beweging kwam. Hij was vast overtuigd dat dit alles een andere reden had dan de list van Sancho; hij zeide dan ook:

„Als het zoo staat, Sancho, en Rossinant zich niet verroeren kan, ben ik geneigd te wachten tot de dageraad ons toelacht, al beween ik ieder uur dat zij draalt met komen."

„Doet u dat nou niet," zei Sancho; „dan zal ik UEd. van dit eigenste oogenblik af tot de dag aanbreekt wel vermaken met verhalen vertellen, als u ten minste niet liever van het paard afkomt om een uurtje te gaan slapen in het malsche gras, zooals de dolende ridders dat gewoon zijn; dan zou u beter uitgerust wezen als de dag aanbreekt en het oogenblik komt om het groote avontuur te beginnen dat UEd. verwacht."

„Wat bazel je van afstijgen of slapen?" zei Don Quichot. „Ben ik bijgeval een van de ridders die rust nemen te midden der gevaren? Slaap jij, die geschapen bent om te slapen, of doe wat je wilt; ik zal doen hetgeen mij het meest met mijn plicht schijnt te strooken."

„Wordt u niet kwaad, lieve mijnheer," antwoordde Sancho; „daar zei ik het niet om."

En naderbijkomende, legde hij één hand op den zadelknop en de andere op den achterboog, zoodat hij de linkerheup van zijn meester tusschen de armen had; hij dorst zich geen stap van Don Quichot te verwijderen: zoo bang was hij voor de slagen die nog altijd met korte tusschenpoozen klonken. Don Quichot vroeg hem dan zijn verhaal maar eens te vertellen om hem bezig te houden, zooals hij beloofd had, waarop Sancho zei dat hij het zou probeeren, als de angst voor wat hij hoorde het ten minste toeliet.

„Alevenwel," zei hij, „zal ik mijn best doen UEd. een verhaal te vertellen, dat als ik het tot een goed einde breng en de draad me niet ontschiet, het beste vertelsel is dat ik ken; en luistert UEd. dan maar eens goed,

want ik begin. Er was eens — het goede dat hier volgt zij voor ons allen, en het kwade voor hem die het zoekt [4]) — UEd. moet weten mijnheer, dat de menschen vroeger hun verhalen niet zoo maar begonnen; nee, dat is een wijze spreuk geweest van Cato den Drensoor [5]), den Romein, die luidde: ‚en het kwaad voor hem die het zoekt,' en dat past hier zoo precies als een ring aan een vinger om te bewijzen dat UEd. zich kalm moet houden en nergens geen kwaad gaan zoeken maar samen met mij langs een anderen weg terugkeeren, want niemand dwingt ons toch juist dezen weg te nemen waar ons zooveel verschrikkelijks wacht."

„Ga voort met je verhaal, Sancho," zei Don Quichot, „en laat de keuze van den weg dien wij dienen te gaan aan mijn beleid over."

„U moet dan weten," zei Sancho, „dat er in zeker dorp in Estremadura een geitenhoeder leefde, ik bedoel een man die schapen hoedde, en die geitenhoeder of schaapscheper heette dan om kort te gaan Lope Ruiz; en die Lope Ruiz was verliefd geraakt op een herderin, die Torralba heette; en die herderin die Torralba heette, was de dochter van een rijken veeboer; en die rijke veeboer..."

„Als je op die manier je verhaal vertelt, Sancho," zei Don Quichot, „en alles herhaalt wat je zegt, dan kom je in geen twee dagen klaar: vertel het achter elkander als een mensch die zijn verstand heeft, of houd liever je mond."

„Ze vertellen in mijn streek zulke verhalen juistement op de manier dat ik het vertel," antwoordde Sancho, „en op een andere manier kan ik het niet, en UEd. kan niet van mij vergen dat ik nieuwe manieren verzin."

„Vertel het dan zooals je wilt," zei Don Quichot; „en aangezien het noodlot wil dat ik naar je luisteren moet, ga voort."
„Zooals ik dan zei, mijn lieve mijnheer," ging Sancho verder, „die geitenscheper was verliefd op de herderin Torralba, een struische wilde meid, die iets van een kerel had, want zij had een kneveltje, het is of ik haar voor mij zie."
„Heb je haar dan gekend?" vroeg Don Quichot.
„Nee, gekend heb ik haar niet," antwoordde Sancho; „maar de man die mij dit verhaal verteld heeft, zei dat het zoo waarlijk en waarachtig gebeurd was dat ik als ik het anderen vertelde best beweren en zelfs bezweren mocht dat ik alles zelf had meegemaakt. En zoo kwamen en gingen dan de dagen, en de duivel die nooit slaapt en altijd alles in de war schopt, wist het zoo te schikken dat de liefde die de herder voor de herderin voelde in haat en nijd omsloeg; volgens kwade tongen kwam dat omdat ze hem zoo jaloersch maakte dat het over de schreef ging en schandelijk werd; en het werd zelfs zoo slim dat de herder eensklaps een afschuw van haar kreeg, en om haar niet meer te zien besloot hij de streek te verlaten en zich ergens heen te begeven waar zijn oogen haar nimmer meer zouden aanschouwen. En toen Torralba zag dat Lope niets meer van haar wilde weten kreeg zij hem op slag hevig lief, meer dan ooit te voren."
„Zoo is de aard der vrouw," sprak Don Quichot, „hem die haar liefheeft minacht zij en die haar verafschuwt krijgt zij lief. Ga voort, Sancho."
„'t Geviel dan zoo," zei Sancho, „dat deze herder deed wat hij besloten had; hij dreef zijn kudde voor zich uit over de velden van Estremadura en zocht zijn weg naar de koninkrijken van Portugal. Torralba, die het

te weten kwam, ging hem achterna en volgde hem van verre, barrevoets, met een staf in de hand en een zadelzak om den hals, waarin zij naar het zeggen is een scherf spiegel en een stuk kam had en een fleschje met ik weet niet wat om zich mooi te maken; maar wat zij dan ook bij zich had — en dat gaat mij niet aan ook —, ik wil u wel vertellen dat toen de herder met zijn kudde de Guadiana bereikte en ze wilde oversteken, de rivier in dat jaargetij zoo hoog was dat ze haast buiten haar oevers stond, en aan den kant waar hij er aankwam was er veer noch vaartuig, noch iemand die hem en zijn vee kon overzetten, wat hem zeer begrootte want hij zag Torralba al aankomen en hem met haar tranen en smeekbeden in last brengen. Hij keek nog maar eens goed rond, en hij zag een visscherman die naast een bootje stond, zoo klein dat er maar één man en één geit ingingen. Desalniettemin sprak hij den man aan en kwam overeen dat hij hem en de driehonderd geiten die hij bij zich had zou overvaren. De visscher stapte in het bootje en zette een geit over; toen kwam hij weer terug en zette weer een geit over; toen kwam hij weer terug, en toen zette hij weer een geit over. UEd. moet onthouden hoeveel geiten de visscherman overzet, want als er één mankeert is het verhaal uit, en er valt geen woord meer te vertellen. Om dan verder te gaan, u moet weten dat de aanlegplaats aan den overkant glad en glibberig was en dat het een heelen tijd duurde eer de visscher over en weer was; maar toch kwam hij weer terug om een geit te halen, en nog een, en nog een."

„Laten wij maar zeggen dat hij ze allemaal overzette," zei Don Quichot, „en vaar niet zoo heen en weer, want dan krijg je ze nog in geen jaar over."

„Hoeveel zijn er al over?" vroeg Sancho.

„Hoe moet ik dat weten, voor den duivel?" antwoordde Don Quichot.

„En ik heb u nog zoo gezegd dat u den tel niet kwijt mocht raken; nou is het vertelsel uit, zoowaar ik leef; want nou kan het niet verder."

„Hoe zoo?" zei Don Quichot. „Komt het er bij deze geschiedenis zoo nauw op aan hoeveel geiten er overgevaren zijn, dat als een mensch den tel kwijtraakt, jij het verhaal niet verder kunt vertellen?"

„Neen, heer, dat kan niet," antwoordde Sancho; „want toen ik UEd. vroeg mij te vertellen hoeveel geiten er over waren en u zei dat u het niet wist, wist ik op het eigen oogenblik niet meer over hoeveel ik nog vertellen moest, en ik kan u verzekeren dat het een best en aardig verhaal was."

„Zoodat," vroeg Don Quichot, „het verhaal al afgeloopen is?"

„Afgeloopen, als met mijn moeder zaliger," zei Sancho.

„Wel," antwoordde Don Quichot, „je hebt me daar een van de origineelste verhalen verteld die ooit iemand verzonnen heeft, daargelaten of het echt gebeurd is of niet; en dat bovendien met een manier van vertellen en er een eind aan te maken zooals ik het nooit van mijn leven meer hooren zal [6]); maar ik had van jouw schitterend verstand niet anders verwacht; al sta ik er geenszins verbaasd over, want misschien dat dit lawaai dat nog maar steeds doorgaat je de zinnen verbijstert."

„Dat kan wel," antwoordde Sancho; „maar wat mijn vertelling aanbelangt weet ik zeker dat er niets meer te vertellen valt: dat eindigt waar het vertellen met de eerste geit begint."

„Dat het eindige waar het wensche," zeide Don Quichot, „maar laat ons zien of Rossinant zich reeds weer roeren kan."

En weer gaf hij het beest de sporen, en weer maakte Rossinant bokkesprongen, maar hij kwam niet van zijn plaats: zoo goed was hij vastgebonden.

Op dit oogenblik — het kan door de koelte van den aanbrekenden morgen geweest zijn, of doordat Sancho den vorigen avond iets had gegeten dat den darmen haast bijzet, of (wat het waarschijnlijkste is) doordat het een natuurlijke gang van zaken was — gevoelde hij behoefte te doen wat geen ander voor hem doen kon; de angst zat hem echter zóó in het hart dat hij geen duimbreed van de zijde zijns meesters dorst wijken. Maar er viel evenmin aan te denken niet te doen wat hij zoo noodig doen moest; en om een uitweg te vinden liet hij dan de rechterhand los waarmede hij het achterstuk van den zadelboog vasthad. En met deze rechterhand maakte hij behendig en in alle stilte den riem los, het eenige dat hem de broek ophield; en zoodra die los was zakte zij onmiddellijk naar beneden en kwamen de pijpen hem als kluisters om de voeten te liggen. Hierna lichtte hij zoo goed het ging zijn hemd op en ontblootte beide billen, die niet mis waren. Toen dit tot stand was gebracht (meer leek hem niet noodig om uit de benauwdheid te raken), kwam hij voor een nog grooter verlegenheid te staan, want het leek hem dat hij zijn gevoeg niet kon doen zonder eenig lawaai te maken, en hij beet op zijn tanden, trok zijn schouders samen en hield voor zoover hij kon zijn adem in. Maar al dezen voorzorgsmaatregelen ten spijt was hij toch niet zoo fortuinlijk dat hem ten langen leste niet eenig geluid ontsnapte, een geluid dat wel ganschelijk verschillend

was van wat hem zooveel vrees aanjoeg. Don Quichot hoorde het en zei:
„Wat voor geluid is dat, Sancho?"
„Ik weet het niet, heer," antwoordde hij. „Alweer wat anders; avonturen en ongelukken komen zelden alleen."
Hij beproefde zijn geluk nog eens en slaagde zoo wel dat hij zonder verder rumoer en lawaai als den eersten keer den last kwijtraakte die hem zoo had bezwaard. Maar aangezien het zintuig van den reuk bij Don Quichot even goed ontwikkeld was als dat van het gehoor en Sancho zoo dicht bij hem stond, tegen hem aangedrongen als een kind bij zijn moeder, en de dampen bijna rechtstandig opstegen, was het niet te vermijden dat een deel dezer geuren zijn neusgaten bereikte; en nauwelijks hadden zij deze bereikt of hij redde zich door zijn neus met twee vingers dicht te knijpen, waarna hij ietwat neuzelend zeide:
„Het komt mij voor dat je in grooten angst verkeert, Sancho."
„Wel wis en waarachtig," antwoordde Sancho; „maar waaraan merkt UEd. dat op het oogenblik erger dan anders?"
„Omdat je op het oogenblik erger dan anders stinkt, en niet naar amber," antwoordde Don Quichot.
„Dat zal wel," zei Sancho; „en dat is niet mijn schuld, maar die van UEd., die mij op de zotste uren door de onmogelijkste oorden laat rondtrekken."
„Treed drie of vier stappen achteruit, vriend," sprak Don Quichot (dit alles zonder de vingers van zijn neus te nemen), „en bedenk voortaan beter waar je staat en welk ontzag je mij verschuldigd bent; want de veel te vertrouwelijke omgang dien ik met je heb, heeft je tot dit gebrek aan eerbied gebracht."

„Ik wil wedden," zei Sancho weer, „dat UEd. denkt dat ik iets uitgevoerd heb... dat ik niet had moeten doen."
„Het is beter daar maar niet in te roeren, vriend Sancho," antwoordde Don Quichot.
In deze en dergelijke gesprekken gewikkeld brachten heer en knecht den nacht door; maar toen Sancho zag dat de morgen allengs ging aanbreken maakte hij zeer voorzichtig Rossinant los en zijn broek vast. Zoodra Rossinant merkte dat hij los was begon hij, hoewel in het geheel niet vurig van aard, levendiger gevoelens te vertoonen en te steigeren; want (zijn roem niet te na gesproken) hij verstond niet de kunst om courbetten te maken. Toen nu Don Quichot merkte dat er weer beweging in Rossinant kwam, leek hem dit een gunstig voorteeken en hij dacht niet anders of het beteekende dat hij het schrikkelijk avontuur thans zeker ondernemen moest. Onderwijl was de dag aangebroken en men kon de dingen beter onderscheiden. Don Quichot zag dat hij onder hooge boomen stond, kastanjes, die diepe schaduw geven; hij hoorde ook dat het geluid van de slagen voortging, maar hij kon niet zien wat er de oorzaak van was; en dus liet hij Rossinant zonder langer talmen de spoor voelen, nam nogmaals afscheid van Sancho en gelastte hem, gelijk hij reeds eer gedaan had, daar hoogstens drie dagen op hem te wachten; indien hij na die spanne tijds niet mocht zijn teruggekeerd, kon Sancho het voor zeker houden dat het Gode behaagd had hem in dit gevaarlijke avontuur het leven te doen laten. Hij herhaalde de boodschap en opdracht die Sancho uit zijn naam aan zijn aangebedene Dulcinea moest overbrengen, en wat het loon van zijn diensten betreft behoefde hij zich geen zorg te maken; want, zei Don Quichot, eer zij van huis gingen had hij

zijn testament gemaakt, krachtens hetwelk Sancho volkomen tevreden zou worden gesteld in alles wat zijn loon betrof voor den tijd dat hij hem had gediend; zoo God hem echter veilig, gezond en onverlet dit gevaar te boven deed komen kon hij zeker op het beloofde eiland rekenen. Sancho begon bij het hooren van deze vriendelijke woorden van zijn goeden meester weer te schreien en hij nam zich voor Don Quichot in dit avontuur tot het allerlaatste oogenblik bij te staan.

Uit deze tranen en dit hoogst eerzaam voornemen van Sancho Panza besluit de schrijver van deze geschiedenis dat hij van zeer goede afkomst moet geweest zijn en geboren uit christelijke voorzaten die zich niet met joden, mooren of andere heidenen hadden vermengd. De gevoelens waarvan Sancho blijk gaf troffen wel het hart van zijn meester, maar niet zoozeer dat hij eenige zwakheid toonde; integendeel, zijn aandoeningen zoo goed mogelijk beheerschend, reed hij in de richting vanwaar naar het hem scheen het geluid van het water en de slagen kwam. Sancho volgde hem te voet, als gewoonlijk zijn ezel, zijn trouwen metgezel in voor- en tegenspoed, bij den halster voerend; en nadat zij een goed eind weegs onder kastanjes en andere schaduwrijke boomen gevorderd waren, kwamen zij aan een kleine weide aan den voet van hooge rotsen van welke zich geweldig water neerstortte. Onder de rotsen stonden eenige armzalige hutten die meer van bouwvallen dan gebouwen hadden en van daaruit kwam naar zij bemerkten het kabaal en gekletter van de slagen, die nog steeds niet ophielden. Rossinant werd schichtig van dat rumoer van water en slagen, maar Don Quichot kalmeerde hem en reed stapvoets op de hutten af, zich onderwijl van ganscher harte zijner meesteresse aan-

bevelende, haar smeekende hem bij dit gewaagd en schrikkelijk wapenfeit haar gunst niet te onthouden, en terloops beval hij zich ook Gode aan, opdat Hij hem niet vergeten zoude. Sancho, die geen stap van zijn zijde week, rekte zijn hals zoo ver hij kon om te zien of hij tusschen Rossinants beenen door iets kon waarnemen van wat hem zooveel schrik en ontsteltenis had aangejaagd. Op deze wijze hadden zij wellicht een honderd schreden gedaan toen zij, een hoek omgaande, de ware oorzaak van het oorverdoovend en schrikaanjagend leven voor oogen kregen dat hen den ganschen nacht in angst en vreeze gebannen had. En het waren (laat het u niet verdrieten, o lezer!) de zes zware hamers van een volmolen, die met hun beurtelingsche slagen al dit lawaai verwekten...

Toen Don Quichot zag wat het was, sloeg het hem stom en stijf en een rilling voer hem door al zijn leden. Sancho keek hem aan en zag dat het hoofd hem op de borst gezonken was, klaarblijkelijk uit schaamte. Don Quichot keek op zijn beurt Sancho aan en zag dat de wangen hem bol stonden en dat hij haast proestte, klaar om in lachen uit te barsten, en de zwaarmoedigheid zat niet zoo diep bij Don Quichot dat hij Sancho ziende het lachen kon laten. Toen Sancho nu zag dat zijn meester begon, liet hij zich zóó gaan dat hij zijn buik moest vasthouden. Viermaal bedaarde hij, maar even zooveel malen overviel het hem weer, even onweerstaanbaar als den eersten keer, wat Don Quichot duivels kwaad maakte, des te meer toen hij Sancho spottend hoorde zeggen:

„Sancho, mijn vriend, weet dat ik door 's Hemels wil

in deze onze ijzeren eeuw geboren ben om die van goud, of de gulden tijden gelijk men ze wel noemt, te doen herleven. Ik ben het wien gevaren, groote daden en heldenstukken beschoren zijn..."
En zoo herhaalde hij haast alle woorden die Don Quichot gesproken had, toen zij voor het eerst de schrikkelijke slagen hoorden.
Toen Don Quichot gewaar werd dat Sancho den gek met hem stak, voelde hij zich daardoor zoo getergd en geërgerd dat hij de lans hief en hem daarmee twee slagen gaf, zoo hard, dat als hij die op zijn hoofd gekregen had zooals ze nu op zijn rug terechtkwamen, er geen loon meer betaald had behoeven te worden, tenzij aan de erven. Sancho begreep zoodoende dat de grap ernst werd en zei nederig, en bevreesd dat zijn meester het er niet bij laten zou:
„Kalmeert UEd. toch; want bij God, ik maak maar gekheid."
„Omdat gij gekheid maakt, maak ik nog geen gekheid," zei Don Quichot. „Luister eens, heer lachebek: als dit een gevaarlijk avontuur was geweest in plaats van de hamers van een volmolen, dacht je dat ik dan niet den noodigen moed aan den dag zou gelegd hebben om het te ondernemen en tot een goed einde te brengen? Ben ik, aangezien ik een edelman ben, misschien verplicht alle geluiden te kennen en te onderscheiden en te weten of zij van een volmolen zijn of niet? En dat waar ik er waarschijnlijk, wat overigens inderdaad het geval is, nog nooit van mijn leven een aanschouwd heb, en gij wel, lage dorper die tusschen diergelijke dingen geboren en getogen zijt. Gelooft ge mij niet, doe dan deze zes hamers in even zoovele sterke reuzen veranderen, zend ze een voor een of allen tegelijk tegen mij

in het veld en als ik ze niet alle zes morsdood sla, lach dan om mij zooveel ge wilt."

„Zwijg stil, mijnheer," zei Sancho; „ik geef graag toe dat ik wat te goedlachsch ben geweest. Maar als ik UEd. eens vragen mag, nu er toch weer vrede tusschen ons is, en moge God u bij alle avonturen die u overkomen zoo goed en gaaf sparen als in dit: is al die gruwelijke angst waarin wij gezeten hebben, soms niet iets om over te lachen en aan iedereen te vertellen? Ten minste wat ik heb uitgestaan; want van UEd. weet ik wel dat u geen angst kent en zelfs niet weet wat schrik of vrees beteekent."

„Ik ontken geenszins," antwoordde Don Quichot, „dat wat ons overkomen is, stof tot lachen geeft; maar als verhaal is het niet de moeite waard; want niet iedereen is schrander genoeg om het fijne van de zaken te snappen."

„In ieder geval," zei Sancho, „kent UEd. de kunst om het fijne van de zaak te raken als UEd. mij met de lans te lijf gaat, want u had het op mijn hoofd voorzien, al al kwam ze dank zij den goeden God en de haast waarmee ik terugsprong, op mijn rug neer. Maar wat zou het, het eind zal den last wel dragen; want ik heb vaak hooren beweren: ‚wie zijn kind liefheeft spaart de roede niet'; en wat meer zegt: als voorname heeren ernstig verschil van meening met een knecht hebben gehad plegen ze hem vaak terstond daarna een broek te geven; maar ik heb nog nooit gehoord wat zij hem wel geven als zij hem op stokslagen hebben getracteerd, of het moest zijn dat dolende ridders na stokslagen eilanden ten geschenke geven en zelfs koninkrijken op het vasteland."

„Wellicht kantelt de teerling nog zoo," sprak Don

Quichot, „dat al wat je zegt waar wordt. Vergeet hetgeen achter ons ligt: je bent een verstandig man en je weet dat de mensch zijn eerste opwellingen niet in zijn macht heeft; en bedenk voortaan vooral één ding: matig en beheersch je breedsprakigheid: want in geen van de ontelbaar vele ridderboeken die ik heb gelezen, ontmoette ik ooit eenig schildknaap die zooveel met zijn meester sprak als jij met den jouwen. Ik beschouw dit inderdaad als een groote fout, zoowel van jou als van mij: van jou aangezien je mij niet hoog genoeg acht; van mij omdat ik mij niet meer doe eerbiedigen. Want zie, van Gandalín, den schildknaap van Amadis van Gallië, die graaf was van Ínsula Firme, leest men dat hij altijd tegen zijn meester sprak met zijn muts in de hand, met nederig gebogen hoofd en het lijf geneigd op onderdanige Turksche wijze. En herinneren wij ons Gasabal, den schildknaap van Don Galaor: hij was zoo zwijgzaam dat om ons de voortreffelijkheid van zijn wonderbaarlijk stilzwijgen duidelijk te maken, zijn naam slechts een enkele maal genoemd wordt in heel die even uitvoerige als ware geschiedenis. Uit dit alles wat ik hier zeg, Sancho, kun je leeren dat er onderscheid dient te zijn tusschen meester en knecht, heer en dienaar, ridder en schildknaap. Laten wij elkander dus voortaan met meer eerbied bejegenen en niet trachten elkander voor den gek te houden, want mocht ik mij op eenigerlei wijze aan u ergeren... het loopt altijd kwaad af voor de kruik [7]). De gunsten en weldaden die ik u beloofde zullen te harer tijd waarlijk wel komen; en mochten zij uitblijven, ge zult uw loon niet derven, gelijk ik u reeds zeide."

„Als UEd. het zegt zal het wel waar zijn," zei Sancho; „maar ik zou wel eens willen weten (gesteld dat het

met die gunsten niet zoo vlot zou gaan en een mensch het op zijn loon zou moeten verhalen), hoeveel de schildknaap van een dolend ridder in vroeger tijden verdiende; en kregen ze dat per maand, of per dag, als een metselaarsknecht?"

„Ik ben niet van meening," antwoordde Don Quichot, „dat gezegde schildknapen in loondienst waren, doch dat zij van gunstbewijzen leefden; en indien ik jouw loon beschreven heb in het gezegeld testament dat thuis ligt, is dat geschied met het oog op wat er gebeuren kon; want nog steeds weet ik niet wat in deze onze rampzalige tijden de ridderschap kan wedervaren, en ik wensch niet dat mijne ziel om der wille van een onbeteekenende kleinigheid in de andere wereld schade zou lijden. Begrijp toch eens Sancho, dat er op aarde geen hachelijker levenswijze bestaat dan die der ridders van avonturen."

„Dat is vast en zeker waar," zei Sancho, „gezien dat alleen het geluid van de hamers van een volmolen al vermocht het hart van een zoo dapper dolend avonturier als UEd. is onrustig te maken en schrik aan te jagen. En weest u maar zeker dat ik voortaan mijn mond niet meer zal opendoen om den draak te steken met uw aangelegenheden, maar alleen om u te eeren als mijn meester en natuurlijken heer."

„Zoodoende, Sancho," antwoordde Don Quichot, „zullen je dagen verlengd worden in het land dat de Heere geeft; want na zijne ouders moet men zijne meesters eerbiedigen alsof ook zij ouders waren."

AANTEEKENINGEN

[1]) Over de Negen Heroën van de Faam, zie het Vijfde Hoofdstuk, aanteekening 6.

[2]) Zinspeling op de bronnen van den Nijl die naar men in de Oudheid meende ontsprong in Ethiopië, „op de hooge bergen van de Maan".

[3]) Onder den hoorn verstaat men den Kleinen Beer, een hoorn waarvan de Poolster het mondstuk vormt. Het heeft niet veel zin zich er in te verdiepen, hoe de herders uit den stand van dit sterrebeeld in de verschillende tijden van het jaar het uur van den nacht konden bepalen. Immers Sancho, die onder een boom stond, zag niets. De nacht was bovendien donker.

[4]) Dit is de traditioneele formule, waarmede verhalen van dezen aard oudtijds plachten te beginnen.

[5]) *Catón Zonzorino, romano,* zegt Sancho, waarmee hij natuurlijk *Catón Censorino* (Cato den Censor) bedoelt.

[6]) Dit is slechts ironie. Het verhaal is al heel oud. Cervantes ontleende het echter niet aan de *Disciplina Clericalis* van Petrus Alphonsus (begin 12de eeuw), het oudste novellenboek der middeleeuwen, maar aan een aesopische verzameling van de 15de eeuw, waarin het eveneens opgenomen was. Vgl. M Menéndez y Pelayo, *Estudios de crítica literaria,* IVa serie, Madrid 1907, blz. 18.

[7]) Zinspeling op een oud spreekwoord, dat o.a. opgeteekend is door Maestro Gonzalo Correas in zijn *Vocabulario de refranes y frases proverbiales...,* Madrid 1924, blz. 455a: „Si la piedra da en el cántaro, mal para el cántaro, y si el cántaro da en la piedra, mal para el cántaro, no para ella" (als de steen de kruik raakt, loopt het verkeerd af voor de kruik, en als de kruik den steen raakt, loopt het ook verkeerd af voor de kruik, niet voor den steen).

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

HETWELK HANDELT OVER HET VERHEVEN AVONTUUR EN DE GROOTSCHE WIJZE WAAROP DE HELM VAN MAMBRINO [1]) WERD BUITGEMAAKT, MITSGADERS OVER ANDERE ZAKEN DIE ONZEN ONOVERWINNELIJKEN RIDDER OVERKWAMEN

Het begon zachtjes te regenen, en Sancho wou in de molens gaan schuilen; maar Don Quichot had daar vanwege al die grappen zulk een hekel aan gekregen, dat hij er onder geen beding in wilde, en zoo sloegen zij rechtsaf en raakten op een anderen weg, die veel had van dien van den vorigen dag. Kort daarna bespeurde Don Quichot een man te paard die iets op het hoofd droeg dat schitterde alsof het van goud was, en nauwelijks had hij hem in het vizier, of hij wendde zich tot Sancho en zei tot hem:

„Er is geloof ik geen spreekwoord dat niet waar is, Sancho, want het zijn voor en na wijsheden die geput werden uit de menschelijke ervaring, de moeder van alle wetenschap; en wel vooral het gezegde dat luidt: ‚Waar de eene deur dichtgaat, gaat de andere open [2]).' Ik wil maar zeggen, dat als de fortuin gisteren de deur van het avontuur dat wij zochten voor ons sloot door ons een poets te spelen met die hamerslagen, zij er ons thans een andere wagenwijd openzet voor een ander, beter en veel gewisser avontuur; en als ik er niet in slaag door deze deur binnen te treden, dan zal de schuld aan mij zijn en ik zal het niet mogen wijten aan mijn onbekendheid met volmolens of de duisternis van den nacht. Ik zeg dit omdat er als ik mij niet vergis iemand op ons afkomt die den helm van Mambrino op het hoofd draagt [1]), ten opzichte waarvan ik den eed heb afgelegd dien je kent."

„Let UEd. maar goed op wat u zegt en nog meer op wat u doet," zei Sancho; „want het zou al te bar worden als het weer molenhamers bleken om ons het laatste restje gezond verstand uit het hoofd te kloppen en te stampen."

„Wel verduiveld, kerel!" zei Don Quichot. „Wat heeft die helm met die hamers te maken?"

„Dat moet u mij niet vragen," antwoordde Sancho; „maar ja, als ik zoo vrij mocht spreken als vroeger, dan kon ik u misschien wel eens zooveel aan het verstand brengen dat UEd. inzag hoe mis u het heeft in wat u beweert."

„Hoe kan ik mij vergissen in wat ik beweer, kleinzielige verrader?" vroeg Don Quichot. „Kijk dan eens of ons ginds geen ridder nadert op een grauw gevlekten schimmel, met een gouden helm op het hoofd?"

„Voor zoover ik wat zie en aanschouw," antwoordde Sancho, „is het enkel een man op een grauwen ezel, net als de mijne, die iets op zijn hoofd heeft dat schittert."

„En dat is de helm van Mambrino," zei Don Quichot. „Sta ter zijde en laat mij met hem alleen, en je zult zien hoe ik, aangezien de tijd dringt, zonder er verder een woord aan te verspillen, dit avontuur ten einde breng en den helm denwelken ik zoo vurig begeerd heb tot den mijnen maak."

„Dan zal ik maar liever een beetje uit de buurt blijven," zei Sancho; „maar ik zeg nog eens, God geve dat het voordeel en geen volmolens oplevert."

„Ik heb u reeds gezegd, vriend," zei Don Quichot, „dat ik geen woord meer over hamers hooren wil, of ik zweer bij... [3]), en daarmee basta, dat ik u op uw ziel zal hameren."

Sancho zweeg, uit angst dat zijn baas den eed dien hij zwoer en waar geen woord Fransch bij was — zelfs Gods naam ontbrak er niet aan — zou gestand doen. Wat nu den helm, het strijdros en den ridder betrof die Don Quichot zag, die zaak zat zoo: er waren daar in den omtrek twee dorpen, het eene zoo klein dat het geen apotheek en geen barbier bezat, en het andere dat er vlak bij lag, wel; zoodoende bediende de barbier van het groote ook het kleine dorp. Hier moest juist dien dag een zieke gelaten en een anderen klant de baard geschoren worden en dat kwam de barbier nu doen, met zijn koperen scheerbekken bij zich. Het toeval wilde dat hij onderweg een regenbui kreeg, en om zijn hoed niet nat te laten regenen, die waarschijnlijk gloednieuw was, zette hij het bekken op zijn hoofd; en omdat het pas gepoetst was schitterde het een halve mijl ver. Hij reed zooals Sancho zei een grauwen ezel en dit alles was de reden dat het Don Quichot een grauw gevlekte schimmel, een ridder en een gouden helm scheen te zijn; want hij betrok alles wat hij zag dadelijk in zijn dwaze dolende ridderij en onzalige gedachten. Toen hij nu den armen ridder naderbij zag komen verspilde hij geen woorden maar draafde met gevelde lans op hem af, zoo hard als Rossinant loopen kon, vast besloten hem overhoop te steken; eerst toen hij vlak bij hem was schreeuwde hij, zonder zijn woedende vaart te betoomen:

„Verdedig je, ellendig kreatuur, of lever goedschiks over hetgeen mij wettelijk toekomt."

De barbier die, geen kwaad vermoedende, deze spookverschijning zoo onverwachts op zich af zag komen, wist den steek van de lans niet anders te ontsnappen dan door zich van zijn ezel te laten vallen; en hij lag nog

niet op den grond of hij kwam zoo vlug als een hert weer ter been en rende sneller dan de wind het veld in.

Het scheerbekken bleef op den grond liggen, waarover Don Quichot zeer voldaan was; want, zei hij, de heiden had er verstandig aan gedaan het voorbeeld van den bever te volgen die wanneer hij zich door jagers achtervolgd ziet, met eigen tanden het deel zijns lichaams verscheurt en afbijt, waarvan hij van nature weet dat hij er om achtervolgd wordt [4]). Hij gelastte Sancho den helm op te rapen, en die nam hem van den grond en zei:

„'t Is bij God een best bekken en ik wed er een duit om dat het een stuk van achten waard is."

Waarna hij het aan zijn heer gaf, die het zich op het hoofd zette en er mee rond bleef draaien om te voelen hoe het opgezet moest worden; en toen hem dat niet lukte, sprak hij:

„Het valt niet tegen te spreken dat de heiden voor wiens maat dit vermaard hoofddeksel het eerst gesmeed werd een machtig groot hoofd moet hebben gehad; maar het is nog erger dat de helft zoek is."

Toen Sancho hoorde dat hij het bekken helm noemde, kon hij zijn lachen niet houden; maar hij herinnerde zich de woede van zijn heer, en hield halverwegen op.

„Waarom lach je, Sancho?" vroeg Don Quichot.

„Ik moet lachen," zei hij, „als ik bedenk wat voor dikken kop die heiden had, van wien die helm geweest is; want het lijkt sprekend op een doodgewoon barbiersbekken."

„Weet je wat ik geloof, Sancho? Dat dit eigenaardig stuk van den betooverden helm door een zonderlinge wending van het toeval in handen moet zijn gekomen van den een of ander die niet bij machte was er de

waarde van te zien of te begrijpen, en die zonder te beseffen wat hij deed, de helft smolt toen hij zag dat hij van puur goud was, vanwege de verdiensten, en van de andere helft dit ding maakte dat inderdaad een scheerbekken lijkt, zooals je zegt. Maar hoe het zij, voor mij die deze zaken doorzie, doet het er niet toe wat er veranderd is; in het eerste dorp waar er een smid is, zal ik het hem in orde laten maken, en wel zóó dat hij den helm dien de god der smidsen voor dien der veldslagen vervaardigde en smeedde [5]) evenaart, ja zelfs overtreft; en inmiddels zal ik hem dragen zoo goed als het gaat, want iets is beter dan niets en bovendien is hij in staat mij tegen een steenworp te beschermen."

„Dat is te zeggen," zei Sancho, „zoolang ze niet met slingers gaan gooien als in den veldslag tusschen de twee legermachten, toen ze UEd. het bloedig kruis op de kaken sloegen en het kannetje met den gezegenden drank vernielden, die mij het hart uit het lijf heeft doen kotsen."

„Het deert mij weinig dit verloren te hebben," zei Don Quichot, „en overigens weet je, Sancho, dat ik het recept van buiten ken."

„Nou, ik ook," zei Sancho; „maar God zal me bewaren als ik het nog ooit van mijn leven maak of gebruik voor mijn laatste uur geslagen is. En overigens voel ik niets meer voor avonturen waarbij ik het noodig heb, want ik ben van zins er mij met alle vijf mijn zinnen op toe te leggen om niet gewond te worden of iemand wonden te slaan. Dat ik misschien nog eens gejonast zal worden, daar spreek ik niet van; dergelijke rampen kan een mensch slecht voorzien en als zij komen is het maar het beste je schouders schrap te zetten, je adem in te houden, je oogen dicht te doen en je maar

te laten gaan waar lot en deken je hebben willen."
„Jij bent een slecht christen, Sancho," zei Don Quichot, toen hij dit hoorde, „want je vergeet eens aangedaan onrecht nooit; leer toch dat het nobelen en rijken harten eigen is geen gewicht te hechten aan zulke kleinigheden. Heb je er soms een manken voet van, een gebroken rib of een gat in je hoofd, dat je die grap maar niet vergeten kunt? Want het was toch maar een grap en een tijdpasseering;als ik het niet in dat licht gezien had, dan ware ik al lang daarheen teruggekeerd en had hun om jou te wreken meer schade toegebracht dan de Grieken aanrichtten om der wille van Helena. Dewelke, als zij in dezen tijd geleefd had, of mijn Dulcinea in den haren, er van verzekerd zou kunnen zijn dat hare schoonheid minder faam zou genieten dan die welke zij thans geniet."
Na welke woorden hij een zucht slaakte, zoo diep dat men dien tot hoog in de wolken hooren kon. Waarop Sancho zei:
„Laten we het dan maar een grap noemen, als het met de wraak geen ernst wordt; maar of het ernst of grappenmakerij was, ik weet drommels goed dat het mij niet uit het geheugen zal raken, evenmin als uit de schouders. En om daar niet verder over te spreken, mag ik UEd. eens vragen wat wij moeten doen met dezen appelschimmel die op een grauwen ezel lijkt en dien de heer Martino [6]) denwelken UEd. overhoop gereden heeft hier in den steek liet; want nu hij de beenen genomen heeft en er vandoor is, ziet het er niet naar uit dat hij er nog ooit om terugkomt. En bij mijn baard, het is een best grauwtje!"
„Nooit was het mijn gewoonte," zei Don Quichot, „hen die ik versloeg te berooven, en ook is het geen

ridderlijk gebruik ridders hun paarden te ontnemen en hen te voet te doen gaan, het ware dan dat de overwinnaar het zijne in den strijd mocht hebben verloren, in welk geval het gewettigd is dat van den overwonnene te nemen omdat het in wettigen krijg veroverd is. Laat dus, Sancho, dit paard of dezen ezel, of wat je wilt dat het is, met rust; want als de eigenaar ziet dat wij ons vanhier verwijderd hebben, zal hij het wel komen halen."
„God weet dat ik het beest graag zou meenemen," hernam Sancho, „of ten minste ruilen met het mijne, dat een stuk minder is. De wetten van de ridderschap zijn toch waarachtig wel streng als zij niet eens toestaan dat men den eenen ezel ruilen mag tegen den anderen; maar het tuig zal ik dan toch wel mogen ruilen?"
„Op dit punt ben ik niet geheel zeker," antwoordde Don Quichot; „maar in geval van twijfel als het onderhavige lijkt het mij dat je het zoolang ik niet beter weet kunt ruilen, althans wanneer je het dringend noodig hebt."
„Zoo dringend," zei Sancho, „dat als het voor mijn eigen persoon was, ik het niet dringender noodig kon hebben."
En met dit verlof gesterkt, verrichtte hij terstond de *mutatio capparum* [7]), en tuigde zijn ezel zoo in de puntjes op dat hij er in alle opzichten beter aan toe was. Dit gedaan zijnde, aten zij van het overschot van den buit dien zij op den pakezel van de geestelijken veroverd hadden en dronken water uit de beek van den volmolen, zonder daarnaar om te kijken: zóó hatelijk was die molen hun vanwege den schrik die hij hun had aangejaagd.
Toen het hierna met het kwaad humeur en de zwaarmoedigheid wat beter ging, stegen zij op en reden verder

zonder zich aan een bepaalden weg te houden, omdat het dolenden ridders nu eenmaal eigen is geen bepaalden weg te kiezen, en al naar Rossinant verkoos, die zoodoende zijns meesters wil beheerschte en ook dien van den ezel, die altijd in allen vrede en vriendschap volgde waarheen het paard hem leidde. En zoo kwamen zij dan weer op den hoofdweg terecht en volgden dien op goed geluk, zonder veel nadenken.

En toen zij daar zoo reden, zei Sancho tot zijn meester: „Mijnheer, als het UEd. behaagt, zou ik wel eens een en ander met u willen verhapstukken. Want sedert dat hard verbod van spreken ligt er mij al heel wat zwaar op mijn maag; en er ligt mij nu wat op de punt van de tong dat ik liever niet inslik."

„Zeg maar op, Sancho," zei Don Quichot, „doch maak het kort; want niemand hoort graag lang geredekavel."

„Ik zou dan wel eens willen opmerken mijnheer," antwoordde Sancho, „dat het mij de laatste dagen opvalt, hoe weinig een mensch wint en verwerft die met UEd. op avonturen is in deze wildernissen en woestenijen waar, ook al wordt het gevaarlijkste zegevierend volbracht en tot een goed einde gevoerd, geen sterveling het ziet of hoort; zoodat ze wel ten eeuwigen dage onbekend moeten blijven, wat toch volkomen in strijd is met UEds. bedoelingen en hun verdiensten. En daarom geloof ik dat het verstandiger zou zijn — tenzij het UEd. beter anders lijkt — als wij dienst namen bij een keizer of groot heer die met den een of anderen oorlog bezig is en in wiens dienst UEd. den moed van uw persoon kan toonen en uw groote kracht en schitterend verstand; want als de heer in wiens dienst wij zijn daar achterkomt, zal hij ons vast en zeker ieder naar zijn verdiensten moeten loonen, en daar hebben ze ook

wel iemand die UEds. heldendaden te boek stelt ter eeuwiger gedachtenis. Over de mijne zal ik maar niets zeggen: die zullen wel niet grooter zijn dan van eenigen anderen schildknaap, al durf ik wel zeggen dat als het bij de ridderschap gewoonte is om ook de heldendaden van de schildknapen op te schrijven, ik geloof dat de mijne er ook wel aan te pas zouden mogen komen."

„Dat heb je niet kwaad gezegd Sancho," antwoordde Don Quichot; „maar alvorens dit geschiedt is het wenschelijk eerst de wereld af te zwerven, om als het ware onze proefstukken te leveren en zooveel avonturen te zoeken dat de ridder na eenige daarvan tot een gelukkig einde te hebben gebracht, zoo hoogen naam en faam verwerft, dat hij wanneer hij zich naar het hof van een groot heer begeeft alreeds bekend is door zijne werken, zoodat hij nauwelijks de stadspoort ingereden, reeds door knapen op straat wordt omringd en nageloopen, die luidkeels roepen: ‚Daar komt de Ridder van de Zon', of van de Slang, of onder welk ander wapenteeken hij zijne hooge daden mag hebben volvoerd. ‚Dit,' zegt men dan, ‚is hij die in tweegevecht den geweldigen gigant Brocabruno met den Sterken Arm versloeg; hij die den grooten Mameluk van Perzië bevrijdde uit den langdurigen staat van betoovering waarin hij welhaast negenhonderd jaar vertoefde.' Zoodat men zijne heldendaden van mond tot mond zal verkonden; en ten slotte zal, door het rumoer der knapen en het ander volk de koning van dit koninkrijk zich voor de vensteren van zijn koninklijk paleis vertoonen, en den ridder ziende en herkennende aan zijne wapenen of zijne schildspreuk, zal hij gelijk het past, aldus spreken: ‚Tsa, tsa! ter been, ridders, gij allen die zijt aan mijn hof, maakt u

op om de bloem der ridderschap te begroeten, die ons hier verschijnt.'

Op dit bevel zullen allen te voorschijn treden, en hijzelf zal hem tot halverwegen de trap te gemoet gaan, hartelijk omhelzen en welkom heeten met een kus, om hem vervolgens persoonlijk bij de hand te nemen en te geleiden naar het vertrek van mevrouw de Koningin, waar de ridder deze zal aantreffen met de Infanta hare dochter, die wel een van de schoonste en volmaaktste maagden zal wezen welke men met de uiterste moeite in het grootste deel der thans ontdekte wereld kan vinden. Terstond hierna zal deze het oog op den ridder laten vallen en hij op haar, en elk zal den ander eer goddelijk dan menschelijk schijnen, en zonder recht te weten hoe zullen zij verstrikt en gevangen zitten in het onontwarbaar net der liefde, en met diepe smart in het harte omdat zij niet weten hoe elkander te spreken ten einde hunne verlangens en gevoelens kenbaar te maken. Vandaar zal hij zekerlijk naar een rijk versierd vertrek van het paleis worden gebracht, waar hem nadat hij van zijn rusting is ontdaan een rijke scharlakenroode mantel wordt gegeven opdat hij er zich mee bekleede; en hoe edel hij ook in het harnas te aanschouwen moge zijn geweest, nog edeler zal hij er uitzien in den lijfrok. Als de avond valt, zit hij aan met den Koning, de Koningin en de Infanta, en al dien tijd houdt hij de oogen geen oogenblik van haar af en werpt haar steelsche blikken toe, die geen der aanwezigen bemerkt, en zij doet hetzelfde met even groote omzichtigheid, want het is, gelijk ik reeds zeide, een verstandig meisje. Dan ruimt men den disch en door de poort van de zaal verschijnt plotseling een kleine monsterlijke dwerg en een schoone dueña die tusschen twee reuzen achter den dwerg voort-

schrijdt; zij brengt een ridderraadsel, ontworpen door een zeer oud en wijs man en wie het oplost zal de eerste ridder ter wereld geacht worden.
Daarop geeft de Koning allen aanwezigen bevel hunne krachten te beproeven, maar geen van hen zal er slot of zin in vinden behalve de edele gast, zeer ten voordeele van zijn faam; over hetwelk de prinses zeer verheugd is, en zich gelukkig en voldaan prijst hare zinnen op een zoo hoog personage te hebben gezet. En het geluk wil bovendien dat deze machtige heer of koning of wat het zijn mag, een verbitterden oorlog voert met een ander even machtig als hij, en de edele gast vraagt na eenige dagen aan zijn hof te hebben doorgebracht, verlof hem in genoemden oorlog te mogen dienen. De Koning geeft hem dit gaarne en de ridder kust hem op hoofsche wijze de hand voor de verleende gunst; dien nacht neemt hij afscheid van zijne aangebedene de Infanta door het traliewerk van haar slaapvertrek dat aan het park grenst en waar hij al vele malen met haar geminnekoosd had, in gezelschap van een kamenier die van alles op de hoogte was en wie de prinses haar vertrouwen schonk. Hij zucht, zij bezwijmt, de kamenier haalt water en is zeer bezorgd, want de dag breekt aan en zij zou vanwege de eerbaarheid van haar meesteresse niet graag willen dat zij ontdekt werden; eindelijk komt de prinses bij en reikt haar blanke handen door het traliewerk aan den ridder, die er duizend en nog eens duizend kussen op drukt en ze baadt in tranen. Zij spreken af hoe zij elkander hun wederwaardigheden zullen doen weten, de prinses verzoekt hem zoo kort mogelijk weg te blijven, wat hij haar met vele eeden bezweert; hij kust haar nog eens de hand en neemt met zooveel teederheid afscheid dat

hij er bijna van bezwijkt. Vandaar begeeft hij zich naar zijn vertrek en werpt zich op zijne legerstede, kan den slaap niet vatten van verdriet over zijn afreis, staat voor dag en dauw op, en als hij afscheid wil nemen van den Koning, de Koningin en de Infanta, zegt men hem, nadat hij het koningspaar vaarwel heeft gezegd, dat mevrouw de prinses zich onwel gevoelt en geen bezoek kan ontvangen; de ridder denkt dat dit is van verdriet over zijn vertrek, het hart breekt hem en het scheelt weinig of hij laat zijn smart duidelijk blijken. De kamenier is bij dit alles aanwezig en merkt het op, zij gaat het haar meesteres mededeelen, die haar in tranen ontvangt en zegt dat een van haar grootste verdrietelijkheden is dat zij den naam van haar ridder niet kent en niet weet of hij wel van koninklijken bloede is; de kamenier verzekert haar dat zooveel hoffelijkheid, bevalligheid en moed als die van haar ridder slechts bij een prins van den bloede en een man van strenge zeden kunnen worden aangetroffen, waarmede de bedroefde prinses zich troost: of beter gezegd, tracht zich te troosten om bij haar ouders geen argwaan te wekken, en na verloop van twee dagen verschijnt zij weder in het openbaar.

Ondertusschen is de ridder reeds vertrokken; hij strijdt in den oorlog, verslaat den vijand des Konings, verovert vele steden, triomfeert in vele veldslagen, keert terug aan het hof en ziet zijn aangebedene weer op de plek waar hij haar vroeger zag; zij spreken af dat hij haar als loon voor zijn diensten aan haar vader tot vrouw zal vragen; de Koning wil hem echter zijn dochter niet geven, omdat hij niet weet wie hij is; maar desniettegenstaande, door een schaking of op andere manier, wordt de Prinses toch zijn vrouw en haar vader acht dit ten

slotte een groot geluk, aangezien blijkt dat de gezegde ridder de zoon is van een machtig koning van ik weet niet precies welk koninkrijk, want ik geloof niet dat het op de kaart staat.
De vader sterft, de Prinses erft, en in minder dan geen tijd is de ridder koning.
Daarop volgt natuurlijk terstond het verleenen van gunstbewijzen aan zijn schildknaap en allen die hem hielpen tot zoo hoogen rang te geraken: hij huwelijkt zijn schildknaap uit aan een kamenier van de Prinses, allicht aan haar die bemiddelaarster was bij haar liefdesspel en die de dochter is van een hoogst voornaam hertog."
„Daar zat ik nou net op te wachten!" zei Sancho. „Zoo komt het best in orde; God geve dat het dan alles maar woord voor woord zoo met UEd. mag geschieden, zoowaar u *de Ridder van de Droevige Figuur* heet!"
„Twijfel daar niet aan, Sancho," sprak Don Quichot; „want op zulke wijze en door zulke gebeurtenissen als ik het verteld heb, stijgen en stegen dolende ridders op tot koningen en keizers. Het eenige wat wij thans nog te weten moeten komen is, welke koning, christen of heiden, in oorlog is en een schoone dochter heeft; maar er blijft tijd genoeg dit te overwegen; want men moet zich zooals ik je zei elders roem en eer verwerven, voor men aan het hof verschijnt. Bovendien schort het mij nog aan iets anders: want gesteld dat wij een koning vinden die in oorlog is en een schoone dochter heeft en dat ik ongehoorden roem verwerf over de gansche wereld, dan weet ik nog niet hoe ik het moet aanleggen om van koninklijken bloede te worden, of zelfs maar achterneef van een keizer; de Koning zal mij zijn dochter wel niet tot vrouw wenschen te geven aleer hij

daarvan afdoende verzekerd is, hoezeer mijn roemruchte daden het overigens ook mogen verdienen; zoodat ik vrees door deze tekortkoming te verliezen wat mijn arm zoo wel verdiend heeft. 't Is waar, ik ben een hidalgo uit een bekend oud geslacht, met eenig geld en goed en recht op vijfhonderd stuiver [8]), en het is zeer wel mogelijk dat de wijzeman die mijn geschiedenis schrijft, mijn voorouders en stamboom zoo zal weten uit te vorschen, dat ik in den vijfden of zesden graad van een koning blijk af te stammen. Want begrijp eens goed, Sancho, er zijn twee soorten van families in de wereld: sommigen beredeneeren en ontleenen hun afkomst van vorsten en monarchen die allengs aan lager wal zijn geraakt, en wier geslacht mettertijd zoo verviel dat het spits eindigt als een omgekeerde piramide; anderen, uit de heffe des volks geboren, stijgen geleidelijk tot zij groote heeren worden; het verschil bestaat hierin dat de eenen eens waren wat zij niet meer zijn, en anderen zijn wat zij nimmer waren. Wellicht ben ik dus van zulk een geslacht dat mijn afkomst na onderzoek hoog en roemrucht blijkt, waarmede de Koning, mijn toekomstige schoonvader, dan genoegen zal dienen te nemen; en zoo niet dan zal de Prinses mij zoo innig liefhebben dat zij, ook al wist zij dat ik de zoon van een waterdrager was, mij haar vader ten spijt als heer en echtgenoot zal aannemen; of wel ik schaak haar en ontvoer haar waarheen het mij lust; en tijd of dood zal dan een einde moeten maken aan de verbolgenheid van haar ouders."

„Dat komt er eigenlijk op neer," zei Sancho, „wat slecht volk zegt: ‚Vraag nooit goedschiks wat je kwaadschiks kunt krijgen'; of je kunt nog beter zeggen: ‚Vlug over de heg helpt beter dan een lang gebed'. Ik zeg dit

omdat als mijnheer de koning, UEds. schoonvader zich niet wil laten verbidden om u de Prinses te geven, er voor UEd. zooals u zegt niets anders op zit dan haar te schaken en te ontvoeren. Maar het beroerde is dat zoolang de vrede niet gesloten wordt en u nog niet in het vreedzame bezit van het koninkrijk bent, de arme schildknaap wat de gunstbewijzen betreft weer op een houtje zal kunnen bijten. Of het moest wezen dat de kamenier die later zijn vrouw wordt met de Prinses meegaat, en dat hij met haar den tegenspoed deelt totdat de Hemel anders beschikt; want zijn heer kan hem haar toch eigenlijk wel terstond tot wettige echtgenoote geven."

„Daar kan niemand iets tegen hebben," sprak Don Quichot.

„Als dat waar is," zei Sancho, „behoeven wij ons enkel Gode te bevelen en het lot zijn gang te laten gaan."

„God beschikke het naar mijn wensch en jouw begeerte, Sancho", antwoordde Don Quichot, „doch laten wij steeds naar hooger streven."

„Dat geve God," zei Sancho; „ik ben van een oude christenfamilie en dat is vast wel genoeg om graaf te worden."

„Meer dan genoeg voor jou," sprak Don Quichot; „en zelfs als je het niet was, deed dat er niets toe; want als ik koning ben kan ik je zeer wel in den adelstand verheffen zonder dat je er voor betaalt of mij met iets van dienst bent. Want als ik je graaf maak ben je op slag een groot heer, en laten ze dan maar zeggen wat ze willen; want ik verzeker je dat ze je in dat geval Uw Heerschap zullen moeten noemen, of ze willen of niet."

„O zoo! en weest u maar zeker dat ik den tittel wel zal weten op te houden!" zei Sancho.

„*Titel* moet je zeggen, en niet *tittel*," zei zijn meester.
„Dat zal wel," antwoordde Sancho Panza. „Ik wil maar zeggen dat ik wel eerbied zal weten te krijgen, want zoowaar ik leef, ik ben nog eens een tijd knecht bij een broederschap geweest en het pak van famulus stond mij zoo goed dat iedereen zei dat ik er uitzag of ik best de prior zelf had kunnen zijn. Dus wat zal het dan niet best in orde wezen als ik een hertogsmantel om mijn schouders heb of mezelf parels en goud en sieraden omhang als een buitenlandsche graaf? Wacht u maar eens af, ze zullen honderd mijlen komen loopen om me te zien."
„Je zult er best uitzien," zei Don Quichot, „maar je mag je dan wel wat vaker laten scheren; want die baard van jou is zoo zwaar en stoppelig en wild dat als je niet minstens om den anderen dag onder het mes gaat, een ieder op een musketschotafstand kan zien wie je bent."
„Daarvoor hoef ik enkel een barbier te nemen," zei Sancho, „en den vent in vasten dienst te houden. En als het moet kan ik hem achter mij aan laten loopen, als een opperstalmeester achter zijn grande."
„En hoe weet jij," vroeg Don Quichot, „dat grandes van Spanje hun stalmeester achter zich aan laten loopen?"
„Dat zal ik u eens vertellen," antwoordde Sancho. „Een paar jaar geleden was ik een maand in de hoofdstad, en daar zag ik dat als een heel klein heertje van wien men zei dat het een groot heer was [9]) uitreed, hij overal hoe hij zich ook wendde of keerde, gevolgd werd door een man te paard, zoodat het wel leek of dat zijn staart was.
Ik vroeg waarom die man niet naast den ander reed, maar altijd achter hem aan zat en toen vertelden ze mij dat het zijn stalmeester was en dat het onder grandes

gewoonte is hun stalmeesters achter zich aan te laten rijden. En van toen af aan weet ik dat precies, omdat ik het nooit vergeten heb."

„Je hebt gelijk," zei Don Quichot, „je kunt op deze wijze je barbier in je gevolg nemen; want zeden en goede gebruiken zijn niet allen tegelijk ontstaan, noch tegelijkertijd in zwang gekomen en waarom zou jij niet de eerste graaf zijn die een barbier met zich voert; trouwens het scheren van den baard is een post van nog meer vertrouwen dan het zadelen van het paard."

„Laat die zaak met den barbier maar aan mij over," zei Sancho, „en doet UEd. maar uw best om koning te worden, en mij graaf te maken."

„Aldus zal het geschieden," antwoordde Don Quichot. En toen hij de oogen opsloeg, zag hij hetgeen in het volgende hoofdstuk zal worden verhaald.

AANTEEKENINGEN

[1]) Over den helm van Mambrino, zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 20.

[2]) Dit spreekwoord is opgeteekend door Correas in zijn *Vocabulario de refranes, op cit.*, met de volgende aardige toevoeging: „Truécanlo por donaire. 'Donde una puerta se abre, otra se cierra;' y también: 'Donde una puerta se cierra, otra se cierra'; y tienen aplicación."

[3]) Verzwegen wordt natuurlijk de naam van God. Men leze echter aandachtig den volgenden zin in den tekst.

[4]) Namelijk het bevergeil of castoreum, een sterk riekende olieachtige zelfstandigheid, die de bever in twee zakjes onder den staart draagt. In het volksgeloof werden die zakjes als de balzakken van het dier beschouwd, die de bever door jagers achtervolgd, afbeet om aldus aan zijn vervolgers te ontkomen.

[5]) Don Quichot draaft weer door: Vulcanus heeft nimmer wapens voor Mars gesmeed.
[6]) Sancho verhaspelt Mambrino tot Martino.
[7]) Onder de *mutatio capparum* verstaat men een ceremonie welke ieder jaar op den Paaschdag te Rome plaats heeft en waarbij de kardinalen hun zwaar gevoerde roode mantels verwisselen met lichte mantels van paarse zijde.
[8]) Namelijk ingeval hem een beleediging werd aangedaan. De beleediger werd dan tot het betalen van een boete van 500 *sueldos* veroordeeld, welk bedrag den beleedigde geheel werd uitbetaald.
[9]) Bedoeld wordt Don Pedro Téllez Girón, de beroemde hertog van Osuna (1574—1624), generaal, en in zijn laatste levensjaren onderkoning van Napels en Sicilië. Van dezen grooten Spanjaard werd door een Italiaan getuigd: „Di picciolo non avea altro che la statura." Zie F. Rodríguez Marín, *El gran Duque de Osuna*, Madrid 1920.

TWEEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK

HOE DON QUICHOT EEN AANTAL ONGELUKKIGEN BEVRIJDDE DIE MEN TEGEN HUN WENSCH VOERDE NAAR WAAR ZIJ NIET HEEN WILDEN

Cide Hamete Benengeli de Arabische geschiedschrijver van de Mancha, verhaalt in deze zeer ernstige, hoogdravende, nauwgezette, vermakelijke en schoon verzonnen historie dat na het gesprek tusschen den vermaarden Don Quichot en zijn schildknaap Sancho Panza, vermeld aan het slot van kapittel XXI, Don Quichot de oogen opsloeg en langs den weg dien hij volgde een twaalftal mannen te voet zag komen, wier hoofden met een zware ijzeren keten aan elkaar waren geregen als de kralen van een rozenkrans [1]); en allen hadden handboeien aan.

Met hen kwamen er twee mannen te paard en twee te voet; de ruiters met snaphanen, de voetknechten met pieken en zwaarden; en toen Sancho Panza ze zag, zei hij:

„Dat is een koppel kettinggangers die voor 's konings dwangarbeid naar de galeien gaan."

„Hoe zoo dwangarbeid?" vroeg Don Quichot. „Je wilt toch niet zeggen dat de Koning ook maar op iemand ter wereld dwang tot arbeid uitoefent?"

„Daar weet ik niet van," zei Sancho, „maar dit zijn menschen die vanwege hun misdaden veroordeeld zijn om den Koning op de galeien te dienen, en vandaar de dwang."

„Hoe dat zij," sprak Don Quichot, „en hoe men het ook beschouwt, en waar men deze menschen ook heen voert, zij gaan onder dwang en geenszins uit vrijen wil."

„Allicht niet," zei Sancho.
„Dan vereischt dit," sprak zijn meester, „de beoefening van mijn plicht, te weten dwang en geweld te breken en ongelukkigen bij te staan en hulp te verleenen."
„Genadige heer," zei Sancho, „UEd. mag wel eens bedenken dat de Justitie, en dat is de Koning in eigen persoon, zulk volk geen dwang, geweld of onrecht aandoet, maar ze straft voor hun misdaden."
De rij kettinggangers was inmiddels nabijgekomen en Don Quichot vroeg de bewakers in zeer hoffelijke bewoordingen of zij zoo goed wilden zijn hem de reden of wel de redenen uiteen te zetten waarom zij deze menschen op deze wijze meevoerden. Een van de bewakers te paard antwoordde dat het galeislaven waren, dwangarbeiders van Zijne Majesteit, die naar de galeien gingen; meer viel er niet over te vertellen en meer had hij er ook niet mee te maken.
„Desalniettemin," hernam Don Quichot, „zou ik toch gaarne van elk van hen in het bijzonder de oorzaak van zijn kwaad fortuin willen vernemen."
En hij voegde daar zoo vele andere en even beleefde woorden aan toe om hen over te halen hem te vertellen wat hij weten wilde, dat de andere bewaker te paard tot hem zeide:
„Al hebben wij de strafregisters en papieren van al dit geboefte bij ons, het is hier niet de plaats om stil te staan en ze te laten zien en voor te lezen; komt UEd. maar wat naderbij en vraag het hun zelf; ze mogen het vertellen als ze lust hebben, en dat zal wel, want dit slag volk praat graag over de streken die ze uithalen."
Na deze toestemming, die Don Quichot wel genomen zou hebben, als ze hem niet gegeven was, reed hij op den troep af en vroeg den voorsten wat hij voor

zonden bedreven had, dat hij er zoo slecht aan toe was. De man antwoordde: omdat hij zoo verliefd van natuur was.

„Is dat al?" zei Don Quichot. „Waarlijk, indien men menschen wegens verliefdheid naar de galeien zendt, dan had ik daar reeds lang aan de riemen moeten zitten."

„Het gaat niet om de soort verliefdheid die UEd. in het hoofd heeft," zei de galeiboef; „de mijne was dat ik al te smoorlijk was op een mand schoon linnen van een waschvrouw en die zoo innig omhelsde dat ik ze nooit meer zou hebben losgelaten als het gerecht ons niet met geweld had gescheiden. Ze pikten me op heeter daad, er was geen scherpe tortuur noodig, de zaak was gauw in orde, ik kreeg er honderd op den rug, en precies drie jaar *gurapas* [2]) op den koop toe, en daarmee uit."

„Wat zijn *gurapas*?" vroeg Don Quichot.

„*Gurapas* zijn galeien," antwoordde de galeiboef. Het was een jongeman van omstreeks vierentwintig, en naar hij zei geboortig uit Piedrahita [3]).

Don Quichot deed dezelfde vraag aan den tweeden kettingganger, die geen woord bescheid gaf, zoo somber en neerslachtig was hij; maar de eerste antwoordde voor hem, en zei:

„Hij is er bij, mijnheer, omdat hij een kanarievogel [4]) is, ik bedoel muzikant en zanger."

„Wat is dat?" sprak Don Quichot. „Wordt men al tot de galeien veroordeeld als men musicus is of zanger?"

„Jawel, mijnheer," antwoordde de galeiboef; „niks verkeerder dan te zingen in je nood [5])."

„Ik heb daarentegen altijd hooren beweren," zei Don Quichot, „dat wie zingt zijn zorgen vergeet [6])."

„Hier is het net omgekeerd," sprak de galeiboef; „wie eens zingt [5]) heeft zijn leven lang zorgen."
„Dat begrijp ik niet," sprak Don Quichot.
Maar een van de bewakers zei tot hem:
„Mijnheer de ridder, dit goddeloos [7]) volk zegt zingen van de zorg voor bekennen onder de tortuur. Deze boef werd op de pijnbank gelegd en viel door de mand, hij bekende dat hij een cuatrero was, dat wil zeggen een veedief, en vanwege die bekentenis hebben ze hem zes jaar galeien gegeven, onverminderd de tweehonderd slagen die hij al achter den rug had; en hij loopt er zoo triest en piekerend bij omdat al deze boeven hier, van den voorsten tot den achtersten, hem treiteren en pesten en plagen en bespotten en hoonen omdat hij bekend heeft en geen pit genoeg had nee te blijven zeggen. Want *nee* kost geen woord meer dan *ja*, zeggen ze, en een beschuldigde mag van geluk spreken als dood of leven van zijn eigen tong afhangt [8]) en niet van getuigen of bewijzen; en ik voor mij geloof dat ze gelijk hebben [9])."
„Ik ben van dezelfde meening," antwoordde Don Quichot. Hierop vroeg hij den derden hetzelfde als de anderen waarop die man vlug en onverschillig zei:
„Ik ga voor vijf jaar naar die overheerlijke galeien, omdat ik tien dukaten te min had."
„Ik zou er met alle soorten van genoegen twintig voor over hebben," zei Don Quichot, „om u uit deze moeilijkheden te verlossen."
„Dat is nou net," zei de galeiboef, „of iemand een hoop geld heeft en in volle zee omkomt van den honger omdat hij nergens wat te eten kan koopen. Want ik wil maar zeggen: had ik de twintig dukaten die UEd. mij thans aanbiedt te rechter tijd bezeten, dan had ik

de pen van den griffier kunnen smeren en het vernuft van den procureur wat kunnen opscherpen, en dan liep ik nu op het Zocodover [10]) in Toledo en niet op dezen weg als een windhond aan den ketting; maar God is groot: geduld... en basta."

Don Quichot wendde zich tot den vierde; het was een man van eerbiedwaardig voorkomen met een witten baard die hem tot laag op de borst viel; en toen deze de vraag vernam waarom hij zich hier bevond, begon hij te snikken en gaf geen antwoord; maar de vijfde nam het voor hem waar en zei:

„Deze brave man gaat voor vier jaar naar de galeien, nadat ze hem in pracht en praal [11]) op een ezel langs 's Heeren straten hebben laten rijden."

„Hij bedoelt, geloof ik," zei Sancho Panza, „in schande en oneer."

„Precies," antwoordde de kettingganger; „en die straf heeft hij verdiend als makelaar, niet in wissels, maar in menschenvleesch. Of om het anders te zeggen: deze heer is veroordeeld als zijnde koppelaar, en hij zit ook wegens eenige punten van toovenarij in de kettingen."

„Zoo deze punten er niet bij kwamen," zei Don Quichot, „zou hij zekerlijk niet verdienen wegens koppelarij alleen op de galeien te roeien, maar veeleer er het bevel op te voeren als admiraal. Want men dient het beroep van koppelaar niet gering te achten; het is een ambt dat veel beleid vergt en dringend noodig is in een goed geordende maatschappij: het moest eigenlijk alleen door menschen uit de beste families worden beoefend; een inspecteur ware wenschelijk, en eveneens een controleur om hen bij te staan, gelijk men die ook kent in andere takken van bedrijf [12]), zoo ook beroepsbeperking met een vastgesteld en bekend aantal, gelijk men dat

heeft bij makelaars ter beurze. Op deze wijze ware er veel ellende te vermijden, die men wijten mag aan het feit dat dit beroep uitgeoefend wordt door hersenlooze en halfonwetende lieden, vrouwspersonen die het niet te nauw nemen en pages en potsenmakers, die jeugdig en onervaren zijn en bij spoedgevallen of wanneer er vindingrijkheid en kunde aan te pas komt, de fijne knepen van het vak niet kennen en de zaak niet aankunnen. Ik zou zelfs verder willen gaan en met redenen omkleed willen bewijzen waarom het wenschelijk ware hen die in het gemeenebest zulk een nuttig en noodig beroep uitoefenen met uiterste zorg te kiezen; maar hiervoor is het niet de geschikte gelegenheid; te juister tijd zal ik het dengene uiteenzetten die dit begrijpt en er verbetering in kan brengen. Ik wensch thans alleen te zeggen dat het leed hetwelk het mij deed dit grijze hoofd en eerwaard gelaat zoo gekweld te zien vanwege koppelarij, weggevaagd werd door het feit dat hij heksenmeester is. Al weet ik dan zeer wel dat geen hekserij ter wereld den vrijen wil kan beheerschen of geweld aandoen, gelijk simpele geesten denken; immers onze wil is vrij en geen tooverkruid noch tooverspreuk kan hem dwingen.

Het eenige wat zekere dwaze vrouwspersonen en valsche bedriegers bereiken is de toebereiding van een of ander brouwsel of venijn waarmede zij de menschen het hoofd op hol brengen, voorgevende dat zij tooverkracht bezitten om de kracht der liefde op te wekken, terwijl het toch, zooals ik zeide, onmogelijk is den wil geweld aan te doen."

„Zoo is het," sprak de brave grijsaard; „en waarachtig mijnheer, wat de zwarte kunst betreft was ik onschuldig; maar als koppelaar kon ik mij niet schoonwasschen.

Het is alevenwel nooit in mij opgekomen dat ik daar verkeerd mee deed, want mijn eenige bedoeling was dat iedereen zijn hart eens kon ophalen en in vrede en vriendschap leven, zonder kwade lusten en lasten; maar dit edel streven baatte mij niet en ik moet toch daarheen vanwaar ik niet meer terug zal keeren, gebukt als ik ga onder den last der jaren en een blaasontsteking die mij geen oogenblik rust laat."
En hij begon weer opnieuw te snikken; Sancho kreeg zulk een meewarig gevoel met hem dat hij een stuk van vier realen uit zijn geldzakje opdiepte en hem dat als aalmoes gaf.
Don Quichot ging een stap verder en vroeg den volgende naar zijn euveldaad; de man antwoordde niet minder, ja mogelijk nog vrijpostiger dan de ander:
„Ik sta hier omdat ik te veel gespeeld heb met twee bloedeigen nichtjes en nog twee andere nichtjes die heelemaal geen familie van mij waren; om het maar kort te zeggen, ik heb met al die meisjes zooveel gekheid uitgehaald dat er ten gevolge van die grap gezinsvermeerdering kwam, en wel zoo ingewikkeld dat de duivel zelf er niet meer uit wijs kon. Ze konden mij alles bewijzen, voorspraak had ik niet, geld bezat ik niet en het scheelde maar een haar of ik had door het hennepen venster gekeken, maar ze gaven me zes jaar galeien; goed: dat is de straf voor mijn zonde; ik ben jong, en zoolang er leven is, is er hoop. Als UEd., mijnheer de ridder, iets bij de hand heeft waarmee u ons arme stakkers kunt helpen, zal God in den Hemel het u loonen en wij hier op aarde zullen er aan denken in onze gebeden voor UEd. leven en gezondheid af te smeeken, opdat ze zoo lang en goed mogen zijn als UEds. schoon aanzien verdient."

Deze kettingganger was gekleed als student, en een van de bewakers zei dat hij van den tongriem gesneden was en bekwaam in het latijn.
Na al deze galeiboeven kwam er een man van een jaar of dertig met een knap voorkomen, behalve dat als hij iemand aankeek zijn oogen wat dicht bij elkaar stonden. Hij was anders geboeid dan de rest, want hij droeg aan den eenen voet een ketting die zoo lang was dat hij langs het lichaam tot zijn hals ging, waar hij aan twee ringen vastzat, de een geklonken aan den ketting en aan den anderen zat wat men een „vriendschapsband" of „hulpvaardig voetje" noemt: van dezen ring gingen twee ijzeren stangen tot het middel, en aan het einde daarvan zaten twee handboeien, waarin 's mans handen met een zwaar hangslot gesloten waren, zoodat hij niet met zijn handen bij zijn mond kon komen en evenmin het hoofd naar zijn handen kon bukken. Don Quichot vroeg waarom deze man zooveel meer ketens droeg dan de anderen.
De bewaker antwoordde hem daarop: omdat hij alleen meer misdaden op zijn geweten had dan alle anderen samen en omdat het zoo'n brutaal booswicht was dat ze zelfs als ze hem op deze manier transporteerden nog niet zeker van hem waren, maar eer vreesden dat hij hun nog zou ontsnappen.
„Maar wat voor misdrijven heeft hij dan wel op zijn geweten," vroeg Don Quichot, „als ze toch geen zwaarder straf verdienen dan de galeien?"
„Hij gaat voor tien jaar," zei de bewaker, „wat gelijkstaat met levenslang. Als ik u vertel dat deze brave borst de beruchte Ginés de Pasamonte is, dien ze ook wel Ginesillo de Parapilla noemen, dan behoef ik u al niet meer te vertellen."

„Pas een beetje op uw woorden, mijnheer de commissaris," zei daarop de galeiboef, „en laten we het liever niet over namen en bijnamen hebben. Ik heet Ginés en niet Ginesillo, en van mijn van Pasamonte en niet Parapilla, zooals UEd. zegt; laat ieder zich maar liever met zijn eigen zaken bemoeien, dan heeft hij al genoeg te doen."

„Zing jij maar liever een toontje lager, uitvaagsel van het geboefte," zei de commissaris, „of ik zal je leeren je tong achter je kiezen te houden."

„Het blijkt al weer," antwoordde de ander, „dat de mensch wikt en God beschikt; maar ik ken iemand die op een goeden dag wel merken zal of ik Ginesillo de Parapilla heet of niet."

„Nou, noemen ze je soms niet zoo, galgenaas?" zei de bewaker.

„Ja, zoo noemen ze me," zei Ginés, „maar dat zullen ze laten, of ik zal me plukharen je weet wel waar. Mijnheer de ridder, als u ons soms iets te schenken heeft, doe het dan, en ga met God; want UEd. begint vervelend te worden met al dat gewroet in andermans levens; en als u wat van het mijne wilt weten, dan deel ik u mede dat ik Ginés de Pasamonte ben, die zijn geschiedenis met zijn eigen handen geschreven heeft."

„'t Is waar wat hij zegt," zei de commissaris; „hij heeft zelf zijn levensgeschiedenis geschreven, zoo best dat het niet beter kan, en hij heeft het boek in de gevangenis beleend voor tweehonderd realen."

„En ik ben van plan het in te lossen ook," zei Ginés, „al had ik het voor tweehonderd dukaten beleend."

„Is het zoo goed?" vroeg Don Quichot.

„Het is zoo goed," antwoordde Ginés, „dat *Lazarillo de Tormes*[13]) en al de anderen van dat soort die al

geschreven zijn of nog zullen worden, er lorren bij zijn. Ik kan UEd. verzekeren dat er niets dan de zuivere waarheid in staat, maar die waarheid is zoo vermakelijk en netjes dat geen leugen er bij haalt."

„En hoe luidt de titel van dat boek?" vroeg Don Quichot.

„*Het Leven van Ginés de Pasamonte,*" antwoordde de man zelf.

„En is het voltooid?" vroeg Don Quichot.

„Hoe zou het voltooid kunnen zijn," antwoordde hij, „als mijn leven het nog niet is? Wat er beschreven staat, loopt van mijn geboorte tot het oogenblik dat ik voor dezen laatsten keer naar de galeien werd gestuurd."

„Kijk, dus dan zijt ge er al eens eer geweest?" vroeg Don Quichot.

„In dienst van God en den Koning ben ik er al eens vier jaar geweest, dus ik weet wel hoe de scheepsbeschuit en de karwats smaken," antwoordde Ginés; „en het kan mij niet eens zoo veel schelen om er weer heen te gaan, want ik zal daar ten minste gelegenheid hebben om mijn boek af te maken; ik heb nog heel wat te vertellen en aan boord van de Spaansche galeien heerscht er rust en vrede, zelfs meer dan wenschelijk is [14]); al heb ik niet eens zooveel rust en vrede noodig voor wat ik nog schrijven moet; want ik ken het wel uit mijn hoofd."

„Ge schijnt vele gaven te hebben," zei Don Quichot.

„En veel ongeluk," antwoordde Ginés; „want begaafde naturen worden altijd door het ongeluk achtervolgd."

„Boeven worden achtervolgd door het ongeluk!" zei de commissaris.

„Ik heb u al eens gezegd, mijnheer de commissaris," antwoordde Pasamonte, „dat u beter op uw woorden

moet passen; want de Edelachtbare Heeren hebben u uw betrekking niet gegeven om ons arme stakkerds te mishandelen, maar opdat u ons voert en leidt naar waar Zijne Majesteit dat beveelt. Past u maar beter op, bij het leven van... — basta! — want het zou wel eens kunnen gebeuren dat er op een goeden dag aan het licht kwam wat er in de herberg aan de hand is geweest [15]); dus het zou beter wezen als iedereen er het zwijgen toe deed en trachtte zich behoorlijk te gedragen en beleefd in den mond te zijn. En laten we nu maar opschieten; want dit pretje heeft al lang genoeg geduurd."

De commissaris hief zijn staf om er Pasamonte mee te slaan als antwoord op zijn dreigementen, maar Don Quichot kwam tusschenbeide en verzocht den commissaris den man niet te mishandelen, want het was niet te verwonderen dat iemand wien de handen zoo gebonden waren de tong wat los had zitten.

En zich tot de gezamenlijke kettinggangers wendende, sprak hij:

„Uit alles wat gij mij gezegd hebt, waarde vrienden, blijkt mij zoo helder als glas dat al heeft men u gekastijd wegens uwe gebreken, de straffen die u te wachten staan u niet veel genoegen verschaffen en dat gij niet dan noode, ja zelfs zeer tegen uwen wil naar de galeien wordt gezonden; wellicht is ook de geringe moed dien de een op de pijnbank aan den dag gelegd heeft, het gebrek aan baar geld van den ander, de weinige voorspraak van den derde en ten slotte het kreupel oordeel van den rechter, oorzaak geweest van uw val en uw falen om het recht te verkrijgen dat toch aan uw zijde was.

Dit alles komt mij eerst thans duidelijk voor den geest

te staan op een wijze dat ik mij geneigd, genoopt, ja verplicht voel u ten behoeve het doel te openbaren waartoe de Hemel mij ter wereld zond, mij hier op aarde de roeping der ridderschap waartoe ik mij belijd heeft ingeblazen en mij de gelofte deed afleggen die ik in deze orde deed: te weten behoeftigen en hen die door hunne meerderen onderdrukt worden te helpen en bij te staan.

Maar aangezien ik weet dat het een eigenschap van wijs beleid is niets met geweld te doen dat goedschiks tot stand kan worden gebracht, wil ik dezen heeren bewakers en den commissaris beleefdelijk verzoeken u te ontketenen en in vrede te laten gaan; want zeker zal er geen gebrek zijn aan menschen om den Koning te dienen onder andere en betere omstandigheden dan deze, en het wil mij voorkomen dat het een hard gelag is als zij die door God en de natuur als vrije menschen geschapen zijn tot slaaf gemaakt worden. Te meer, heeren bewakers," ging Don Quichot voort, „omdat deze arme schepselen u toch niets gedaan hebben.

Laat ieder met zijn eigen zonden te rade gaan; er is een God in den Hemel die niet zal verzuimen den zondaar te straffen en den brave te beloonen, en het is niet goed als eerbare mannen beulen van anderen zijn met wie zij niets te maken hebben.

Ik vraag dit zoo in alle rust en vrede opdat ik wanneer gij aan mijne woorden gehoor geeft, reden heb u des te erkentelijker te zijn; mocht gij het echter niet goedschiks doen, dan zullen deze lans en dit zwaard u met al de kracht van mijn arm met geweld doen gehoorzamen."

„Mooie malloterij!" zei de commissaris. „Eindelijk komt hij dan toch met een aardige grap voor den dag!

De man wil dat wij de dwangarbeiders des Konings vrijlaten en wij hebben immers evenmin de macht om ze vrij te laten als hij om het ons te bevelen! Zet UEd. liever rustig uw reis voort, mijnheer, en zet u dien pispot liever wat steviger op uw hoofd en zoek geen vijf pooten aan een schaap."

„Naar de hel met je pispot en je schaap met vijf pooten!" zei Don Quichot. En nauwelijks had hij het gezegd of hij ging hem zoo onverhoeds te lijf dat hij hem tegen den grond reed voor de ander gelegenheid had om zich te weer te stellen, zwaar gewond door een lanssteek: het geluk wilde dat dit de man met den snaphaan was [16]). De andere bewakers stonden als door den donder getroffen en verbouwereerd van de onverwachte gebeurtenis; maar toen zij over den eersten schrik heen waren sloegen de ruiters de hand aan het zwaard, de voetknechten grepen hun piek, en zij vielen Don Quichot aan, die ze in alle kalmte afwachtte.

Het zou hem zeker slecht zijn vergaan als de kettinggangers die de kans schoon zagen om de vrijheid te herkrijgen, ze niet hadden waargenomen door te trachten de ketens te verbreken waarin zij geklonken zaten. De verwarring was zoo groot dat de bewakers die zich het eene oogenblik met de losbrekende galeiboeven moesten bemoeien, en zich het andere te weer stellen tegen Don Quichot die hen te lijf ging, eigenlijk niets tot stand brachten.

Sancho hielp voor zijn deel om Ginés de Pasamonte los te maken en dat was de eerste die weer frank en vrij op zijn beenen stond en den op den grond liggenden commissaris aanviel om hem zwaard en snaphaan afhandig te maken. Daarmee legde hij nu eens aan op den een en dan weer mikte hij op den ander, en zoo-

doende dreef hij zonder een schot te lossen alle bewakers op de vlucht: zij kozen het hazenpad zoowel voor het geweer van Pasamonte als vanwege den regen van steenen dien de bevrijde galeiboeven op hen deden neerkomen. Sancho raakte hierdoor hevig in den piepzak, want hij voorzag dat de vluchtelingen het geval zouden aangeven bij de Heilige Hermandad [17]), die op het gelui van de stormklokken zouden komen opzetten om de booswichten te achterhalen, en dat zei hij dan ook tegen zijn meester en ried hem dringend dit oord op slag te verlaten om schuil te zoeken in het nabijzijnde gebergte.

„Zeer wel," sprak Don Quichot; „maar mij past het thans eerst nog iets anders te doen."

En hij riep alle bandeloos door elkaar loopende galeiboeven samen, die nadat zij den commissaris tot op het hemd hadden uitgeschud, rondom Don Quichot kwamen staan om te vernemen wat hij te zeggen had. En hij sprak hun als volgt toe:

„Dankbaarheid voor ontvangen weldaden kenmerkt lieden van goede geboorte, en een van de zonden die God het meest in het aangezicht slaat is de ondankbaarheid. Ik zeg dit, omdat gij zelf aan den lijve ervaren hebt, mijne heeren, welk een groote weldaad gij uit mijne handen mocht ontvangen; in ruil voor dewelke ik u thans als mijn wensch en nadrukkelijk verlangen te kennen geef dat gij u, beladen met de ketenen waarvan ik u den hals bevrijdde, instantelijk op weg begeeft en naar de stad El Toboso gaat om aldaar uwe opwachting te maken bij vrouwe Dulcinea van El Toboso en deze mede te deelen dat haar ridder, de Ridder van de Droevige Figuur, ulieden tot haar zendt ten einde haar omstandig alles van dit roemruchte avontuur te

verhalen tot op het oogenblik dat ik u de dierbare vrijheid teruggaf; wanneer dit volbracht is moogt gij u begeven waarheen gij wilt; en het ga u wel!"
Ginés de Pasamonte antwoordde uit aller naam en sprak:
„Wat UEd. als onze heer en beschermer vraagt is de onmogelijkste van alle onmogelijkheden want wij kunnen ons niet gezamenlijk op weg vertoonen, alleen ieder voor zich en op zijn eigen gelegenheid en daarbij zal iedereen dan nog zijn uiterste best moeten doen zich in 's aardrijks ingewand te verbergen om de Heilige Hermandad uit den weg te blijven die ons vast en zeker komt zoeken. UEd. kan deze diensten en verplichtingen jegens mevrouw Dulcinea van El Toboso waarop u in alle eer en deugd recht heeft, veel beter ruilen voor een flink aantal wees-gegroetjes en credo's, die wij gaarne te uwer intentie zullen bidden, want zoo iets kan men nakomen bij dag en nacht, in oorlog en vrede en of men vlucht of rust. Maar als u denkt dat wij nog eens willen terugkeeren naar de vleeschpotten van Egypte, ik bedoel dat wij onzen ketting weer zullen opnemen om op weg te gaan naar El Toboso, dan kunt UEd. evengoed denken dat het nu nacht is, al is het op slag van tien in den morgen en als u zoo iets van ons verlangt kan u nog eer veeren van een kikker plukken."
„Dan zweer ik," sprak Don Quichot, alreeds in toorn ontstoken, „dat gij Don Hoerengebroedsel, Don Ginesillo de Parapillo, of hoe gij moogt heeten er alleen zult hebben heen te gaan, met den staart tusschen de beenen en dat gij er heen zult wandelen met den ganschen ketting op uw rug."
Pasamonte, die nog al heet gebakerd was, — en lang-

zamerhand wel begrepen had dat Don Quichot niet al te best bij het hoofd was, al was het alleen maar om de dwaasheid dat hij hen in vrijheid had gesteld — achtte zich beleedigd en hij gaf zijn makkers een wenk, zij gingen een paar passen achteruit en lieten de steenen zoo op Don Quichot regenen dat hij geen handen genoeg had om zich met zijn schild te dekken; en de arme Rossinant luisterde even weinig naar de spoor of hij van brons was gemaakt. Sancho borg zich achter zijn ezel en zocht zoo schut tegen de wolk en hagelbui die op beiden neerdaalden. Don Quichot wist zich niet zoo goed te dekken of meer steenen dan een mensch tellen kan, troffen hem het lichaam zoo hard dat hij op den grond viel; en hij lag nauwelijks, of de student ging hem te lijf, griste hem het bekken van het hoofd, gaf hem er drie of vier klappen mee op den rug en ketste het een paar maal tegen den grond, zoodat het haast aan brokken ging. Daarna rukten zij hem het wambuis af dat hij over zijn rusting aanhad; en ze zouden hem zelfs zijn hozen hebben uitgetrokken als de beenstukken het niet hadden belet. Ze stalen Sancho zijn jas en lieten hem in zijn hemd liggen, en nadat zij onder elkander den overigen buit van den veldslag hadden verdeeld ging ieder zijns weegs, met meer ijver om de gevreesde Hermandad, waarvoor zij een heidensch respect hadden, uit den weg te blijven dan om den ketting op den nek te nemen en hun opwachting te maken bij mevrouwe Dulcinea van El Toboso.

Op de plek van den strijd bleven alleen de ezel en Rossinant, Sancho en Don Quichot achter; de ezel stond met hangend hoofd in gepeins verzonken en schudde van tijd tot tijd de ooren alsof hij bang was dat de storm van steenen nog niet voorbij was, dien

hij in zijn ooren bleef hooren; Rossinant lag naast zijn heer op den grond uitgestrekt, want ook hij was door een steen getroffen; Sancho, in zijn hemd en in doodsangst voor de Heilige Hermandad, en Don Quichot ten diepste bedroefd dat hij zoo mishandeld was door menschen, wien hij zooveel goed had gedaan.

AANTEEKENINGEN

[1]) Dit wil zeggen dat er hier en daar tusschen de schakels van de keten ijzeren ringen waren aangebracht, die met een hangslot om den hals van de misdadigers gesloten werden. Zie Francisco Rodríguez Marín, *El Capítulo de los galeotes, apuntes para un estudio cervantino*, Madrid 1912, p. 7 *et seq.*, waar men tal van interessante bijzonderheden vindt over galeiboeven.

[2]) *Gurapas* is bargoensch; het beteekent, zooals de kettingganger zelf verklaart, galeien.

[3]) Piedrahita is een plaatsje in de provincie Ávila.

[4]) *Canario* is bargoensch; men verstaat er onder iemand die „door de mand valt".

[5]) Ook *cantar en el ansia* („zingen in den nood") is bargoensch; het was de vakterm voor „doorslaan" op de pijnbank. Strikt genomen is *ansia* niet de pijnbank, maar de z.g.n. *tormento del agua*, een foltering die hierin bestond dat men over het gelaat van den verdachte een linnen doek uitspreidde zóó, dat neus en mond bedekt waren. Het was dan de bedoeling door den doek heen stralen water in den mond te gieten, zoodat de doek diep in de keel drong. Dat het slachtoffer op die manier bijna stikte, spreekt vanzelf.

[6]) *Quien canta, sus males espanta* is een oud Spaansch spreekwoord. Zie Francisco Rodríguez Marín, *Más de* 21.000 *refranes castellanos no contemidos en la copiosa colección del Maestro Gonzalo Correas*, Madrid 1926, blz. 395*a*.

[7]) *Non sancta*. Deze twee woorden zijn ontleend aan *Psalm*

XLIII: 1. Zij vormen met de volgende (*ab homine iniquo et doloso erue me*) het begin van de H. Mis.

[8]) Vgl. *Spreuken XVIII* : 21.

[9]) Een hoogst ongepaste opmerking voor een dienaar van Vrouwe Justitia. Maar het kwam wel meer voor dat de bewakers niet veel beter waren dan de kettinggangers.

[10]) Zodocover (uit het Arabisch: *zoco* beteekent plein) was het eenige plein van Toledo in die dagen, „che è molto piccola", volgens den Venetiaanschen gezant Andrés Naugero (± 1525).

[11]) Nl. een gezelschap bestaande uit den beul, gerechtsdienaren en politieagenten, een luidruchtige kinderschaar en een omroeper, terwijl het slachtoffer zelf met als kenteeken een bordpapieren mijter op het hoofd rondreed.

[12]) Niet alleen Don Quichot dacht er zoo over, maar tal van tijdgenooten deelden zijn meening.

[13]) *La Vida de Lazarillo de Tormes* is een Spaansche schelmenroman, waarvan zoowel de naam van den auteur als plaats en jaar van de eerste verschijning onbekend zijn. Het werk is ten onrechte langen tijd aan Diego Hurtado de Mendoza (1503—1575) toegeschreven. De drie oudste bekende uitgaven zijn die van 1554, maar waarschijnlijk bestond er een vroegere die nog niet is teruggevonden. Het boek is een autobiographie van Lázaro, die zijn wederwaardigheden beschrijft als blindenleider, daarna als knecht van een gierigen priester, een kalen edelman enz. Sommige gedeelten zijn niet oorspronkelijk, maar veeleer een bewerking van traditioneele folkloristische motieven. Dit doet echter niets af aan de beteekenis van het boekje, dat met rauw realisme en smakelijk cynisme het type heeft geschapen van den picaresken roman. Onze Bredero ontleende er gelijk men weet de twee hoofdfiguren aan van zijn *Spaansche Brabander* (1617). — Over den picaresken roman zie verder Fonger de Haan, *An outline of the History of The Novela Picaresca in Spain*, The Hague — New-York, 1903.

[14]) Niet alleen bij Cervantes, maar bij verschillende van zijn tijdgenooten vindt men dezelfde klacht over de luiheid op de Spaansche vloot.

[15]) Zinspeling op een of ander voorval (waarover ons verder niets wordt medegedeeld), dat blijkbaar een van de vorige dagen gedurende de reis in een herberg had plaats gevonden en waarbij de commissaris zich aan een strafbaar feit had schuldig gemaakt, op grond waarvan Pasamonte nu een bedreiging aan zijn adres kon uiten.

[16]) In het begin van dit hoofdstuk is gezegd dat de galeiboeven vergezeld waren van „twee mannen te paard en twee te voet, de ruiters met snaphanen, de voetknechten met pieken en zwaarden"; maar hier wordt het zoo voorgesteld of er slechts één bij is met een snaphaan, terwijl ook hetgeen volgt op dit punt niet klopt met het voorafgaande.

[17]) Zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 5.

DRIEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK

OVER WAT DEN VERMAARDEN DON QUICHOT OVERKWAM IN DE SIERRA MORENA, HETWELK EEN DER ZONDERLINGSTE AVONTUREN IS GEWEEST DIE IN DEZE WARE EN WAARACHTIGE GESCHIEDENIS WORDEN VERHAALD

Toen Don Quichot zag hoe slecht hij er aan toe was, sprak hij tot zijn schildknaap:

„Ik heb altijd hooren zeggen dat goeddoen aan geboefte water naar zee dragen is, Sancho. Als ik je woorden geloofd had, ware veel leeds vermeden; doch gedane zaken nemen geen keer; het past ons geduld te oefenen en hieruit te leeren dat de mensch wijs wordt door schade en schande."

„UEd. wordt net zoo min wijs door schade en schande als ik een Turk ben," zei Sancho; „maar als u nou toch zegt dat deze narigheid ons bespaard zou zijn als u geloof in mij had geslagen, gelooft u mij dan deze maal, dan kan u zich nog meer narigheid besparen. Want begrijpt u nou eens goed dat de Heilige Hermandad maling heeft aan de edele ridderschap; die geeft geen twee duit voor alle dolende ridders ter wereld; en ik heb net een gevoel of ik hun pijlen al om mijn ooren hoor suizen [1])."

„Jij bent van huis uit een lafaard, Sancho," zei Don Quichot. „Maar goed, opdat je me niet zult kunnen verwijten dat ik een koppig mensch ben en nooit doe wat je mij raadt, wil ik je raad dezen keer eens ter harte nemen en het geweld dat je zoo vreest uit den weg gaan; maar echter alleen op eene voorwaarde en wel dat je nooit ofte nimmer, levend of dood, tegen eenig mensch zult zeggen, dat ik dit gevaar ontweek en vermeed uit

angst en vreeze; dit geschiedde alleen vanwege je smeekbeden. Mocht je iets anders beweren dan lieg je, en van nu tot eeuwig en van eeuwig tot nu zal ik je heeten liegen en logenstraffen, zoo vaak je het denkt of zegt. Zwijg maar stil; louter de gedachte al dat ik gevaar ontwijk en uit den weg ga, en in het bijzonder dit dat er schijnbaar nogal dreigend uitziet, ware genoeg mij hier stand te doen houden, en alleen niet alleen de Heilige Hermandad, die jij zegt zoo te vreezen, maar bovendien de twaalf broeders van de twaalf stammen Israëls, de zeven Maccabeeërs [2]), Castor en Pollux en alle andere broeders en broederschappen van de wereld af te wachten."

„Mijnheer," antwoordde Sancho, „een terugtocht is nog geen vlucht, en 't is niet wijs stand te houden als er meer gevaar dan hoop voorhanden is. Een verstandig man kijkt de kat uit den boom en zet niet alles op één kaart. En laat ik u dit nou eens mogen zeggen: ik mag dan een eenvoudige boerenman wezen, maar ik weet waarachtig nog wel wat men een verstandige manier van doen noemt. Heeft u dus maar geen berouw dat u mijn raad ter harte neemt, en bestijgt u Rossinant als u kunt, of anders zal ik u wel helpen. Als u mij dan daarna maar volgt, want mijn stomme verstand zegt mij dat wij op het oogenblik beter doen weg te loopen dan te vechten."

Don Quichot steeg op zonder een woord te spreken; Sancho reed hem op zijn ezel vooruit, en zoo trokken zij de Sierra Morena in, die niet veraf was. Sancho dacht ze dwars door te steken om er bij El Viso of Almodóvar del Campo weer uit te raken, en zich een paar dagen schuil te houden in de barste streken om niet ontdekt te worden als de Hermandad hen mocht zoeken. Hij

werd gesterkt in zijn voornemens toen hij merkte dat de voorraad proviand dien hij op zijn ezel had, ongedeerd uit het gevecht met de galeiboeven te voorschijn was gekomen, hetgeen hem een mirakel leek als men bedacht hoe zij hadden geplukt en geplunderd.
Tegen den avond kwamen zij in het hart van de Sierra Morena, alwaar het Sancho goeddocht dien nacht en nog een paar dagen langer te verblijven, in ieder geval zoolang de mondvoorraad strekte dien hij bij zich had, en zoo sloegen zij hun leger op tusschen twee rotsen, in een bosch kurkeiken. Maar het onverbiddelijk lot dat volgens hen die het licht van het ware geloof niet bezitten alles op zijne wijze leidt, beschikt en regelt, wilde het zoo dat ook Ginés de Pasamonte, de beruchte boef en booswicht die dank zij Don Quichots edelmoedigheid en dwaasheid van de ketenen was bevrijd, uit angst voor de Heilige Hermandad (die hij niet ten onrechte vreesde), op het denkbeeld was gekomen zich in dit gebergte schuil te houden, en zijn vrees en voorbestemming voerden hem naar dezelfde plek waarheen ze Don Quichot en Sancho Panza gevoerd hadden, op een tijd en uur dat hij hen nog herkennen kon, waar zij al lagen te slapen. En daar slechte menschen altijd ondankbaar zijn, en gebrek oorzaak is van veel kwaad, en snel profijt altijd boven profijt in de toekomst gaat, besloot Ginés die noch dankbaar, noch rechtschapen was, Sancho Panza zijn ezel te stelen; om Rossinant bekommerde hij zich niet, want dat was een schrale buit, die evenmin te beleenen als te verkoopen viel. Sancho Panza sliep; hij stal zijn ezel en lang voor het aanbreken van den dag was hij al niet meer te achterhalen.
De dageraad brak aan, vroolijkte de aarde op, en maakte Sancho Panza diep bedroefd; want hij miste zijn grauw-

tje, en toen hij zag dat het beest zoek was, brak hij in het erbarmelijkst geween los dat ooit ter wereld vernomen werd, zoo luid dat Don Quichot ontwaakte van het misbaar en hoorde dat hij zeide:
„O, hartelap van mijn lendenen, onder mijn eigen dak ben je geboren, je was het speelgoed van mijn kinderen, de trots van mijn vrouw, de afgunst van mijn buren, de verlichter van mijn lasten en drager van half mijn bestaan, want met de zesentwintig maravedí's die je dagelijks inbracht, dekte ik half de kosten van mijn onderhoud!"
Toen Don Quichot deze jammerklachten had aangehoord en de oorzaak vernomen, troostte hij Sancho zoo goed hij kon, maande hem tot geduld, en beloofde hem een schenkingsbrief uit te schrijven, waarbij Sancho drie van de vijf ezels die hij thuis had zouden toekomen.
Dit troostte Sancho, hij droogde zijn tranen, bedwong zijn snikken en dankte Don Quichot voor de verleende gunst. Deze was op zijn beurt zeer verheugd van hart dat hij hier in het gebergte was, want deze oorden leken hem als geschapen voor de avonturen die hij zocht. Er schoten hem de wonderbaarlijke gebeurtenissen te binnen, die dolenden ridders in dergelijke eenzaamheden en woestenijen overkomen waren, en hij was zoo in deze dingen verdiept, hij ging er zoo in op en raakte er zoo in verloren dat hij al het andere vergat. Sancho had ook geen zorgen meer (want het leek hem dat zij in een veilige buurt waren) behalve zijn honger te stillen met wat er nog van den buit op de geestelijken over was; en zoo liep hij achter zijn meester aan, belast en beladen met al wat het grauwtje placht te dragen; de zadelzak werd inmiddels leeger en leeger en zijn buik voller en voller; en zoolang hij zoo zijn gang kon gaan, maalde hij niet om andere avonturen.

Terwijl hij zoo bezig was, keek hij eens op en zag dat zijn meester halt had gemaakt en trachtte met de punt van zijn lans iets zwaars op te tillen dat op den grond lag; reden waarom Sancho snel toeschoot om te kijken of hij hem helpen kon, en hij kwam juist van pas toen Don Quichot met de punt van de lans een valies ophief, waaraan een zadelzak vastzat, die beide half of liever geheel en al verrot en aan flarden waren. Zij bleken zoo zwaar dat Sancho moest helpen om ze op te beuren, en zijn heer gelastte hem eens te kijken wat er in het valies zat. Sancho deed dat met veel haast en voortvarendheid, en hoewel het valies gesloten was met een ketting en een hangslot, kon hij, stuk en verrot als het was, toch zien wat er in zat, namelijk vier hemden van fijn Hollandsch linnen en nog andere stukken lijnwaad, even vreemd als schoon; in een neusdoek geknoopt vond hij een stapel gouden schilden; en zoodra hij ze zag, zei hij:

„Geprezen alle de Hemelen die ons een avontuur verleenen dat ons iets oplevert!"

Hij zocht voort en vond nog een rijk gebonden dagboekje; Don Quichot verzocht hem dit ter hand te stellen. Het geld, zei hij, kon Sancho nemen en voor zich houden. Sancho kuste hem de handen voor de gunst en nadat hij het linnengoed uit het valies had gehaald, stopte hij het in den zak van zijn mondvoorraad. Don Quichot zag dit alles aan en sprak:

„Het wil mij voorkomen, Sancho — en het kan ook moeilijk anders zijn — dat hier een of ander verdwaald reiziger door het gebergte trok, die door booswichten overvallen, gedood en in dit van God en alle menschen verlaten oord begraven is."

„Dat zal wel niet," zei Sancho, „want als het dieven

geweest waren hadden ze dat geld niet laten liggen."
„Daar heb jij weer gelijk aan," sprak Don Quichot; „maar dan begrijp ik niet en weet ik niet te verklaren wat dit te beteekenen mag hebben; wacht echter: laat ons eens zien of er in dit boekje iets geschreven staat, waardoor wij meer te weten kunnen komen."
Hij sloeg het op en het eerste wat hij er in geschreven zag staan, in haastig maar zeer goed handschrift, was een sonnet dat hij hardop voorlas, zoodat Sancho het hooren kon, en het luidde aldus [3]):

Of Amor faalt in kennis van de feiten,
Of hij is meer dan wreed; of wel mijn leed
Is feller dan ik te verdienen weet,
Grooter dan men mij zonde kan verwijten.

Maar is Amor een god, dan durf ik pleiten
Dat hij alwetend is, en niet vergeet
Dat geen god wreed is. God, vanwaar dit leed,
Dat mij lief is, en mijn hart stuk gaat rijten.

Als ik uw naam noem, Fili, huivert mij;
Kan zooveel pijn van liefde komen dan?
Want van den Hemel zelf kan dit niet wezen.

Ik weet alleen: de dood is mij nabij;
Wie doodelijk ziek is, en niet weet waarvan
Kan enkel door een wonder nog genezen.

„Door dat vers worden we niet veel wijzer," zei Sancho; „want wie is die fielt nou?"
„Wat voor fielt bedoel je?" vroeg Don Quichot.
„Ik dacht," zei Sancho, „dat ik UEd. daar fielt hoorde zeggen."

„Ik zei *Fili,*" antwoordde Don Quichot, „en zekerlijk is dit de naam van de dame over wie de auteur van dit sonnet zich beklaagt. Op mijn woord, hij moet een betamelijk dichter zijn, of ik heb geen verstand van poëzie."
„Heeft UEd. dan ook al verstand van verzen?" vroeg Sancho.
„En meer dan je denkt," antwoordde Don Quichot; „dat zal je ook wel gewaarworden wanneer je mijn aangebeden vrouwe Dulcinea van El Toboso een brief te brengen krijgt, die van begin tot eind berijmd is. Vergeet niet, Sancho, dat alle of althans de meeste dolende ridders van vroeger dagen groote minnezangers en beoefenaren der muziek waren; want beide deze talenten of liever gezegd begaafdheden zijn den dolenden minnaars eigen, al moet erkend worden dat de verzen van de ridders uit den ouden tijd meer uitmuntten door kracht dan oorspronkelijkheid."
„Leest UEd. nog maar wat meer voor," zei Sancho, „dan vindt u wel wat waar we wijzer van worden."
Don Quichot sloeg het blad om en zei:
„Dit is proza, en het schijnt een brief te zijn."
„Een minnebrief, mijnheer?" vroeg Sancho.
„Naar het begin te oordeelen schijnt het inderdaad een minnebrief," antwoordde Don Quichot.
„Leest UEd. hem dan eens voor," zei Sancho, „ik hoor graag iets over de liefde voorlezen."
„Met genoegen," sprak Don Quichot.
En zooals Sancho hem verzocht had, las hij hem hardop voor en zag dat hij aldus luidde:
„Uwe valsche belofte en mijn onloochenbaar ongeluk voeren mij naar een oord vanwaar uw oor de tijding van mijn dood eer vernemen zal dan het gestamel mijner

klachten. Gij hebt mij, o ondankbare! verworpen voor een die rijker is dan ik, maar niet waardiger; ware de deugd een rijkdom, op waarde geschat, ik zou anderer geluk niet benijden, noch mijn eigen ongeluk beweenen. Wat uwe schoonheid tot stand bracht, hebben uwe daden te niet gedaan: door gene dacht ik u een engel, maar door deze weet ik dat ge een vrouw zijt. Vrede zij met u, die mij oorlog gezonden hebt, en geve de Hemel dat de teleurstelling van uwen echtgenoot altijd verborgen moge blijven, opdat gij niet berouwt wat ge deedt en mij geen wraak te beurt valt over datgene waarvoor ik geen wraak wensch te nemen."

Toen Don Quichot den brief had gelezen, zeide hij:

„Hier valt nog minder dan uit de verzen op te maken wie de schrijver is, behalve dat hij een afgewezen minnaar schijnt te zijn."

Hij had al haast het heele boekje doorgebladerd, toen hij nog meer verzen en brieven vond, waarvan hij er enkele kon lezen, en andere niet; maar zij gingen allen over klachten, lamentaties, wantrouwigheden, bevredigde verlangens en tegenslagen, gunsten en afwijzingen, beurtelings hoogelijk geprezen en diep betreurd. Onderwijl Don Quichot zich met het boekje bemoeide, bemoeide Sancho zich met het valies, en er bleef geen hoekje van valies en zadeltasch dat hij niet grondig nakeek, onderzocht en onderstboven keerde, geen naad dien hij niet grondig naploos, geen plok wol dien hij niet uit elkander haalde, opdat er hem toch maar niets ontgaan zou bij gebrek aan ijver en overleg: zoo begeerig hadden de gevonden gouden schilden hem gemaakt; het waren er meer dan honderd. En alhoewel hij niet meer vond dan wat hij al had, docht hem dat de jonasserij met de deken en de brakerij met den

balsem, het pak ransel met de staken en de harde vuistslagen van den muilezeldrijver, de gestolen zadeltasch en de verdwenen jas en allen honger, dorst en vermoeienis die hij in dienst van zijn goeden heer had doorstaan, nu niet te duur gekocht waren, want hij rekende dat hij door het ontvangen geld dubbel en dwars beloond was.

De Ridder van de Droevige Figuur brandde intusschen van verlangen om te weten, wie de eigenaar van het valies was, aangezien hij op grond van het sonnet en den brief, het goudgeld en de fijne hemden veronderstelde dat het een minnaar van goede familie moest zijn, die door de versmading en wreedheid van zijn aangebedene tot een wanhopig besluit was gekomen. Maar in dat ontoegankelijke en woeste oord was er geen sterveling te vinden bij wien men inlichtingen kon krijgen, en hij wist niet beter te doen dan doorrijden al naar Rossinant den weg koos; en het beest zocht waar het loopen kon, terwijl Don Quichot vast overtuigd was dat hij in deze wildernis nog wel een vreemd avontuur zou beleven.

Toen hij dan zoo met deze gedachte vervuld voortreed, zag hij boven op een hoogte die voor zijn oog verrees, een man wonderlijk vlug van steen op steen en van struik tot struik springen. Voor zoover hij zien kon was de man naakt; hij had een dichten zwarten baard, lang verward haar, was barrevoets en had naakte beenen; alleen om het middel droeg hij een broekje dat van verschoten fluweel leek, maar zoo aan flarden dat men er het vleesch doorheen zag. Hij was blootshoofds; en niettegenstaande de snelheid waarmee hij voorbijschoot, merkte de Ridder van de Droevige Figuur al deze bijzonderheden toch op en prentte ze zich in; hij slaagde

er evenwel niet in hem te volgen, want de staat van uitputting waarin Rossinant verkeerde, gedoogde niet snel over dien ruwen grond te vorderen, nog daargelaten dat hij toch al wat traag van stap en sloom van aard was. Het schoot Don Quichot op slag door den geest dat dit de eigenaar van valies en zadelzak was, en hij besloot op zoek naar hem te gaan tot hij hem vond, al moest hij een jaar in dat gebergte rondzwerven. Hij gaf Sancho dan ook order van den eenen kant door het gebergte te gaan; hij zelf zou dan den anderen kant verkennen: op die manier hadden zij kans op den man te stooten die zich zoo haastig voor hen uit de voeten had gemaakt.

„Dat kan ik niet," zei Sancho, „want zoo gauw ik wat verder van UEd. af ben, slaat me de schrik om het hart en ik krijg allerhande verbeeldingen en gezichten. En laat dit UEd. dan maar een waarschuwing zijn dat u mij voortaan geen duimbreed meer van uw zijde zal zien wijken."

„Zoo zij het," sprak de Ridder van de Droevige Figuur, „en ik verheug mij zeer dat je steunen wilt op mijn zielskracht, die niet falen zal, zelfs al faalt jou de ziel in je lichaam. Kom dan maar langzaam achter mij aan, zoo goed als het gaat, en laten je oogen lantarens zijn; wij zullen rond deze bergtoppen trekken: wellicht komen wij dan den man dien we zagen tegen, die ongetwijfeld niemand anders is dan de eigenaar van wat wij gevonden hebben."

Waarop Sancho antwoordde:

„Het zou veel beter zijn maar niet naar hem te zoeken; want als wij hem vinden en hij is werkelijk de eigenaar van het geld, dan moet ik dat natuurlijk teruggeven; en daarom lijkt het mij beter dat ik het zonder al dien

onnoodigen rompslomp als eerlijke vinder houd tot de ware eigenaar gewoonweg en zonder rarigheden komt opdagen; misschien gebeurt dat wel eerst als ik het al heb uitgegeven, en waar niet is verliest de keizer zijn recht."

„Hier dwaal je, Sancho," antwoordde Don Quichot; „want nu wij eenig vermoeden hebben wie de eigenaar is en hem om zoo te zeggen voor onzen neus hebben gezien, zijn wij verplicht hem op te speuren en het geld terug te geven; als wij niet naar hem zochten, maakt het sterk vermoeden dat wij koesteren ons even schuldig als wanneer hij het was. Laat, beste Sancho, onze speurtocht je dus geen zorgen baren, maar bedenk van hoeveel ik er verlost word als ik hem vind."

Hierna gaf hij Rossinant de spoor en Sancho volgde hem te voet en zwaar beladen, dank zij Ginés de Pasamonte. Nadat zij een stuk van het gebergte hadden afgezocht, vonden zij in een diep beekdal een dood muildier met tuig en zadel, half door de honden verslonden en opgevreten door de raven, wat hen nog meer sterkte in de meening dat de vluchtende man de eigenaar was van den ezel en het valies.

Zij stonden er nog naar te kijken, toen zij hoorden fluiten, zooals een herder doet die zijn vee weidt, en eensklaps verscheen er links van hen een kudde geiten, en daarboven, hoog op den berg, een oud man, de herder. Don Quichot riep hem aan en verzocht hem af te dalen naar waar zij stonden. Hij riep terug en vroeg hoe zij hier zoo verzeild kwamen in een buurt, waar zelden of nooit een ander levend wezen den voet zette dan geiten, of wolven en zwervend wild gedierte. Sancho schreeuwde dat hij maar naar beneden moest komen, dan zouden ze hem wel bescheid geven. De herder

kwam en zoodra hij voor Don Quichot stond, zei hij: „Ik wed dat u staat te kijken naar den huurezel die daar dood in de diepte ligt. Nou, op mijn woord, die ligt daar al zes maanden. Maar mag ik eens vragen: heeft u den baas van het beest soms hier in de buurt gezien?"
„Wij hebben niemand en niets gezien," antwoordde Don Quichot, „behalve een valies en een zadelzak, die wij niet ver hier vandaan vonden."
„Die heb ik ook gevonden," zei de geitenhoeder, „maar ik heb wel opgepast om ze niet op te rapen of er dichtbij te komen, uit angst voor een of ander kwaad fortuin, of omdat ze het als gestolen goed van mij terug zouden kunnen vragen; want de duvel is listig, en een mensch krijgt eensklaps iets voor zijn voeten waar hij over struikelen kan, eer hij weet waar hij aan toe is."
„Net wat ik zeg," zei Sancho, „want ik heb die dingen ook gezien, maar ik ben een steenworp uit de buurt gebleven: ik heb ze daar laten liggen, en ze liggen er nog net zoo; want ik zal de kat de bel niet aanbinden."
„Zeg eens, goede man," vroeg Don Quichot, „weet gij wie de eigenaar van deze zaken is?"
„Al wat ik u kan vertellen," sprak de geitenhoeder, „is dat er omstreeks zes maanden geleden in een herdershut een mijl of drie hier vandaan een jonkman verscheen van knap gezicht en postuur, die op het eigenste muildier reed dat daar dood ligt, en het beest had hetzelfde valies en zadelzak op, die u zooals u zegt, wel gezien maar niet meegenomen hebt. Hij vroeg ons waar het gebergte het wildst en onbegaanbaarst was; en wij wezen hem den weg naar hier, waar wij nu staan. En dat is waar ook, want als u nog een halve mijl verder gaat, komt u er denkelijk nooit meer uit; ik sta trouwens al versteld hoe u hier hebt kunnen komen, want er is

geen weg of steg die hierheen voert. Ik wil maar zeggen dat de jongeman, zoodra hij ons antwoord had, rechtsomkeert maakte en naar de plek reed die wij hem uitgeduid hadden; wij waren allemaal onder den indruk van zijn knappe voorkomen en verwonderd over zijn vraag en de haast waarmede wij hem zagen omkeeren en het gebergte inrijden; en van toen af aan hadden wij niets meer van hem gezien, tot hij een dag of wat later het pad van een van onze herders kruiste en zonder een woord te zeggen op hem afkwam en hem op een dracht slaag en schoppen trakteerde; daarna ging hij naar het ezeltje met de proviand en stal er alle kaas en brood af die het op zijn rug had. En niet zoodra had hij dat gedaan, of hij stoof vlug als de wind het gebergte weer in. Toen ik en een paar andere geitenhoeders dat hoorden, gingen wij een dag of wat in het wildste stuk van deze sierra op zoek naar hem en ten slotte vonden we hem verstopt in den stronk van een machtig zwaren kurkeik.

Hij kwam daar heel bedeesd uit te voorschijn, maar zijn kleeren waren gescheurd en zijn gezicht zoo gezwollen en door de zon verbrand dat wij hem bijkans niet herkenden, alhoewel zijn kleeren, gescheurd als ze waren, ons toch voor zoover wij ons herinnerden, overtuigden dat het de man was dien wij zochten. Hij groette ons heel beleefd en zeide met een paar welgekozen woorden dat wij er ons niet over moesten verbazen hem zoo rond te zien loopen, aangezien dit paste bij de boete die hem opgelegd was voor de vele zonden, die hij bedreven had. Wij hebben hem toen gevraagd wie hij was, maar dat konden wij niet uit hem krijgen. Wij vroegen hem ook ons te zeggen waar hij huisde, om hem als hij honger had voedsel te brengen, omdat wij hem dat graag zouden

geven en geen mensch er zonder kan. En als dat hem zoo niet aangenaam was, kon hij het toch beter van ons komen vragen en het niet stelen van de herders. Hij was ons dankbaar voor het aanbod, vroeg vergeving voor zijn gewelddadigheden en beloofde voortaan beleefd om zijn voedsel te vragen zonder iemand lastig te vallen. Als vast verblijf had hij naar hij zei niets beters dan de plek die hij bij toeval vond als de nacht viel, en hij eindigde zijn verhaal in bittere tranen, zoodat wij allen die naar hem luisterden wel van steen hadden moeten zijn als wij niet met hem ingestemd hadden; want het schoot ons telkens weer te binnen hoe wij hem den eersten keer gezien hadden en hoe hij er nu uitzag. Het was, zooals ik zei, een knappe jongeman met een goed gezicht, en uit zijn hoffelijke en verstandige woorden kon men wel begrijpen dat hij van goede afkomst was en een man van manieren. Wij die naar hem luisterden waren maar eenvoudige boerenmenschen, maar zijn hoffelijkheid was zoo groot dat zij zelfs voor een boer zoo klaar als de zon was. Midden in zijn gepraat hield hij evenwel plotseling stil en zweeg; een tijdlang hield hij zijn oogen star naar den grond gericht en wij stonden in stomme afwachting te kijken, waarop die verdwazing zou uitloopen. Wij waren diep met hem begaan, want uit zijn vreemde doen, de manier waarop hij zijn oogen opensperde, en lang en strak naar den grond bleef kijken zonder zich te verroeren, om ze dan weer te sluiten, zijn lippen samen te knijpen en zijn wenkbrauwen op te trekken, begrepen wij wel dat hij een aanval van razernij onder de leden had. En hij gaf alras blijk dat wij goed gezien hadden; want hij sprong als een razende Roeland overeind van den grond waarop hij zich had neergeworpen en ging den eersten den

besten herder die dichtbij hem stond zoo woest en waanzinnig te lijf dat als wij ze niet van elkaar hadden getrokken, hij den man doodgeslagen of doodgebeten had [4]). En onderwijl schreeuwde hij: „Ha, trouwelooze Fernando! Hier, hier zal ik je het onrecht betaald zetten dat je mij hebt aangedaan: met deze mijn eigen handen zal ik je het hart uit je lichaam scheuren, dat hart waarin alle slechtaardigheden verblijf en schuilplaats gezocht hebben, maar leugen en bedrog bovenal." En zoo zeide hij nog meer, alles om dien Fernando zwart te maken en uit te schelden voor valschaard en verrader.

Wij kregen ze ten slotte met veel moeite gescheiden en zonder verder een woord te spreken liep hij van ons weg en was zoo snel tusschen de rosmarijn en het dichtte struikgewas verdwenen, dat het onmogelijk was hem achterna te zetten. Uit dit alles maakten wij op dat hij aan vlagen van razernij leed en dat een zeker iemand die naar den naam van Fernando luisterde, hem zooveel kwaad gedaan moest hebben als wel bleek uit den toestand waarin hij verkeerde. Dat is sedertdien alles nog bevestigd door de vele keeren dat hij ons in den weg is geloopen, de eene maal om aan de herders wat van hun levensmiddelen te vragen, de andere om ze met geweld te nemen; want als hij een vlaag van krankzinnigheid heeft, pakt hij niets aan, al willen de herders het hem nog zoo vriendelijk geven; dan maakt hij er zich met geweld van meester; als hij bij zijn volle verstand is vraagt hij er hoffelijk en beleefd om, en bedankt keurig, waarbij er dan heel wat tranen worden gestort.
Om u de waarheid te zeggen, heeren," ging de geitenhoeder voort, „juist gisteren hebben wij, ik en vier van de jongens, twee knechts en twee vrienden van mij, besloten om hem net zoolang te zoeken tot wij hem

vinden, en als wij hem te pakken krijgen brengen wij hem goedschiks of kwaadschiks naar de stad Almodóvar, die hier een mijl of acht vandaan ligt. Daar zullen ze hem dan wel beter maken als zijn kwaal niet ongeneeslijk is, of wij zullen er wel achterkomen wie hij is zoodra hij bij zijn volle verstand komt, en of hij bloedverwanten heeft aan wie bericht gezonden dient te worden over zijn ongeluk. En dat is alles, heeren, wat ik u kan vertellen over wat u mij gevraagd hebt; u kan er wel zeker van zijn dat de eigenaar van de dingen die u gevonden hebt, dezelfde persoon is die hier even naakt als haastig voorbijsprong." Don Quichot had hem namelijk reeds medegedeeld dat hij den man over de rotsen op de berghelling had zien rondspringen.

Hij stond intusschen stom verwonderd over hetgeen hij van den geitenhoeder te hooren kreeg, en hij verlangde vuriger dan ooit te weten te komen wie de arme gek was. Hij nam zich vast voor om, zooals zijn plan al was, het gansche gebergte naar hem af te zoeken, zonder een hoek of hol over te slaan, tot hij hem gevonden had. Maar het toeval was hem boven hoop en verwachting genegen, want op dat eigen oogenblik daagde in een kloof van het gebergte die begon op de plek waar zij stonden, de gezochte jongeman op, die binnensmonds woorden liep te prevelen, welke zij zelfs van dichtbij niet zouden hebben verstaan, hoeveel te minder nog van verre. Zijn plunje was zooals ze beschreven is, met dit verschil dat Don Quichot toen de man naderbijkwam, zag hoe het gescheurd wambuis dat hij aanhad vervaardigd was van met ambergrijs bereide elandshuid, waaruit onze ridder opmaakte dat iemand die zulke kleedingstukken droeg niet van de allernederigste afkomst kon zijn.

Toen de jongeman hen naderde, groette hij met een

schorre en heesche stem, maar hoogst hoffelijk. Don Quichot groette hem met niet minder hoofschheid terug, en na van Rossinant te zijn gestegen, ging hij den man met veel zwier en goede manieren omhelzen, en hield hem geruimen tijd in zijn armen geklemd, alsof hij hem sedert lang kende. De andere dien wij den *Havelooze van de Slechte Figuur* zouden kunnen noemen (zooals Don Quichot den *Ridder van de Droevige*), duwde na zich te hebben laten omhelzen, Don Quichot een eind van zich af en terwijl hij zijn handen op de schouders van Don Quichot liet rusten, bleef hij hem aanstaren, als wilde hij zien of hij hem herkende, niet minder verbaasd misschien het gelaat, de gestalte en de wapenen van Don Quichot te aanschouwen, dan Don Quichot hem. Om kort te gaan, de eerste die na de omhelzing sprak, was de havelooze, en hij zeide hetgeen in het volgende hoofdstuk zal worden verhaald.

AANTEEKENINGEN

[1]) De Heilige Hermandad was bevoegd om beklaagden ter dood te veroordeelen. Bij z.g.n. *muerte de saeta* werd de veroordeelde aan een staak gebonden en met pijlen beschoten tot hij bezweek.

[2]) II *Maccabeeërs* VII.

[3]) Dit sonnet komt ook voor in het derde bedrijf van Cervantes' *La Casa de los Celos*, met dit verschil dat *Fili* daar *Angélica* heet. Zie *Comedias y Entremeses*, tomo I, Madrid 1915, blz. 206 (*Obras Completas de Miguel de Cervantes Saavedra*), edición publicada por Rodolfo Schevill y Adolfo Bonilla.

[4]) Een medicus zal geneigd zijn op grond van deze nauwkeurige beschrijving der ziektesymptomen de diagnose te stellen dat Cardenio leed aan een soort lycanthropie.

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN HET AVONTUUR VAN DE SIERRA MORENA VERVOLGD WORDT

De geschiedenis beweert dat Don Quichot met de grootste belangstelling luisterde naar den haveloozen *Ridder van het Gebergte*, die zijn relaas met de volgende woorden voortzette:

„Heer, wie gij ook zijn moogt, ik ken u niet, maar ik ben u zekerlijk dankbaar voor de bewijzen van hoffelijkheid die ge mij hebt betoond, en ik wilde wel dat ik met meer dan goeden wil alleen den uwen kon loonen, gelijk hij bleek uit de hartelijke ontvangst die ge mij hebt bereid; mijn lot laat mij echter niets om ontvangen weldaden te vergelden dan den vromen wensch dit te doen."

„De mijne," antwoordde Don Quichot, „was u van dienst te zijn; en dit wel zoozeer dat ik besloten was deze bergen niet te verlaten eer ik u gevonden en van u vernomen had of er voor de smart waaraan gij te oordeelen naar uw zonderlinge levenswijze lijdt, niet de een of andere genezing te vinden was, om deze dan zoo noodig met allen ijver te gaan zoeken. En mocht uw rampspoed er een zijn waartegen geen kruid is gewassen, dan nam ik mij voor ze samen met u te betreuren en te beweenen, zoo goed ik kon; want in tegenspoed is het altijd eenige troost iemand te vinden die ze met ons deelt. En mocht mijne goede bedoeling met eenige hoffelijkheid beantwoord verdienen te worden, zoo smeek ik u heer, bij al wat naar ik zie aan hoofschheid in u huist, ja ik bezweer u zelfs bij hetgeen u in dit leven het liefst is of was, mij te zeggen wie gij

zijt en wat er u toe heeft gebracht als een redeloos dier in deze barre eenzaamheid te leven en te sterven, en te midden van de wilde beesten te verwijlen, zoo vervreemd van uzelf als uw persoon en kleedij het maar al te duidelijk aantoonen. En ik zweer," voegde Don Quichot er aan toe; „bij de orde van de ridderschap die ik ontving, ofschoon een groot zondaar en zulks onwaardig, en bij het beroep van dolend ridder dat ik uitoefen dat, indien gij, mijnheer, mij hierin ter wille zijt, ik uwe hoffelijkheid zal beantwoorden met hartstochtelijken ijver, hetzij om een remedie te zoeken voor uw ellende, als er een remedie bestaat, hetzij om u te helpen ze te beweenen, zooals ik het u beloofd heb, tot al hetwelk ik verplicht ben doordat ik ben die ik ben."

Toen *De Ridder van het Struikgewas* den Ridder van de Droevige Figuur op deze wijze hoorde spreken, keek hij hem star aan en bleef hem aanstaren; hij bekeek hem van top tot teen, en toen hij hem eindelijk genoeg bekeken had, zei hij:

„Als u mij iets te eten kunt geven, geef het me dan om der wille Gods; eerst als ik iets gegeten heb zal ik alles doen wat u vraagt uit dank voor de vriendelijkheid die u mij betoond heeft."

Sancho greep in zijn zak en de herder in zijn buidel om den honger van den havelooze te stillen, die al wat ze hem gaven verslond als een wild dier, zoo haastig dat hij zich geen tijd gunde iederen hap behoorlijk te kauwen en het naar binnen schrokte, eer dan dat hij het doorslikte. En onderwijl hij at spraken noch hij noch zij die naar hem keken een woord. Toen hij gedaan had met eten gaf hij hun een wenk dat zij hem moesten volgen, wat zij deden, en hij bracht hen naar een kleine groene weide die daar dichtbij achter een

rots lag. Daar aangekomen strekte hij zich op den grond tusschen het gras, en de anderen deden hetzelfde, alles zonder dat iemand een woord sprak, tot de havelooze nadat hij het zich gemakkelijk had gemaakt als volgt begon:

„Als het uw wensch is, heeren, dat ik u in weinig woorden al mijn mateloozen rampspoed verhaal, moet ge mij beloven met geen enkele vraag of opmerking den draad van mijn droevig relaas te onderbreken; want zoodra ge dat doet, is mijn verhaal uit."

Deze woorden van den havelooze herinnerden Don Quichot het verhaal dat zijn schildknaap hem verteld had, toen hij het aantal geiten die de rivier waren overgestoken, niet had weten te tellen en het vertelsel niet aan zijn eind kwam. Maar om tot den havelooze terug te keeren, hij ging voort:

„Ik waarschuw u hiervoor omdat ik het verhaal van mijn ongeluk liefst kort zou maken; het oprakelen er van bezorgt mij enkel nieuwe ellende; hoe minder gij mij vraagt, des te eer ben ik uitverteld, al zal ik niets van belang achterwege laten, om uw wenschen ten volle te bevredigen."

Don Quichot beloofde hem dat, mede uit naam van de beide anderen, en met deze verzekering begon hij als volgt:

„Mijn naam is Cardenio, mijn geboorteplaats een van de schoonste steden van dit Andalusië, mijn geslacht van adel, mijn ouders rijk, en mijn ongeluk zoo groot dat mijn ouders het beweend en mijn geslacht het betreurd moeten hebben, zonder dat hun rijkdom het verlichten kon; want wereldsche goederen plegen tegen de rampen die de Hemel ons zendt slechts weinig te vermogen.

Op deze aardsche woonstee was er een hemelsch wezen, waarin liefde alle zaligheid geschapen had die ik kon begeeren: zoo schoon was Luscinda, een jonkvrouw even hoog van geboorte en rijk als ik, maar onder gelukkiger gesternte geboren, en minder standvastig dan zij mijn eerbaren gedachten verschuldigd was. Deze Luscinda beminde, vergoodde en aanbad ik van mijn prille jeugd af aan, en zij beminde mij met al de onschuld en oprechtheid der jeugd. Onze ouders kenden onze gevoelens, en ze verdroten hen geenszins, want zij zagen wel in dat ze mettertijd onvermijdelijk tot een huwelijk tusschen ons beiden moesten leiden, iets dat welhaast voorbeschikt scheen door den gelijken rang en rijkdom van onze families. Wij groeiden in jaren en daarmee groeide ons beider liefde, zoodat Luscinda's vader verplicht meende te zijn mij om redenen van welvoeglijkheid den toegang tot zijn huis te ontzeggen, in navolging als het ware van de ouders van die door zooveel dichters bezongen Thisbe [1]). Dit verbod werkte echter niets anders uit dan dat het vuur vuriger en het verlangen verlangzieker werd; want al lei men den tongen het stilzwijgen op, men kon de pennen niet doen zwijgen, die nog vrijpostiger dan gesproken woorden aan wie wij liefhebben te kennen kunnen geven wat er in het hart verborgen ligt; hoe vaak immers brengt de aanwezigheid van een geliefde den sterksten wil aan het wankelen en de stoutste tong tot zwijgen. Ach hemelen, hoeveel brieven heb ik haar niet geschreven! En hoeveel lieve en eerzame antwoorden kreeg ik terug! Hoeveel liederen en verliefde verzen schreef ik niet, waarin mijn hart zijn gevoelens vertolkte en uitstortte, zijn heete verlangens kenbaar maakte, zich vermeide in herinneringen en zich ver-

lustigde in zijn begeerte! Eindelijk, toen ik der wanhoop ten prooi was, en mijn ziel verteerde van verlangen haar te zien, besloot ik tot daden te komen en te doen wat naar ik dacht het beste was om mijn vurig begeerde en verdiende bruid te verwerven, en dit was haar als wettige echtgenoote aan haar vader te vragen, wat ik dan ook deed. Hij gaf mij ten antwoord dat hij mij erkentelijk was voor mijn neiging hem deze eer aan te doen door mij vereerd te gevoelen met zijn dierbaar kind; maar dat aangezien mijn vader nog in leven was, het rechtens hem toekwam dit aanzoek te doen; want indien dit niet met zijn vollen wil en instemming geschiedde, was Luscinda geen vrouw die heimelijk kon worden gevraagd of weggeschonken.

Ik bedankte hem voor zijn vriendelijke terechtwijzing; ik bedacht dat er veel waars was in wat hij zeide, en dat mijn vader zoodra ik hem de zaak uiteenzette, zijn toestemming wel zou geven; en met die gedachte begaf ik mij terstond naar hem toe om hem mijn verlangen kenbaar te maken. Toen ik het vertrek binnentrad waar hij zich bevond, trof ik hem met een opengevouwen brief in de hand, dien hij mij voordat ik nog een woord had uitgebracht, overreikte met de woorden: 'Uit dezen brief zult ge zien, Cardenio, dat hertog Ricardo je een gunst wil bewijzen'. Deze hertog Ricardo, zooals gij, mijne heeren, wel reeds zult weten, is een grande van Spanje wiens bezittingen in het vruchtbaarst gedeelte van dit Andalusië liggen [2]). Ik nam den brief aan en las hem; hij was in zulke vleiende bewoordingen gesteld dat ik het zelf verkeerd zou hebben gevonden als mijn vader niet voldaan had aan het daarin door den hertog gestelde verzoek mij terstond naar zijn hof te zenden, daar hij mij tot vriend, niet tot dienaar, van

zijn oudsten zoon wenschte, en op zich nam mij een positie te verschaffen overeenkomstig de achting die hij mij toedroeg. Ik las den brief en verstomde onder het lezen, maar nog meer toen ik mijn vader tot mij hoorde zeggen:

'Over twee dagen moet je vertrekken om aan den wensch van den hertog te voldoen, Cardenio, en wees God dankbaar dat hij je een weg wijst waarlangs je bereiken kunt wat ik weet dat je verdient'. Hierop liet hij nog vele andere woorden van goeden raad volgen, gelijk een verstandig vader in zulke omstandigheden pleegt te doen. De tijd was kort; des avonds sprak ik met Luscinda, ik vertelde haar hoe de zaken stonden, en zeide het ook aan haar vader, wien ik verzocht nog eenigen tijd te wachten en den dag van het huwelijk zoolang uit te stellen tot ik wist wat hertog Ricardo met mij voorhad; hij beloofde mij dit, en zij bevestigde het mij met duizend eeden en verliefde woorden. Daarna begaf ik mij naar de verblijfplaats van hertog Ricardo; hij ontving en bejegende mij zoo hartelijk dat de afgunst terstond haar werk deed; de oudere personen uit zijn omgeving werden naijverig op mij omdat zij meenden dat de gunstbewijzen waarmede de hertog mij overlaadde, hun ten nadeel zouden strekken. Maar geen was er zoo verheugd over mijn komst als de tweede zoon van den hertog, die Fernando heette, een flinke jonkman, edel, goedgeefsch en verliefd van aard, die al dadelijk zoo op mijn vriendschap gesteld was dat ieder er over sprak; want ofschoon de oudste mij eveneens gaarne mocht lijden en gunsten bewees, ging hij toch lang niet zoo ver in zijn vriendschappelijken omgang als Don Fernando. Het geviel dan zoo dat aangezien er onder vrienden geen geheimen bestaan, en

het vertrouwen dat ik als gunsteling van Don Fernando genoot, eigenlijk dien naam niet meer mocht dragen omdat het geheel in vriendschap verkeerd was, hij mij al zijn geheimen onthulde, inzonderheid een liefdesgeschiedenis die hem nog al onrust bezorgde. Hij was heftig verliefd op een boerenmeisje, de dochter van een pachter, wier ouders zeer rijk waren, en die zelf zoo mooi, ingetogen, verstandig en eerbaar was dat niemand die haar kende dorst uit te maken in welk van deze aanlokkelijkheden zij het meest uitblonk en andere meisjes overtrof. Deze goede eigenschappen van de schoone boerendochter tempteerden Don Fernando's hartstocht zoozeer dat hij om zijn doel te bereiken en het kind haar maagdom te doen verliezen, besloot haar zijn woord als echtgenoot te geven, want op andere manier was het niet mogelijk iets te bereiken.

Gelijk ik het mijn vriendschap verplicht was, trachtte ik hem met de beste woorden die ik vinden en de sprekendste voorbeelden die ik bedenken kon, van dit voornemen af te brengen en van zijn plan te weerhouden; maar toen ik merkte dat dit niet baatte, besloot ik het geval voor te leggen aan hertog Ricardo, zijn vader. Maar Don Fernando, scherpzinnig en sluw als hij was, voorzag en vermoedde dit, blijkbaar begrijpend dat ik als goed dienaar van den huize verplicht was niets verborgen te houden dat zoozeer ten nadeele strekte van de eer van mijn heer, den hertog; en zoodoende zeide hij, om mij te misleiden en op een dwaalspoor te brengen, dat hij geen beter middel wist om de schoone die hem zoo in haar strikken had te vergeten dan voor eenige maanden uit de stad te gaan. En hij had zich dit zoo gedacht dat wij beiden naar mijn ouderlijk huis zouden gaan, onder het voorwendsel

tegen den hertog dat hij een paar beste paarden ging kijken en koopen, die in onze stad te koop stonden, waar de mooiste paarden ter wereld vandaan komen [3]). Toen ik hem dit hoorde zeggen, leek mij, gedreven door mijn liefde, het plan best, en al was het in 't geheel niet goed geweest, ik zou het als een van de beste ter wereld hebben aanvaard, enkel en alleen omdat ik inzag welk een schoone kans en gelegenheid het mij bood mijn Luscinda weer te zien. Door die gedachten en verlangens stemde ik met zijn voornemen in en viel hem bij in zijn plan; ik zei hem dat hij het zoo snel als het ging ten uitvoer moest brengen, want het is, den besten voornemens ten spijt, immers waar: uit het oog, uit het hart. Maar naar later bleek had hij toen hij mij dit alles vertelde, het meisje reeds tot zijn wil gehad, onder de belofte haar te trouwen, en hij zocht een kans om zich van die schuld schoon te wasschen, niet weinig beducht voor wat de hertog, zijn vader zou doen, zoodra hij zijn dwaasheid te weten kwam. En zooals dat gaat: liefde is bij jonge menschen in de meeste gevallen geen liefde, maar begeerte, die genot als eenig doel kent en daarom ophoudt als ze dat bereikt heeft. Dan moet wat zich als liefde voordeed wel wijken, want begeerte kan de grens die de natuur haar stelt niet overschrijden, en ware liefde kent geen grenzen. Zoo geschiedde het dat toen Don Fernando zijn wellust met het meisje had geboet, zijn hartstocht verflauwde en zijn hitte bekoelde en al gaf hij voor dat hij op reis wilde gaan om van zijn eerste liefdesverlangens te genezen, hij had nu in allen ernst haast te verdwijnen om zijn belofte te ontgaan.

De hertog gaf hem verlof en gelastte mij hem te vergezellen; wij begaven ons naar mijn geboortestad en

mijn vader ontving hem gelijk iemand van zijn rang en stand paste; ik ging terstond Luscinda opzoeken, en mijn verlangens wakkerden weer aan, al waren ze dan ook nooit dood of zelfs maar schijndood geweest.
Tot mijn niet geringe schade vertelde ik dit alles aan Don Fernando, want ik meende dat ik hem op grond van de groote vriendschap die hij mij toedroeg, niets verhelen mocht. Ik gaf zoo hoog op van Luscinda's schoonheid, bevalligheid en geest dat mijn lof het verlangen bij hem wekte om een jong meisje dat zooveel voortreffelijke eigenschappen bezat, eens te leeren kennen. Ik gaf tot mijn ongeluk gehoor aan zijn wensch, en liet hem haar op een avond zien bij het licht van een kaars, door een venster, waaraan wij onze gesprekken plachten te voeren. Hij zag haar, gestoken in een keursje, en zij was zoo, dat zij hem alle schoonheden die hij voordien gezien had, vergeten deed. Hij kon geen woorden vinden, stond versteld, en had bijna zijn bezinning verloren; om kort te gaan, hij was gelijk ge in den loop van het verhaal van mijn tegenspoed merken zult, smoorlijk verliefd. Om zijn begeerte, die hij voor mij verborg en alleen den Hemel openbaarde nog meer aan te wakkeren, wilde het ongeluk dat hij op zekeren dag een briefje van haar vond waarin zij er bij mij op aandrong haar vader om haar hand te vragen, en dit epistel was zoo fijngevoelig eerbaar en teeder gesteld dat hij mij zoodra hij het gelezen had, zei dat in Luscinda al de bekoorlijkheden van schoonheid en verstand vereenigd waren, die alle andere vrouwen ter wereld samen bezaten. Ik wil thans wel bekennen dat al zag ik hoe terecht Don Fernando Luscinda prees, ik het geenszins aangenaam vond die loftuitingen uit zijn mond te vernemen; ik begon bevreesd te worden en argwaan jegens

hem te koesteren, want altijd en altijd weer legde hij er het op toe dat er over Luscinda gesproken werd; hij bracht telkens het gesprek op haar, al moest hij ze er bij de haren bijsleepen, wat mij niet weinig jaloersch maakte.
Niet omdat ik een plotselingen ommekeer in de standvastigheid en de deugd van Luscinda vreesde; maar toch kon zij mij niet zoo geruststellen, of ik bleef angstig voor de toekomst. Don Fernando trachtte steeds de brieven te lezen die ik Luscinda zond en ook haar antwoorden, onder voorwendsel dat ons beider geestige stijl hem zeer bekoorde. En zoo geschiedde het dat eens, toen Luscinda mij een ridderroman te leen had gevraagd, waarop zij zeer gesteld was en die *Amadis van Gallië* [4]) heette..."

Nauwelijks had Don Quichot het woord ridderroman vernomen, of hij zei:
„Waarom heeft UEd. mij niet dadelijk in het begin van uw verhaal gezegd dat Hare Genade vrouwe Luscinda zoo gesteld was op boeken van ridderschap? Er ware dan geen andere hooge lof van noode geweest om mij de uitgelezenheid van haar geest te doen beseffen; want voorzeker, mijnheer, ik zou dezen niet zoo hoog geschat hebben als gij hem schilderdet, indien de smaak voor zulke aantrekkelijke lectuur haar had ontbroken. Verkwist dus jegens mij geen woorden meer om mij een denkbeeld te geven van haar schoonheid, voortreffelijkheid en verstand; want nu ik vernomen heb wat haar voorkeur heeft, erken ik haar als de bevalligste en geestrijkste vrouw ter wereld. En hoe gaarne had ik gewild, mijnheer, dat UEd. haar tegelijkertijd met den *Amadis van Gallië* ook dien voor-

treffelijken *Don Rugel van Griekenland* [5]) had toegezonden; want ik houd mij overtuigd dat vrouwe Luscinda veel behagen zou hebben geschept in Daraida en Garaya [6]), in de scherpzinnige woorden van den herder Darinel en de bewonderenswaardige verzen van zijn herderszangen [7]), die hij zoo bevallig, vernuftig en ongedwongen heeft gezongen en voorgedragen. Maar de tijd maakt dat deze fout kan worden hersteld; daartoe is niet meer noodig dan dat het UEd. behaagt zich met mij naar mijn dorp te begeven; daar zal ik u meer dan driehonderd boeken [8]) ter hand kunnen stellen, die de verlustiging van mijn geest en de zaligste tijdpasseering van mijn leven zijn; al weet ik zeer wel dat ik er op het oogenblik geen enkel van bezit, dank zij de boosaardigheid van lage en naijverige toovenaars. En duidt UEd. het mij niet euvel indien ik de afspraak u niet in de rede te vallen verbroken heb, want zoodra ik dingen hoor over ridderschap en dolagie valt het mij even onmogelijk het zwijgen te bewaren als het den zonnestralen is de aarde niet te verwarmen en den stralen der maan haar niet te bevochtigen [9]). Neem mij dus deze onderbreking niet kwalijk en ga voort, gelijk het past."

Maar terwijl Don Quichot dit alles zeide wat hier geschreven staat, had Cardenio het hoofd op de borst laten zinken, hij scheen in diep gepeins verzonken, en zelfs nadat Don Quichot hem tweemaal verzocht had zijn verhaal te vervolgen, hief hij het hoofd niet op en antwoordde niet; eerst na eenigen tijd richtte hij het op en zei:

„Het wil mij maar niet uit het hoofd, en geen mensch ter wereld kan mij bepraten of iets anders wijsmaken, maar het moet al een uilskuiken wezen die niet gelooft

dat die schurk van een meester Elisabat [10]) in wilden echt heeft geleefd met koningin Madásima [11])."
„Dat nooit! Dat zweer ik bij...!" antwoordde Don Quichot, in hevigen toorn ontstoken. En volgens zijn gewoonte legde hij er een stevigen knoop op. „Dit is een hoogst boosaardige of beter gezegd een schoftige bewering: koningin Madásima was een zeer voorname dame en men mag niet aannemen dat een zoo hooggeboren prinses zich heeft afgegeven met een kwakzalver. Wie het anders beweert, liegt als een groote schoelje, en ik zal hem dat aan het verstand brengen, te voet of te paard, gewapend of ongewapend, des nachts of wel over dag, of hoe hij het verkiest."
Cardenio staarde hem gespannen aan; er zat hem alweer een vlaag van waanzin onder de leden en hij was niet gezind zijn verhaal voort te zetten; trouwens Don Quichot zou het niet meer hebben willen hooren, zoo verstoord was hij over wat er van Madásima gezegd was. Een vreemd geval: hij kwam voor haar eer op of zij in allen ernst zijn ware en wettige aangebedene was: zoo ver was het door zijn vermaledijde boeken met hem gekomen! Cardenio die zooals ik al zei weer bezeten was, had toen hij zich hoorde uitmaken voor leugenaar en schurk en andere dergelijke fraaiigheden, genoeg van de grap, hij greep een steen die naast hem lag en smeet dien Don Quichot met zooveel kracht tegen de borst dat hij op zijn schouders kwam te liggen. Toen Sancho Panza zag wat zijn heer werd aangedaan, rende hij met gebalde vuisten op den gek af, maar de Havelooze ontving hem zóó goed dat hij hem met één slag aan zijn voeten deed neertuimelen, waarna hij zich op Sancho stortte en hem de ribben bewerkte zooveel hem lustte. De geitenhoeder die te hulp wilde komen

kreeg van hetzelfde laken een pak. Hij sloeg er op los tot geen van hen meer een kik kon geven; toen liet hij ze liggen, en trok in alle kalmte weer naar zijn schuilplaats in het gebergte.

Sancho stond op, en razend als hij was over het onverdiende pak slaag, zocht hij wraak op den geitenhoeder en verweet hem dat het zijn schuld was omdat hij hem niet gewaarschuwd had dat die man af en toe gek was, want als ze dat geweten hadden, waren ze beter op hun hoede geweest. De geitenhoeder antwoordde dat hij het wel degelijk gezegd had, en dat het Sancho's eigen schuld was als hij het niet had gehoord. Sancho Panza gaf daar bescheid op, en toen kon de geitenhoeder zijn mond weer niet houden, en zoo was het einde van het lied dat zij elkander in de haren vlogen en zoo met de vuist te lijf gingen dat indien Don Quichot hen niet gekalmeerd had, zij elkander tot mosterd zouden hebben gemaakt. Sancho die den geitenhoeder stevig te pakken had, zei:

„Mijnheer de Ridder van de Droevige Figuur, bemoeit UEd. er zich niet mee; want op dezen man, die van mijn eigen soort is en geen geslagen ridder, mag ik best naar hartelust wraak nemen over de beleediging die hij mij heeft aangedaan, en met hem als fatsoenlijk mensch man tegen man vechten."

„Dat is wel waar," zei Don Quichot, „maar ik weet dat hij geenszins schuld heeft aan het gebeurde."

Aldoende slaagde hij er in hem tot kalmte te brengen, en daarna vroeg Don Quichot den geitenhoeder nog eens of het mogelijk was Cardenio terug te vinden, want hij wilde voor alles het slot van zijn verhaal hooren. De geitenhoeder zei, gelijk hij te voren al gezegd had, dat niemand de plaats van 's mans leger

kende, maar dat hij hem als hij lang genoeg in den omtrek bleef rondzwerven, vast wel vinden zou, bij zijn verstand of krankzinnig.

AANTEEKENINGEN

[1]) Als wij ons tot de Spaansche dichters bepalen noemen wij in de eerste plaats *La Historia de Píramo y Tisbe, traducida de Ovidio, para la Señora Ana de Xomburg* door Cristóbal de Castillejo. Zie diens *Obras*, tomo II, edición y notas de J. Domínguez Bordona, Madrid 1927, blz. 182—203. Er zijn nog veel meer vertalingen en bewerkingen, o.a. die van Gregorio Silvestre, Antonio Villegas en Jorge de Montemayor. Er bestaat een romance van Góngora en een van Lorenzo de Sepúlveda, sonnetten ten slotte op het geliefde thema van Sor Juana Inés de la Cruz, Carcer de Segovia en van Cervantes zelf in het Achttiende Hoofdstuk van het Tweede Deel van den „Quijote", dat aanvangt met de woorden „El muro rompe la doncella hermosa".

[2]) Cardenio zinspeelt hier op den hertog van Osuna. Osuna ligt ten zuidoosten van Sevilla.

[3]) Het is zeer waarschijnlijk dat de stad Cordova wordt bedoeld, vermaard om haar paarden. „¡Oh flor de saber e de *caballería* — Córdoba madre...!" zong Juan de Mena in de eerste helft van de 15de eeuw reeds.

[4]) Zie het Zesde Hoofdstuk, aanteekening 1.

[5]) *Don Rugel de Grecia* is het derde deel van *Don Florisel de Niquea*, Medina del Campo 1535. Over Feliciano de Silva, den auteur van dezen ridderroman, waarin het bucolische element (waarmede Cervantes zoo den draak steekt) inderdaad een belangrijke plaats inneemt, zie het Eerste Hoofdstuk, aanteekening 5.

[6]) Cervantes zinspeelt hier op een vermakelijke episode uit *Don Rugel de Grecia*. Men moet weten dat Daraida en Garaya geen vrouwen zijn, maar dat Agesilao, verliefd op prinses Diana, op raad van Don Arlanges van Spanje, het besluit nam met dezen in vrouwenkleeren naar Griekenland

te vertrekken en „zij besloten vrouwennamen aan te nemen, en Agesilao noemde zich Daraida en Don Arlanges Garaya" (Deel III, Hoofdstuk XIV).

[7]) In het tweede deel van *Amadís de Grecia* vindt men de lange toespraken, welke de verliefde herder Darinel tot vogels en bloemen hield. Hij speelde ook op de fluit, en schreef en zong verzen: de ecloges waarop in het Zesde Hoofdstuk wordt gezinspeeld, waar de pastoor zich in gansch anderen zin over Darinel uitlaat dan Don Quichot hier.

[8]) In den aanhef van het Zesde Hoofdstuk is medegedeeld dat Don Quichot „meer dan honderd prachtig gebonden folianten en nog een aantal kleintjes" bezat. In het brein van den ridder zijn het er nu al driehonderd geworden.

[9]) In Cervantes' dagen gold de maan voor een vochtig en koud hemellichaam.

[10]) Meester Elisabat was een heelmeester die meer dan eens Amadis van Gallië behandelde, wanneer de held gewond was.

[11]) Er komen drie Madásima's in de ridderromans voor, maar geen van de drie wordt koningin genoemd en van geen van haar wordt verondersteld dat zij een verhouding had met meester Elisabat.

VIJFENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

HETWELK HANDELT OVER DE WONDERBAARLIJKE DINGEN DIE DEN DAPPEREN RIDDER VAN DE MANCHA IN DE SIERRA MORENA OVERKWAMEN, EN OVER DE PENITENTIE DIE HIJ DEED NAAR HET VOORBEELD VAN BELTENEBROS

Don Quichot nam afscheid van den geitenhoeder en onderwijl hij nogmaals op Rossinant klom gelastte hij Sancho hem te volgen, want deze deed, met zijn ezel, en zonder veel zin. Zij schoten langzaam op want zij kwamen in het wildste van het gebergte; Sancho stierf van verlangen een paar woorden met zijn meester te wisselen en hij hoopte dat die het gesprek beginnen zou, zoodat hij het hem opgelegde gebod niet behoefde te overtreden; hij kon het stilzwijgen echter niet zoo lang bewaren en zei:

„Mijnheer Don Quichot, geef mij UEds. zegen, en ontsla me; want ik wou nu toch maar liever naar mijn huis en vrouw en kinderen terug waarmee ik ten minste praten en redeneeren kan zooveel ik begeer; en als UEd. wil dat ik dag en nacht met u door deze woestenijen trek en geen woord tegen u zeg als ik dat in mijn hoofd krijg, dan mag u mij net zoo lief levend begraven. Als het geluk wilde dat de dieren nou bijgeval nog spreken konden als in de dagen van Guisopete [1]), dan was het nog niet zoo erg, want dan kon ik met mijn beest praten zooveel ik maar wou, en zoodoende zou ik mijn belabberde lot dan nog kunnen verdragen; want het is toch maar een hard gelag en iets dat een mensch maar niet zoo te nemen hoeft om je heele leven op zoek te zijn naar avonturen en alleen maar getrapt en gejonast en gesteenigd en gestompt

te worden; en dan moet je je mond nog stijf dichthouden bovendien, en je mag niet eens zeggen wat je op je hart hebt, net alsof je stom geboren was."
„Ik begrijp je wel, Sancho," antwoordde Don Quichot; „jij sterft van verlangen dat ik het spreekverbod voor je ophef. Beschouw het als opgeheven en zeg wat je wilt, op voorwaarde dat de opheffing niet langer duurt dan den tijd dien wij in dit gebergte rondzwerven."
„Akkoord," zei Sancho; „als ik dan nu maar mag praten, God weet wat er straks gaat gebeuren; en om dan maar dadelijk van die vrijheid gebruik te maken, zou ik u toch wel eens willen vragen, waarom UEd. eigenlijk zoo verwoed is opgekomen voor de eer van die koningin Magimasa [2]) of hoe dat mensch heeten mag, en wat deed het er nou toe of die abt een vriend van haar was of niet? Als UEd. dat had laten passeeren — en u had toch niets met de zaak te maken? — dan geloof ik vast dat de gek zijn verhaal wel had uitverteld, en dat had ons de steen en de trappen en een half dozijn harde klappen bespaard."
„Waarlijk, Sancho," sprak Don Quichot, „indien jij wist, gelijk ik zulks weet, welk een eerbare en hooggeboren vrouwe koningin Madásima was, dan houd ik mij overtuigd dat je begrijpen zoudt van hoeveel geduld ik blijk gaf toen ik den mond waaruit deze lastertaal voortkwam niet snoerde. Want het is grove laster te zeggen of zelfs maar te denken dat een koningin de bijslaap was van een kwakzalver. De waarheid van dit verhaal is dat die meester Elisabat over wien de gek sprak een man van groot beleid was die zeer wijzen raad gaf en de koningin als gouverneur en lijfarts diende; maar te denken dat zij zijne maitresse zou zijn geweest, is de grofste onzin, die zeer zwaar

gestraft dient te worden. En als je een bewijs wilt dat Cardenio niet wist wat hij zeide, behoef je alleen te bedenken dat hij al niet meer bij zijn verstand was toen hij dat zei."

„Net wat ik zeg," zei Sancho; „maar daarom was het ook niet noodig de woorden van een gek voor ernst te nemen. Als het geluk niet met UEd. geweest was en als die steen per abuis op uw hoofd was neergekomen in plaats van op uw borst, dan waren wij er mooi aan toe geweest, en enkel voor de eer van die dame, die voor mijn part naar de hel kan loopen. En dien Cardenio hadden wij zoo gek als hij is toch niets kunnen maken!"

„Zoowel tegenover menschen met als zonder verstand is ieder dolend ridder verplicht voor de eer der vrouwen op te komen, wie zij ook zijn mogen, en des te meer wanneer het koninginnen geldt van zulk voornaam geslacht en hooge deugd als koningin Madásima, jegens wie ik eene bijzondere genegenheid koester om reden van hare bevalligheden; want behalve dat zij beeldschoon was, is het bovendien een wijze en in al de vele rampen en tegenspoed die haar te beurt vielen een lijdzame vrouw geweest; en de raadgevingen en het gezelschap van meester Elisabat waren haar een groote hulp en steun om hare beproevingen met geduld en wijsheid te leeren dragen. Daarin vond het dom en achterdochtig volk aanleiding om te zeggen en te denken dat ze zijn bijzit was, maar ik herhaal het, dat is gelogen, en ieder die zoo iets denkt of zegt, zal tweehonderd werven liegen."

„Ik zeg niets en ik denk niets," zei Sancho; „dat is hun zaak; dat krijgen zij op hun brood, en of zij samen iets hadden of niet, daar zullen ze God al rekenschap van gegeven hebben; ik wasch mijn handen in onschuld:

ik weet van den prins geen kwaad; ik houd er niet van mijn neus in andermans zaken te steken; en wie duur koopt en daarover liegt is een man die zich zelf bedriegt. Nou, ik ben naakt geboren, en ik heb nog altijd geen cent: ik heb er niets bij te winnen of te verliezen; maar stel dat ze een losse verkeering hadden, wat gaat mij dat dan nog aan? Menigeen denkt dat er ergens geld zit en als het er op aankomt hebben dat soort menschen geen nagel om hun gat te krabben. Maar wie kan de wereld paal en perk stellen? En wat hebben Gods vijanden al geen kwaad van Hem gesproken!"

„God bewaar me!" zei Don Quichot, „wat rijg jij me daar voor onzin aan elkaar, Sancho! Wat heeft ons gesprek te maken met al de spreekwoorden die jij daar opsomt? Sancho, zoowaar je leeft, houd je mond, en hou je er voortaan bij je ezel de sporen te geven [3]); laat je niet in met wat je niet aangaat, en tracht met alle vijf je zinnen te begrijpen dat al wat ik gedaan heb, en doe en nog zal doen, gansch en al recht en billijk is en geheel in overeenstemming met de voorschriften van de ridderschap, die ik beter ken dan eenig ridder die ze ooit ter wereld in acht nam."

„Mijnheer," zei Sancho, „is het dan soms ook volgens de regels van de ridderschap dat wij hier loopen te zwerven in dit gebergte waar geen heg of steg te vinden is, om een gek te zoeken die het als wij hem vinden misschien in zijn hoofd haalt om af te maken wat hij begon, niet met zijn verhaal, maar met UEds. hoofd en mijn ribben, die dan wel gansch en al aan gruzelementen zullen gaan?"

„Kalm aan, Sancho," zei Don Quichot; „en laat ik je nog eens zeggen dat ik niet zoozeer in deze streken word gevoerd door het verlangen om dien krankzinnige

terug te vinden, dan wel doordat hier een heldendaad te verrichten valt waarmee ik onvergankelijken roem en eer zal verwerven in gansch de thans bekende wereld; en die zal zoo zijn, dat ik daarmede alles wat een dolend ridder volmaakt en vermaard kan maken in de schaduw stel."

„En is dat een erg gevaarlijke heldendaad?" voeg Sancho Panza.

„Neen," antwoordde de Ridder van de Droevige Figuur, „al kon de teerling wel eens dubbel blank in plaats van dubbel zes draaien; maar alles hangt af van jouw ijver."

„Van mijn ijver?" vroeg Sancho.

„Ja," zei Don Quichot; want als jij spoedig terugkeert van de plaats waarheen ik je denk te zenden, zal er weldra een eind komen aan mijn penitentie, en dan zal mijn glorie een aanvang nemen. En omdat het niet aangaat dat ik je langer in het ongewisse laat waarop mijn woorden zullen uitdraaien, Sancho, behoor je te weten dat de vermaarde Amadis van Gallië een van de volmaaktste dolende ridders was. Maar wat zeg ik; hij was niet een van de volmaaktste: hij was de eenige, de eerste, de voortreffelijkste, ver verheven boven alle ridders van zijn tijd. Vervloekt zij Don Belianis en ieder die zegt dat hij hem in eenig opzicht evenaarde, want op mijn woord, zij hebben het mis! Ik wil nog dit zeggen: wanneer een schilder in zijn kunst roem en eer wenscht te verwerven, tracht hij de voorbeelden van de beste schilders die hij kent te evenaren; en dezelfde regel geldt voor al de voornaamste ambachten en beroepen die het gemeenebest sieren; op deze wijze moet dan ook hij die den naam van wijs en lijdzaam wil erlangen te werk gaan, en zoo gaat hij ook te werk.

Hij dient Ulysses na te volgen, in wiens persoon en wederwaardigheden Homerus ons een levendig beeld geeft van wijs beleid en geduld, gelijk ook Vergilius ons in den persoon van Aeneas de deugd van een vromen zoon en de scherpzinnigheid van een dapper en beleidvol veldheer toonde, en zij beschrijven hen niet en stellen hen niet voor gelijk zij in werkelijkheid waren, maar zooals zij behoorden te zijn, opdat het nageslacht een voorbeeld zou hebben aan hun deugden. Op dezelfde wijze was Amadis de noordster, de morgenstarre, ja de zon der dappere en verliefde ridders, in wiens voetspoor wij allen die onder de vaandels der liefde en der ridderschap strijden, dienen te treden. En waar dit nu eenmaal zoo is, meen ik, vriend Sancho, dat de dolende ridder die hem het best navolgt, de beste kans heeft het volmaakte in ridderschap te bereiken. En een van de gevallen waarin deze ridder het best zijn wijs beleid, edel karakter, moed, lijdzaamheid, standvastigheid en liefde toonde, wat dat waarin hij zich, versmaad door vrouwe Oriana, terugtrok om boete te doen op de Peña Pobre [4]), nadat hij zijn naam verwisseld had met dien van Beltenebros, een naam die voorzeker veelbeteekenend is en toepasselijk op de levenswijze die hij vrijwillig had gekozen. Mij valt het gemakkelijker hem in dezen na te volgen dan in het klieven van reuzen, het onthalzen van slangen, dooden van draken, verslaan van legers, vernietigen van oorlogsvloten en ontkrachten van betooveringen. En daar deze oorden zoo geschikt zijn voor een dergelijk doeleinde, is er geen enkele reden om de gelegenheid te laten voorbijgaan, en ze waar zij zich thans zoo schoon biedt, niet bij de haren te grijpen."

„Maar," zei Sancho, „wat wil UEd. dan eigenlijk in

dit van God en alle menschen verlaten oord gaan uitvoeren?"

„Heb je dan nòg niet begrepen," antwoordde Don Quichot, „dat ik het voorbeeld van Amadis volgen wil en hier den wanhopige, den waanzinnige en den razende wil spelen, om tegelijkertijd de voetstappen van den dapperen Roeland te volgen, toen hij bij de bron de bewijzen vond dat de schoone Angelica een onvertogen daad had bedreven met Medoro [5]), en uit verdriet hierover waanzinnig werd en de boomen uit den grond rukte, de wateren der heldere bronnen vertroebelde, herders doodsloeg, kudden afslachtte, hutten verbrandde, huizen in de asch legde, merries wegsleepte, en duizenden andere ongehoorde dingen bedreef, eeuwige vermaardheid en herinnering waardig? En ofschoon ik niet van zins ben Roeland of Orlando of Rotolando (want alle drie deze namen droeg hij) punt voor punt na te bootsen in alle razernijen die hij deed, zei en dacht, ik zal toch zoo goed ik vermag een grove navolging geven van al wat mij toeschijnt daar het belangrijkste van te zijn. Het kan ook zijn dat ik mij tevreden stel met de simpele navolging van Amadis, die zich niet overgaf aan kwaadaardige krankzinnigheden en door tranen en jammerklachten alleen een faam verwierf als de beste."

„Het lijkt mij zoo," zei Sancho, „dat de ridders die dat soort dingen deden, reden en oorzaak hadden voor die dwaasheden en penitenties; maar wat voor reden heeft UEd. om den gek te spelen? Welke dame heeft u afgewezen, of wat voor bewijs hebt u dat mevrouw Dulcinea van El Toboso een grapje heeft uitgehaald met eenig moor of christenmensch?"

„Dat is juist het fijne van de zaak", antwoordde Don

Quichot, „en hier ligt de verhevenheid van mijn bedrijf; want wanneer eenig dolend ridder met reden krankzinnig wordt, steekt daar niet de minste verdienste in: het gaat er om dat ik krankzinnig word zonder eenige aanleiding, ten einde mijn vrouwe te doen beseffen, dat als ik al zoo gek word zònder, ik nog veel gekker zou kunnen worden mèt reden. Overigens heb ik reden genoeg in de lange scheiding die ik verdragen moet van mijne tot den dood toe aanbedene Dulcinea van El Toboso; want, zooals je het dien herder van onlangs, Ambrosio, hebt hooren zeggen: wie afwezig is heeft alle gevaren en ellenden te duchten [6]). En dus vriend Sancho, verspil geen tijd om mij van een zoo zeldzame, uitgelezen en nog nimmer aanschouwde navolging af te brengen. Razend ben ik en razend zal ik blijven, tot jij terugkeert met het antwoord op een brief dien ik je voor mijn vrouwe Dulcinea denk mee te geven; en indien dat zoo luidt als mijn standvastigheid het verdient, zullen mijn krankzinnigheid en mijn boetedoening terstond ten einde zijn; luidt het echter anders, dan zal ik werkelijk krankzinnig worden, en zoo zijnde zal ik er geen verlet van hebben. Zoodat ik op welke wijze zij ook antwoorden mag in ieder geval uit den strijd en de moeilijkheden zal raken waarin je mij zult achterlaten; ik zal het goede bericht dat je brengt, ontvangen als ieder gewoon mensch, en als het slecht is, als een krankzinnige die toch niet merkt welke onheilstijding je brengt. Maar vertel mij eens, Sancho, heb je den helm van Mambrino [7]) wel goed bewaard, want ik heb je dien van den grond zien rapen toen de ondankbare schurk hem vernielen wilde, al is hem dat niet gelukt, waaruit men weer ziet hoe voortreffelijk hij gehard is."

Sancho antwoordde hierop:
„Bij God, mijnheer de Ridder van de Droevige Figuur, er zijn dingen bij wat UEd. daar zoo zegt die ik niet rustig kan aanhooren en verduren, want ik begin er door te gelooven dat al wat u mij vertelt heeft over ridderschap, en verovering van konink- en keizerrijken, en het wegschenken van eilanden en verleenen van gunsten en waardigheden zooals dat bij dolende ridders gebruik is, alles alleen maar koude drukte en leugen en bedrog moet zijn, of hoe men het noemen wil. Want als iemand UEd. hoorde zeggen dat het scheerbekken van een barbier de helm van Mambrino is, en dat u dien onzin dag aan dag volhoudt, dan kan hij toch moeilijk iets anders denken dan dat iemand die zoo iets beweert en volhoudt een raren draai in zijn hoofd heeft? Dat bekken heb ik zoo geblutst als het is in mijn zak, en ik neem het mee naar huis om het te maken en er mij mee te scheren, als God mij ten minste de genade gunt dat ik op een goeden dag mijn vrouw en kinderen nog eens weerzie."
„Luister eens goed, Sancho," zei Don Quichot. „Ik zweer je bij Hem bij Wien jij zooeven gezworen hebt, dat jij het stomste stel hersens hebt dat ooit eenig schildknaap ter wereld had of hebben zal. Hoe is het mogelijk dat jij die al zoolang met mij rondtrekt nog nooit gemerkt hebt dat alles wat met dolende ridders te maken heeft hersenschim, dwaasheid en waanzin lijkt en in tegenspraak is met de werkelijkheid?
Maar dat is eigenlijk niet zoo, er zwerft evenwel altijd een zwerm toovenaars rond ons heen die alles wat wij waarnemen verdraaien en veranderen en naar hun hand zetten, al naar het hun lust ons te helpen of te gronde te richten. En zoodoende schijnt wat jou het scheer-

bekken van een barbier lijkt, mij de helm van Mambrino en aan een ander kan het weer iets anders schijnen. Het was wel een bijzondere voorzienigheid van den wijzeman die mij ter zijde staat om er voor te zorgen dat wat wis en waarachtig de helm van Mambrino is, voor ieders oogen een scheerbekken schijnt, want waar het een voorwerp van zoo hooge waarde geldt, zou mij anders heel de wereld achtervolgen om het mij te ontnemen; zien zij echter dat het slechts een barbiersbekken is, dan zullen zij zich geen moeite geven om het in handen te krijgen, hetgeen duidelijk bleek met dien man die het wilde stukslaan en het op den grond liet liggen zonder het op te rapen; want als hij geweten had wat het was, had hij het vast en zeker niet laten liggen. Bewaar hem maar goed, vriendschap; want op het oogenblik heb ik hem niet noodig, ik zal mij immers, indien ik waarlijk Roeland meer dan Amadis in mijn penitentie na wil volgen, van al deze wapenen moeten ontdoen, en mij zoo spiernaakt vertoonen als ik ter wereld kwam."

Aldus pratende kwamen zij aan den voet van een hoogen berg, die als een eenzame piek tusschen de vele andere in den omtrek stond. Langs zijn voet stroomde een liefelijk beekje en zoover het oog reikte lagen daar weiden langs zoo groen en welig dat het een lust was om te zien. Daar stond ook menige hooge boom en velerlei plant en bloem die de plek nog bekoorlijker aanzien gaf. Dit oord koos de Ridder van de Droevige Figuur om zijn penitentie te verrichten; en zoodra hij het zag zei hij met luider stem, als ware hij werkelijk niet bij zinnen:

„Dit, o Hemelen, is de plek, die ik bestemd en verkozen heb om er het ongeluk te beweenen waarin gij

zelf mij gestort hebt. Dit is de plaats waar het vocht mijner oogen de wateren van dezen kleinen vloed zal doen wassen, en mijn voortdurende en diepe zuchten de bladeren dezer berggeboomten in rustelooze beweging zullen brengen ten teeken en getuigenis van de smart die mijn gekweld harte moet lijden. O gij, landelijke goden, wie gij ook zijn moogt, die in dit onbewoonbaar oord verblijft, hoort de klachten van een ongelukzaligen minnaar aan, dien lange scheiding en kwellende jaloezie er toe brachten te midden van deze ontoegankelijke streken zijn lot te bejammeren en te klagen over het ongenaakbaar hart van deze ondankbare schoone, schooner dan eenig andere! O gij, boschnimfen en dryaden, gewend te schuilen in het dichtst van het woud, zoowaar de snelvoetige en wulpsche saters door wie gij zij het te vergeefs begeerd wordt, nimmer uwen zoeten vree verstoren, helpt mij mijn harde lot beklagen, of wordt althans niet moede mijn klachten aan te hooren. O Dulcinea van El Toboso, dag van mijn nacht, vreugde van mijn smart, licht op mijn wegen, ster van mijn geluk, geve de Hemel u voorspoed in alles wat ge hem vraagt, maar aanschouw de plek en den staat waartoe uwe afwezigheid mij gebracht heeft en schenk mij het ware loon voor de trouw die ik u bewijs! O eenzaam geboomte dat voortaan in mijne verlatenheid mijn gezelschap zult wezen, geef mij een teeken in het zachte bewegen uwer twijgen dat mijne aanwezigheid u niet gansch mishaagt. O gij, mijn schildknaap, goede gezel in voor- en tegenspoed, prent u wèl in de herinnering wat gij mij hier zult zien verrichten, opdat gij het verhalen en mededeelen kunt aan haar die de eenige oorzaak is van dit alles!"
En dit gezegd hebbende, steeg hij van Rossinant, ont-

deed hem in een ommezien van teugel en zadel, gaf hem een klap op het kruis en zeide:
„Hij die geen vrijheid kent, schenkt ze u, o ros dat even groot zijt in daden als ongelukkig door uw lot! Ga waarheen ge wilt, want u staat op het voorhoofd geschreven, dat Astolfo's Ippogrifo [8]) noch de vermaarde Frontino die Bradamante [9]) zoo duur te staan kwam, in snelheid uws gelijken zijn."
Sancho luisterde naar dit alles, en zei toen:
„God zegene hem die mij het werk bespaarde grauwtje af te zadelen. Ik zou hem anders, zoowaar ik leef, ook niet hebben laten gaan zonder een paar klappen op het kruis en een paar woorden tot zijn eer; maar àls hij hier was, zou ik hem toch door niemand laten aftuigen, en daar zou geen reden voor zijn ook; want hij had evenmin als zijn baas — en dat was ik, zoolang het God behaagde — iets van een minnaar òf slachtoffer der liefde. Daarom zou het maar beter zijn, mijnheer de Ridder van de Droevige Figuur, om Rossinant weer te zadelen, als het ten minste ernst is met mijn vertrek en UEds. krankzinnigheid; dan kan hij in plaats van den ezel komen, dat zal mij veel tijd besparen op de heen- en weerreis, en als ik te voet ga weet ik niet wanneer ik aankom of weer terugkeer, want om het maar eerlijk te zeggen, ik houd niet van loopen."
„Goed, Sancho," antwoordde Don Quichot, „laat het gebeuren zooals jij wilt, want je plan lijkt mij niet kwaad; en het schijnt me dan het best dat je over een dag of drie vertrekt, want ik wensch dat je ondertusschen aanschouwt wat ik om harentwille doe en zeg, opdat je haar kunt dit verhalen."
„En wat moet ik nu nog meer zien dan ik al gezien heb?" vroeg Sancho.

„Jij begrijpt het weer best!" zei Don Quichot. „Ik dien thans mijn kleederen nog te scheuren, de stukken van mijn wapenrusting naar alle vier de winden te verstrooien, met mijn hoofd tegen deze rotsen te bonzen en nog veel meer van dien aard, waar je versteld van zal staan."

„Om der liefde Gods", zei Sancho, „kijkt UEd. toch uit met die bonkerij, want u zou wel eens tegen zoo een groot rotsblok kunnen terechtkomen en tegen zoo een scherpen kant dat het heele plan van die penitentie met den eersten den besten keer in duigen valt; en ik geloof zoo dat als UEd. die knokkerijen met het hoofd nu eenmaal noodig vindt en de zaak daar niet zonder kan worden volbracht, u er maar genoegen mee moest nemen, — aangezien het toch allemaal aanstellerij en leugen en bedrog is, — dus dat u zooals ik zei er maar genoegen mee moest nemen uw hoofd aan het water te stooten of aan iets zachts als pluksel bij voorbeeld; laat UEd. de rest dan maar aan mij over; want ik zal onze hoogvereerde mevrouw wel eens vertellen hoe UEd. tegen een rotspunt gebonkt heeft die harder dan de kant van een diamant was."

„Ik ben je erkentelijk voor je goede bedoeling, vriend Sancho," zei Don Quichot; „maar ik verzeker je dat al deze dingen die ik onderneem geen dwaasheden doch hooge ernst zijn; deed ik anders, ik zou inbreuk maken op de voorschriften der ridderschap, die ons verplichten geen enkele leugen te zeggen, op straffe van als afvalligen te worden beschouwd; en wanneer men iets anders doet dan men verplicht is te doen is dat hetzelfde als een leugen. Mijn gebonk met het hoofd moet dus waarachtig, degelijk en echt zijn, zonder leugen en bedrog. En het is zeker wenschelijk dat je wat pluksel voor

mij achterlaat om mijn wonden te verzorgen nu het ongeluk eenmaal gewild heeft dat wij den balsem zijn kwijtgeraakt."

„'t Is erger dat wij den ezel kwijt zijn," zei Sancho, „want daar zijn wij ook het pluksel mee kwijt. En als ik UEd. verzoeken mag, spreekt u dan niet meer over dien vervloekten drank; want als ik hem maar hoor noemen, begint mijn ziel in mijn lichaam te draaien, om van mijn maag niet te spreken. En als ik nog wat mag verzoeken: doet u dan maar net alsof de drie dagen die u wilt dat ik den waanzin dien u uithaalt aanzie, al voorbij zijn, want ik neem ze graag als voor waarde genoten en in kracht van gewijsde gegaan, en ik zal er mevrouw wel wonderbaarlijke dingen over vertellen; schrijft u dus dien brief maar en stuurt u mij dadelijk weg, want ik zou maar liefst gauw weer terug zijn om UEd. uit dit vagevuur te halen waarin ik u zitten laat."

„Vagevuur noem je dit, Sancho?" zei Don Quichot. „Je kunt het beter een hel noemen of nog erger, als er iets ergers was."

„Voor wie in de hel zit," antwoordde Sancho, „*nula es retencio* [10]), naar ik heb hooren zeggen."

„Ik begrijp niet wat dat *retencio* te beduiden heeft," zei Don Quichot.

„*Retencio,*" zei Sancho, „beteekent dat al wie in de hel zit, er niet meer uitkomt of ooit uit zal komen. En dat is met UEd. geenszins het geval, of mijn beenen zouden al heel lui moeten wezen, ten minste als ik sporen heb om wat leven in Rossinant te krijgen; en laat u mij dan maar naar El Toboso gaan om voor mevrouw Dulcinea te verschijnen; dan zal ik haar wel zulke staaltjes vertellen over de dwaasheden en rariteiten — of hoe u het noemen wilt —, die UEd. al

gedaan heeft en blijft doen, dat ik haar hart zoo zacht als een handschoen krijg, ook al is het harder dan een kurkeik; en met haar honingzoet en liefelijk antwoord zal ik zoo vlug als een heksenmeester door de lucht terugkomen om UEd. uit dit vagevuur te halen dat een hel lijkt, al is het dat niet, omdat er nog hoop is er uit te komen. Een hoop die, zooals ik zei, zij die in de hel zitten niet hebben, en ik geloof niet dat UEd. mij hierin zal tegenspreken."

„Je hebt gelijk," zei de Ridder van de Droevige Figuur; „maar hoe leggen wij het aan om dien brief te schrijven?"

„En den wissel voor de ezels?" zei Sancho daarop.

„Dat komt er allemaal in te staan," zei Don Quichot; „en het ware wel wenschelijk, aangezien er geen papier voorhanden is, dat wij dien brief gelijk de Ouden deden op boombladeren schreven, of op wastafeltjes; alhoewel dat hier wel even bezwaarlijk te vinden zal zijn als papier. Maar het schiet mij juist te binnen, hoe wij dien brief op betamelijke wijze en zelfs op meer dan deze kunnen schrijven, namelijk in het aanteekenboekje van Cardenio, en dan moet jij er maar zorg voor dragen dat de tekst wordt overgeschreven op schoon velijn, en met een nette hand, in het eerste het beste dorp waar je een schoolmeester vindt; en als er geen is kan de koster het wel doen; maar geef hem niet aan een notaris te kopieeren, want die gebruiken het processenhandschrift [11]), waar zelfs de duivel geen weg mee weet."

„Maar hoe moet het dan met de onderteekening?" vroeg Sancho.

„Amadis onderteekende zijn brieven nooit," antwoordde Don Quichot.

„Dat kan best wezen," zei Sancho; „maar een wissel dient geteekend te wezen, en als die overgeschreven wordt zeggen ze natuurlijk dat de teekening valsch is en dan zit ik zonder ezels."

„De wissel komt onderteekend in het aanteekenboekje te staan; en als mijn nicht hem ziet zal zij geen bezwaar maken hem te voldoen. En wat den minnebrief betreft, zet daar als handteekening onder: „De Uwe tot in den dood, de Ridder van de Droevige Figuur." Het doet er niet zooveel toe als dit met een anders hand geschreven is, want zoover mij bekend is kan Dulcinea lezen noch schrijven en zij heeft nooit van haar leven mijn handschrift of een brief van mij gezien. Want zoowel mijn liefde als de hare is altijd platonisch geweest, het ging niet verder dan het wisselen van een eerbaren blik; en zelfs dit geschiedde zoo zelden dat ik in alle oprechtheid durf zweren dat ik haar in al de twaalf jaren dat ik haar meer liefheb dan het licht van mijn oogen die eens prooi der aarde zullen worden, slechts een keer of vier heb gezien. Wellicht heeft zij zelfs geen van die vier keeren opgemerkt dat ik naar haar keek: zóó ingetogen en zedig hebben haar vader Lorenzo Corchuelo en haar moeder Aldonza Nogales haar opgevoed."

„Kijk, kijk!" zei Sancho. „Dus dan is mevrouw Dulcinea van El Toboso, of anders gezegd Aldonza Lorenzo, de dochter van Lorenzo Corchuelo?"

„Die is het," antwoordde Don Quichot, „en zij is waardig heerscheres van het heelal te zijn."

„Die ken ik best," zei Sancho, „en ik wil u wel vertellen dat zij het ijzer even ver gooit als de pootigste jongen van het heele dorp. Bij den schenker van al het goede der aarde, dat is een flinke, struische meid,

goed uit de kluiten gewassen en met haar op de tanden. Die is in staat om iederen dolenden ridder in het heden of in de toekomst die haar tot zijn aangebedene maakt, uit de modder te helpen! O, alle kinderen van de zonde, wat is die meid sterk, en wat heeft ze een stem! U moet weten dat zij op een goeden dag op den toren van het dorp is geklommen om een paar jongens te roepen die op een braakland van haar vader werkten, en al waren zij meer dan een halve mijl weg, ze hoorden haar zoo goed of zij aan den voet van den toren stonden. En het beste aan haar is nog dat zij heelemaal niet preutsch is, want zij heeft veel van een dame uit de groote wereld; zij maakt grapjes met alle mannen en spot en gekscheert met alles. Nu de zaken zoo staan, mijnheer de Ridder van de Droevige Figuur, durf ik wel zeggen dat UEd. voor haar niet enkel dwaze streken mag uithalen en moet uithalen, maar u kunt zich zelfs gerust aan de wanhoop prijsgeven en u verhangen; want ieder die het hoort zal u gelijk geven, al zou de duivel er u om komen halen. Ik wou dat ik al onderweg was, want ik zou haar graag weer eens willen zien; het is lang geleden dat ik haar in het vizier had en ze zal wel veel veranderd wezen; het gezicht van een vrouw heeft veel te lijden, als zij altijd buiten in weer en wind loopt. Ik mag UEd. wel eens de waarheid bekennen, mijnheer Don Quichot: tot nog toe heb ik mij leelijk vergist; want ik dacht eerlijk en waarachtig dat mevrouw Dulcinea de een of andere prinses moest zijn op wie UEd. verliefd was, of in ieder geval zoo iemand dat zij waardig was om de rijke geschenken te krijgen die UEd. haar heeft toegezonden, als de Biskajer en de galeiboeven, en het zullen er nog wel meer geweest zijn, want UEd. zal nog wel andere overwinningen

behaald hebben in den tijd dat ik uw schildknaap nog niet was.
Maar als puntje bij paaltje komt, wat maalt Aldonza Lorenzo, ik bedoel mevrouw Dulcinea van El Toboso er dan om dat de slachtoffers die UEd. naar haar toestuurde en nog zal toesturen, voor haar op de knieën liggen? Misschien staat zij op het oogenblik dat ze bij haar aankomen wel vlas te hekelen of te wannen op den dorschvloer, en dan zouden zij zich schamen haar zoo te zien, en zij lachen of nog boos worden om het geschenk."
„Ik heb je al meermalen gezegd, Sancho," sprak Don Quichot, „dat je een groote kletsmeier bent, en dat je met je stomme verstand vaak den scherpzinnige speelt; maar om je nog eens goed te laten zien wat voor botterik jij bent en hoe verstandig ik ben, moet je eens naar een verhaaltje luisteren dat ik je vertellen zal. Er was eens een zekere knappe, jonge, vroolijke en rijke weduwe, die bovendien wat los van manieren was, en die verliefd raakte op een stoeren, stevigen, jongen leekebroeder; dat kwam zijn superieur te weten, en op zekeren dag zei hij bij wijze van broederlijke vermaning tot de eerzame weduwe: „Ik sta er, en niet zonder reden, versteld over, señora, dat zulk een aanzienlijke, schoone en rijke vrouw als UEd., verliefd is geworden op zoo een onnoozelen, gemeenen en dommen kerel als dinges is, terwijl er toch in het klooster zooveel magistri, doctoren en licentiaten in de theologie zijn, onder wie UEd. zou kunnen kiezen als uit een mandje met peren en zeggen: ‚Dien lust ik, en dien lust ik niet." Maar zij antwoordde hem zeer gevat en ongegeneerd: „Mijnheer, UEd. slaat de plank geheel mis, en u denkt zeer ouderwetsch als u meent dat ik met

dinges een slechte keus heb gedaan; want hoe dom u hem ook moogt vinden, in de zaken waar ik hem voor noodig heb, weet hij evenveel van de philosophie als Aristoteles, en misschien wel meer [12]).' Zoodat ik maar zeggen wil, Sancho, voor hetgeen ik in Dulcinea van El Toboso liefheb, is zij evenveel waard als de meest verheven prinses ter wereld. Ja, want wij mogen niet aannemen dat alle Ridders die hun aangebedenen prijzen onder een naam dien zij haar volmaakt willekeurig geven, ze er werkelijk op na houden. Denk jij soms dat de Amarilissen, de Filissen, de Silvia's, de Diana's, de Galatea's, de Fílida's [13]) en al dergelijke vrouwen waarvan de boeken, de romances, de barbierswinkels en de schouwburgen vol zijn, werkelijk vrouwen van vleesch en bloed zijn geweest en toebehoorden aan hen die haar verheerlijken en verheerlijkt hebben? Niets daarvan, zij bedenken die namen slechts om stof te hebben voor hun verzen, en opdat men hen maar voor minnaars zal houden en voor mannen die de kunst der liefde verstaan. En daarom stel ik mij tevreden met de gedachte en de overtuiging dat de brave Aldonza Lorenzo schoon en eerzaam is, en de voorname afkomst doet er weinig toe; want niemand zal een grondig onderzoek instellen, gelijk noodig ware om haar in een of andere orde op te nemen, en ik voor mij acht haar de hoogst geboren prinses ter wereld. Want je moet weten, Sancho, zoo je het soms nog niet wist, dat twee dingen boven alle andere de liefde prikkelen, te weten groote schoonheid en goede naam, en deze twee zijn op volmaakte wijze in Dulcinea vereenigd: wat schoonheid betreft, kan niemand haar evenaren; en wat goeden naam aangaat kunnen maar weinig vrouwen zich met haar meten. En om kort te gaan, ik verbeeld mij nu een-

maal dat al wat ik zeg zoo is als ik het zeg, en niet anders, en ik zie haar in mijn verbeelding zooals ik wensch dat ze is, zoowel in schoonheid als in stand. Helena streeft haar niet op zijde, zoo min als Lucretia, noch eenig andere van de vermaarde vrouwen uit vroeger eeuwen, hetzij bij Grieken, Romeinen of barbaren. Laat ieder daarover vrij denken zooals hij wil; want al zal ik hierom worden gelaakt door de bekrompenen, de gestrengen van oordeel zullen mij niets verwijten."

„Ik zeg maar zoo dat UEd. altijd in alles gelijk heeft," antwoordde Sancho, „en dat ik een ezel ben. Maar ik vat niet, hoe ik het woord ezel in mijn mond durf nemen, want in het huis van den gehangene spreekt men niet over den strop. Geeft u mij den brief maar, en bij God, dan ga ik er van door."

Don Quichot haalde het aanteekenboekje te voorschijn, trok zich wat terug en begon bedaard den brief te schrijven. Zoodra hij hem klaarhad riep hij Sancho, wien hij meedeelde dat hij hem wilde voorlezen opdat Sancho hem uit het hoofd kon leeren, voor het geval hij hem onderweg mocht verliezen; want hij was zulk een ongeluksvogel dat men alles verwachten kon. Waarop Sancho antwoordde:

„Schrijft UEd. het dan maar twee of drie keer in het boekje, en geeft u mij dat; ik zal het wel goed bewaren, maar het is dwaasheid te denken dat ik het uit mijn hoofd zal leeren, want ik ben zoo zwak van memorie dat ik soms niet eens meer weet hoe ik heet. Maar leest UEd. hem mij gerust voor, ik zal hem met veel pleizier aanhooren; en het zal wel dik in orde zijn."

„Luister dan," sprak Don Quichot, „hij luidt als volgt":

BRIEF VAN DON QUICHOT AAN DULCINEA VAN EL TOBOSO.

Hoogedelgeboren en onovertroffen vrouwe,

De door den dolkstoot uwer afwezigheid diep gewonde en tot in des harten grond getroffene wenscht u, allerzoetste Dulcinea van El Toboso, het heil dat hijzelf ontbeert. Indien uwe schoonheid mij verwerpt, indien uwe standvastigheid mij geen gunsten verleent, indien uwe minachting mij in mijne smart alleen laat, zoo zal ik mij, hoe lijdzaam ik ook ben, kwalijk langer in dezen droeven toestand kunnen handhaven, die niet alleen hevig, maar bovendien van langen duur is. Mijn goede schildknaap Sancho zal u, o ondankbare schoone, mijn lieve vijandin! volledig verslag doen over den staat waartoe gij mij gebracht hebt: indien het u lusten mocht mij te hulp te snellen, ik ben de uwe; en zoo niet, doe datgene waarin gij behagen schept; want wanneer ik den laatsten adem uitblaas, zal ik voldoening hebben geschonken zoowel aan uwe wreedheid als aan mijn verlangen.
De uwe tot in den dood,

DE RIDDER VAN DE DROEVIGE FIGUUR [14])."

„Bij den laatsten asem van mijn vader," zei Sancho toen hij den brief gehoord had, „dat is de allerverhevenste taal die ik ooit vernomen heb! Allemachtig wat zegt UEd. haar daar alles wat u wilt mooi, en wat past het goed bij de onderteekening *De Ridder van de Droevige Figuur*! Ik zeg maar dat UEd. waarachtig net de duivel zelf is, want er is niets dat u niet weet."
„In ons beroep behoort men alles te kennen," antwoordde Don Quichot.

„Nou!" zei Sancho, „schrijft UEd. dan op den anderen kant den wissel voor de drie ezels, en teekent u hem maar goed duidelijk, zoodat ze de handteekening herkennen zoodra ze die zien."
„Van ganscher harte," zei Don Quichot.
En toen hij den wissel uitgeschreven had, las hij hem voor; hij luidde als volgt:
„Lieve nicht, UEd. gelieve af te geven tegen dezen prima-ezelwissel aan Sancho Panza mijn schildknaap drie van de vijf die ik thuis achterliet en die zich onder UEds. hoede bevinden, welke voornoemde drie ezels ik u gelast af te leveren en als betaling te geven ter voldoening van drie andere welke ik hier tegen contante betaling heb ontvangen; tegen dezen prima-wissel en afgifte van kwijting kunnen zij afgeleverd worden. Gedaan in het hart van de Sierra Morena, den tweeëntwintigsten Augustus dezes jaars [15])."
„Zoo is het best," zei Sancho, „en teekent UEd. hem nou maar."
„Dit behoeft niet onderteekend te worden," sprak Don Quichot, „ik kan volstaan met mijn paraaf te zetten die even goed is als een handteekening, en genoeg voor drie, en zelfs voor driehonderd ezels."
„Ik vertrouw UEd. best," antwoordde Sancho. „Laat u mij dan nu maar gaan, dan zadel ik Rossinant, en maakt UEd. zich maar klaar om mij uw zegen te geven; want ik ben van plan op slag te vertrekken, zonder de rariteiten aan te zien die UEd. van zins is te doen; ik zal wel zeggen dat ik er u zooveel heb zien uithalen dat zij niet naar meer vraagt."
„Het minste wat ik verlang, Sancho," zei Don Quichot, is om het maar ineens te zeggen, dat je mij spiernaakt een paar dozijn vreemde dingen ziet bedrijven, en daar-

mee ben ik in een half uurtje klaar; als je die met eigen oogen hebt gezien, kan je met een gerust geweten zweren op de andere die je er nog bij wilt verzinnen; en ik geef je de verzekering dat jij er niet zooveel kunt bedenken als ik er zal uithalen."

„Om Godswil, lieve mijnheer, laat ik UEd. niet naakt zien, want dat zou me te zeer ter harte gaan en dan zou ik mijn tranen niet kunnen houden; en ik heb nog pijn in mijn hoofd van al dat gehuilebalk om den ezel van gisterenavond, dat ik er niet veel voor voel nog eens weer te beginnen; en als UEd. er zoo op staat dat ik een paar rare dingen van u zie, doet u ze dan met uw kleeren aan, en maak het kort en zooals het u het eerst in het hoofd komt. Want ik heb het niet noodig dat soort dingen te zien, en zooals ik al zei het zou tijd sparen voor de thuisreis, waarbij ik UEd. dan toch het nieuws meebreng dat UEd. verlangt en verdient. En mocht het anders wezen, laat mevrouw Dulcinea dan maar oppassen; want als zij geen behoorlijk antwoord geeft, dan zweer ik bij hoog en laag bij wien ik maar kan, dat ik haar wel een beter antwoord uit de maag zal persen, al had ik er handen en voeten bij noodig. Want het gaat toch niet aan dat een vermaard ridder als UEd. zoo maar dwaas in het hoofd wordt zonder dat het wat helpt en dat ter wille van een...? Laat de dame maar zorgen dat ik dat woord niet spreek, want bij God, ik zal geen blad voor den mond nemen en haar wel eens vertellen waar het op staat, daar mag dan van komen wat wil. Dat varkentje zal ik wel eens wasschen! Die kent mij nog niet! En als ze mij leert kennen zal ze wel een toontje lager zingen!"

„Waarlijk, Sancho," zei Don Quichot, „ik ga gelooven dat jij geen zier minder gek bent dan ik."

„Ik ben zoo gek nog niet," antwoordde Sancho, „alleen wat hittiger van bloed. Maar afgezien daarvan, wat denkt UEd. te eten tot ik terug ben? Wou u soms net als Cardenio struikrooverij uithalen en het van de herders afnemen?"

„Maak je daar geen zorg over," zei Don Quichot; „zelfs al had ik zooveel te eten als ik maar wilde, ik zou toch niets anders tot mij nemen dan de kruiden en vruchten die de weide en de boomen hier mij bieden; want het fijne van de zaak ligt juist in niet-eten en andere dergelijke onthouding. En ga thans met God."

„Weet UEd. waar ik bang voor ben? Dat ik de plek waar ik u hier achterlaat, niet zal kunnen terugvinden, omdat ze zoo in de wildernis ligt."

„Prent je dan het landschap goed in het hoofd," zei Don Quichot want ik ben niet van zins mij uit deze omgeving te verwijderen, en overigens zal ik de steilste dezer rotsen beklimmen en uitzien of je terugkeert. Het ware bovendien om zeker te zijn dat je mij niet misloopt en zelf verdwaalt het beste, dat je wat brem snijdt van de struiken die hier in de buurt genoeg groeien, en die hier en daar op den weg gooit, tot je in het open veld bent; dat kan je dienen als wegwijzers en teekenen om mij terug te vinden wanneer je weerkeert, gelijk den draad in het Labyrint van Theseus."

„Dat zal ik dan maar doen," zei Sancho Panza.

En na er een paar te hebben afgesneden vroeg hij zijn heer den zegen en nam afscheid van hem, niet zonder dat beiden menigen heeten traan stortten. Daarop besteeg hij Rossinant, dien Don Quichot warm in Sancho's hoede aanbeval, zeggende dat hij even goed voor hem zorgen moest als voor zijn eigen persoon en hij begaf zich op weg naar de vlakte, nu en dan wat takken

brem neerwerpend, gelijk zijn meester hem dat geraden had. En zoo ging hij dan, al drong Don Quichot er nog bij hem op aan hem ten minste een paar dwaasheden te laten zien. Hij had echter nog geen honderd schreden afgelegd of hij keerde weer terug en zei:
„Mijnheer, UEd. had toch wel gelijk toen u zei dat als ik zonder mijn geweten te bezwaren wil zweren dat ik u waanzinnige dingen heb zien doen, ik er minstens één gezien moet hebben; alhoewel ik een van de mooiste al gezien heb, en dat is dat u hier blijft."
„Wat heb ik je gezegd?" zei Don Quichot. „Wacht maar even, Sancho, en in minder tijd dan je een credo opzegt ben ik klaar."
En hij trok haastig zijn broek uit, en daar stond hij naakt in zijn hemd; en zonder zich te geneeren maakte hij een paar capriolen, en buitelde tweemaal over den kop met het hoofd naar beneden en de beenen in de lucht, dergelijke zaken onthullende dat Sancho, om ze niet voor een tweede maal te zien, Rossinant keert liet maken en zijn geweten gerust voelde in de overtuiging dat hij inderdaad zweren kon dat zijn heer stapelgek was.
En zoo zullen wij hem dan zijns weegs laten gaan tot hij terugkeert, wat spoedig zal geschieden.

AANTEEKENINGEN

[1]) *Guisopete* is een verhaspeling van *Isopete*, den naam voor Aesopus dien men bij vele oude Spaansche schrijvers aantreft.
[2]) Sancho kan niet een eenigszins vreemden eigennaam hooren, of hij verhaspelt hem: zoo wordt *Maddsima* in

zijn mond tot *Magimasa* en *Elisabat* tot *abt* (Sp. *abad*).
[3]) Dit is weer een zinspeling op den ezel, die eerst in de latere uitgaven is geschrapt. Wij handhaven ze uit een misschien ietwat te ver gedreven piëteit tegenover den tekst van de editio princeps.
[4]) Dit is de „Kale Rots", waarover gesproken wordt in een van de lofdichten. Zie aldaar, aanteekening 10.
[5]) Volgens Ariosto (*Orlando furioso*, canto XXIII, oct. 106), trad Orlando vermoeid in een grot binnen, waar hij een opschrift in het Arabisch las dat vermeldde, hoe hier Medoro zijn wellust had geboet met Angelica. Hij werd daarna getroffen door een vlaag van waanzin die drie maanden duurde.
[6]) Zie het Veertiende Hoofdstuk.
[7]) Over den helm van Mambrino, zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 20.
[8]) De Ippogrifo was een monster geboren uit een griffioen en een merrie, waarop de toovenaar Atlante placht te reizen en dat daarna toebehoorde aan Ruggiero en Astolfo, die het verwierf toen hij het betooverde paleis van Atlante vernietigde. Zie Ariosto, *Orlando furioso*, canto XXII. Op den Ippogrifo reisde Astolfo naar het aardsche paradijs en vervolgens naar het rijk van de Maan (canto XXXIII).
[9]) Frontino was een voskleurig paard met een bles, reden waarom men het aanvankelijk Frontalatte noemde. Het behoorde aan Sacripante, wien, toen hij het beleg geslagen had voor Albraca (zie het Tiende Hoofdstuk, aanteekening 21), de sluwe Brunelo het op listige wijze ontstal. Brunelo gaf het aan Ruggiero, die den naam Frontalatte in Frontino veranderde. De krijgshaftige Bradamante, een zuster van Rinaldo, die Ruggiero liefhad, nam Frontino, toen Ruggiero de voorkeur gaf aan den Ippogrifo. Vgl. Boiardo, *Orlando innamorato* en Arisoto, *Orlando furioso*.
[10]) Sancho's woorden „Quien ha inferno nula es retencio" zijn een verhaspeling van een passage uit de zielmis: „Peccantem me quotidie, et non me poenitentem, timor mortis conturbat me: *quia in inferno nulla est redemptio*, miserere mei, Deus, et salva me."

[11]) De *letra procesada* (of *letra procesal*) was de naam van een gecompliceerde schrijfwijze, zoo mogelijk nog erger dan de z.g.n. *letra cortesana*, die hierin bestond dat men alle woorden aan elkaar schreef, zonder de pen van het papier te lichten, waardoor het geschrevene voor den oningewijde volkomen onleesbaar werd. De methode vond veel toepassing onder notarissen en andere lieden die van hun pen leven moesten, daar men op die manier met weinig woorden spoedig een heele bladzijde vulde. Voor een paar voorbeelden, zie Zacarías García Villada, S. I., *Paleografía española* II Album, Madrid 1923, blz. LXVI en LXVII.

[12]) Meer dan eens komen er in Cervantes' werken reminiscenties voor aan dit ondeugende verhaaltje, o.a. in *La Casa de los Celos* en het *Entremés de la Cueva de Salamanca*. Over het onmiskenbaar Erasmiaansch karakter van het verhaaltje, zie Américo Castro, *El Pensamiento de Cervantes*, Madrid 1925.

[13]) *Amarilis* is een herderin uit Lope de Vega's *Arcadia*; *Filis* werd bezongen door Francisco de Figueroa, *Silvia* door Diego Bernardes, *Diana*, gelijk de lezer weet, door Jorge de Montemayor en *Filida* door Luis Gálvez de Montalvo. *Galatea* is de hoofdpersoon van Cervantes' eigen herdersroman. Zie onze Inleiding en het Zesde Hoofdstuk, aanteekeningen 37, 47, 51 en 52.

[14]) Cervantes neemt hier natuurlijk een loopje met den gezwollen briefstijl van de ridderromans, die in het gewone leven intusschen zooveel navolging had gevonden, dat van hoog tot laag brieven over de meest alledaagsche onderwerpen werden opgeluisterd met zeer overdreven hoffelijkheden in den trant van die waarvan in den tekst een proefje wordt geboden.

[15]) In dezen ezelwissel wordt op geestige wijze een Spaansche wisselbrief van omstreeks 1600 geparodieerd.

INHOUD

Blz.

AANBEVELEND WOORD VAN GERMÁN BARAIBAR, CONSUL VAN SPANJE v

INLEIDING. ix

I. Leven ix

II. Werken. xxviii

III. De *Quijote* xxxix

IV. Verantwoording der vertaling xlvi

EERSTE DEEL

OPDRACHT AAN DEN HERTOG VAN BÉJAR . . . 1

VOORREDE. 3

OP HET BOEK VAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA 17

AMADIS VAN GALLIË AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA 20

DON BELIANIS VAN GRIEKENLAND AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA 21

VROUWE ORIANA AAN DULCINEA VAN EL TOBOSO 22

GANDALÍN, DE SCHILDKNAAP VAN AMADIS VAN GALLIË, AAN SANCHO PANZA, DEN SCHILDKNAAP VAN DON QUICHOT 23

HET BEVALLIGE DICHTERLIJKE WARHOOFD AAN SANCHO PANZA EN ROSSINANT 24

ORLANDO FURIOSO AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA 25

DE RIDDER VAN DEN PHOEBUS AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA. 26

VAN SOLISDÁN AAN DON QUICHOT VAN DE MANCHA 27

SAMENSPRAAK VAN BABIECA EN ROSSINANT . . 28

Blz.

EERSTE HOOFDSTUK. Hetwelk handelt over den aard en de aangelegenheden van den vermaarden ridder Don Quichot van de Mancha . 33

TWEEDE HOOFDSTUK. Hetwelk handelt over den eersten tocht, dien de geestrijke Don Quichot uit zijne landen heeft ondernomen. 43

DERDE HOOFDSTUK. Waarin wordt verhaald op welke dwaze wijze Don Quichot zich ridder deed slaan 53

VIERDE HOOFDSTUK. Over hetgeen den ridder overkwam toen hij de herberg verlaten had 63

VIJFDE HOOFDSTUK. Waarin het verhaal van den tegenspoed van onzen ridder vervolgd wordt 74

ZESDE HOOFDSTUK. Verhalende het vermakelijk en omstandig onderzoek, dat de pastoor en de barbier in de boekerij van den geestrijken ridder ondernamen 83

ZEVENDE HOOFDSTUK. Gaande over den tweeden tocht van den voortreffelijken ridder Don Quichot van de Mancha 102

ACHTSTE HOOFDSTUK. Over het goed fortuin dat de dappere Don Quichot beleefde in het schrikkelijk en nooit gedroomd avontuur van de windmolens, benevens andere gebeurtenissen, heuglijke gedachtenis waardig. 111

NEGENDE HOOFDSTUK. Waarin een einde komt aan den vervaarlijken strijd tusschen den kloeken Biskajer en den dapperen held van de Mancha 126

TIENDE HOOFDSTUK. Over de aardige gesprekken, gevoerd tusschen Don Quichot en Sancho Panza, zijn schildknaap. 137

Blz.

ELFDE HOOFDSTUK. Over hetgeen Don Quichot beleefde met zekere geitenhoeders 149

TWAALFDE HOOFDSTUK. Over wat een geitenhoeder aan Don Quichot en het gezelschap vertelde. 160

DERTIENDE HOOFDSTUK. Waarin een eind komt aan de historie van de herderin Marcela, en andere gebeurtenissen 170

VEERTIENDE HOOFDSTUK. Waarin men de wanhopige verzen van den overleden herder vindt, mitsgaders andere onverhoopte gebeurtenissen 187

VIJFTIENDE HOOFDSTUK. Waarin het rampspoedig avontuur verhaald wordt dat Don Quichot overkwam bij de ontmoeting met eenige godverlaten schurken uit Yanguas 200

ZESTIENDE HOOFDSTUK. Over hetgeen den geestrijken ridder overkwam in de herberg, die hij voor een kasteel aanzag 212

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK. Waarin de ontelbare wederwaardigheden vervolgd worden, welke de dappere Don Quichot en zijn goede schildknaap Sancho Panza te verduren hadden in de herberg die hij tot zijn schade voor kasteel hield. 224

ACHTTIENDE HOOFDSTUK. Gaande over de gesprekken die Sancho Panza voerde met zijn meester Don Quichot, benevens andere avonturen die wel waard zijn verhaald te worden. 237

NEGENTIENDE HOOFDSTUK. Over de scherpe redeneeringen die Sancho Panza hield met zijn meester, en over het avontuur dat deze beleefde met een afgestorvene, mitsgaders andere opmerkelijke gebeurtenissen 254

Blz.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK. Over een nooit ter wereld door eenig edelman zóó zonder gevaren ten einde gebracht, ongehoord en ongezien avontuur, hetwelk hier voleind werd door den dapperen Don Quichot van de Mancha. 266

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Hetwelk handelt over het verheven avontuur en de grootsche wijze waarop de helm van Mambrino werd buitgemaakt, mitsgaders over andere zaken die onzen onoverwinnelijken ridder overkwamen 286

TWEEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Hoe Don Quichot een aantal ongelukkigen bevrijdde die men tegen hun wensch voerde naar waar zij niet heen wilden. 304

DRIEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Over hetgeen den vermaarden Don Quichot overkwam in de Sierra Morena, hetwelk een der zonderlingste avonturen is geweest die in deze ware en waarachtige geschiedenis worden verhaald . 323

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin het avontuur van de Sierra Morena vervolgd wordt 340

VIJFENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Hetwelk handelt over de wonderbaarlijke dingen die den dapperen ridder van de Mancha in de Sierra Morena overkwamen, en over de penitentie die hij deed naar het voorbeeld van Beltenebros 355